Jean Monnet Chair
EUDIPSEC

European Commission

ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ
AAP

ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ
DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ludmila ROȘCA, Ludmila GOLOVATAIA

CONCEPTUL MULTIDIMENSIONAL AL SECURITĂȚII EUROPENE

Curs universitar

Chișinău, 2022

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

**ACADEMIA DE ADMINISTRARE PUBLICĂ
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Ludmila ROȘCA, Ludmila GOLOVATAIA

CONCEPTUL MULTIDIMENSIONAL AL SECURITĂȚII EUROPENE

Curs universitar

Chişinău, 2022

Cursul universitar: „*CONCEPTUL MULTIDIMENSIONAL AL SECURITĂȚII EUROPENE ”* este publicată cu sprijinul Comisiei Europene în cadrul Proiectului Jean Monnet Chair EUDIPSEC 620918-EPP-1- 2020-1-MD-EPPJMO-CHAIR „UNIUNEA EUROPEANĂ: noțiune cuprinzătoare”.

Cursul universitar: „*CONCEPTUL MULTIDIMENSIONAL AL SECURITĂȚII EUROPENE”* este propus studenților de la cele trei cicluri - Licență, Masterat, Doctorat, cadrelor didactice, cetățenilor conștienți de importanța securității cuprinzătoare, care cumulează cunoștințe, informații despre situația din cele 5 sectoare: politic, militar, economic, societal, ecologic.

Recenzenți:

Teodor N. Țîrdea, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Catedra de Filosofie și Bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”.
Serghei Sprîncean, doctor habilitat în științe politice, secretar științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice.

Lucrarea a fost recomandată pentru tipar de Senatul Academiei de Administrare Publică din Moldova, Hotărârea nr.10/5 din 07 iulie 2022.

Publicația reflectă punctul de vedere al autorilor. Comisia Europeană nu este responsabilă pentru eventuala utilizare a informațiilor pe care le conține.

Reproducerea textului este autorizată cu condiția menționării sursei.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Roșca, Ludmila.

Conceptul multidimensional al securității europene: Curs universitar / Ludmila Roșca, Ludmila Golovataia; Academia de Administrare Publică din Republica Moldova. – Chișinău: S. n., 2022 (Print-Caro). – 256 p.: fig., tab.
Referințe bibliogr. la sfârșitul temelor. – Apare cu sprijinul Comisiei Europene în cadrul Proiectului Jean Monnet Chair EUDIPSEC. – 65 ex.

ISBN 978-9975-164-98-6.

327(4)(075.8)
R 74

Tipărit la tipografia Print Caro, str. Columna, 170

CUPRINS

Introducere 4
Tema 1. Securitatea internațională în era globalizării 6
Tema 2. Teoria securitizării..... 25
Tema 3. Teorii ale conflictului și cooperării..... 33
Tema 4. Teoriile influenței: puterea slabă, descurajarea și constrângerea, politica și influența internă, credibilitatea, normele și instituțiile ca influențatori ai comportamentului 59

Partea II: IDEEA DE SECURITATE CUPRINZĂTOARE 81
Tema 5. Securitate cuprinzătoare în perioada post Războiul Rece..... 81
Tema 6. Securitatea economică..... 93
Tema 7: Securitatea alimentară..... 105
Tema 8: Sănătatea ca factor neconvențional de risc la adresa securității 122
Tema 9. Securitatea mediului..... 139
Tema 10. Esența securității umane..... 156
Tema 11. Securitatea comunității 168
Tema 12. Securitatea politică 174

PARTEA III. PRACTICA SECURITĂȚII GLOBALE ÎN EUROPA..... 192
Tema 13. Securitatea cuprinzătoare în Europa: modele, priorități 192
Tema 14. Noțiunile europene de securitate cuprinzătoare. Înțelegerea activităților Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) 209
Tema 15. Viziunea europeană a securității globale. Misiunea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)..... 231

INTRODUCERE

Cursul universitar: „*CONCEPTUL MULTIDIMENSIONAL AL SECURITĂȚII EUROPENE”* reflectă rezultatele analizei tezelor teoretice de bază ale securității internaționale, cu accent special pe teoriile conflictelor și cooperării, precum și pe teoriile influenței, descurajării, securitizării. Cursul dezvoltă ideea despre securitatea internațională, în conformitate cu care securitatea internațională (regională) trebuie să ia în considerare factorii care depășesc simpla supraviețuire a statului, a omului. În acest scop, se propune noțiunea securității „cuprinzătoare”. De asemenea, obiectivul cursului este găsirea modalităților de realizare a securității cuprinzătoare în Europa.

Securitatea internațională, un subdomeniu al relațiilor internaționale, examinează natura sistemului politic/social internațional, se concentrează în mod special pe ceea ce este cunoscut sub numele de „dilema securității”, ideea sau mitul, în funcție de predilecția teoretică a actorilor sistemului internațional care doresc mai presus de toate să rămână în siguranță și vor face tot ce este necesar pentru a evita să devină mai puțin sigure sau chiar, dispărând în întregime. Întrebările despre *cum*, dacă *este necesar* și dacă *este posibil* să coopereze pentru a obține securitate au fost considerate secundare.

Recent, mai mulți savanți și practicieni au început să pună la îndoială abordarea centrată pe stat a securității internaționale, precum și concentrarea acesteia asupra puterii, rivalităților și conflictelor. În schimb, acești savanți și practicieni au început să vorbească despre securitatea „cuprinzătoare” sau despre „abordarea cuprinzătoare” a securității internaționale. Pe lângă faptul că este o frază bună, apar întrebările: Ce înseamnă securitatea completă? Ce presupune aceasta?

„Securitatea cuprinzătoare” are o varietate de conotații, în funcție de contextul în care este prezentată ideea, dar, în general, majoritatea sunt de acord cu ideea unei înțelegeri mai cuprinzătoare și holiste a „securității”, decât cea îmbrățișată de teoriile tradiționale ale relațiilor internaționale. O parte din rațiunea acestui curs este de a despacheta unele dintre temele care stau la baza diferitelor aspecte ale securității cuprinzătoare, printre care dimensiunea umană, economică, de mediu, societală au o valoare practică enormă.

Până nu demult, una dintre regiunile lumii în care noțiunea de securitate „cuprinzătoare” a fost teoretizată și implementată cel mai explicit era Europa. Astfel, cursul acordă o atenție deosebită acestei regiuni a lumii și

examinează aspectele practice ale securității comprehensive prin intermediul instituțiilor însărcinate cu implementarea acestora: Uniunea Europeană (UE), Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). În prezent, cetățenii Europei trăesc într-o realitate socială, politică, care afectează viața fiecărui om, stat, grup social. Din dimineața zilei de 24 februarie 2022, când armata Federației Ruse a invadat Ucraina, normele și valorile europene sunt atacate de un regim totalitar, dictatorial, în care legea este înlocuită de voința unei persoane arogante, dezechilibrate psihic, extrem de ambițioase.

Obiectivele generale/standard ale cursului universitar sunt:

Însuşirea de către studenţi a conceptelor şi paradigmelor teoretice cu care operează studiile de securitate şi utilizarea de către aceştia, a metodologiilor specifice subdomeniului studiilor de securitate în analiza, şi interpretarea conflictelor internaţionale, a strategiilor de securitate. Cunoasterea conceptelor de securitate, precum și evoluția acestora de-a lungul timpului, este importantă pentru înțelegerea proceselor în plină desfășurare.

Asimilarea cursului permite studenților să utilizeze adecvat conceptele de bază specifice studiilor de securitate; să aplice conceptele fundamentale ale subdomeniului studiilor de securitate în descrierea şi explicarea genezei derulării unor evenimente şi procese; să poată operaționaliza diferitele teorii la nivelul analizei legate de acrtivitățile inteligente; să recurgă la descrierea și analiza studiilor de caz prin prelucrarea conținutului documentelor de profil; să utilizeze corect limbajul de specialitate.

Asimilarea teoriei securității internaționale, regionale, colective, personale, va permite studenților de la cele trei cicluri: Licență, Masterat, Doctorat, cadrelor didactice, cetățenilor interesați să aplice fundamentele studiilor de securitate în înţelegerea, analiza şi evaluarea organizării socio-politice, regimurilor politice; să gestioneze/monitorizeze programele şi acţiunile social-politice specifice studiilor de securitate. Cursul oferă cunoștințe despre metodele și instrumentele, aplicate de experții din domeniul securității, în analiza sistemelor social-politice și în elaborarea strategiilor politice în contexte regionale, naționale și globale. Toate cunoștințele oferite de studiile de securitate, în esență, se referă la promovarea valorilor general-umane.

Tema 1. Securitatea internațională în era globalizării

1. **Conținutul securității internaționale: abordare teoretico-conceptuală**
2. **Posibilitatea construirii unui model de securitate durabilă**
3. **Principiile securității internaționale.**

1.1. Conținutul securității internaționale: abordare teoretico-conceptuală

Securitatea este subiectul cel mai controversat în cercetarea relațiilor internaționale. Numeroase școli și direcții determină în mod diferit cauzele și natura amenințărilor emergente, oferă diferite modalități de menținere a stabilității internaționale. Principala școală teoretică în studiul securității internaționale rămâne realismul / neorealismul, principalele prevederi ale căruia se conțin în lucrările lui E. Carr, G. Morgentau, K. Waltz, Z.B. Brzezinski, M. Kaplan. B. Busan, S. Krasner, S. Hoffman, W. Walfort.

Impactul notabil asupra dezvăluirii mecanismelor de formare a securității internaționale are o direcție neoliberală și o abordare instituțională reprezentată în lucrările lui J. Naya, R. Cohen, F. Zakaria, și neomarxismul – în lucrările lui I. Wallerstein; constructivismul-în studiile lui A. Wendt, N. Onuf, direcția feministă - în studiile lui K. con, S. Wirtworth, C. Enlow. O importanță deosebită este cartea lui G. Kissinger "ordinea mondială", în care sunt formulate principiile realizării stabilității globale.

În această temă, vom încerca să abordăm critic ipotezele și conceptele existente, precum și să încercăm să identificăm cele mai acceptabile modele care pot contribui la menținerea stabilității internaționale.

Conceptele teoretice de bază ale securității

Adepții realismului politic consideră *politica între oameni drept o luptă pentru putere,* deoarece statele încearcă în mod constant să profite unul de celălalt, se străduiesc să-și atingă propria securitate, acționând pe principiul „ajută-te singur". Aprecierea a fost susținută de oamenii de știință, precum: Edward H. Carr și Hans Morgentau. Securitatea internațională, din perspectiva realismului politic, este amenințată de factorii militar-politici, pentru minimizarea cărora statele sunt determinate să adopte un sistem de angajamente contractuale pe principiile acțiunilor colective comune sau al

uniunilor politico-militare în condițiile anarhiei internaționale permanente.

Astfel, obiectul de referință al securității este statul ca entitate politică rațională, al cărui comportament este determinat de interesele naționale și de dorința de putere și putere absolută, iar securitatea este privită ca protecție împotriva invaziei inamicilor externi și a amenințărilor. Susținătorii neorealismului, cum ar fi: Kenneth Waltz, explică natura relațiilor internaționale în baza analizei sistemelor. În opinia lor, structura sistemului internațional are prioritate asupra naturii statelor. În același timp, orice sistem internațional, indiferent de caracteristicile sale istorice, este rezistent la schimbările fundamentale, întrucât relațiile internaționale sunt întotdeauna structurate, iar comportamentul statelor pe arena internațională este determinat nu atât de interesele lor naționale, cât de structura (sistemul) internațional - ierarhia sa, relațiile dintre state, precum și locul, rolul și statutul statului în acest sistem.

Lumea bipolară, potrivit lui Waltz, este cea mai stabilă, deoarece se bazează pe confruntarea dintre două superputeri. Statele mai slabe sunt obligate să se supună uneia dintre aceste superputeri și, prin urmare, nu le pot crește puterea și influența. Cu toate acestea, unii cercetători au pus la îndoială această afirmație, întrebându-se dacă un hegemon responsabil poate oferi stabilitate, fiind garantul securității economice și politice militare. Ideea unui model unipolar de securitate internațională și a unei funcții importante a unui lider mondial, dezvoltată în cadrul teoriei stabilității hegemonice, este populară printre susținătorii neorealismului.

În încercările de a revizui și actualiza prevederile clasice ale neorealismului a apărut realismul etic, reprezentanții căruia îndeamnă SUA să recunoască atât punctele forte, cât și punctele slabe ale politicii externe, precum și să țină cont de interesele altor țări. În lucrarea "realismului etic", cercetătorii americani A. Liven și J. Halsman explică modul în care Statele Unite pot combina cu succes moralitatea reală cu bunul simț dur și practic, și principiile de bază ale tradiției americane de realism etic – prudență, patriotism, responsabilitate, umilință și înțelegere profundă a altor popoare. Argumentele susținătorilor "realismului etic" vizează stabilirea puterii globale americane pe o bază mai limitată, dar mai solidă, cu un sprijin internațional mai mare.

Liberalismul are o istorie mai scurtă decât realismul, dar după primul război mondial a devenit pentru o anumită perioadă un concept influent

în relațiile internaționale, în care conceptul kantian de „pace eternă” este considerat ca punctul de plecare al ordinii liberale moderne. Din perspectiva idealismului liberal, principiile de bază ale asigurării securității statului sunt valorile universale, drepturile individuale și interesele omului, precum, și consolidarea influenței, și extinderea drepturilor instituțiilor internaționale. În cadrul paradigmei liberal / neoliberal, s-au format mai multe direcții și diferite teorii care insistă asupra posibilității stabilirii securității internaționale pe alte principii decât cele evidențiate de reprezentanții realismului. Astfel, instituționalismul liberal consideră instituțiile internaționale ca factor în prevenirea conflictelor dintre națiuni, argumentând că, deși instituțiile nu pot schimba natura anarhică a relațiilor internaționale, mediul internațional, care este construit pe anumite principii și norme, poate influența comportamentul statelor în cadrul sistemului. Diferite organizații guvernamentale internaționale (OGI) și organizații neguvernamentale (ONG-uri) sunt pentru liberali principalii actori în promovarea păcii.

Susținătorii transnaționalismului acordă prioritate extinderii legăturilor dintre diferiți actori din politica mondială în domeniul economiei, finanțelor și altor sfere, argumentând că din această cauză se formează relații în care comerțul și cooperarea sunt mult mai profitabile decât intrarea în confruntări și lupte. Una dintre primele lucrări fundamentale la această temă - „Relațiile transnaționale și politica mondială” - a fost publicată de R. Cohane și J. Nye în anul1971. Autorii oferă exemple de relații globale în creștere între oameni, dezvoltă o înțelegere a unui număr de procese și fenomene politice și socio-economice globale, inclusiv mișcări sociale, terorism, violență politică și criminalitate organizată, care sunt dincolo de competența guvernelor și statelor naționale.

Conform teoriei păcii democratice, statele democratice nu se luptă între ele, prin urmare, pentru a menține pacea și stabilitatea, este necesar să se extindă clubul de state cu regimuri democratice. Susținătorii acestei teorii insistă asupra faptului:

- (a) democrațiile sunt reticente să considere țările cu politici și doctrine politice similare drept ostile;

- (b) democrația tinde să aibă un domeniu public mai mare decât alte state și, prin urmare, evită războiul pentru a păstra infrastructura și resursele.

Conceptul de intervenție umanitară implică interferență în treburile interne ale unui stat prin trimiterea forțelor militare pe teritoriul sau spațiul

aerian al unui stat suveran care n-a comis un act de agresiune împotriva unui alt stat. Această intervenție este motivată de obiective umanitare - protejarea drepturilor cetățenilor, combaterea genocidului, prevenirea războiului civil.

Criticii abordării neoliberale consideră că instituțiile internaționale, care desfășoară asistență, se află sub influența țărilor Occidentale și activitatea lor duce la imperialismul postmodern, parteneriatului inechitabil, în condițiile în care cele mai puternice state, prin participarea în acordarea de ajutor statelor mai puțin dezvoltate, pot oferi cu totul alte obiective misiunii sale, decât doar furnizarea de asistență umanitară, sau s-o ofere în anumite condiții.

Alte concepte ale securității internaționale în cadrul abordării liberale - responsabilitatea de a proteja și intervenția umanitară - pornesc de la premisa că, atunci când un stat nu-și poate proteja cetățenii, comunitatea internațională își poate asuma această funcție, ignorând astfel principiul suveranității naționale. În general, în paradigma liberală / neoliberală, cel mai bun mod de a evita războiul și conflictele este un sistem colectiv de securitate care funcționează pe baza și principiile împărtășite de toți membrii comunității internaționale.

Securitatea colectivă poate fi definită ca o modalitate de menținere a păcii printr-o organizație de state suverane ai căror membri se angajează să se protejeze reciproc de atac. Acest concept a apărut în 1914, dar a fost reflectat destul de puțin în Legea Ligii Națiunilor din 1919. Principiile securității colective au devenit din nou relevante după sfârșitul celui de-al doilea război mondial și adoptarea Cartei ONU în 1945. Acestea includ: neutilizarea forței sau amenințarea cu forța; implementarea acțiunilor colective de prevenire și eliminare a agresivității și amenințărilor la adresa păcii; acțiuni comune care vizează limitarea și reducerea armamentelor, până la dezarmarea completă. Ulterior, acest concept a stat la baza unor mecanisme mai puțin idealiste și mai restrânse de apărare comună, cum ar fi: Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), Organizația Pactului de la Varșovia (ATS), „Pactul de securitate al Pacificului” între Australia, Noua Zeelandă și Statele Unite (ANZUS), securitate colectivă (CSTO), Uniunea de Apărare a Europei de Nord (NORDEFCO) cu participarea Danemarcii, Islandei, Norvegiei, Suediei și Finlandei.

Interpretarea marxistă a conceptului de securitate internațională reise din teza: forța motrice din spatele relațiilor internaționale este reprezentată de clasele, grupurile sociale care au interese economice direct opuse. Factorul economic și antagonismul dintre țările "Centrului" (țările "miliardului de aur"), care exploatează "periferia" (statele subdezvoltate și în curs de dezvoltare, resursele și forța de muncă ieftină), determină politica mondială, potrivit neomarxiștilor. Analiza sistemului propusă de I. Wallerstein caracterizează lumea modernă ca o economie capitalistă care reglementează direcția de dezvoltare a statelor, împărțindu-le în trei grupuri: nucleu, periferie și semi-periferie. Toate tipurile de conflicte și provocări la adresa securității internaționale și naționale, potrivit susținătorilor neomarxismului, provin din împărțirea lumii în bogați și săraci.

De aici rezultă caracterul agresiv, imperialist, neo-colonial al conflictelor militare moderne și al războaielor dintre țări pentru deținerea resurselor materiale și naturale, stabilirea unor relații subordonate între țările centrului și periferie, confiscarea piețelor de vânzare pentru bunurile produse de marile corporații transnaționale. Cu scopul de a crea condiții pentru relații stabile și neconflictuale, neomarxiștii propun țărilor subdezvoltate să reducă decalajul tehnologic față de statele dezvoltate. Aceștia din urmă, la rîndul lor, trebuie să se aplice strategia și principiul "state dependente-coordinate-conduse" și să ofere asistență reală pentru depășirea restanțelor lor, nu pentru a echilibra aceste state cu o nouă forță. Începând cu anii 1980, în studiul politicii internaționale au început să se formeze teorii critice și postmoderne. O contribuție notabilă la înțelegerea problemelor de securitate internațională a făcut constructivism, potrivit căruia securitatea este construcția socială. Constructiviștii subliniază importanța factorilor sociali, culturali și istorici care conduc la apariția altor actori ai politicii mondiale care interpretează aceleași evenimente în moduri diferite.

Reprezentanții constructivismului: A. Wendt și N. Onuf susțin că dilema securității este o structură socială formată din concepte intersubiective, în care statele sunt atât de neîncrezătoare încât fac cele mai proaste presupuneri despre intențiile celuilalt și, ca urmare, își definesc interesele în termeni de „auto-ajutorare". În gândirea constructivistă, accentul este mutat pe structura cunoașterii generale. Structurile sociale capătă sens doar prin cunoștințele generale în care sunt încorporate. Potrivit lui A. Wendt, politica de asigurare a încrederii poate contribui la crearea unei structuri de

cunoștințe comune care să permită statelor să formeze o comunitate de securitate pașnică, prin urmare, înțelegerea rolului cheie al structurii sociale este importantă în luarea deciziilor și conturarea proceselor de interacțiune.

Odată cu apariția unor noi direcții de cercetare în cadrul teoriilor critice și postmodernismului, a început să se contureze o școală feministă în studiul relațiilor internaționale, care reise din teza: problema securității ar trebui înțeleasă mult mai larg, sub aspectul manifestării oricărei forme de violență. Principalele puncte de discuție pentru reprezentanții acestei școli sunt axate pe modul în care ideile feministe sunt percepute de subiecții politicii mondiale. O mare parte a discuției vizează identificarea (a) de ce influența sexelor este ignorată în studiul relațiilor internaționale și (b) ce contribuție poate aduce feminismul la practicarea relațiilor internaționale, în special în rezolvarea problemelor violenței și conflictelor.

Feministele contestă viziunea tradițională a rolului cheie al statului în cercetarea internațională de securitate. Astfel, celebrul scriitor Sitnia Enloe indică structura patriarhală a privilegiului și controlului la toate nivelurile. În opinia ei, utilizarea unor termeni precum „securitate" este adesea menită să păstreze ordinea masculină predominantă mai degrabă decât să protejeze statul de atacurile externe.

Analiza de mai sus a diferitelor tendințe în studiul securității internaționale sugerează că conceptul de echilibru al puterii este cel mai testat istoric dintre teoriile existente. Susținătorii paradigmei realiste se referă la acesta drept cel mai răspândit model de securitate internațională din istoria interacțiunii dintre diferite națiuni și state. După cum remarcă fondatorul neorealismului K. Waltz, „politica echilibrului puterii prevalează întotdeauna atunci când sunt îndeplinite două cerințe unice: o ordine anarhică și prezența în ea a unităților politice care vor să supraviețuiască".

În același timp, realismul nu ia în considerare pe deplin posibilitatea ca stabilitatea internațională și ordinea în care pot fi sprijinite atât prin echilibrul de putere, cât și instituționale de bază, cu ajutorul regulilor generale de conduită, care trebuie revizuite în condiții de incertitudine, de transformare a sistemului de relații internaționale de la o configurare a echilibrului de putere și influență la alta. La aceasta trebuie adăugat că realismul și neorealismul nu includ în analiza sa natura apelurilor și amenințărilor cu caracter nemilitar.

1.2. Posibilitatea construirii unui model de securitate durabilă

Au trecut trei decenii de când omenirea a dezamorsat cu succes tensiunea confruntării ideologice, politice și militare din epoca Războiului Rece. Comunitatea mondială a parcurs un drum lung de abisul mortal al războiului nuclear, din care a scăpat cu ușurință în timpul crizei rachetelor cubaneze. Cu toate acestea, speranța unei descoperiri către o lume nouă și mai sigură, atât de promițătoare la începutul anilor 1990, n-a fost realizată. Amenințarea distrugerii nucleare a civilizației a fost diminuată de noile pericole și provocări. Cu regret, în secolul XXI, Europa, întreaga lume, este readusă de către Federația Rusă într-o realitate socială, politică în care este amenințată viața tuturor, aplicând arma nucleară în calitate de instrument al descurajării. Astăzi, diferite forme de extremism legate de mișcările naționaliste, religioase și separatiste se manifestă prin acte de terorism, în timp ce proliferarea armelor de distrugere în masă este o preocupare tot mai mare. Pe alte fronturi, traficul de droguri, criminalitatea organizată și conflictele regionale amenință multe vieți inocente, în timp ce crizele financiare și economice, dezastrele ecologice și epidemiile, pandemiile sunt mult mai îngrijorătoare.

Problemele menționate nu sunt noi, dar în epoca globalizării, când lumea devine din ce în ce mai interconectată și interdependentă, ele devin universale în domeniile atestate. Acestea prezintă amenințări reale nu numai pentru securitatea și stabilitatea regională, dar și pentru cea internațională. În același timp, incidențele au un impact extraordinar asupra vieții cotidiene pentru miliarde de oameni. De ce crearea unui nou sistem internațional de securitate, la fel de vital pentru viața națiunilor și indivizilor, se desfășoară într-un ritm atât de lent și cu atât de multe dificultăți? Care sunt factorii principali care au adus noile amenințări și provocări cu care se confruntă acum comunitatea globală în secolul 21? Și cel mai important, cum ar trebui să răspundă comunitatea internațională pentru a se proteja în mod fiabil de acest nou val de amenințări?

Lumina și întunericul Globalizării

Cel mai influent arhitect pentru noua agendă a securității internaționale este globalizarea în sine, care are un dublu impact asupra evoluției relațiilor internaționale în domeniul securității. Pe de o parte, globalizarea promovează o dezvoltare mai rapidă a forțelor productive ale lumii și con-

tribuie la progresul științific și tehnic rapid. Pe de altă parte, ea susține contacte intense între popoare și state. Astfel, globalizarea facilitează eforturile omenirii de a crea o bază de resurse, precum și potențialul intelectual, pentru dezvoltarea securității internaționale la o scară semnificativ nouă. Interdependența sporită a țărilor și popoarelor în multe sfere ale vieții permite comunității globale să adopte noi abordări politice pentru a construi mecanisme democratice și multilaterale de supraveghere a sistemului internațional, rezolvând, în mod eficient, multe dintre problemele de securitate. În același timp, componentele globalizării, care sunt în principal spontane și lipsite de guvernanța colectivă a comunității internaționale, agravează diverse situații cronice cu care se confruntă acum securitatea internațională, care reproduc noi riscuri și provocări. Rolul factorilor externi privind dezvoltarea națiunilor este în creștere bruscă. Starea financiară și economică diferită a țărilor face ca interdependența lor să fie disproporționată: în timp ce un grup restrâns de state industrializate de frunte sunt principalii participanți la globalizare, majoritatea țărilor se transformă în obiecte în derivă, care doar răspund la tendințele fluctuante din piețele financiare și economice. Acest factor agravează un dezechilibru vizibil în dezvoltarea socială și economică a lumii. Economia mondială prezintă semne distincte de stratificare în anumite „zone de creștere” și „zone de stagnare”. În 1998, de exemplu, primele zece țări cele mai bogate au reprezentat 70% din totalul investițiilor străine realizate în lume, în timp ce țările cele mai sărace au reprezentat doar 7%. În 1960, veniturile celor mai bogați 20% din populația lumii au depășit veniturile celor mai săraci 20% de 30 de ori. În 2012, acest decalaj a crescut și mai mult de trei ori. Astăzi, jumătate din populația lumii trăiește cu mai puțin de 2 dolari pe zi. Aproximativ un miliard de oameni sunt șomeri, iar 89% dintre cei care au un loc de muncă n-au garanții de securitate socială.

Decalajul tot mai mare dintre țările bogate și cele sărace agravează instabilitatea dezvoltării economice a lumii și crește probabilitatea unor crize viitoare în domeniul finanțelor și comerțului internațional. Unii experți din Occident consideră că comunitatea globală n-a reușit să rezolve problemele majore din domeniu. Este vorba despre: crearea unui mecanism fiabil de prevenire, localizare sau soluționare a crizelor financiare când și unde pot apărea, precum și depășirea „arhitecturii instituționale fragmentate a sistemului economic internațional”, ceea ce „face practic imposibilă abordarea

problemei interdependenței într-o manieră eficientă și coerentă". Încetinirea creșterii economice în lume, în ultimii ani, a împiedicat și procesul de globalizare. Fluxul investițiilor, resurselor și inovațiilor de cercetare și dezvoltare sunt „localizate" într-un număr mic țărilor mai dezvoltate, reducând și mai mult beneficiile economice modeste pe care globalizarea le-a adus unei mari părți a omenirii. În același timp, efectele sociale, culturale, morale și psihologice ale globalizării au câștigat deja impuls și au un impact din ce în ce mai puternic asupra multor țări și societăți.

Efectele nefavorabile ale globalizării sunt acum „exportate" în masă în țările din lumea a treia. La fel precum cei slabi care primii simt efectele unei epidemii, cei mai slabi membri ai comunității internaționale suportă cele mai grele pierderi din efectele adverse ale globalizării decât acele țări care sunt protejate de puterea lor financiară și economică. În același timp, încetinirea ritmului globalizării crește doar decalajul în dezvoltarea socială și economică dintre diferite regiuni ale lumii.

Desigur, acest „model" nefericit al globalizării agravează consecințele sociale și politice mai degrabă negative pentru cea mai mare parte a omenirii. Creșterea cazurilor de xenofobie este un simptom, care acum se găsește în mare parte pe un pol al comunității globale – în țările bine pregătite; dimpotrivă, în regiunile mai sărace ale lumii, apar cereri mai radicale pentru o ordine mondială mai echitabilă. În cele din urmă, renașterea soluțiilor ideologice – despre care se crede că au dispărut odată cu Războiul Rece – pentru a se adapta atitudinilor internaționale crește pe o bază nouă. Creșterea interdependenței guvernelor în domeniile securității naționale și politicii economice, globalizarea le face să-și modifice dramatic prioritățile pe scena internațională și să arunce o privire nouă asupra inițiativelor lor de politică externă. Toate acestea aduc schimbări rapide în politica mondială. Se schimbă și conotația noțiunii de „putere de stat". Deși factorul militar joacă un rol proeminent pentru stat, acesta cedează instrumentelor economice, financiare, intelectuale și informaționale de influență asupra partenerilor și adversarilor. Factorii care facilitează sau, dimpotrivă, împiedică accesul la beneficiile globalizării pentru state sunt utilizați pe o scară tot mai mare în strategiile de securitate națională. Realitatea globalizării este frecvent manipulată și folosită ca instrument de presiune politică. Această tendință caracteristică stadiului actual al dezvoltării relațiilor internaționale a fost menționată în raportul Națiunilor Unite: „ Impactul globalizării asupra

dezvoltării sociale”. Raportul a declarat, în special, că „o parte din neliniștea globalizării provine din faptul că politicile naționale sunt mai puternic influențate de politicile din alte părți”. Mijloacele și instrumentele acestei influențe sunt diverse, ele includ „diplomație de investiții și împrumuturi” care profită de nevoia acută a majorității țărilor de investiții și împrumuturi străine. De asemenea, includ diplomație informațională destinată obținerii dominației în spațiul informațional global, precum și „inginerie politică”, adică utilizarea combinată a pârghiilor economice, informaționale, militare și politice pentru modelarea potențialilor parteneri globali - guverne care sunt gata să accepte condiții dure ocazionale, impuse acestora de alte țări și instituții, pentru rezolvarea problemelor lor internaționale și interne. Formarea unui nou sistem de relații internaționale în perioada post-război rece a devenit prelungită și n-are un sentiment de direcție. A apărut o situație predispusă la criză care permite puține oportunități de prevenire și rezolvare colectivă a problemelor globale de securitate pe măsură ce apar.

Lipsa unor mecanisme eficiente de coordonare a eforturilor conjugate ale comunității globale, precum și satisfacerea intereselor de un număr mare de state membre, poate fi folosită ca un pretext sau justificare a unei propuneri, care susține că deținerea de arme de distrugere în masă (ADM), chiar și într-o cantitate limitată, este singura modalitate de a garanta orice sentiment de securitate în această lume instabilă și imprevizibilă. Dacă nu se iau măsuri urgente, amenințările la adresa păcii și securității internaționale pot presupune dimensiuni care vor face comunitatea internațională incapabilă să le facă față și nici măcar să țină situația sub control.

Amenințări Vechi și Noi

Ce probleme de securitate internațională sunt deosebit de acute în stadiul actual al globalizării? Cât de eficiente sunt eforturile comunității internaționale de a le aborda? Terorismul internațional, de exemplu, devine o amenințare strategică pentru sentimentul de securitate al omenirii. Atacurile teroriste violente care acoperă întreaga lume și duc multe vieți la subzistență etc. sunt un simptom teribil al acestei boli. Războiul declanșat de Federația Rusă în Ucraina reprezintă o amenințare majoră pentru securitatea internațională, regională, națională și personală.

Teroriștii de orice nuanță își schimbă constant metodele și tactica, aleg ținte mereu noi pentru atacurile lor. Populația celor mai mari megapolisuri

din lume, rutele maritime strategice pentru transportul combustibililor care produc energie, rețelele de calculatoare critice ale statelor și infrastructura mondială de transport, călătorii și bănci - acestea sunt, în primul rând, țintele atacurilor teroriștilor. Liderii grupurilor extremiste caută acum să semene discordia, recurgând la vechile stereotipuri despre care cred că disting teroriștii „buni" de teroriștii „răi". Ei încearcă să destabilizeze situația din diferite țări, provocând conflicte religioase și etnice, precum și mișcări separatiste, caută - și găsesc - verigi slabe în comunitatea internațională: guverne care sunt suficient de slabe sau cu miopie suficientă pentru a judeca terorismul internațional. Înfruntând provocarea teroriștilor, comunitatea internațională s-a unit pentru a contracara această nouă amenințare globală. Comunitatea internațională a format cea mai mare alianță de după cel de-al doilea război mondial: o coaliție antiteroristă care și-a demonstrat deja eficacitatea în Afganistan, unde a dat o lovitură severă terorismului internațional. Important, aceste eforturi sunt coordonate sub auspiciile Națiunilor Unite.

Organizația Națiunilor Unite monitorizează procesele politice, economice, așa încât să se asigure că eforturile de combatere a noilor amenințări și provocări globale să respecte normele dreptului internațional. Fiecare stat trebuie să protejeze drepturile și libertățile cetățenilor lor. Dreptul la viață, cea mai importantă considerație, este acum amenințat de teroriști, de războiul din Ucraina. În acest context, menționăm eforturile majore depuse de comunitatea internațională, orientate spre încetarea focului, inițierea negocierilor reale între părți: Ucraina și Rusia. Acest imperativ poate fi îndeplinit de țările care adoptă, sub egida ONU, un cod eficient de protecție a Drepturilor Omului împotriva terorismului. Acest cod ar prevedea:

- prevenirea și stoparea actelor de terorism înainte ca acestea să apară;
- combaterea finanțării operațiunilor teroriste;
- urmărirea penală a persoanelor care au comis acte teroriste sau care sunt implicate în acestea;
- pedeapsa inevitabilă împotriva teroriștilor condamnați;
- asistență financiară și de altă natură pentru victimele terorismului, precum și reabilitarea și reintegrarea socială și psihologică a acestora în societate;
- cooperarea internațională eficientă pentru atingerea obiectivelor de mai sus.

Dinamica globalizării a adăugat o nouă calitate problemelor clasice ale securității internaționale. Stabilitatea și fiabilitatea parteneriatului global în curs de dezvoltare, care ia forma la începutul secolului 21, depinde de eforturile de menținere și consolidare a stabilității strategice. În epoca globalizării, rolul acestui factor - departe de a scădea - crește din multe puncte de vedere. Pe de o parte, menținerea unor parteneriate stabile între puterile nucleare, precum și prevenirea reîntoarcerii la o cursă de înarmare strategică, capătă o importanță specială pentru consolidarea încrederii reciproce și a predictibilității pe scena internațională. Acestea sunt principalele premise pentru dezvoltarea cooperării economice internaționale ca bază primară a globalizării. Pe de altă parte, ritmul rapid al progresului tehnologic, inițiat prin dinamica globalizării, creează o atmosferă favorabilă pentru dezvoltarea sistemelor de arme din ce în ce mai puternice și, ca rezultat, reluarea cursei pentru cele mai distructive tipuri de arme care exclude utilizarea acestor fonduri pentru investiții în producția civilă. Orice acumulare de arsenale strategice va provoca o nouă rundă în proliferarea armelor de distrugere în masă și a vehiculelor de livrare a acestora. Este inutil să spunem că această reacție în lanț va complica situația din multe regiuni ale lumii și va avea consecințe grave pentru securitatea internațională. Astfel de conclzii, anterior utile, sunt ineficiente azi, în condițiile de instabilitate, incertitudine, de război.

Globalizarea a accentuat problemele legate de acumularea armelor de distrugere în masă. Armele nucleare, chimice și biologice sau diferitele componente tehnice ale acestora pot cădea în mâinile grupurilor teroriste sau extremiste, ceea ce intensifică potențialul distructiv al terorismului internațional. Prin urmare, trebuie acordată o prioritate specială asigurării neproliferării ADM și a vehiculelor de livrare a acestora. Stabilirea de noi acorduri de neproliferare și tratate de control al armelor nu implică renunțarea la tratate și acorduri deja în vigoare. Ele sunt un mecanism comun de protecție al tuturor statelor, extrem de fiabile și testate în timp. Eliminarea nejustificată a elementelor-cheie din dreptul internațional împotriva proliferării ADM ar putea agrava situația strategică militară din lume și ar servi la subminarea securității globale. Prioritatea principală este de a face ca tratatele privind neproliferarea nucleară să fie universale, precum și de a pune în aplicare o interdicție globală privind testarea nucleară. În ceea ce privește rachetele, țările trebuie să intre în negocieri continue în vederea

încheierii unui tratat global împotriva proliferării rachetelor și a tehnologiilor de rachete. Prevenirea desfășurării armelor în spațiul cosmic este, de asemenea, o parte esențială a oricărui efort global de garantare a neproliferării ADM. Lumea are mare nevoie de un acord atotcuprinzător care să garanteze că spațiul cosmic să rămână o zonă liberă de tot felul de arme.

Conflictele regionale și globale reprezintă o altă amenințare persistentă la adresa păcii, care își dezvăluie noile capacități în epoca globalizării. O mare parte a societății din țările în curs de dezvoltare reactivează efectele dezechilibrelor, susținute de globalizare. Creșterea extremismului politic și religios în multe zone fierbinți împiedică considerabil găsirea unui compromis, încurajează participanții la confruntare și promovează apariția unei „centuri de instabilitate" care se întinde acum de la Kosovo la Indonezia și afectează întreaga Europă. Menționăm progresul realizat în reconstrucția post-talibană a Afganistanului, proces în care ONU a jucat un rol major. Alte chestiuni importante care pot solicita sprijinul Consiliului de Securitate al ONU includ realizarea unei soluții cuprinzătoare în Orientul Mijlociu și depășirea diferitelor crize din unele țări africane. Cu toate acestea, din 24 februarie 2022, lumea este într-o stare de incertitudine, populația mai multor țări este tensionată din cauza războiului și consecințelor lui. Acest nod de confruntare se transformă într-un centru nevralgic al securității globale și al economiei globale, datorită efectului destabilizator asupra pieților internaționale de energie, precum și unui impact negativ general asupra încrederii pe piețele mondiale. Transpunerea ambelor conflicte din confruntările militare în domeniul negocierilor politice – în baza dreptului internațional – este vitală pentru consolidarea securității regionale și globale.

Teroriștii și extremiștii au căutat întotdeauna să-și justifice activitățile datorită existenței persistente a instabilității sociale și economice, a sărăciei în lume. Deși recunoaștem aceste probleme grave, trebuie să subliniem cu fermitate că nu poate exista nicio justificare pentru acte teroriste, pentru război. În același timp, dezvoltarea unui sistem financiar și economic stabil și corect în lume ar contribui, fără îndoială, la contracararea multor provocări periculoase pentru omenire. O altă problemă vitală a agendei comunității internaționale este protecția mediului. Dezastrele naturale care s-au prăbușit în multe regiuni ale lumii demonstrează clar că rezolvarea problemelor de mediu nu poate fi amânată, cu toate că în Europa și nu

numai, războiul aprofundează schimbările, atestate anterior în dezechilibrarea sistemului ecologic global.

Toate concluziile expuse în lucrările reprezentanților diferitor școli din teoria relațiilor internaționale și teoria politică, teoria relațiilor economice internaționale, în condițiile războiului, devin îndoielnice. În deceniile ce vor urma după semnarea Acordului de încetare a focului, savanții vor reveni la condițiile de menținere și reproducere a stabilității sistemului social global, regional. Consecințele războiului dezastruos deja se resimt, inclusiv la nivel global. Organizația Mondială a Sănătății a avertizat populația că este amenințată de criza alimentară globală, care se anexează la criza energetică, economică și ecologică. Costurile războiului, declanșat de Federația Rusă împotriva valorilor occidentale, sunt extrem de mari.

1.3. Principiile securității internaționale

Prevenirea și lichidarea situațiilor excepționale, precum și asigurarea securității în situații excepționale la nivel internațional, reprezintă un element esențial al sistemului de securitate internațională. Sistemul de securitate internațională are la bază norme și principii internaționale, care ar trebui respectate de toți actorii, participanți la Programele de Cooperare Internațională. Cu toate acestea, Securitatea internațională este în pericol, deoarece situația din lume este instabilă. Conflictele internaționale afectează negativ securitatea în lume și provoacă situații de urgență care ajung la o scară catastrofală.

În 2014, numărul total de persoane strămutate în Siria a ajuns la 6,5 milioane. Numărul refugiaților din Ucraina crește de la o zi la alta, ajungând la mai multe milioane. În contextul securității internaționale, fiecare stat are cele mai bune condiții pentru ridicarea nivelului material de viață al oamenilor, dezvoltarea liberă a individului, asigurarea drepturilor și libertăților omului și ale cetățeanului. Normele internaționale care guvernează asigurarea securității internaționale formează o ramură corespunzătoare - legea securității internaționale, care este o ramură a dreptului internațional care include un set de principii și norme care guvernează relațiile statelor în asigurarea securității internaționale.

Baza dreptului securității internaționale o constituie principiile internaționale: nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forța, integritatea teritori-

ală a statelor, inviolabilitatea frontierelor de stat, neamestecul în treburile interne ale statelor, rezolvarea pașnică a litigiilor, cooperarea între state.

Există și principii speciale:

Principiul indivizibilității securității internaționale. Dezvoltarea modernă a societății, infrastructurii, economiei implică o relație strânsă între toate statele din lume. Experiența arată că orice situație de urgență într-o parte a lumii poate avea consecințe negative în alta. Conflictele armate, accidentele și dezastrele cauzează situații de criză nu numai în țările în care apar. Adesea, interesele altor state sunt afectate, uneori zeci și chiar sute de țări. Prin urmare, toate statele ar trebui să-și stabilească sarcina de a îmbunătăți și dezvolta sistemul de asigurare a securității internaționale și nu doar a securității regiunii lor.

Principiul de a nu aduce atingere securității altor state presupune desfășurarea de către fiecare stat a unei astfel de politici externe care ia în considerare securitatea nu numai a propriului stat, ci și a întregii comunități mondiale în măsura maximă.

Principiul securității egale înseamnă că statul trebuie să-și asigure securitatea, măsurând-o cu capacitățile de securitate ale altor state.

Există două tipuri de securitate internațională: universală și regională. Ambele tipuri de securitate internațională se referă la securitatea colectivă, ceea ce înseamnă că acestea pot fi furnizate numai prin eforturile colective ale tuturor sau majorității statelor lumii sau regiunii.

Securitatea universală este creată în general pentru planeta noastră, având la bază un set de acorduri internaționale (Tratate) care vizează asigurarea securității internaționale pentru toate statele. Sistemul universal de securitate internațională este format în cadrul Organizației Națiunilor Unite (ONU). Principalul său organism de securitate internațională este Consiliul de securitate al ONU. În conformitate cu Carta (statutul) ONU, Consiliul de Securitate al ONU are dreptul de a stabili dacă există o amenințare de agresiune în lume, dacă aceasta se desfășoară în practică, ce măsuri trebuie luate pentru a păstra pacea și a asigura securitatea internațională pe deplin.

Consiliul de Securitate al ONU este un organism permanent și are dreptul să aplice un set de măsuri împotriva agresorului, inclusiv utilizarea forței armate, pentru a nu opri doar agresiunea, ci și pentru a crea condiții pentru prevenirea acesteia în viitor. Cu toate acestea, măsurile pot fi apli-

cate numai cu unitatea tuturor statelor - membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU.

Securitatea internațională în situații de urgență implică:

- asigurarea securității statelor și a cetățenilor acestora în situații de urgență;
- prevenirea situațiilor de urgență;
- lichidarea situațiilor de urgență;
- protejarea persoanelor și a obiectelor materiale de situații de urgență;
- restaurarea teritoriilor;
- reglementarea juridică normativă a acestui domeniu;
- crearea forțelor și mijloacelor de prevenire și lichidare a situațiilor excepționale.

Asigurarea securității internaționale în domeniul prevenirii și lichidării situațiilor excepționale este posibilă doar cu condiția cooperării statelor și / sau organizațiilor internaționale. O astfel de Cooperare Internațională se realizează pe norme și principii internaționale. Printre principiile care guvernează relațiile de securitate în situații de urgență sunt:

- egalitatea statelor suverane;
- neaplicarea forței și amenințării prin forță;
- inviolabilitatea frontierelor de stat;
- integritatea teritorială (imunitate) a statelor;
- soluționarea pașnică a litigiilor internaționale;
- neintervenția în afacerile interne;
- indivizibilitatea securității internaționale;
- respectarea securității altor state;
- mediul - o preocupare comună a umanității;
- libertatea de explorare și utilizare a mediului;
- utilizarea rațională a mediului;
- interdependența protecției mediului și a drepturilor omului. Oamenii au dreptul să trăiască în stare bună de sănătate și să lucreze rodnic în armonie cu natura;
- prevenirea poluării mediului;
- responsabilitatea statelor;
- cel care poluează plătește;
- accesul la informațiile legate de mediu etc.

Prevenirea și eliminarea situațiilor de urgență pot fi realizate atât în cadrul unui stat, unei regiuni sau a întregii lumi. Principala modalitate de asigurare a securității internaționale în domeniul prevenirii și lichidării situațiilor excepționale este cooperarea internațională în domeniul menționat, fapt determinat de particularitatea principalilor participanți la relațiile internaționale-state. Statele au suveranitatea care determină natura relației lor - cooperarea reciprocă.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

Definiți fenomenele: securitate internațională, securitate coletivă, securitate regională, evidențiați specificul fiecăruia!

Caracterizați globalizarea, definiți impactul ei asupra securității internaționale, regionale, îndeosebi asupra securității actorilor relațiilor internaționale, asupra severanității lor.

Evidențiați caracteristicile „situațiilor critice", „situațiilor de urgență", atestate la diferite niveluri.

La ce ne servesc studiile de securitate, înțelegerea exactă a conținuturilor securității: umane, colective, naționale, regionale?

Bibliografie selectivă:

1. Baldwin, D. A. (1997), "The concept of security", *Review of International Studies*, 23, 5-26, available at: http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20(1997) %20The%20Concept%20of%20Security.pdf
2. Boutin, K. J. D. (2014), "China's Industrial Development and Regional Economic Security", Alfred Deakin Research Institute, available at: www.deakin.edu.au/research-services/forms /v/7808/wps-44w.pdf
3. Buzan, B. (1991a), People, States, and Fear - The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books Ltd.
4. Buzan, B. (1991b), "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", International Affairs, Vol. 67, No. 3, available at: http://euroakadeemia.ee/materjalid/Buzan%20-%20New%20Patterns%20of%20Global%20Security%20in%20the%2021st%20Century.pdf
5. Buzan, B., Waever, O. and de Wilde, J. (1998), Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Inc, Boulder, Colorado.

6. Carr Ed. The Twenty Years Crisis 1919–1939. New York: Harper Perennial, 1964. 244 Cohn C. Women and Wars. Cambridge: Polity Press, 2013. 296 p.
7. Enloe C. Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives. Berkeley: University of Southern California Press, 2000. 440 p.
8. Hough, P. (2008) Understanding Global Security, 2nd ed., Routledge, London. International Labour Organization (ILO) (2004), Economic Security for a Better World, Geneva, available at: http://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourcePDF.action;jsessionid=ba5695c9f7bbc9a3a30c5d398728626619fcdcfb08ee9b6437707cd5e3e60929.e3aTbhuLbNmSe34MchaRahaKch90?ressource.ressourceId=867
9. Hoffmann S. After the Cold War: International Institutions and State Strategies in Europe, 1989–1991 / Co-edited with Keohane R. and Nye J. Cambridge, Mass., U.S.: Harvard University Press, 1993. 481 p.
10. Kahler, M. (2005), "Economic security in an era of globalization", available at: http://irps.ucsd.edu/assets/014/6745.pdf
11. Kolodziej, E. A. (1992), "Renaissance in Security Studies? Caveat Lector!", International Studies Quarterly, 36 (4): 421-38, available at: http://users.metu.edu.tr/utuba/Kolodziej.pdf
12. Kuznetsov, A., Toganova, N. and Gutnik, A. (2010), "Evolution of approaches to economic security problems in Europe", Imemo Ran, Moscow, available at: mpra.ub.unimuenchen. de/42798/1/MPRA_paper_42798.pdf
13. Krasner D.S. Power, the State and Sovereignty: Essays on International Relations. London, New York: Routledge, 2009. 312 p.
14. Lieven A., Hutsman Jh. Ethical Realism. New York: Pantheon, 2006. 224 p.
15. Nanto, D. K. (2011), "Economics and National Security: Issues and Implications for U.S. Policy", Congressional Research Service, available at: https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41589.pdf
16. Nesadurai, H., (2005), "Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal?", CSGR Working Paper No. 157/05, available at: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/workingpapers/2005/wp15705.pdf
17. „National Security", Princeton Project on National Security, available at: http://www.princeton.edu/~ppns/conferences/reports/fall/ENS.pdf
18. Navari C. Liberalism. Security Studies: An Introduction. P.D. William. New York: Routledge, 2008. 666 p.
19. Morgenthau G. Politics among Nations. New York: McGraw-Hill Education, 2005. 752 p.

20. Onuf N. World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations. London: Routledge, 2012. 352 p.
21. Renner, M. (2002), “The Anatomy of Resource Wars”, Worldwatch Institute, available at: http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf
22. Tsereteli, M. (2008), “Economic and Energy Security: Connecting Europe and the Black Sea-Caspian Region”, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Singapore, available at: http://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2008_03_SRP_Tsereteli_Energy-Black-Sea.pdf
23. Waltz K. Theory of International Politics. Reading, MA: Addison-Wesley, 1979. 251 p.
24. Weart S.R. Never at War: Why Democracies Will Not Fight One Another. New Haven, CT: Yale University Press, 2000. 432 p.
25. Wendt A. Social Theory of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 447 p.
26. Wohlforth W.C. Realism and Security Studies. The Routledge Handbook of Security Studies. New York: Routledge, 2010. 504 p.
27. Whitworth S. Feminism and International Relations: Towards a Political Economy of Gender in Interstate and Non-Governmental Institutions (International Political Economy). New York: Macmillan Press, 2014. 204 p.
28. Валлерстайн И. Миросистемный анализ. Введение. М.: Территория будущего, 2006. 248 с.
29. Киссинджер Г. Мировой порядок. М.: АСТ, 2015. 512 с.

Tema 2. Teoria securitizării

2.1. Elementele de bază ale teoriei securitizării
2.2.Teoria securitizării și grupul Statului Islamic în Europa

2.1. Elementele de bază ale teoriei securitizării

Un fenomen de o importanță majoră pentru înțelegerea teoriei securității și abordarea ei sistemică îl reprezintă procesul de securitizare. La prima lectură a interpretărilor fenomenului, acesta pare lipsit de sens, inutil sub aspect practic. Însă revenirea la textele despre securitizare, la evoluția procesului, observăm că liderii statelor lumii, mai ales a celor dezvoltate, deseori aplică securitizarea ca instrument al prevenirii sau soluționării unor probleme.

Teoria securitizării ne arată că politica de securitate regională/națională este atent monitorizată de politicieni și decidenți. Conform teoriei securitizării, problemele politice sunt probleme de securitate extreme care trebuie tratate urgent atunci când au fost etichetate ca fiind „periculoase", „amenințătoare", „critice ", „alarmante" etc. Un „actor securitizant" are puterea socială și instituțională de a muta problema „dincolo de politică". Deci, problemele de securitate nu există pur și simplu „acolo", ci trebuie articulate ca probleme de securitate, trecute prin procesul de securitizare. Desemnarea imigrației drept „o amenințare la adresa securității naționale", de exemplu, schimbă imigrația de la o preocupare politică cu prioritate redusă la o problemă cu prioritate ridicată care necesită acțiuni, cum ar fi: securitizarea frontierelor. Teoria securitizării contestă abordările tradiționale ale securității în Relațiile Internaționale și afirmă că problemele nu sunt în esență amenințătoare în sine; mai degrabă, prin referire la ele ca probleme de „securitate", ele devin probleme de securitate.

Sfârșitul Războiului Rece este marcat de dezbaterea cu privire la ideile de securitate în Relațiile Internaționale între, divizate în: „înguste" și „lărgi". Cele mai înguste erau preocupate de securitatea statului și se concentrau pe analiza stabilității militare și politice dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică. Nemulțumiți de acest lucru, cei care preferă să extindă problemele au căutat să includă alte tipuri de amenințări care nu erau de natură militară și care afectau mai degrabă oamenii, nu statele. Acest mo-

ment a extins agenda de securitate prin includerea unor concepte precum securitatea umană și securitatea regională – împreună cu idei de cultură și identitate.

Feminismul a avut un rol important în lărgirea agendei prin contestarea ideii că singurul furnizor de securitate este statul și că genul este irelevant în producerea securității. Dimpotrivă, statul a fost adesea cauza nesiguranței pentru femei. Lărgirea agendei dintr-o perspectivă feministă a adus genul în centrul atenției prin plasarea acestuia și a femeilor în centrul calculelor de securitate, și prin demonstrarea faptului că genul, războiul și securitatea au fost interconectate. A fost o evoluție importantă în creșterea unei perspective mai largi asupra securității. Indiferent dacă cineva este de acord cu *largitorii* sau *îngustătorii*, sfârșitul Războiului Rece a indicat că securitatea este un concept esențial contestat - „un concept care generează dezbateri care nu pot fi rezolvate prin referire la dovezi empirice, deoarece conceptul conține un element clar ideologic sau moral și sfidează definiția precisă, general acceptată."

Arătând natura în esență contestată a securității, abordările critice ale securității susțin că „securitatea" nu este neapărat pozitivă sau universală, ci dependentă de context și subiect, și chiar negativă uneori. Din motiv că unii politicieni administrează securitatea, în timp ce alții primesc securitate, securitatea produce relații inegale de putere între oameni. De exemplu, în contextul războiului global împotriva terorii, o persoană care arată arabă a fost privită cu suspiciune ca un „altul" periculos și a existat o creștere a operațiunilor de supraveghere în comunitățile musulmane, pe baza prezumției că se potrivesc unui anumit profil, pot fi conectate la terorism. Privită în această lumină, supravegherea devine un aparat de securitate al controlului și o sursă de nesiguranță. Prin punerea la îndoială a esenței securității în astfel de cazuri, teoria securitizării a dezvoltat și a extins domeniul de aplicare al securității încorporând alte facilități de referință în afara statului. Un obiect referent, o idee centrală în securitizare, este lucrul care este amenințat și trebuie protejat.

Teoreticienii securitizării au identificat cinci sectoare: economic, social, militar, politic și de mediu. În fiecare sector, o amenințare specifică este formulată ca o amenințare la obiectul de referință. De exemplu, în sectorul social, obiectul de referință este identitatea, în timp ce obiectele de referință din sectorul de mediu sunt ecosistemul și speciile pe cale de dispariție.

Numai în sectorul militar obiectul referent rămâne statul. Prin „sectorializarea” securității, înțelegem că amenințările existențiale nu sunt obiective, ci se referă, în schimb, la diferitele caracteristici ale fiecărui obiect referent. Această tehnică evidențiază și natura contextuală a securității și amenințărilor.

Atacurile cu bombe sinucigașe, de exemplu, reprezintă o sursă mai mare de anxietate pentru unii oameni de astăzi decât pentru alții. Cu toate acestea, auzim adesea că sinucigașii sunt o amenințare „globală”. Securitizarea arată că este incorect să vorbești despre chestiuni precum terorismul ca și cum ar preocupa în mod egal pe toată lumea. Vorbind despre obiecte referente ne putem întreba: Securitate pentru cine? De ce? Și securitatea cui?

În centrul teoriei securitizării se află structura retorică a persoanelor responsabile de decizie (decision-makers) atunci când încadrează o problemă și încearcă să convingă un public să ridice problema deasupra politicii. Aceasta este ceea ce numim un act de vorbire – „spunând cuvintele, se face ceva, cum ar fi pariurile, a da o promisiune, a numi o navă”. Conceptualizarea securitizării ca act de vorbire este importantă, deoarece arată că cuvintele nu doar descriu realitatea, ci constituie realitate, ceea ce, la rândul său, declanșează anumite răspunsuri. În procesul de descriere a realității pe care o vedem, interacționăm și cu acea lume și realizăm o acțiune care va contribui foarte mult la *a vedea acea realitate într-un mod diferit.* De exemplu, referirea la o tabără de imigrați din Calais drept „jungla” nu înseamnă pur și simplu descrierea a ceea ce este tabăra, ci descrierea ei ca pe un loc nelegiuit și periculos. Prin urmare, amenințările nu sunt doar amenințări prin natură, ci sunt construite ca amenințări prin limbaj. Pentru a convinge un public să ia măsuri extraordinare, actorul securitizator trebuie să atragă atenția și să exagereze adesea urgența și nivelul amenințării, să comunice un punct de neîntoarcere, adică „dacă nu abordăm această problemă, orice altceva va fi irelevant” și să ofere o posibilă cale de ieșire (ridicarea problemei deasupra politicii) – care este adesea încadrată în termeni militari. Procedând astfel, actorul securitizator face unele acțiuni mai inteligibile decât altele și oferă un regim de adevăr cu privire la natura amenințării și la natura obiectului referent.

O problemă devine securitizată atunci când un public este de acord în mod colectiv cu privire la natura amenințării și sprijină luarea de măsuri

extraordinare. În cazul în care publicul respinge actul de discurs al actorului securitizator, acesta reprezintă doar o mișcare de securitizare, iar securitizarea a eșuat. În acest sens, concentrarea asupra publicului și asupra procesului necesită mult mai mult decât actul simplu „a spune securitate". Acest lucru a generat critici din partea unor cercetători, care recomandă înțelegerea securitizării ca *un proces lung de construcție socială în curs de desfășurare și de negociere între diferite audiențe și vorbitori.*

Orice problemă de securitate poate fi prezentată într-un spectru care variază de la nepolitizat (problema n-a ajuns în dezbatere publică) la politizat (problema a ridicat îngrijorări publice și se află pe ordinea de zi) la securitizat (problema a fost încadrată ca o amenințare existențială). Atunci când o problemă este securitizată, acțiunile sunt adesea legitimate în limbajul „urgenței" și „amenințărilor existențiale" și sunt măsuri care pot fi considerate nedemocratice în situații normale. Măsurile de securitate în războiul împotriva terorii, cum ar fi lagărul de detenție din Guantanamo Bay, utilizarea torturii, supravegherea sporită a cetățenilor, extrădările extraordinare și loviturile secrete ale dronelor, ilustrează logica excepționalității. Dacă războiul împotriva terorii n-ar fi fost încadrat într – un context în care o suspendare a politicii normale ar fi fost permisă și necesară, aceste măsuri de securitate probabil n-ar fi existat, nici n-ar fi îndurat până în prezent.

O securitizare reușită prezintă „securitatea" ca pe un domeniu excepțional, investind actori de securitizare (state) cu puterea de a decide când ar trebui suspendat cadrul democratic și cu puterea de a manipula populațiile. Potrivit lui Waver, teoria securitizării a fost construită pentru a proteja politica de puterea guvernului disproporționată, lăsând succesul sau eșecul securitizării în mâinile audienței, nu a actorului de securitizare [4, 5]. Wæver și-a exprimat preferința pentru „nesecuritizator " - o revenire la politica normală. La urma urmei, publicul nu este complet înșelat la mila actorului securitizator și, făcând procesul mai transparent, teoria securitizării conferă publicului agenție și responsabilitate. În acest context, rolul analistului de securitate trece de la analiza obiectivă a amenințării la studierea proceselor prin care actorii din securitizare construiesc o înțelegere comună a ceea ce este recunoscut colectiv ca o amenințare. Prin urmare, teoria securitizării nu este atât de implicată în răspunsul „de ce" a fost securitizată o problemă. Este mai important să fim preocupați de condițiile care au făcut

posibilă securitizarea, punând întrebări „cum”: Cum a permis un anumit limbaj actorului să convingă publicul de amenințare?

2.2. Teoria securitizării și grupul Statului Islamic în Europa

În urma atacurilor dintr-o serie de orașe europene, grupul Stat Islamic (cunoscut și sub numele de Daesh, ISIS sau ISIL) a devenit o prioritate ridicată pe agendele de securitate, începând cu 2015. Grupul a fost prezentat ca o amenințare la adresa securității statului, a securității persoanelor din Europa de Vest și, în sens mai larg, ca o amenințare la adresa modului de viață occidental. Aceasta înseamnă că securitizarea grupului Stat Islamic afectează cel puțin trei sectoare: societal, militar și politic. Teoria securitizării observă că uneori, într-o democrație, guvernul trebuie să justifice publicului suspendarea politicii normale. Prin urmare, dacă grupul Stat Islamic este securitizat în statele Europene, care sunt considerate ca fiind democratice, ar trebui să vedem mișcări de securitizare ale oficialilor guvernamentali - de exemplu, o justificare retorică a motivului pentru care intervenția este singura modalitate de a elimina amenințarea Statului Islamic.

Este important de menționat că actorii din securitizare nu se limitează la politicieni. Profesioniștii din domeniul securității, cum ar fi poliția, serviciile de informații, Vama, serviciile de imigrare, polițiștii de frontieră și armata, joacă un rol important în definirea peisajului de securitate. Ei operează într-un domeniu de securitate caracterizat de concurența asupra cunoștințelor „corecte” asupra amenințării și altor riscuri asociate, precum și concurenței asupra soluției „corecte”. Deși apar dezacorduri și confruntări între profesioniștii din domeniul securității, Bigo, Bonditti și Olsson (2010, 75-78) susțin că sunt încă ghidați de un set de credințe și practici comune. Actorii din securitizare iau în mod obiectiv amenințările la adresa securității și încearcă să le rezolve prin diverse misiuni. În plus, există și actori funcționali care pot influența dinamica domeniului securității, dar care n-au puterea de a muta o problemă deasupra politicii. Actorii funcționali sunt esențiali, deoarece ajută la încadrarea poveștilor despre natura existențial amenințătoare a problemei, creând adesea diviziuni între „noi” și „ei” - și adesea implicați în procesele de „altfel”. Exemple de actori funcționali pot fi: mass-media, mediul academic, agențiile neguvernamentale și grupurile de reflecție. Poate include, de asemenea, indivizii înșiși,

spunând și împărtășind povești între prieteni, familii și colegi. De exemplu, afirmațiile extreme făcute în ziarele tabloide din întreaga Europă creează o narațiune în care grupul Statului Islamic se infiltrează în societate și lucrează pentru a duce la dispariția statului democratic.

Exemple notabile de mișcări de securitizare în Regatul Unit pot fi găsite în timpul dezbaterii Camerei Comunelor privind Propunerea de acțiune militară britanică în Siria din 2 decembrie 2015. Prim-ministrul britanic David Cameron a susținut: „ne confruntăm cu o amenințare fundamentală la adresa securității noastre", care vine din partea grupului Stat Islamic, care „ne atacă din cauza cine suntem și nu din cauza a ceea ce facem" (aceasta a fost prezentarea naturii amenințării și stabilirea unui regim al adevărului). David Cameron a subliniat că „n-ar trebui să mai așteptăm" pentru a reduce amenințarea (acesta a fost punctul fără întoarcere). În cele din urmă, el a subliniat că nu este vorba despre „dacă dorim să luptăm împotriva terorismului, ci despre modul cel mai bun în care facem acest lucru" (aceasta a fost soluția furnizată).

Securitizarea ca proces este mai evidentă în Franța, când, după atacurile de la Paris din 13 noiembrie 2015, președintele Francois Hollande a declarat că „Franța este în război" împotriva unei armate de jihadiști care „a atacat Franța pentru că este o țară a Libertății" (din nou, concentrați-vă pe „ce și cine suntem"). În acest cadru, poporul francez este „un popor feroce, viteaz și curajos" și sunt victime ale unor astfel de atacuri pentru că pur și simplu „sunt în viață". La celălalt capăt al spectrului se află „ei": „o armată de jihadiști", de „ucigași lași" care constituie o „urâciune", care „atacă josnic", act caracterizat de „groază". Un punct fără întoarcere este invocat atunci când Hollande susține că gruparea Stat Islamic este o organizație care „amenință întreaga lume" și că acesta „este motivul pentru care distrugerea Daesh este o necesitate pentru comunitatea internațională". În cele din urmă, soluția, ridicarea problemei „deasupra politicii" este oferită: „au fost comandate controale imediate la frontieră și o stare de urgență" (Hollande 2015).

Gramatica actului de vorbire de securitate este perceptibilă. Discursul indică natura amenințătoare existențială a grupării Stat Islamic, un punct de neîntoarcere și o soluție care se eliberează de procesele democratice normale. În lunile de după atacurile de la Paris, Hollande a sporit grevele militare franceze în Siria și a ordonat o stare de urgență care a dat forțelor

de securitate franceze puteri interne controversate. Prin urmare, avem un caz de securitizare de succes. Este important de menționat că, atunci când susțin că gruparea Stat Islamic este securitizată, teoreticienii securitizării nu contestă existența grupului sau că grupul a coordonat într-adevăr atacuri în Europa.

În schimb, securitizarea pune la îndoială procesele prin care acest grup a ajuns să fie privit ca o amenințare și susține că, numind grupul o amenințare, liderii statelor europene, cum ar fi Franța și Regatul Unit, sunt implicați și în procesul de război. În acest sens, securitizarea evidențiază modul în care Legea privind discursul de securitizare a lui Hollande nu descrie doar o stare de lucruri „acolo", ci constituie atacurile ca un act de război și, făcând acest lucru, aduce războiul în existență. Descrierea amenințării grupării Stat Islamic nu este, prin urmare, imparțială sau obiectivă, ci mai degrabă este într-o acțiune în sine și una care ar trebui privită ca un act politic.

Utilizarea teoriei securitizării arată că Politica terorismului și a contraterorismului se referă la amplificarea amenințărilor și că violența simbolică cauzată de atacuri este disproporționată cu numărul de decese de care este responsabil. De exemplu, numărul victimelor din Europa de Vest a fost mai mare în anii 1970 și 1980 ca urmare a unor grupuri precum IRA decât numărul care poate fi atribuit teroriștilor islamici în ultima vreme. Cu toate acestea, liderii țărilor europene susțin că lumea nu s-a confruntat niciodată cu o astfel de „barbarie", „groază" și „atrocitate". Această mărire a amenințării demonstrează excepționalitatea amenințării, care, la rândul său, necesită răspunsuri urgente și extraordinare. Gândirea terorismului în acest mod nu numai că dăunează procesului deliberativ, ci limitează și înțelegerea noastră a terorismului în general.

Securitizarea este un instrument util pentru studenții de la programul Relații Internaționale, deoarece contestă abordările tradiționale ale securității care se concentrează excesiv asupra securității statului, mai degrabă decât asupra altor obiecte referente. Adoptarea unui cadru de securitizare implică provocări hegemonice și idei luate în considerare cu privire la universalitatea și obiectivitatea securității, și subliniază modalitățile în care cunoașterea nu este doar „acolo", ci este condusă de interese. Teoria securitizării ne amintește că securitizarea nu este un act neutru, ci unul politic. Din acest punct de plecare suntem capabili să săpăm mai adânc și să investigăm diferite nesiguranțe care se regăsesc în relațiile internaționale.

Actualmente, acumulăm, cu regret, informații despre securitizarea diverselor aspecte ale relațiilor bilaterale dintre Federația Rusă și Ucraina, dintre Occident și Orient, dintre ONU, NATO, SUA, UE și Federația Rusă. Fiind sintetizate, acestea vor completa prelegerea. În esență, securitizarea reprezintă procesul ieșirii din normalitate și plasarea unor probleme deasupra politicului, la orce nivel: național, regional, internaționl. Soluția propusă de actorii securizatori este declararea stării de urgență.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

Caracterizați procesul de securitizare a unor probleme politice!

Descrieți etapele procesului de securitizare!

În ce condiții actorul securizator își atinge obiectivele?

Securitizarea are un impact pozitiv sau negativ asupra menținerii stabilității și securității sistemului social?

Bibliografie selectivă:

1. Bigo, Didier, Philippe Bonditti and Christian Olsson. (2010). 'Mapping the European Field of Security Professionals', in Europe's 21st Century Challenge: Delivering Liberty, edited by Didier Bigo, Sergio Carrera, Elspeth Guild and R. B. J. Walker, 49–64. London: Routledge.
2. Buzan Barry, Ole Wæver, and Jaap de Wilde. (1998). Security: A New Framework for Analysis. London: Lynne Rienner.
3. Fierke, Karin M. (2015). Critical Approaches to International Security, 2nd ed. Cambridge: Polity Press
4. Wæver, Ole. (2000). 'The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Postsovereign Security Orders', in International Relations Theory and the Politics of European Integration, edited by Morten Kelstrup and Michael C. Williams, 250–294. London: Routledge.
5. Wæver, Ole. (2015). 'The Theory Act: Responsibility and Exactitude as Seen from Securitization', International Relations 29(1): 121–127.

Tema 3. Teorii ale conflictului și cooperării

3.1. Realismul în relațiile internaționale
3.2. Instituționalismul
3.3. Constructivismul
3.4. Teoria păcii democratice

În teoria relațiilor internaționale, teoria politică formelor de interacțiune a actorilor sistemului politic, sistemului social: conflictul și colaborarea este oferit un spațiu larg. Sunt abordate multiple aspecte ale conflictului și cooperării, ambele având un impact considerabil asupra existenței umane, nivelului de trai al populației. Din acest motiv obiectivul principal al prelegerii este: evidențierea tezelor promovate de reprezentanții diferitor școli, analiza comparată a acestora cu scopul de a selecta cele mai importante, valoroase afirmații pentru soluționarea problemelor, inclusiv a celor de securitate.

3.1. Realismul în relațiile internaționale

Realismul este una dintre paradigmele centrale ale domeniului relaţiilor internaţionale, structurând înţelegerea evenimentelor, conceperea şi desfăşurarea politicii externe, configurarea conflictelor internaţionale o mare parte a secolului XX. Acesta are în mod fundamental la bază o serie de consideraţii filosofice asupra naturii umane: *omul este rău, egoist şi supus unei înclinaţii naturale către căutarea puterii, a dominaţiei; ca atare, el trăieşte într-o permanentă nesiguranţă, fiind marcat de o profundă neîncredere în oameni şi de o suspiciune la adresa celorlalţi. Urmează pe cale de consecinţă că şi societăţile şi instituţiile create de om vor avea aceleaşi particularităţi ca şi acesta. De la aceste prezumţii pleacă şi construcţia realismului clasic.*

Realismul conține o mare varietate de teorii ale relațiilor internaționale. Acestea pornesc de la premisa că statele sunt motivate în acțiunile lor de interese de putere/securitate și mai puțin de idealuri. Astfel, conform teoriei realiste, statele nu pot să acționeze decât rațional, judecând la rece situația și acționând pentru a-și păstra/mări puterea, respectiv, securitatea.

Realismul este un mod de gândire rațional, opus idealismului, pornind de la premisa că principalul interes al statelor este supraviețuirea în cadrul unui sistem internațional anarhic. Statul caută în permanentă menținerea și sporirea puterii, și securitatea în raport cu alte state.

Realismul politic apare în timpul vieții istoricului grec, Tucidide, autorul lucrării: "Istoria războiului peloponesiac", un conflict pe care îl prezintă obiectiv, imparțial, dar cu ceva inacuratețe, un război în care Atena și Sparta luptă pentru dominația asupra Greciei. Cauza acestui război a fost ascensiunea Atenei ca putere regională, spartani fiind astfel îngrijorați că aceasta ar putea obține supremația militară și economică, și că distribuirea puterii va deveni inegală. Un punct important al operei sale îl reprezintă „dialogul melian", reprezentând poziția insulei Melos în conflict. Insula Melos se declarase neutră în cadrul unei neînțelegeri, însă în realitate susținea financiar Sparta. Atenienii au atacat-o, iar după un teribil masacru, au cucerit insula. Reacția Atenei asupra teritoriului neutru reprezintă una dintre cele mai vechi relatări a unei încălcări a normelor juridice internaționale.

O altă temă fundamentală pentru realism este reflectată în lucrarea: „Principele", scrisă de Niccolo Machiavelli. Lucrarea este un manual pentru liderii politici, cuprinzând sfaturi, întărite de exemple, referitoare la cucerirea unui teritoriu, precum și la menținerea, și întărirea autorității în interiorul acestuia, gestionarea relațiilor cu alte state. „Principele" susține o serie de principii ca apărarea cât mai multor teritorii, menținerea de relații bune cu puterile mici și refuzarea colaborării cu marile puteri, auto-sprijinul fiind preferabil în locul alianțelor. Nicolo Machiavelli a fost criticat pentru controversatele principii expuse în spiritul ideii de moralitate ce poate fi abandonată pentru interesele statului și menținerea puterii sale. Influențele clasice ale realismului în cadrul relațiilor internaționale apar și în opere ca „Arta războiului", scrisă de Sun Tzu, „Leviathanul" lui Thomas Hobbes sau „Despre Război" a lui Carl von Clausewitz.

Asumpțiuni comune:

- Sistemul internațional este anarhic. În absența unei Autorități Centrale care să regularizeze raporturile dintre state; Statele în relațiile dintre ele urmăresc să-și conserveze suveranitatea.
- Supraviețuirea statelor într-un sistem anarhic este principala preocupare. Statele sunt actori raționali și unitari și își urmăresc pro-

priile interese adică supraviețuirea. Supraviețuirea se realizează printr-un sistem de alianțe.

- Urmărind *„interesul național”*, statele își asigură securitatea națională și supraviețuirea.

Realiștii consideră că omenirea nu este binevoitoare, ci auto-centrată și competitivă, perspectivă împărtășită, și de așa teoriticieni ca Thomas Hobbes, considerând că natura umană este egocentrică și conflictuală. Este eliminată ideea că natură intuitivă a unei persoane este anarhică. În privința auto-interesului, persoanele sunt de sine-stătătoare și motivate în căutarea maximizării puterii, considerate fricoase, idee care se află în contrast cu liberalismul în relațiile internaționale. Statul subliniază interesul de a acumula energie și forță pentru a-și asigura securitatea într-o lume anarhică. Puterea este un concept gândit în termeni de resurse materiale necesare pentru a induce prejudicii sau a constrânge alte state pentru a lupta și câștigă respectivele lupte. Utilizarea puterii pune accentul pe tactici coercitive ce sunt acceptabile pentru atingerea unui scop în interesul național sau de a evita obstacolele ce împiedică interesul național.

Statul este cel mai important actor în realism, fiind unitar și autonom, căci vorbește și acționează cu o singură voce. Puterea de stat este înțeleasă în ceea ce privește capacitățile sale militare. Un concept cheie în realism este distribuția internațională a puterii într-un sistem de polaritate. Polaritatea face referință la numărul de blocuri de state care exercită puterea într-un sistem internațional. Un sistem multipolar este compus din trei sau mai multe blocuri, un sistem bipolar este compus din două blocuri, iar un sistem unipolar este dominat de o singură putere hegemonică. În realismul unipolar se prezice că statele se vor uni pentru a se opune hegemoniei și a restabili un echilibru de putere, deși toate statele caută hegemonia în realism ca o singură modalitate pentru a-și asigura propria securitate, alte state din sistem fiind doar stimulente pentru a preveni apariția unei alte puteri hegemonice.

Statele folosesc modelul rațional de luare al deciziilor prin obținerea și aplicarea informațiilor complete, și exacte, statul fiind suveran și ghidat de un interes național. Sistemul internațional este anarhic, neexistând nicio autoritate internațională sau o putere divină, astfel statele sunt lăsate pe cont propriu pentru a-și asigura propria securitate. Realiștii consideră că statele suverane sunt principalii actori ai sistemului internațional, o atenție

specială fiind acordată competențelor căci acestea au cea mai mare influență pe scenă internațională. Instituțiile internaționale, organizațiile neguvernamentale, corporațiile multinaționale, persoanele fizice și alte sub-state sunt văzute ca având o influență independentă redusă. Statele sunt inerent agresive (realism ofensator) și obsedate de propria siguranță (realism defensiv), iar expansiunea teritorială este limitată doar de puterile opuse. Cu toate acestea, se ajunge la dilema privind securitatea căci creșterea securității poate duce către instabilitate atunci când o putere opusă își fabrică propriile arme ca un răspuns (cursa înarmărilor). Securitatea devine astfel nulă. Realiștii cred că nu există principii universale cu care toate statele se pot ghida în acțiunile lor. În schimb, un stat trebuie să fie întotdeauna conștient de acțiunile statelor din jurul lui și trebuie să utilizeze o abordare pragmatică pentru rezolvarea problemelor.

Realism versus neorealism:

Realismul politic este o teorie care se actualizează constant. Discursul realist poate fi valabil în sensul aplicării lui. După încheierea Războiului Rece, gânditorii realismului politic interpretează altfel dinamica internațională, făcându-și apariția „neorealismul" sau „realismul structural". Realismul clasic reise din natura anarhică a sistemului, elementul central fiind statul-națiune. Neorealiștii susțin că nu de la natura rea a omului pornesc problemele sistemului, ci de la structura sa. Această viziune structurală a realismului a fost alimentată de modificările de după încheierea Războiului Rece, un îndemn de a părăsi zona ideatică și se concentrează pe structura sistemului. Neorealiștii sunt mai interesați de aspectele politicii externe, axându-se pe proiecție, încercă să construiască o aritmetică a sistemului din care să extragă semnificații mari, dincolo de ce poate oferi sistemul.

Kenneth Waltz susține că neorealismul este în contrast cu cel clasic, făcând distincție între factorii care crează probleme în sistemul internațional, pentru a-l aborda din punct de vedere intelectual. Neorealismul identifică sistemul internațional cu un întreg, cu sisteme structurale diferite, care încearcă astfel stabilirea autonomiei fiecărei unități, urmând să analizeze modul de funcționare pentru a se ajunge la o concluzie, apărând astfel un nou concept: structura de sistem. Kenneth Waltz: „Theory of internațional politics" este lucrarea definitorie pentru realismul structural. Elementele esențiale ale modului de raportare la realitatea internațională au rămas via-

bile, doar că în realismul de tip structural se accentuează elemente cuprinse în realismul clasic: actorii internaționali nu diferă în obiective, poziționare internațională, nu se subordonează etic, fiind diferit în privința capacităților. Repartizarea acestor capacități la nivelul statelor oferă structura sistemului. Există două categorii de eforturi menite să întărească capacitățile: eforturile interne economice, financiare și cele externe ce vizează mărirea capacităților prin adăugarea altora prin intermediul alianțelor. Neorealismul a dezvoltat o introspecție aplicată în dinamica cooperării internaționale. Frica este un coagulant al capabilităților și poziționării statelor în sistemul internațional, deoarece sunt state care dețin arme de distrugere în masă. Unele elemente ale relațiilor dintre state nu sunt la vedere, iar statele care înșală sunt denumite state brigante sau „rock state".

Realismul este o teorie pesimistă care susține că omenirea se află într-o competiție aspră. Realiștii se resemnează, asemenea lui Hans Morgenthau, care susține: „nu există o scăpare de răul puterii, orice am face". Americanii însă consideră că efortul individual poate rezolva problemele și nu agreează ideea că războiul va persistă indiferent ce am face pentru a-l elimina. Realismul consideră că războiul este inevitabil și chiar parte necesară a activității de stat, însă mulți americani consideră că războiul pentru a prezerva sau a schimba balanța puterii este imoral.

Realismul nu distinge între state bune și state rele. Viziunea realistă accentuează faptul că toate statele sunt la fel, nevoia de a atinge același obiectiv: maximizarea puterii. În Războiul Rece n-ar fi existat nicio diferență între SUA și URSS în termeni de moralitate, pentru simplul motiv că moralitatea în relațiile internaționale nu este o tema realistă. Realismul obligă la evaluarea avantajelor pe care le pot aduce participarea la alianțe și intervenția activă în planul relațiilor internaționale, în timp ce o mare parte dintre americani continuă să creadă că implicarea SUA în problemele Europei nu este în interesele acestora. Americanii sunt împotriva alianțelor de orice fel, deoarece amestecă statele în bătălii care nu sunt ale lor.

Realismul clasic. Reprezentanții realismului clasic sunt: Hans Morgenthau, George F. Kennan, Nicholas Spykman, Herman Kahn, E. H. Carr, Reinhold Niebuhr, John H. Herz, Arnold Wolfers, Charles Beard, Walter Lippmann. Realismul classic (cunoscut și drept "***Școala de la Chicago***" sau "***Realism politic***") a devenit un nou simț al realității după cel de-al Doilea Război Mondial. Eșecul statelor bazat pe ideologii puternic idealis-

te (Axa centrală) a contribuit la o vastă deziluzionare a populației. Ideile centrale ale realismului clasic sunt lupta pentru maximizarea puterii, statele suverane sunt principalii actori, nu există autoritate superioară, sistemul este anarhic, acțiunile statelor au la bază natura umană care este egoistă și nu poate fi schimbată, prioritatea securității, lupta pentru supraviețuire. Hans Morgenthau, părintele fondator al realismului, este unul dintre primii teoriticieni care a dat formă clară acestui model de gândire politică în lucrarea „Politica între națiuni: lupta pentru putere și lupta pentru pace". Societatea este guvernată de legi obiective conform lucrării, iar toți actorii de pe scena internațională caută maximiuzarea puterii. O guvernare eficientă, lipsită de o emotivitate necesită evaluarea politicienilor după efectul pe care l-ar putea avea asupra propriei puteri și după standarde morale. Autorul consideră că una dintre caracteristicile principale ale naturii umane este lăcomia de putere. Omul este un animal politic.

În lucrarea „Șase principii ale realismului politic", este expus un set de reguli care stau la baza teoriei clasice a realismului:

- politica fiind guvernată de legi obiective, ce reies din natura umană;
- elementul central al politicii internaționale este interesul puterii;
- interesul este un element obiectiv și universal;
- principiile morale universale nu pot fi aplicate;
- aspirațiile de ordin moral ale unui stat nu sunt aceleași ca legile morale universale;
- sfera politică este autonomă.

Realismul ofensiv

Marile puteri sunt actorii principali în politică internațională ce caută să atingă maximumul de putere și obținerea unei hegemonii pasive. Tensiunea legată de securitate dintre marile puteri se datorează sistemului internațional anarhic și nu naturii umane, după cum afirmă Morgenthau. În lucrarea lui John Mearsheimer: „*Tragedia politicii marilor puteri"*, autorul subliniază că puterile, pentru a obține autoritatea, trebuie să obțină hegemonia, fapt determinat de tezele:

- sistemul internațional este anarhic;
- statele dețin arme de distrugere în masă;
- niciun stat nu poate fi sigur că un alt stat nu va comite acțiuni militare împotriva sa, intențiile fiind greu de anticipat;

- obiectivul principal este supraviețuirea și obținerea hegemoniei pentru a scădea șansele unui atac;
- statele sunt actori raționali care caută echilibarea balanțelor puterii în propria favoare.

Pentru a-și atinge obiectivele, statele se unesc în **Alianțe.** Realismul ofensiv evidențiază patru opțiuni pentru intărirea statului:

- înarmarea;
- formarea alianțelor pentru a-și combina armamemtele cu ale celorlalte state aliate, achiziția de putere fiind, in primul rând, achiziție de putere militară;
- schimbarea partenerilor de alianța pentru a menține balanța puterii, de aceea, alianțele trebuie să fie fluide, interesul național fiind veșnic prioritar;
- negocierea controlului armamentelor și acordurilor de dezarmare pentru a reduce pericolul reprezentat de armamentele adversarilor.

Alianțele pot fi:

- Avantajoase;
- Dezavantajoase;
- Periculoase.

Pentru Stephen Walt, definiția alianței este relativ simplă: „definesc alianța ca o relație formală sau informală în materie de cooperare pe probleme de securitate între două sau mai multe state suverane." Sistemul internațional este un sistem multiplu de state în care funcționează entități distincte, suverane. Hans Morgentau susține că „alianțele sunt o funcție necesară a echilibrului de putere care funcționează într-un sistem multiplu de state."

Alianțe – *„asociații formale de state pentru folosirea (sau nefolosirea) forței militare în scopul asigurării securității expansiunii membrilor lor împotriva unor alte state"* (Snyder)*„Ori de câte ori a existat un sistem de suveranități multiple în istoria cunoscută, unele din entitățile naționale au intrat în alianțe atunci când s-au confruntat cu conflicte."* (Wolfes) Dacă se întâmplă să fii atacat, atunci să-ți poți înfrânge oponentul. *Alianțele sunt tipic împotriva a ceva sau cineva și numai derivativ pentru ceva sau cineva.* (Liska) Principalul beneficiu al unei alianțe este **securitatea.** (Snyder)

Morgentau precizează că acest lucru se întâmpla cu mult înainte de izbucnirea conflictului respectiv. Este vorba despre:

- descurajarea unui atac;
- capacitatea de apărare sporită în cazul producerii unui atac;
- prevenirea apropierii dintre actualii aliați sau adversari.

Lordul Palmerston a arătat în 1848 că statele „nu trebuie să aibă aliați eterni și nici inamici eterni". Singura lor datorie este să-și urmărească interesul național.

Principalul risc care definește participarea la o alianță este acela că statul își asumă o obligație care poate deveni mai târziu dezavantajoasă. Poți fi atras în conflictele care nu sunt ale tale. Libertatea de acțiune este redusă considerabil. *„Situația la un moment dat nu este niciodată la fel ca situația care va exista cinci ani mai târziu, într-adevăr este ceva semnificativ diferit, chiar dacă etapele prin care se produce schimbarea sunt rareori vizibile la momentul respectiv. De aceea oamenii de stat înțelepți și experimentați se feresc de regulă de angajamente care, la un moment dat, pot constitui limitări ale comportamentului unui guvern la o dată necunoscută în viitor, în fața unei situații neprevăzute."* (George Kennan) Principalul risc care definește participarea la o alianță este acela că statul își asumă o obligație care poate deveni mai târziu dezavantajoasă. În esență, în SUA, alianțele sunt văzute ca fiind dezavantajoase.

În același timp, alianțele pot fi periculoase:

- Alianțele permit statelor agresive să acumuleze resurse pentru războaie ofensive. Alianțele nu opresc războiul pentru că statele agresive se vor comporta și mai agresiv dacă pot conta pe sprijinul aliaților lor. Așa cum spunea Hitler *„orice alianță al cărei scop nu este intenția de a purta război este fără sens și inutilă"*.
- Alianțele amenință pe inamici și îi determină să formeze contraalianțe, cu rezultanta că ambele coaliții se vor găsi cu securitatea diminuată și în fața unui pericol de război crescut.
- Formarea alianțelor poate împinge statele neutre în coaliții opuse. Mai mult, Thomas Jefferson avertiza că alianțele sunt „entangling", adică te pot implica în situații la care nu vrei să participi, pe principiul că trebuie să mergi în ajutorul aliatului și astfel ești atras în războaiele partenerilor tăi, care nu sunt și ale tale.

- Odată formată alianța, aliații trebuie să controleze comportamentul partenerilor din alianță și să-i împiedice pe cei mai razboinici să folosească alianța pentru a-și regla prin forță diferendele cu alte state din afara alianței.
- Există întotdeauna posibilitatea ca aliatul de astăzi să devină inamicul de mâine. Statele sunt inamici naturali, nu există prieteni sau adversari veșnici. Conform unui studiu făcut de Russet și Starr, în 1989, între Congresul de la Viena din 1815 și 1960, „mai mult de 25 % din partenerii de coaliție au mers, în cele din urmă, unii împotriva celorlalți.

Când vorbim despre alianțe, în mod inevitabil, la pachet cu ele, este echilibrul puterii. Există această conștiință a faptului că poți avea pace atâta vreme cât puterea în sistem este astfel distribuită încât să nu pericliteze echilibrul. Statele nu trebuie să devină nici prea slabe, nici prea puternice, orice dezechilibru ducând la război. Mijlocul prin care echilibrezi puterea în sistem este încheierea unor alianțe.

Există un factor foarte important într-un sistem internațional marcat din perspectiva realismului politic de această realitate a existenței alianțelor și, în consecință, a echilibrului de putere. Ca să poți realiza o distribuție echilibrată a puterii, într-un sistem de independențe multiple care își maximizează potențialul în alianțe parohiale diferite, întotdeauna există o țară cu numele de „balancer”, care se ocupă de menținerea echilibrului. O astfel de țară este o mare putere care nu acceptă ca o altă putere să domine în zona ei de influență ca o condiție esențială a supraviețuirii ei într-un mediu ostil. *Balancerul* este țara care înclină balanța într-o parte sau alta a puterii. Churchill a arătat în 1948 că Marea Britanie a fost un astfel de balancer „de 400 de ani politica externă a Angliei a fost aceea de a se opune celei mai puternice, celei mai agresive, celei mai dominante puteri de pe continent, alăturându-se statelor mai slabe.”

Sunt șase reguli care trebuie urmate de state completând astfel rolul jucat de „balancer”

1. Să-și sporească potențialul, dar să negocieze mai degrabă decât să lupte.
2. Să lupte mai degrabă decât să eșueze în a-și spori capabilitățile.
3. Să oprească lupta mai degrabă decât să elimine un actor esențial.

4. Să se opună oricărei coaliții sau actor individual care are tendința de a-și asuma o poziție predominantă în sistem.

5. Să exercite constrângeri asupra actorilor care subscriu la principii organizaționale supranaționale.

6. Să permită actorilor naționali esențiali, învinși sau constrânși, să reintre în sistem ca parteneri cu rol acceptabil.

Statele trebuie să dețină informații ample și pertinente cu privire la motivația, obiectivele și capabilitățile celorlalte state. *„Politica balanței puterii prevaleaeză ori de câte ori două și numai două cerințe sunt îndeplinite: ordinea să fie anarhică și populată cu entități care doresc să supraviețuiască.”* (Waltz)

Condiții adiționale:

1. Să existe un număr suficient de mare de state independente care să facă posibile formarea și disoluția rapidă a alianțelor.

2. Aria geografică să fie limitată.

3. Liderii naționali să aibă libertate de acțiune.

4. Să existe o egalitate relativă în ceea ce privește capabilitățile statelor.

5. Să existe o cultură politică comună în care regulile sistemului sunt recunoscute și respectate.

6. O minimă omogenitate printre membrii sistemului.

7. Să existe o tehnologie a armamentelor care inhibă mobilizarea rapidă pentru război; scoate din discuție „atacul de primă lovire” care înfrânge inamicul înainte ca acesta să poată organiza o ripostă și reduce perspectiva unor războaie de anihilare.

8. Absența unor instituții internaționale sau supranaționale capabile să se amestece în modul în care statele își configurează și reconfigurează alianțele.

Unipolaritatea: în 1945, SUA aveau un PIB egal cu jumătate din PIB-ul combinat al tuturor națiunilor lumii. SUA erau singura putere care deținea arma atomică.

Bipolaritatea: Distribuția bipolară a puterii;

- Polaritate = Concentrare a puterii;
- Bipolaritate = Distribuția puterii între doi actori dominanți.

Uniunea Sovietică testează prima bombă termonucleară în 1953, la

mai puțin de un an după SUA, după ce realizase o capabilitate atomică încă din 1949.

Bipolicentrism (1960-1970): SUA și URSS continuă să dețină superioritate militară, iar aliații lor să depindă masiv de ele în asigurarea propriei securități, dar apare o capacitate de manevră sporită pentru aliați (Franța, România sau Franța, URSS). Încă din 1960, Franța detonează prima ei bombă atomică. Secretarul de Stat Adjunct al SUA, Lawrence Eaglebarger, 1989 scria: „Ne mișcăm acum spre o (...) lume în care puterea și influența sunt răspândite între mai multe state – o lume multipolară".

3.2. Instituționalismul

Instituţionalismul s-a dezvoltat în Statele Unite ale Americii la sfârşitul secolului al XIX-lea şi în primele trei decenii ale secolului al XX-lea. Format sub influenţa Şcolii istorice germane, el a preluat şi a dezvoltat orientările teoretice şi metodologice ale acesteia, pe care le-a aplicat la soluționarea problemelor social-economice din SUA.

Prin **instituţie**, adepţii curentului subînţelegeau: totalitatea normelor juridice şi de comportament care reglementau acţiunea indivizilor, întreprinderilor, grupurilor sociale şi administraţiilor publice şi private. Studierea instituţiilor urma să ţină seama atât de marea lor diversitate, cât şi de evoluţia lor în timp. Activitatea agenţilor economici era analizată nu în mod izolat, ci în cadrul instituţiilor din care aceştia făceau parte. Pentru explicarea tendinţelor de evoluţie ale instituţiilor şi, prin aceasta, a modului de acţiune şi a regulilor de conduită care urmau să fie adoptate de agenţii economici, se recomandă studierea unei cantităţi cât mai mari de date şi fapte.

Dintre exponenţii instituţionalismului s-au remarcat: T. Veblen şi W. Mitchell. Thorstein Veblen (1857-1929), întemeietorul curentului instituționalismul şi-a expus opiniile în lucrările: „Teoria clasei neproductive" (1893), „Teoria întreprinderii de afaceri" (1904) şi altele. Natura umană, considera T. Veblen, nu putea fi înţeleasă numai din perspectiva unor legi economice imuabile, în care caracterul ei atât feroce, cât şi creativ sunt prezentate în mod raţional; ea ar putea fi studiată şi înţeleasă mult mai bine dacă s-ar utiliza metodele antropologului sau ale psihologului, care privesc omul ca pe o fiinţă cu porniri instinctuale şi iraţionale.

Pe măsura dezvoltării economiei de piaţă, aprecia T. Veblen, se manifesta tendinţa creşterii numerice şi ca importanţă a unor păturI parazitare, compuse din speculanţi, rentieri, intermediari, care formau clasa neproductivă. Noua clasă neproductivă se încadra în vechiul tipar al categoriilor sociale prădalnice şi parazitare existente în societăţile premoderne şi perpetua admiraţia faţă de puterea personală şi relaţiile de clan, pe care se sprijinea.

T. Veblen dezavua atitudinea opiniei publice, care manifesta îngăduinţă şi, în unele cazuri, chiar aprobare faţă de acţiunile socialmente negative ale păturilor parazitare. Departe de a fi priviţi ca paraziţi sau spoliatori, exponenţii clasei neproductive se bucurau de admiraţia comunităţii. În schimb, prin contrast, activităţile creative erau marginalizate. Referindu-se la rolul întreprinzătorului, T. Veblen îi contesta calitatea de personaj central al vieţii economice, pe care i-o atribuiau curentele de factură liberală. În opinia lui, omul de afaceri are un rol mai degrabă negativ în cadrul sistemului - acela de beneficiar al unor avantaje nemeritate. El urma, într-o perioadă de timp relativ scurtă, să-şi piardă poziţia deţinută în economie şi în societate, şi să fie înlocuit de manageri şi specialişti, ca efect, între altele, al dezvoltării impetuoase a ştiinţei şi a tehnicii.

Wesley Mitchell (1874-1948), se pronunţa, sub influenţa lui G. Schmoller, pentru acumularea unor date şi fapte sistematice în vederea identificării tendinţelor de dezvoltare ale vieţii economice şi pentru adoptarea, pe această bază, a unor măsuri de politică economică adecvate. În cea mai importantă lucrare a sa: „Ciclurile de afaceri" (1913), W. Mitchell a introdus în literatura de specialitate conceptul de *ciclu de afaceri (business cycle).* Reluând şi dezvoltând consideraţiile altor economişti, el a pus în evidenţă existenţa unei evoluţii ciclice pe termen mediu, cu o durată de 6-11 ani. În opinia sa, calea de determinare a ciclicităţii economice o constituie analiza fluctuaţiilor preţurilor.

Deşi au dispus de un material faptic bogat şi de un instrumentar de analiză perfecţionat, instituţionaliştii n-au putut să prevadă declanşarea crizei economice din 1929-1933 şi nici să formuleze soluţii viabile de depăşire a acesteia. Acest fapt - reproşat cu insistenţă de rivalii lor de alte orientări - a grăbit procesul de dezagregare a instituţionalismului, ca şi curent închegat de idei, în deceniul al patrulea a secolului al XX-lea. Teoreticienii din generaţia mai tânără, formaţi în spiritul ideilor instituţionaliste, între care J.

K. Galbraith, aveau să-şi continue activitatea ca precursori sau exponenţi ai radicalismului.

3.3. Constructivismul

Constructivismul este o teorie relativ nouă în relațiile internaționale. Face parte din grupa teoriilor reflectiviste. În relațiile internaționale, constructivismul promovează afirmația că aspectele semnificative ale relațiilor internaționale sunt construite istoric și social, mai degrabă decât consecințele inevitabile ale naturii umane sau ale altor caracteristici esențiale ale politicii mondiale. Constructivismul pornește de la o critică la adresa teoriei dominante în relațiile internaționale (neorealism) și are ca teză fundamentală ideea potrivit căreia anarhia și instituția de auto-ajutor nu sunt cauzate de al treilea nivel (sistemul sau structura relațiilor internționale), ci de nivelul unu și doi (politicianul și statul) întrucât instituțtile (sinteze de identități și interese) sunt o variabilă dependentă de practica și interacțiunile între subiecții relațiilor internaționale (de obicei statele), variabila independentă. Astfel, anarhia și auto-ajutorul nu sunt imuabile, ci depind de modul în care actorii se percep pe sine și pe ceilalți, care, la rândul lor, depind de modul în care actorii interacționează. Anarhia și auto-ajutorul pot sa existe sau nu în funcție de acești factori.

Teoria a pornit de la un articol publicat de Alexander Wendt în revista: Organizații Internaționale, Organization în primăvara 1992: Anarchy is What States Make of It. Constructivismul este o încercare de a crea o punte între teoriile raționaliste (realismul în relații internationale/neorealism și liberalismul în relații internationale/neoliberalismul în relații internationale) și cele reflectiviste (teoria normativă, teoria critică, feminismul, postmodernismul). Constructivismul urmărește în primul rând să demonstreze modul în care aspectele esențiale ale relațiilor internaționale sunt, contrar ipotezelor neorealismului și neoliberalismului, construite social, adică li se dă forma prin procese continue de practică și interacțiune socială. Alexander Wendt numește două principii de bază din ce în ce mai acceptate ale constructivismului: „structurile asocierii umane sunt determinate, în primul rând, de idei comune mai degrabă decât de forțe materiale și identitățile, interesele actorilor intenționate sunt construite de aceste idei comune, mai degrabă decât date de natură”. Constructiviștii trebuie numărați printre

acei cărturari care concep cercetarea mai degrabă ca o chestiune de interpretare decât ca explicație. Mai mult, aceștia au un scepticism substanțial cu privire la posibilitatea de a avea o atitudine neutră față de cercetare. În studiul securității naționale, accentul se pune pe condiționarea pe care cultura și identitatea o exercită asupra politicilor de securitate și comportamentelor conexe. Identitățile sunt necesare pentru a asigura cel puțin un nivel minim de predictibilitate și ordine, așa cum afirmă Hopf în studiile sale. Obiectul discursului constructivist poate fi conceput ca sosirea, un factor fundamental în domeniul relațiilor internaționale, al dezbaterii recente din epistemologie, sociologia cunoașterii, relația agent / structură și statutul ontologic al faptelor sociale. Noțiunea că relațiile internaționale nu sunt afectate doar de politica de putere, ci și de idei, este împărtășită de scriitorii care se descriu pe ei înșiși drept teoreticieni constructiviști. Conform acestui punct de vedere, structurile fundamentale ale politicii internaționale sunt mai degrabă sociale decât strict materiale. Acest lucru îi face pe constructiviștii sociali să susțină că schimbările în natura interacțiunii sociale dintre state pot aduce o schimbare fundamentală către o mai mare securitate internațională.

Realism provocator. În timpul perioadei formative a constructivismului, neorealismul a fost discursul dominant în teoria relațiilor internaționale, astfel o mare parte din lucrarea teoretică inițială a constructivismului a contestat ipotezele neorealiste de bază. Neorealiștii sunt structuraliști fundamental cauzali, în sensul că majoritatea conținutului important al politicii internaționale se explică prin structura sistemului internațional, o poziție avansată pentru prima dată în lucrarea: „Omul, statul și războiul”, semnată de Kenneth Waltz și pe deplin reflectată în textul de bază al neorealismului, teoria politicii internaționale. Mai exact, politica internațională este determinată, în primul rând, de faptul că sistemul internațional este anarhic - îi lipsește orice autoritate generală, în schimb este compus din unități (state) care sunt formal egale - toate suverane asupra propriului teritoriu. O astfel de anarhie, susțin neorealiștii, forțează statele să acționeze în anumite moduri, în mod specific, nu se pot baza pe nimeni decât pe ei înșiși pentru securitate (trebuie să se auto-ajute). Modul în care anarhia îi obligă să acționeze în astfel de moduri, să-și apere propriul interes în termeni de putere, susțin neorealiștii, explică majoritatea politicii internaționale. Din această cauză, neorealiștii tind să desconsidere explicațiile politicii inter-

naționale la nivel de „unitate” sau „stat”. Kenneth Waltz a atacat un astfel de accent ca fiind reducționist. Constructivismul, în special în opera formativă a lui Wendt, contestă această ipoteză, arătând că puterile cauzale atribuite „structurii” de către neorealiști nu sunt de fapt „date”, ci se bazează pe modul în care structura este construită de practica socială. Eliminat din prezumțiile despre natura identităților și intereselor actorilor din sistem și semnificația pe care instituțiile sociale (inclusiv anarhia) o au pentru acești actori, Wendt susține că „structura” neorealismului dezvăluie foarte puțin: „nu prezice dacă două state vor fi prieteni sau dușmani, își vor recunoaște suveranitatea reciprocă, vor avea legături dinastice, vor fi puteri revizioniste sau de statu quo și așa mai departe”. Astfel de trăsături ale comportamentului nu sunt explicate de anarhie și necesită în schimb încorporarea de dovezi despre interesele și identitățile deținute de actorii-cheie. Concentrarea neorealismului asupra structurii materiale a sistemului (anarhia) este deplasată. Wendt merge mai departe de aceasta, argumentând că modul în care anarhia constrânge statele depinde de modul în care statele înțeleg concepția anarhiei și propriile identități și interese. Anarhia nu este neapărat nici măcar un sistem de auto-ajutorare. Forțează statele se vor auto-ajuta numai dacă se conformează ipotezelor neorealiste despre state, considerând că securitatea este un concept competitiv, relativ, unde câștigul de securitate pentru orice stat înseamnă pierderea securității pentru altul. Dacă statele au în schimb concepții alternative de securitate, fie „cooperative”, unde statele își pot maximiza securitatea fără a afecta negativ securitatea altuia, fie „colective” unde statele identifică securitatea altor state ca fiind valoroase pentru ele însele, anarhia nu duce la auto-ajutor. Concluziile neorealiste depind în totalitate de ipoteze nerostite și nediscutabile cu privire la modul în care sensul instituțiilor sociale este construit de actori. În mod crucial, deoarece neorealiștii nu reușesc să recunoască această dependență, ei presupun în mod fals că astfel de semnificații sunt neschimbate și exclud studiul proceselor de construcție socială care fac lucrarea explicativă cheie din spatele observațiilor neorealiste. Ca o critică a neorealismului și a neoliberalismului (care au fost direcțiile dominante ale teoriei RI în anii 1980), constructivismul a avut tendința de a fi combinat cu toate abordările care criticau așa-numita dezbatere „neo-neo”. Prin urmare, constructivismul a fost adesea combinat cu teoria critică. Cu toate acestea, în timp ce constructivismul poate folosi aspectele teoriei critice și invers, variantele prin-

cipale ale constructivismului sunt pozitiviste. Pe măsură ce constructiviștii resping concluziile neorealismului despre efectul determinant al anarhiei asupra comportamentului actorilor internaționali, ei creează camera necesară pentru ca identitățile și interesele actorilor internaționali să ocupe un loc central în teoretizarea relațiilor internaționale. Acum, că actorii nu sunt pur și simplu guvernați de imperativele unui sistem de auto-ajutorare, identitățile și interesele lor devin importante în analiza modului în care se comportă. La fel ca natura sistemului internațional, constructiviștii văd astfel de identități și interese ca fiind nu întemeiate în mod obiectiv pe forțe materiale (cum ar fi caracterestici ale naturii umane care stau la baza realismului clasic), ci rezultatul ideilor și construcția socială a acestor idei. Cu alte cuvinte, semnificațiile ideilor, obiectelor și actorilor sunt toate date de interacțiunea socială. Oamenii dau obiectelor semnificațiile lor și pot atașa semnificații diferite lucrurilor diferite. Martha Finnemore a fost influentă în examinarea modului în care organizațiile internaționale sunt implicate în aceste procese de construcție socială a percepțiilor actorilor asupra intereselor lor. În National Interests in International Society, Finnemore încearcă să „dezvolte o abordare sistemică pentru a înțelege interesele statului și comportamentul statului investigând o structură internațională, nu de putere, ci de semnificație și valoare socială". „Interesele", explică ea, „nu sunt doar„ acolo" care așteaptă să fie descoperite; ele sunt construite prin interacțiune socială". Finnemore oferă trei studii de caz ale unei astfel de construcții - crearea birocrațiilor științifice în state datorită influenței UNESCO, rolului Crucii Roșii în Convențiile de la Geneva și influenței Băncii Mondiale asupra atitudinilor față de sărăcie. Studiile unor astfel de procese sunt exemple de atitudine constructivistă față de interesele și identitățile statului. Astfel de interese și identități sunt factorii determinanți ai comportamentului statului, deoarece studierea naturii și formarea lor este parte integrantă a metodologiei constructiviste în explicarea sistemului internațional. Dar este important de menționat că, în ciuda reorientării către identități și interese - proprietățile statelor - constructivistii nu sunt neapărat legați de concentrarea analizei lor la nivelul unității politicii internaționale: statul. Constructiviștii precum Finnemore și Wendt subliniază că, deși ideile și procesele tind să explice construcția socială a identităților și intereselor, astfel de idei și procese formează o structură proprie care are impact asupra actorilor internaționali. Diferența lor centrală față de neorealiști este

de a vedea structura politicii internaționale, în primul rând, în termeni ideatici, mai degrabă decât în termeni materiali. Mai mulți constructiviști analizează relațiile internaționale privind obiectivele, amenințările, temerile, culturile, identitățile și alte elemente ale „realității sociale" ca fapte sociale. În volumul: The Culture of National Security, savanții constructivisti: Elizabeth Kier, Jeffrey Legro și Peter Katzenstein, au contestat mai multe ipoteze realiste despre dinamica politicii internaționale, în special, în contextul afacerilor militare. Thomas J. Biersteker și Cynthia Weber au aplicat abordări constructiviste pentru a înțelege evoluția suveranității statului ca temă centrală în relațiile internaționale. Lucrările lui Rodney Bruce Hall și Daniel Philpott au dezvoltat teoriile constructiviste ale transformărilor majore în dinamica politicii internaționale. În economia politică internațională, aplicarea constructivismului a fost mai puțin frecventă. Exemple remarcabile de muncă constructivistă în acest domeniu includ studiul realizat de Kathleen R. McNamara asupra Uniunii Monetare Europene și analiza lui Mark Blyth asupra creșterii Reaganomicii în Statele Unite. Concentrându-se asupra modului în care limbajul și retorica sunt folosite pentru a construi realitatea socială a sistemului internațional, constructiviștii sunt adesea considerați mai optimiști referitor la progresul în relațiile internaționale decât versiunile realismului fidele unei ontologii pur materialiste, dar un număr tot mai mare de constructiviști pun la îndoială caracterul „liberal" al gândirii constructiviste și exprimă o mai mare simpatie pentru pesimismul realist cu privire la posibilitatea emancipării de politica de putere. Constructiviștii nu reușesc să recunoască faptul că concentrarea lor pe descrierea apariției normelor comune nu numai că viciază valoarea predictivă a teoriei lor, ci și că ignoră rolul important al înșelăciunii în relațiile internaționale. Constructivismul este adesea prezentat ca o alternativă la cele două teorii principale ale relațiilor internaționale, realismul și liberalismul, dar unii susțin că nu este neapărat incompatibil cu una sau ambele. Wendt expune câteva ipoteze cheie cu erudiții de vârf ale realiștilor și neorealiștilor, precum existența anarhiei și centralitatea statelor în sistemul internațional. Cu toate acestea, Wendt expune anarhia în termeni culturali și nu materialiști; savanții oferă o apărare teoretică sofisticată a presupunerii stat-ca-actor în teoria relațiilor internaționale. Este o problemă controversată în cadrul unor segmente ale domeniului Relațiilor Internaționale, deoarece unii constructiviști îl provoacă pe Wendt în legătură cu unele dintre

aceste ipoteze (a se vedea, de exemplu, schimburile din Revista studiilor internaționale, vol. 30, 2004). În acest context, constructiviștii susțin că progresul în teoria RI va fi realizat atunci când realismul și constructivismul vor fi aliniate sau chiar sintetizate. Un exemplu timpuriu de astfel de sinteză o reprezintă analiza, realizată de Jennifer Sterling-Folker asupra politicii monetare internaționale a Statelor Unite în urma sistemului Bretton Woods. Sterling-Folker a susținut că trecerea SUA către unilateralism este explicată parțial de accentul realismului asupra unui sistem anarhic, dar constructivismul ajută la explicarea factorilor importanți din nivelul intern sau al doilea nivel de analiză.

Un grup semnificativ de cercetători care studiază procesele de construcție socială evită în mod conștient eticheta „constructivist". Aceștia susțin că constructivismul „mainstream" a abandonat multe dintre cele mai importante idei din transformarea lingvistică și teoria social-construcționistă în căutarea respectabilității ca abordare „științifică" a relațiilor internaționale. Chiar și unii constructiviști supuși „mainstream", cum ar fi Jeffrey Checkel, și-au exprimat îngrijorarea că constructivistii au mers prea departe în eforturile lor de a construi poduri cu școli de gândire neconstructiviste. Un număr tot mai mare de constructiviști susțin că teoriile actuale acordă o atenție inadecvată rolului comportamentului obișnuit și nereflectant în politica mondială, a centralității relațiilor și proceselor în construirea politicii mondiale sau a ambelor. Susținătorii „întoarcerii practicii" se inspiră din munca în neuroștiințe, precum și din cea a teoreticienilor sociali, cum ar fi Pierre Bourdieu. Savantul subliniază semnificația obiceiurilor și practicilor în viața psihologică și socială, apelând în esență la o atenție și sensibilitate mai mare activității zilnice și „luate de la sine înțeles" ale politicilor internaționale. Unii cercetători au adoptat abordarea sociologică aferentă cunoscută sub numele de teoria actorilor-rețea (ANT), care extinde focalizarea timpurie a Practicării activității asupra activității lui Pierre Bourdieu către cea a lui Bruno Latour și alții. Savanții au angajat ANT pentru a perturba binarele politice mondiale tradiționale (civilizat / barbar, democratic / autocratic etc.), iau în considerare implicațiile unei înțelegeri postumane a RI, explorează infrastructurile politicii mondiale și iau în considerare efectele agenției tehnologice.

3.4. Teoria păcii democratice

Printre cercetătorii domeniului relaţii internaţionale, începând cu a doua jumătate a anilor ‘90, a devenit destul de populară teoria păcii democratice. Pe scurt, teoria păcii democratice susţine că democraţiile nu poartă războaie între ele, ci rezolvă contradicţiile existente exclusiv pe cale paşnică. Respectiv, o lume în care cât mai multe state au un sistem politic democratic este o lume mai pacifică. În Occident, acest postulat a generat un noian de literatură şi s-a înrădăcinat adânc în mediul mişcării liberale. În opoziţie cu teoria realistă, în care ordinea politică internă a statelor este considerată irelevantă pentru securitatea internaţională, teoria păcii democratice asociază stabilitatea şi securitatea internaţională nu atât cu acordurile geostrategice, cât mai ales cu prezenţa normelor şi instituţiilor liberal-democratice.

Precursorul ideii democraţiei, ca şi catalizator al păcii universale este considerat filosoful german Immanuel Kant, care în eseul său Zum ewige Frieden (Despre pacea eternă) publicat în 1795, a pus bazele teoriei păcii între ceea ce filosoful numeşte „republici”. Potrivit concepţiei lui Kant, societăţile democratice nu luptă între ele. Politologul român Ionel Nicu Sava identifică principalele teze ale gândirii kantiene, care, aplicate la mediul internaţional, ar crea premizele obţinerii a ceea ce filosoful german numea pace perpetuă: nici un stat independent, mare sau mic, nu trebuie să se afle sub dominaţia altui stat; armatele permanente trebuie să fie abolite cu timpul; nici un stat nu trebuie să intervină prin forţă în constituţia sau guvernul altor state; constituţia civilă a tuturor statelor trebuie să fie republicană; legea naţiunilor trebuie să se bazeze pe o federaţie a statelor libere. Instrumentele prin care s-ar realiza un asemenea ideal în comunitatea internaţională erau identificate cu „libertatea în interiorul statului şi arbitrajul (dreptul) în relaţia dintre state”. Cu alte cuvinte, Kant credea că evoluţia societăţii în conformitate cu supremaţia legii ar crea premisele pentru o stare de moralitate şi echitate în relaţiile dintre oameni. Nici un guvern aflat sub controlul poporului nu va intra în război, dacă nu va fi obligat să o facă. Experienţa politică din sistemul relaţiilor internaţionale zdruncină această concepţie.

Immanuel Kant a fost suficient de realist atunci când observă că societatea secolului al XVIII-lea nu era pregătită şi nici nu putea să realizeze o

astfel de pace, dar a crezut că timpurile ulterioare vor fi mai potrivite pentru un asemenea sistem de securitate. Ilustrul gânditor german a avut dreptate din acest punct de vedere, deoarece ulterior concepţia sa a stat la baza mai multor şcoli de gândire care s-au încadrat în curentul liberal. Filosofia lui Kant a stimulat gândirea şi practica relaţiilor internaţionale în perioada următoare. Adepţii teoriei democratice au evitat să vadă razboiul ca modalitate de a reglementa problemele dintre state cu regimuri de democraţie liberală. Ei consideră razboiul o boală: „O boală gravă, un cancer al politicii. El este un produs al instinctelor agresive al unor elite nereprezentative". Acest fapt n-a însemnat că în mod automat reprezentanţii acestui curent au negat posibilitatea apariţiei unui asemenea fenomen chiar în reglementarea unor raporturi dintre state democratice însă, în credinţa lor acesta trebuia să fie un fenomen care să se manifeste extrem de rar.

Eliminarea razboiului din viaţa internaţională, în opinia adepţilor curentului liberal, se poate realiza prin construirea de regimuri politice democratice, prin promovarea avantajelor comerţului internaţional şi prin crearea unor mecanisme instituţionale cu caracter internaţional care să gestioneze pacea, şi proprietatea. Securitatea nu trebuie lasată la discreţia unor negocieri bilaterale secrete şi a credinţei în echilibru de putere. Oamenii politici şi diplomaţii sunt înzestraţi cu raţiune şi acţionează raţional în practica diplomatică. Acest fapt îi determină să fie uniţi de interesul fundamental de a crea o comunitate mondială, bazată pe un sistem al păcii, care poate fi realizat în anumite condiţii.

Esenţiale sunt evidenţierea acestui adevar fundamental şi înfiinţarea instituţiilor, care vor face ordine în anarhia internaţională. Educaţia va înlătura ignoranţa şi prejudecăţile, democraţia va împiedica izbucnirea razboaielor, iar instituţiile care previn manifestările de violenţă la nivel naţional pot fi extinse şi la nivel global, pentru a soluţiona paşnic disputele. Creşterea interdependeţelor economice şi avantajele comerţului internaţional vor face ca razboiul să ameninţe propsperitatea ambelor părţi angajate într-un conflict/război.

Această viziune inspirată din paradigma liberală şi adoptată de cercetători, şi mari oameni politici a marcat o cotitură în relaţiile internaţionale. Viziunea optimistă a liberalismului asupra politicii internaţionale se bazează pe trei credinţe fundamentale care sunt comune aproape tuturor teoriilor din această paradigmă. În primul rând, liberalii consideră că nu

statele ar trebui să fie principalii actori ai scenei internaţionale, ci instituţiile şi organizaţiile cu vocaţia păcii şi securităţii. În al doilea rând, susţin că în comportamentul statelor în relaţiile cu alţi actori, un rol important îl are organizarea politică internă. Din acest punct de vedere sunt state „bune", democratice, care vor avea un comportament dictat de respectarea legii şi a principiilor morale şi state „rele", care sunt de factură autoritară sau dictatoriale, care vor promova în raporturile cu alţi actori forţa şi politica de forţă. În ultimul rând, aceştia afirmă că pacea şi securitatea se pot obţine dacă lumea va fi populată cu state „bune".

Această idee a fost promovată, printre alţii de Woodrow Wilson, dar a fost împărtăşită de o întreagă pleiadă de oameni de ştiinţă. Reputaţia sa de promotor al viziunii liberale s-a construit pe modelul pe care l-a propus la Conferinţa de pace de la Paris, care a pus capăt primului război mondial. Acesta a fost creionat încă înainte de sfârşitul conflagraţiei în nu mai puţin celebrele Fourteen Points. Instrumentul menit a realiza şi a menţine securitatea colectivă a fost Societatea Naţiunilor. Acesta a funcţionat pe baza unui Pact negociat de Puterile Aliate şi Asociate la Paris şi adoptat de Conferinţa de Pace, la 28 aprilie 1919. Prin acest document, se definea scopul Scietăţii Naţiunilor care în esenţă reprezenta dezvoltarea cooperării între naţiuni, garantarea păcii şi siguranţei, precum şi eliminarea războiului din relaţiile interstatale. Susţinătorii Ligii credeau că aceasta poate să menţină securitatea prin promovarea unor mecanisme politice de tipul conferinţelor consacrate dezarmării sau medierii conflictelor dintre state. Edificarea unui sistem de instituţii care să elaboreze norme şi reguli de comportament pentru toţi actorii din mediul internaţional, dar şi instrumente de control pentru a-i obliga să respecte normele şi regulile.

Aceste reglementări au fost utile în rezolvarea pe cale paşnică a unor diferende minore dintre state, cum au fost litigiile de frontieră, dar ele au fost minore în raport cu marile primejdii ce se arătau la orizont. Ideile promovate de adepţii liberalismului s-au împotmolit, însă în practica diplomatică în perioada dintre cele două razboaie mondiale, iar Liga Naţiunilor n-a trecut testul realităţii. Mircea Malița crede că începutul sfârşitului acestei instituţii a fost marcat de eşecul conferinţei de dezarmare din 1932.

După cel de-al doilea război mondial, adepţii păcii, realizată prin instituţie cu vocaţie universală, considerau că trebuie urgent corectate viciile de construcţie pe care le-a avut Liga Naţiunilor. Aşa a apărut pe scena inter-

naţională ONU, instituţie care a încorporat toate speranţele şi toate iluziile şcolii liberale. Astfel, s-a confirmat faptul că în construcţia unei arhitecturi mondiale de securitate, actorii chemaţi să o edifice nu sunt preocupaţi, în primul rând, de cerinţele teoretice ale unui anume model sau ideologie, ci de interesele de stat pe care le au pe termen scurt sau lung şi de experienţa istorică, prin care un actor sau altul a avut câştig de cauză în a-şi promova aceste interese. Henry Kissinger surprinde cu acuitate acest lucru când analizează poziţiile marilor puteri învingătoare în ceea ce priveşte viitoarea ordine a lumii şi mecanismele pe care aceştia le consideră viabile în a o susţine. Henry Kissinger expune concluzia: „Fiecare dintre învingători vorbea în termenii experienţelor istorice ale ţării sale. Churchill voia să reconstruiască tradiţionala balanţă de putere în Europa. Asta însemna reconstrucţia Marii Britanii, a Franţei şi chiar a Germaniei învinse astfel încât, împreună cu Statele Unite, aceste state să poată contrabalansa colosul sovietic, de la est. Roosevelt avea în vedere o ordine postbelică în care trei învingători, împreună cu China, să acţioneze ca un Consiliu de directori ai lumii pentru a impune pacea împotriva oricărui răufăcator potenţial, cel mai probabil fiind după el, Germania - o viziune care avea să fie cunoscută drept "Cei Patru Poliţişti". Modul lui Stalin de a vedea lucrurile reflecta atât ideologia sa comunistă, cât şi politica externă rusă tradiţională. El s-a străduit să speculeze victoria ţării sale prin extinderea influenţei ruseşti în Europa Centrală. Stalin a încercat să transforme ţările cucerite de armatele sovietice în zone tampon pentru protejarea Rusiei împotriva oricărei agresiuni germane viitoare.

În perioada contemporană, două dintre cele mai importante nume de care se leagă teza pacifismului democratic sunt Rudolf Joseph Rummel şi Michael Doyle, ale căror abordări corespund celor două variante majore ale pacifismului democratic: versiunea monadică (ce susţine ideea păcii absolute între democraţii) şi versiunea diadică (susţine ideea unei păci separate între democraţii, menţinând însă caracterul belicos al democraţiilor în relaţia cu nedemocraţiile). Rudolf Rummel, profesor de Ştiinţe Politice la Universitatea din Hawaii, abordează în lucrarea: „Power Kills: Democracy as a Method of Non-violence" teza păcii democratice. În viziunea acestuia, există două versiuni ale păcii liberale: versiunea războiului, conform căreia democraţiile nu iniţiază războaie între ele aproape niciodată şi versiunea generală, conform căreia democraţia este o metodă de soluţiona-

re neviolentă a conflictelor de interese. Michael Doyle, profesor de Afaceri Internaţionale, Drept şi Ştiinţe Politice la Universitatea Columbia, tratează în două dintre cele mai importante articole ale sale: Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs (1983) şi Liberalism and World Politics (1986), teza pacifismului democratic. Acesta afirmă că statele care adoptă şi respectă principiile liberale: egalitatea juridică a cetăţenilor, libertatea religiei şi presei, guvernarea prin legislaturi reprezentative, proprietatea privată, economia de piaţă bazată pe principiul cererii şi ofertei, se bucură de beneficiile unei păci separate în relaţie cu alte state democratice, însă sunt dispuse să declanşeze război împotriva statelor neliberale. Doyle susţine că pe plan internaţional, democraţiile liberale vor evita să declanşeze război unele împotriva altora, datorită faptului că opinia publică nu va accepta acest lucru, dat fiind respectul pentru dreptul altora la independenţă politică. Deşi, acesta nu neagă faptul că între democraţii pot izbucni conflicte, însă le consideră mai degrabă improbabile, dat fiind multiplele modalităţi de rezolvare pe cale paşnică a diferendelor dintre democraţiile liberale.

Democraţiile nu luptă între ele; este adevărat, dar ele luptă permanent cu statele nedemocratice. Dar atunci, statele democratice nu pot fi numite paşnice. Unde sunt garanţiile că în viitor ele nu vor lupta între ele? În acest sens, există câteva puncte de vedere:

- liderii statelor democratice sunt responsabili în faţa alegătorilor pentru declanşarea războaielor, de aceea ei sunt stimulaţi de a găsi alternative;
- liderii instituţiilor democratice soluţionează problemele interne pe calea negocierilor, dar nu cu armele, procedând în acelaşi fel şi în politica externă;
- statele democratice apreciază statele nedemocratice ca o ameninţare şi luptă cu ele din cauza aceloraşi probleme care, în relaţiile dintre democraţii ar fi rezolvate prin mijloace paşnice;
- statele democratice sunt mai prospere, decât cele nedemocratice, motiv din care ele au ce pierde.

Aceste explicaţii sunt superficiale, ele nu descoperă esenţa fenomenului nou pentru ştiinţa politică. Punându-şi întrebarea, „de ce regimurile democratice îşi limitează pretenţiile militare doar la adversarii nedemocratici, iar între ele nu luptă?” – politologul Joshua Goldstein constată cu amărăciune: „De fapt, acest lucru nu-l cunoaşte nimeni”.

1. Oricum, în urma eforturilor sporite pentru popularizarea acestei idei, teoria păcii democratice a devenit una din cele mai importante postulate ale doctrinei intervenţionalismului liberal a SUA.

2. Modelul ordinii mondiale, care să corespundă aşteptărilor democraţiilor occidentale după încheierea Războiului Rece, a fost bine exprimat de către preşedintele SUA, încă din 1990: „Avem viziunea unui nou parteneriat al naţiunilor, care transcede Războiul Rece. Un parteneriat bazat pe consultare, cooperare şi acţiune colectivă, în special prin intermediul unor organizaţii mondiale şi regionale. George Bush considera că obiectivele parteneriatului constituit în urma încetării Războiului Rece sunt: sporirea democraţiei; sporirea prosperităţii; sporirea păcii, reducerea armamentului.

3. În 1993, preşedintele de atunci al SUA, Bill Clinton, exprima următoarea opţiune: „...într-o eră a pericolului şi oportunităţii (...) obiectivul nostru prioritar trebuie să fie: lărgirea şi întărirea comunităţii internaţionale a democraţiilor bazate pe economia de piaţă. Analizând cele două poziţii ale foştilor preşedinţi americani, se poate constata că puterile occidentale au privit noua ordine internaţională post-Război Rece ca întemeindu-se pe valorile lor, în special pe cele democratice. Ceea ce nu s-a luat în calcul au fost diferenţele axiologice între democraţiile occidentale şi alte zone ale lumii. Spre exemplu, dacă în raport cu sistemul de valori occidentale, un regim cum este cel din Iran este considerat injust, discreţionar şi, în consecinţă - imoral, „...pentru musulmani această organizare este una democratică şi ea ar realiza în cel mai înalt grad idealul de justiţie şi echitate socială.”

Atât timp, cât statul respectiv nu poate fi încadrat în categoria democraţiilor liberale, intervenţia este nu doar justificată, ci şi necesară. Kant este valabil doar în interiorul comunităţii statelor democratice. O parte din agenda teoriei păcii democratice a fost transferată pe agenda politică a democraţiilor occidentale şi acceptată oficial în politica externă americană. Conceptul lui Doyle, privind zona păcii şi a democraţiei, necesitatea de a lărgi această zonă au devenit un obiectiv important în politica externă a SUA. Departamentul de stat îl numeşte cel de-al treilea pilon al politicii externe americane. Intervenţiile din Afganistan şi Irak au fost posibile, printre altele, şi datorită acestei politici.

Referitor la lărgirea ariei democraţiilor pe plan internaţional, credem că are dreptate Giovani Sartori, care menţionează: „Din punct de vedere geografic, victoria democraţiei este circumscrisă lumii modernizate (...)

Dar, la începutul anilor 90, starea de fapt este că victoria democraţiei se opreşte, în mare, la graniţele Africii, exclude o mare parte a continentului asiatic (China este foarte mare) şi se loveşte de refuzul ţărilor islamice, unde politica şi religia, spiritul şi temporalul sunt la fel (...). Mai extinsă şi mai importantă este victoria democraţiei ca principiu de legimitate. Pe acest front, nu mai rezistă decât islamul şi societăţile în care tradiţionalismul nu s-a corodat încă".

Astfel, speranţele că democraţia să devină o valoare universal-acceptată au fost zadarnice. Iar intervenţia armată în state totalitare pentru a extinde forţat valorile democratice contravine atât ideilor kantiene, cât şi tradiţiei liberale. Mai mult decât atât, istoria recentă a Orientului Mijlociu în special, a evidenţiat riscurile semnificative pe care le provoacă eşuarea democraţiilor imature sau pericolul instabilităţii procesului de democratizare.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Caracterizați succint cele mai influente școli din teoria relațiilor internaționale contemporane!
2. Comparați tezele promovate de reprezentanții influenți ai acestor școli!
3. Care sunt cele mai influente școli în problema construirii unei noi ordini mondiale, îndeosebi a lumii postbelice din secolul XXI?
4. Expuneți-vă vă rog opinia cu referire la lumea postbelică. Va fi una monopolară, bipolară sau multipolară?
5. Cum credeți care state/organizații internaționale vor reprezenta balanța puterii în lumea postbelică a secolului XXI?

Bibliografie selectivă:

1. Alexandra Gheciu, Relațiile internaţionale între istorie, teorie şi politici publice. Lecţia americană, în Politica de Securitate Naţională, Concepte, instituţii, procese, Editura Polirom, Iaşi, 2007, p. 67.
2. Benjamin Solomon, Kant's Perpetual Peace: A New Look at this Centu- ries-Old Quest, in "The Online Journal of Peace and Conflict Resolution".
3. Ionel Nicu Sava, Studii de Securitate, Centrul Român de Studii Regionale, Bucureşti, 2005, p. 90.
4. A. Franceschet, Popular Sovereignty or Cosmopolitan Democracy? Liberalism, Kant and International Reform. "European Journal of International Rela- tions" no. 6, 2000, p. 277-302.

5. Mircea Malita, Între război şi pace, Editura C.H. Beck, Bucureşti, 2007, p. 291.
6. Bruce Russett, Counterfactuals About War and Its Absence, in vol. Philip Tetlock, Aaron Belkin (ed.,), Counterfactual Thought Experiments in Worm Poli- tics: Logical, Methodological, and Psychological Perspectives, Princeton: Princeton University Press, 1996, p. 169-178.
7. Stephen M. Walt, International relations: One world, many theories in Foreign Policy, Issue 110, Spring 1998, p. 29.
8. Constantin Hlihor, Istoria secolului XX, Editura Comunicare.ro, Bucuresti, 2003, p. 37-39.
9. Martin Griffiths, Şcoli, curente, gânditori, Editura Ziua, Bucureşti, 2003, p. 178.
10. Democratic peace theory. http//en. Wikipedia.org/wiki/Democratic_peace theory
11. Д. Голдстайн. Миф универсал. http://esquire.ru/war-myths
12. Dumitru Mazilu, Diplomaţia. Drept diplomatic şi consular, Editura Lu- mina Lex, Bucureşti, 2003, p. 24.
13. Nadia Anghelescu, Introducere în islam, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1993, p. 79.
14. Giovani Sartori, Teoria democraţiei reinterpretată, Editura Polirom, Iaşi, 1999, p. 444.
15. Goodin, Robert E. (2010). The Oxford Handbook of International Relations. Oxford: Oxford University Press. p. 132. ISBN 978-0-19-958558-8.
16. Goodin, Robert E. (2010). The Oxford Handbook of International Relations. Oxford: Oxford University Press. p. 133. ISBN 978-0-19-958558-8.
17. Jack Donnelly, "The Ethics of Realism", in Christian Reus-Smit, Duncan Snidal (eds.), The Oxford Handbook of International Relations, Oxford University Press, 2008, p. 150
18. Political Realism, Internet Encyclopedia of Philosophy
19. Doyle, Michael. Ways of War and Peace: Realism, Liberalism, and Socialism (Paperback). 1997. London: W. W. Norton & Company, esp. pp. 41–204
20. Baylis, J & Smith, S & Ownes, P, The Globalization of World Politics, Oxford university press, USA, p. 95
21. Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", World Politics, Vol. 51, No. 1, pp. 144–172
22. Slezak, P. 2000. "A Critique of Radical Social Constructivism", în DC Philips, (ed.) 2000, Constructivism in Education: Opinions and Second Opinions on Controversed Issues, The University of Chicago Press. Constructivism (filosofia științei) - https://ro.qazwiki/wiki/Constructivism_(philosophy_of_science)

Tema 4. Teoriile influenței: puterea slabă, descurajarea și constrângerea, politica și influența internă, credibilitatea, normele și instituțiile ca influențatori ai comportamentului

4.1. Importanța crescândă a puterii slabe (soft power)
4.2. Teorii ale influenței - descurajare și constrângere

Teoria securității cuprinde și analiza mijloacelor aplicate de actorii relațiilor internaționale în promovarea propriilor interese. Cunoașterea acestora permite oricărui stat să înțeleagă cât de reale sunt amenințările la securitatea, stabilitatea sistemului politic regional, național. Fenomenele cheie ale acestei prelegeri pot fi urmărite la nivelul relațiilor bilaterale dintre Ucraina și Federația Rusă, la nivel multilateral între Uniunea Europeană, SUA, Marea Britanie și Federația Rusă, începând cu toamna anului 2021 și finisând cu 24 februarie 2022. Actorii relațiilor internaționale în perioada post Război-Rece au promovat aplicarea puterii slabe (soft-power), caracterizând-o ca cea mai potrivită în condițiile respectării și aplicării normelor dreptului internațional.

4.1. Importanța crescândă a puterii slabe (soft power)

Puterea slabă este o formă de strategie de politică externă care implică capacitatea de a obține rezultatele dorite pe baza participării voluntare, simpatie și atractivitate, spre deosebire de „puterea tare", care implică constrângere. Potrivit politologului american Joseph S. Nye Jr., care a introdus acest termen, limba și cultura statului sunt o „putere moale" care joacă un rol cheie în relațiile internaționale, influențând direct sau indirect politica mondială și relațiile de afaceri.

Termenul „putere moale" a fost utilizat pentru prima dată de profesorul de la Harvard, Joseph Nye, în cartea sa din 1990 Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. Ulterior, el a dezvoltat conceptul în cartea - Soft Power: The Means to Success in World Politics, publicată în 2004.

Odată cu debutul erei globalizării, sistemul relațiilor internaționale s-a schimbat dramatic. Au intrat pe arena mondială actori noi care s-au dovedit

a fi capabili să exercite o influență puternică pe parcursul istoriei lumii. Înainte de noua componență a actorilor internaționali s-au ridicat probleme și provocări absolut noi, cu care nu s-au confruntat mai devreme. De asemenea, au apărut noi dimensiuni ale puterii și noi surse de forță în lupta pentru dominația mondială. Un lucru a rămas neschimbat - scopul tuturor actorilor internaționali a rămas puterea, puterea și influența pe scena mondială. Versatilitatea procesului de globalizare a redus spațiul de aplicare al mecanismelor tradiționale de putere de către state și a condus la o schimbare a modelului concurenței globale. Într-o nouă eră, un factor de impact mai important decât puterea militară și posesia armelor nucleare au devenit succesul economic, convingerea ideologică și atractivitatea culturală a statului, cu alte cuvinte - „forța moale".

Problema influențării a fost întotdeauna o problemă centrală în politica externă a oricărui stat. Astăzi, când lumea se află în zona „turbulențelor geopolitice" - este zguduită de conflictele locale și regionale, atacurile teroriste sunt comise, amenințarea cu răspândirea armelor nucleare crește, iar Rusia și Statele „Occidentului colectiv" au trecut din nou la confruntare, această problemă devine și mai urgentă. Concurența dintre state se întâmplă acum nu numai în domeniile militar și economic, ci „acoperă din ce în ce mai mult valorile și modelele de dezvoltare publică, potențialul uman, științific și tehnologic". Elita intelectuală a întregii comunități mondiale caută noi modalități de a ieși din criză, noi modalități de a influența participanții la relațiile internaționale. În acest sens, semnificativ devine conceptul lui J. Nye despre „forță moale".

Înainte de a trece la teoria sa, se pare necesar să se ia în considerare în detaliu: una dintre categoriile de bază ale teoriei relațiilor internaționale - forța. Definiția clasică a unei categorii, cum ar fi „forța", în Științe Politice aparține lui Robert Alan Dahl: „puterea este capacitatea unui actor de a forța un alt actor să acționeze așa, cum în orice alt caz, n-ar acționa". Cu toate acestea, această definiție este destul de largă și în cursul schimbărilor în sistemul relațiilor internaționale, abordările de înțelegere a categoriei „forțe" s-au schimbat și, în cele din urmă, în cadrul școlilor de gândire politică internațională au apărut mai multe abordări.

Pentru reprezentanții școlii realismul politic, puterea este baza întregului sistem de Relații Internaționale, iar politica internațională este politica forței. Întrucât pentru realiști sistemul internațional este haosul, „un război

al tuturor împotriva tuturor”, în care nu există arbitru și un set de reguli, statele au putere, iar principalul lor obiectiv este să folosească forța pentru a-și extinde spațiul de locuit (granițele geografice, influență economică) și astfel se obțin noi surse de putere pentru stat. Ideea lui H. Morgentau, fondatorul școlii realismul politic, conform căreia puterea este atât un mijloc, cât și un scop al statului, a fost ulterior completată de un alt reprezentant proeminent al acestei școli – Raymond Aron, pentru care „obiectivele eterne ale statului”, împreună cu puterea, sunt probleme de securitate și glorie.

Reprezentanții școlii de geopolitică și-au concentrat atenția asupra factorilor geografici și geoeconomici ai puterii statului. Friedrich Ratzel și Rudolf Challen au susținut că influența mondială a actorului este determinată de locația sa geografică. Astfel, pentru ei teritoriul statului, bogățiile sale naturale, vecinătatea cu puterile mondiale au fost principalele resurse ale puterii sale. În tradiția liberală, războiul nu este o stare naturală a sistemului internațional. Susținătorii școlii liberale văd „arbitrul” relațiilor internaționale în organizațiile internaționale și dreptul internațional, care sunt menite să împiedice începerea războiului.

Secolul XX a schimbat radical sistemul de interacțiune al actorilor internaționali și a oferit susținătorilor școlii liberalismului noi dovezi că epoca dominației incontestabile a metodelor militare în politica mondială s-a încheiat. De acum încolo, actorii internaționali s-au pomenit conectați prin noi mijloace de comunicare, interese economice comune, angajamente comune în cadrul organizațiilor internaționale. În condițiile interdependenței, instrumentele militare s-au retras în fundal, dând loc noilor instrumente. Cercetătorii de la școala liberală au fost primii care au atras atenția asupra faptului că rivalitatea de bază și, în același timp, cooperarea dintre actori a trecut de la domeniul militar la domeniul economiei și finanțelor. Astfel, puterea statului a devenit văzută într-o paletă mult mai irizată.

Sfârșitul războiului rece, schimbarea sistemului internațional, începutul epocii globalizării au determinat mulți teoreticieni ai relațiilor internaționale să se gândească la transformarea puterii în relațiile internaționale. Meritul lui Joseph Nye constă în faptul că a clasat în categoria „forței”, unul dintre conceptele de bază din teoria relațiilor internaționale, capacitatea de a influența alți actori ai relațiilor internaționale cu ajutorul unor factori care n-au legătură cu sfera militar-politică.

Primele reflecții asupra eficacității metodelor neviolente atât în politica internă, cât și în cea externă pot fi găsite în învățăturile lui Lao-Tzu, care a dezvoltat ideea puterii ideale ca non-acțiune fără violență, presiune și constrângere. Reflecții similare sunt prezente în confucianism, care a proclamat principiul puterii morale. Filosoful chinez Xun-Tzu a demonstrat legitimitatea principiului victoriei în război fără luptă. De asemenea, este posibil să se facă o paralelă cu filosofia antică greacă: cu ideea statului ideal a lui Platon, cu afirmația lui Aristotel că războiul și comerțul sunt două forme posibile de interacțiune politică internațională. Mai târziu, Fericitul Augustin a vorbit despre faptul că violența poate fi justificată numai în cazul protejării ideilor creștinismului. Blaise Pascal a pledat pentru inadmisibilitatea utilizării mecanismelor de forță în relațiile cu alte popoare. De asemenea, se poate spune că „strămoșii" conceptului „forța moale" au fost teoriile nonviolenței dezvoltate de Hugo De Groot, Immanuel Kant, Martin Luther King și Mahatma Gandhi.

Astfel, se poate concluziona că conceptul „forța moale" este rezultatul unor evoluții teoretice ale cercetătorilor anteriori. Cu toate acestea, paternitatea teoriei nu este pusă la îndoială, deoarece datorită muncii lui Joseph Nye, un nou termen și concept a apărut în teoria relațiilor internaționale. Mulți cercetători l-au criticat pe J. Nye pentru că n-a formulat niciodată o logică consistentă clară a definiției „forței moi", a resurselor sale, a setului de instrumente, de asemenea, el nu citează exemplul „puterii moi" a unui stat care ar putea fi luat pentru un eșantion.

Ca răspuns la criticile din partea comunității academice, autorul conceptului însuși a susținut că nu există un concept universal unic de „putere moale" - fiecare stat are o cultură, o istorie și tradiții unice, ceea ce înseamnă că fiecare stat are propriul său set de resurse „soft power", eficiența utilizării căruia depinde, în primul rând, de obiectivele sale de politică externă, de publicul țintă și de experiența istorică din arena internațională. J. Nye oferă această definiție: „forța moale" este capacitatea de a obține rezultatele dorite în relațiile cu alte state prin atractivitatea propriei culturi, valori și politici externe, mai degrabă decât prin constrângere sau resurse financiare. Una dintre primele definiții ale „puterii moi" sună astfel: „forța moale" este abilitatea de a-ți face partenerul să vrea același lucru ca și tine". El citează una dintre cele mai complete definiții ale „puterii moi" în cartea: „Viitorul puterii": „Puterea moale" este capacitatea de a influența

alte state pentru a-și realiza propriile obiective prin cooperarea în anumite domenii menite să convingă și formând o percepție pozitivă."

Conform conceptului lui J. Nye, „puterea moale" a statului constă din trei resurse: cultură, valori politice și politică externă. Vorbind despre resursele culturale ale „puterii moi", J. Nye a remarcat că tocmai acele componente ale culturii ar putea fi atractive pentru alții, care sunt importante și a împărtășit, și cultura populară, și cultura înaltă. Resursele de înaltă cultură, cum ar fi literatura clasică, pictura, muzica, precum și arta contemporană, care nu este destinată unui public larg, pot fi încorporate cu succes într-o strategie de „forță moale" numai pentru elitele străine. În plus, nu fiecare actor al spațiului internațional are astfel de resurse, din motive istorice sau atitudini politice speciale. Produsele de cultură în masă, dimpotrivă, sunt destinate celor mai largi segmente ale populației din diferite state, având în vedere simplitatea conținutului și accesibilității lor de înțeles.

Cu referire la valorile politice, ca una dintre resursele de „forței moi", J. Nye subliniază importanța realizării valorilor declarate de guvern și a realizării politicilor interne relevante. În contextul conceptului de „forță moale", ipocrizia politică poate costa foarte mult statul și chiar îl poate discredita complet. În articolul său „Soft power și politica externă americană", J. Nye scrie că „problemele cu „ soft power" apar atunci când nu ne implementăm propriile idealuri". O astfel de resursă precum politica externă, conform conceptului lui J. Nye, poate fi eficientă dacă politica externă a unui stat este legitimă, adică primește aprobarea altor actori ai relațiilor internaționale prin intermediul instituțiilor internaționale consacrate. „Când politicile noastre sunt considerate legitime în ochii comunității mondiale, puterea noastră moale crește."

De asemenea, autorul conceptului subliniază anumite instrumente, a căror utilizare poate face ca „puterea moale" a statului să aibă mai mult succes. J. Nye se referă la instrumente precum diplomația publică, radiodifuziunea și televiziunea, programele de schimb, asistența pentru dezvoltare, ajutorarea dezastrelor, cooperarea între forțele armate. Potrivit lui J. Nye, diplomația publică este „un instrument pe care statele îl utilizează pentru a mobiliza resurse pentru a interacționa și a atrage mai multe audiențe din state străine decât guvernele lor". Diplomația publică activează prin radio și televiziune, internet, exportul de produse culturale, efectuarea schimburilor. J. Nye menționează că la realizarea de proiecte pe internet a

diplomației publice trebuie să se aibă în vedere că, în cazul mai multor state, care sunt de interes strategic pentru SUA, astfel de proiecte online pentru cea mai mare parte se adresează elitei acestor state, deoarece în țările în curs de dezvoltare populația, practic, n-are acces la Internet. Cercetătorul subliniază că diplomația publică este un instrument de politică externă, nu un panaceu pentru rezolvarea problemelor de imagine ale statului.

J. Nye consideră că programele de schimb internațional profesionale și academice sunt unule dintre cele mai eficiente instrumente de „soft power". Într-un raport din 2007 al Centrului pentru Studii Strategice și Internaționale înainte de alegeri, el a cerut viitorului președinte SUA să sporească astfel de schimburi, precum și să extindă Programul internațional de conducere a vizitatorilor al Departamentului de Stat, la care au participat aproape 200 de foști și actuali lideri străini. El a scris despre programele de ajutor străin în articolul „Devenind mai inteligent prin combinarea puterii moi și dure" că Statele Unite își pot menține poziția de lider pe scena mondială dacă reiau investițiile în bunuri publice necesare oamenilor și guvernelor lor din întreaga lume.

Joseph Nye subliniază că „puterea slabă" a unui stat va fi mai eficientă numai dacă își găsește expresia într-o strategie cuprinzătoare, care include o analiză cuprinzătoare și aprofundată a relațiilor internaționale, în care publicul țintă străin este clar definit, sunt expuse obiectivele specifice și sunt aplicate instrumentele adecvate. Această strategie este implementată numai sub forma unui dialog cu partenerii. Strategia se bazează pe un concept care include un mesaj cultural și politic clar și interesant, un model economic și social atractiv.

Vorbind despre „putere„ moale", J. Nye indică un element critic, fără de care toate eforturile de a-și promova propria „forță moale" sunt inutile. Este vorba despre narativul, care ar trebui să pătrundă cu fir roșu în politica externă a actorului internațional. Sub narațiune se înțelege un set de idei despre lume și evenimente, pe care actorul le prezintă comunității mondiale ca fiind cel mai credincios și prin care interpretează evenimentele din lume. Într-un articol despre „superputerea mai inteligentă", cercetătorul susține că, în lumea modernă, fiecare participant la interacțiunea internațională trebuie să aibă narativul său.

După identificarea resurselor și a narațiunii, este important să se ia în considerare problema actorilor care ar putea adopta instrumente ușoare.

În legătură cu transformarea profundă a sistemului de relații internaționale, care a început după sfârșitul Războiului Rece și prăbușirea URSS, au intrat pe arena mondială actori care anterior nu aveau nicio ocazie de a influența relațiile internaționale și cursul istoriei. În primul rând, acestea sunt corporațiile multinaționale, organizațiile comunitare internaționale, centrele științifice internaționale și naționale influente. În opinia lui J. Nye, schimbarea este legată de următoarele procese: creșterea economică de interdependență; activitatea multinațională de actor; naționalismul în țările slabe; distribuirea de tehnologii și schimbările în agenda politică; revoluția tehnologică în informare și comunicare; procese, precum și o creștere de comunicare în țările în curs de dezvoltare. Cu toate acestea, J. Nye nu susține că statul și-a pierdut influența în relațiile internaționale. Savantul lasă în continuare un rol de lider în spatele statelor. Negarea puterii în creștere și a importanței actorilor ne-statali este dificilă. Cercetătorul scrie: „Dependența de sistemele informaționale de susținere a activității economice și militare creează noi puncte de vulnerabilitate pentru statele mari, de care pot beneficia actorii ne-statali".

Astfel, se poate spune că statul pierde controlul unic în domeniul aplicării „forței moi". Un exemplu în acest sens îl oferă personalitățile culturale care sunt independente de stat, dar interacționează cu publicul străin și activitățile cărora pot fi o componentă a „puterii moi" a statului. Desigur, se referă la figuri de cultură ale statelor libere, democratice, în statele cu limitarea libertății de exprimare sau cu regimul totalitar - libertatea lor de activitate este foarte limitată. Pe de altă parte, subliniază J. Nye, diplomația publică rămâne în continuare în sfera influenței publice.

În conceptul de „forță moale" există și unele paradoxuri, de exemplu: este posibil să se considere sfera economică o „forță moale"? Și modelul economic al dezvoltării statului poate fi considerat astfel? Se pare că aceeași sferă de activitate poate fi simultan „forță moale" și „rigidă". Puterea economică, la fel ca sancțiunile economice, se referă cu siguranță la „forța dură". În timp ce modelul economic al dezvoltării reușite a statului va reprezenta o resursă puternică de „forță moale". Același lucru este valabil și pentru domeniul militar. Puterea militară, amenințarea cu folosirea armelor, desfășurarea exercițiilor la frontiera cu statul inamic, desigur, va adăuga puncte la pușculița „forței dure" a statului, în timp ce exercițiile comune sau programele de cooperare, precum și armata bine organizată

sunt resursele „forței moi”. J. Nye n-a negat niciodată necesitatea aplicării unei „forțe dure”, el consideră că aplicarea ei este legitimă în anumite circumstanțe internaționale.

Vorbind despre „forța dură”, se pare că este necesar să spunem și despre termenul pe care J. Nye l-a introdus în 2003, descriind „puterea inteligentă”. Cercetătorul oferă definiția „puterii inteligente”, menționând un echilibru de „forță dură” și „forță moale” în politica externă. O definiție mai detaliată este prevăzută în articolul: „Puterea inteligentă: găsirea unui echilibru între puterea tare și cea soft”: Smart Power provine din înțelegerea faptului că puterea moale nu este neapărat mai bună decât puterea tare și că ambele ar trebui să fie componente complementare ale unei strategii eficiente.”

Conceptul lui J. Nye a fost criticat de reprezentanții comunității academice din cauza că n-a specificat niciodată criteriile pentru evaluarea performanței strategiei. Cu toate acestea, pare important să examinăm parametrii care pot justifica eficacitatea „forței moi”. În primul rând, J. Nye solicită să se înțeleagă că, ca și în cazul oricărei strategii, politicile de „forță moale” pot avea obiective pe termen scurt și lung, dar spre deosebire de politicile de „forță dură”, aici se poate observa un efect amânat și rezultatele se pot manifesta pe termen lung. De asemenea, unul dintre criteriile aplicate pentru aprecierea eficacității „forței moi” este “indicatorul Nobel” – numărul de laureați ai Premiului Nobel într-un anumit stat. J. Nye indică faptul că SUA conduce acest indicator în domeniul chimiei, fizicii și economiei.

Un alt parametru al eficacității „forței moi” pot fi rezultatele programelor de schimb. Cu toate acestea, aici joacă un rol nu numărul de participanți, ci înălțimile profesionale pe care le-au obținut ulterior. Statele Unite sunt, de asemenea, lider în acest domeniu – peste 200 de absolvenți de programe de schimb sunt lideri actuali sau foști ai statelor, printre care Anwar Sadat, Helmut Schmidt și Margaret Thatcher.

Modelul politic și economic atractiv pentru alții este, de asemenea, unul dintre parametrii eficienței „forței moi”. Cu toate acestea, cel mai important parametru al evaluării eficacității „forței moi”, J. Nye numește percepția pozitivă față de publicul larg al statelor străine. În opinia sa, fiecare actor internațional trebuie să monitorizeze îndeaproape sondajele de opinie efectuate în statele partenere, deoarece acestea pot oferi o imagine obiectivă a percepției activității politice externe a statului.

Fiecare stat are propria sa „putere moale”. Conținutul „puterii moi” a statului depinde de caracteristicile sale economice, politice și socioculturale. Soiurile naționale ale puterii moi ale diferiților actori pot fi denumite după cum urmează:

- puterea dominantă a SUA;
- forța atractivă a Europei (attractive power of Europe);
- puterea înțeleaptă a Chinei (wise power of China);
- puterea rafinată a Indiei (puterea sophisticated din India);
- puterea mistică a Orientului (mysterious power of the East).

Eficacitatea „puterii moi” a unui stat poate fi judecată și după rezultatele evaluărilor „puterii moi”. Unul dintre cele mai populare ratinguri soft power este compilat anual de revista britanică Monocle. Pare recomandabil să se studieze experiența acelor state care au cele mai mari resurse de „soft power”, conform ratingurilor, și anume: Statele Unite, Regatul Unit și China (RPC).

4.2. Teorii ale influenței - descurajare și constrângere

Teoria descurajării promovează ideea că o forță inferioară, în virtutea puterii distructive a armelor forței, ar putea descuraja un adversar mai puternic, cu condiția ca această forță să poată fi protejată împotriva distrugerii printr-un atac surpriză. Această doctrină a câștigat o proeminență sporită ca strategie militară în timpul Războiului Rece în ceea ce privește utilizarea armelor nucleare și este legată, dar distinctă, de conceptul de distrugere reciprocă asigurată, care modelează natura preventivă a atacului nuclear la scară largă care devastează ambele părți într-un război nuclear.

Descurajarea este o strategie menită să determine un adversar să ia o acțiune care n-a fost încă inițiată prin amenințarea represaliilor sau să-i împiedice să facă ceva ce un alt stat dorește. Strategia se bazează pe conceptul psihologic cu același nume. Un element de descurajare nucleară credibil, scria Bernard Brodie în 1959, trebuie să fie întotdeauna gata, dar niciodată folosit. Lucrarea clasică a lui Thomas Schelling (1966) despre descurajare prezintă conceptul conform căruia strategia militară nu mai poate fi definită ca știință a victoriei militare. În schimb, se susține că strategia militară a fost acum în mod egal, dacă nu chiar mai mult, arta constrângerii, a inti-

midării și a descurajării. Schelling spune că capacitatea de a face rău unui alt stat este acum utilizată ca factor motivant pentru alte state pentru a o evita și a influența comportamentul unui alt stat. Pentru a fi coercitiv sau a descuraja un alt stat, violența trebuie anticipată și evitată prin acomodare.

Prin urmare, se poate rezuma că utilizarea puterii de a răni ca putere de negociere este fundamentul teoriei descurajării și are cel mai mare succes atunci când este ținut în rezervă. În 2004, Frank C. Zagare a susținut că teoria descurajării este logic inconsistentă, nu empirică, exactă și că este deficitară ca teorie. În locul descurajării clasice, savanții care susțin alegerea rațională au susținut o descurajare perfectă, care presupune că statele pot varia în ceea ce privește caracteristicile lor interne și mai ales în credibilitatea amenințărilor lor de represalii. Într-un articol din Wall Street Journal din ianuarie 2007, veteranii politicii războiului rece: Henry Kissinger, Bill Perry, George Shultz și Sam Nunn și-au inversat poziția anterioară și-au afirmat că departe de a face lumea mai sigură, armele nucleare au devenit o sursă de risc extrem.

Raționamentul și concluzia lor nu s-a bazat pe lumea veche, cu doar câțiva actori nucleari, ci pe instabilitatea din multe state care dețin tehnologiile și lipsa mijloacelor necesare pentru întreținerea și actualizarea corespunzătoare a armelor existente în multe state: Riscul de accidente, judecăți greșite sau lansări neautorizate, susțineau ei, devenea tot mai acut într-o lume a rivalităților dintre statele nucleare relativ noi care n-aveau garanții de securitate dezvoltate de mai mulți ani de America și Uniunea Sovietică. Apariția statelor paria, cum ar fi: Coreea de Nord (posibil să se alăture în curând Iranului), înarmate cu arme nucleare, se adăuga la frică, la fel ca ambiția declarată a teroriștilor de a fura, cumpăra sau construi un dispozitiv nuclear (The Economist, 16 iunie 2011).

Potrivit The Economist, „oamenii de stat europeni în vârstă” au cerut acțiuni suplimentare în 2010 în abordarea problemelor de proliferare a armelor nucleare. Ei au spus: „Descurajarea nucleară este un răspuns strategic mult mai puțin convingător într-o lume a potențialelor curse regionale de înarmare nucleară și a terorismului nuclear decât în războiul rece”.

Conceptul

Utilizarea amenințărilor militare ca mijloc de descurajare a crizelor internaționale și a războiului a fost un subiect central al cercetării securității internaționale de cel puțin 200 de ani. Cercetările s-au concentrat în principal pe teoria descurajării raționale pentru a analiza condițiile în care descurajarea convențională va avea succes sau eșec. Cu toate acestea, teoriile alternative au provocat teoria rațională a descurajării și s-au concentrat pe teoria organizațională și pe psihologia cognitivă.

Conceptul de descurajare poate fi definit ca utilizarea amenințărilor de către o parte pentru a convinge o altă parte să se abțină de la inițierea unor acțiuni. O amenințare servește ca un factor de descurajare în măsura în care își convinge ținta să nu efectueze acțiunea intenționată din cauza costurilor și pierderilor pe care le-ar suporta ținta. În securitatea internațională, o politică de descurajare se referă, în general, la amenințările de represalii militare direcționate de liderii unui stat către liderii altuia, în încercarea de a împiedica celălalt stat să recurgă la amenințarea utilizării forței militare în urmărirea forței sale externe.

Obiectivele politicii. După cum a subliniat Huth, o politică de descurajare se poate încadra în două mari categorii, fiind (i) prevenirea unui atac armat împotriva propriului teritoriu al unui stat (cunoscut sub numele de descurajare directă); sau (ii) prevenirea unui atac armat împotriva unui alt stat (cunoscut sub numele de descurajare extinsă).

Situațiile de descurajare directă apar adesea atunci când există o dispută teritorială între statele învecinate în care puterile mari, precum Statele Unite nu intervin direct. Pe de altă parte, situațiile de descurajare extinsă apar adesea atunci când se implică o mare putere. Bazându-se pe aceste două mari categorii, Huth continuă să sublinieze că politicile de descurajare pot fi puse în aplicare ca răspuns la o amenințare presantă pe termen scurt (cunoscută sub numele de descurajare imediată) sau ca strategie pentru a preveni apariția unui conflict militar sau a unei amenințări pe termen scurt (cunoscut sub numele de descurajare generală).

O politică de descurajare reușită trebuie luată în considerare nu numai în termeni militari, ci și în termeni politici; în special relațiile internaționale, politica externă și diplomația. În termeni militari, succesul de descurajare se referă la împiedicarea conducătorilor statului de a emite amenințări și acțiuni militare care escaladează cooperarea diplomatică și militară în timp

de pace într-o criză sau confruntare care amenință conflictul armat și, eventual, războiul. Prevenirea crizelor războaielor nu este însă singurul scop de descurajare. În plus, statele apărătoare trebuie să poată rezista cerințelor politice și militare ale unei potențiale națiuni atacante. Dacă conflictul armat este evitat la prețul concesiunilor diplomatice la cerințele maxime ale potențialei națiuni care atacă sub amenințarea războiului, atunci nu se poate pretinde că descurajarea a reușit.

Mai mult, după cum spune Jentleson și colab. susțin, două seturi cheie de factori pentru descurajarea cu succes sunt importante fiind (i) o strategie de stat în apărare care echilibrează, în primul rând, coerciția credibilă și diplomația abilă, în concordanță cu cele trei criterii de proporționalitate, reciprocitate și credibilitate coercitivă și, în al doilea rând, minimizează constrângerile internaționale și interne; și (ii) gradul de vulnerabilitate al unui stat atacant, astfel cum este modelat de condițiile sale politice și economice interne. În termeni generali, un stat care dorește să pună în aplicare o strategie de descurajare este cel mai probabil să aibă succes dacă costurile de neconformitate pe care le poate impune și beneficiile conformității pe care le poate oferi unui alt stat sunt mai mari decât beneficiile neconformității și costurile conformității.

Teoria descurajării susține că armele nucleare sunt destinate să descurajeze alte state să atace cu armele lor nucleare, prin promisiunea de represalii și, eventual, de distrugere reciproc asigurată (MAD). Descurajarea nucleară poate fi aplicată și unui atac de forțe convenționale; de exemplu, doctrina represaliilor masive a amenințat cu lansarea armelor nucleare americane ca răspuns la atacurile sovietice. O descurajare nucleară de succes necesită ca o țară să-și păstreze capacitatea de a riposta, fie răspunzând înainte ca propriile arme să fie distruse, fie asigurând o a doua capacitate de atac. O măsură de descurajare nucleară este uneori compusă dintr-o triadă nucleară, ca în cazul armelor nucleare deținute de Statele Unite, Rusia, Republica Populară Chineză și India.

Alte țări, precum Regatul Unit și Franța, au doar arme nucleare maritime și aeriene. Jentleson și colab. săi furnizează detalii suplimentare în legătură cu principiul proporționalității. Ei oferă următoarele explicații: proporționalitatea se referă la relația dintre domeniul de aplicare al statului apărător, natura obiectivelor urmărite și instrumentele disponibile pentru a fi urmărite. Cu cât statul apărător solicită unui alt stat, cu atât costurile de conformitate

ale statului sunt mai mari și este mai mare necesitatea strategiei statului apărător de a crește costurile nerespectării și beneficiile conformității. Aceasta este o provocare, deoarece descurajarea este, prin definiție, o strategie cu mijloace limitate. George (1991) explică în continuare că descurajarea poate, dar nu i se cere, să depășească amenințările la utilizarea efectivă a forței militare; dar dacă se folosește efectiv forța, aceasta trebuie să fie limitată și să nu fie folosită la scară largă sau război, altfel eșuează.

Principala sursă de disproporționalitate este un obiectiv care depășește schimbarea politicii la schimbarea regimului. Acest lucru a fost văzut în cazurile din Libia, Irak și Coreea de Nord, în care statele în apărare au încercat să schimbe conducerea unui stat, în plus față de schimbările de politici legate de programele lor de arme nucleare.

Un alt principiu important este - reciprocitatea. Jentleson și colab. subliniau că reciprocitatea implică o înțelegere explicită a legăturii dintre interesele statului apărător și concesiunile statului atacant. Echilibrul nu constă în a oferi prea puțin, prea târziu sau pentru prea mult în schimb, a nu oferi prea mult prea curând sau pentru prea puțin profit.

Credibilitatea coercitivă impune ca, pe lângă calculele despre costurile și beneficiile cooperării, statul apărător să transmită în mod convingător statului atacator ideea conform căreia necooperarea are consecințe. Amenințările, utilizarea forței și alte instrumente coercitive, cum ar fi sancțiunile economice, trebuie să fie suficient de credibile pentru a crește costurile percepute de nerespectare ale statului atacant. Un stat în apărare având o capacitate militară superioară sau o forță economică în sine nu este suficient pentru a asigura credibilitatea. Într-adevăr, toate cele trei elemente ale unei strategii echilibrate de descurajare sunt mai susceptibile de a fi realizate dacă alți actori internaționali majori, precum Națiunile Unite sau NATO, susțin și dacă opoziția din cadrul politicii interne a statului apărător este limitată. Cealaltă considerație importantă subliniată de Jentleson și colab. săi este ceea ce trebuie luat în considerare în condițiile politice și economice interne din statul atacant care afectează vulnerabilitatea sa la politicile de descurajare și capacitatea statului atacant de a compensa echilibrele de putere nefavorabile.

Primul factor - sprijinul politic intern și securitatea regimului sunt mai bine deservite de sfidare sau dacă există câștiguri politice interne de îmbunătățit relațiile cu statul apărător. Al doilea factor este un calcul econo-

mic al costurilor pe care le pot impune forța militară, sancțiunile și alte instrumente coercitive și beneficiile pe care le pot aduce comerțul și alte stimulente economice. Aceasta este în parte o funcție a forței și flexibilității economiei interne a statului atacant și a capacității sale de a absorbi sau contracara costurile impuse. Al treilea factor este rolul elitelor și al altor figuri politice interne cheie în statul atacator. În măsura în care interesele acestor actori sunt amenințate cu cererile statului apărător, acestea acționează pentru a preveni sau bloca cererile statului apărător.

Teoria rațională a descurajării

Abordarea predominantă a teoretizării despre descurajare a presupus utilizarea alegerii raționale și a modelelor teoretice ale jocului de luare a deciziilor (a se vedea teoria jocurilor). Teoreticienii descurajării au susținut în mod constant că succesul descurajării este mai probabil dacă amenințarea descurajantă a unui stat apărător este credibilă pentru un stat atacant. Huth subliniază că o amenințare este considerată credibilă dacă statul apărător posedă atât capacitățile militare de a provoca costuri substanțiale unui stat atacant într-un conflict armat, cât și dacă statul atacant consideră că statul apărător este decis să folosească forțele sale militare disponibile.

Huth continuă să explice cei patru factori cheie care trebuie luați în considerare în teoria rațională a descurajării fiind (i) echilibrul militar; (ii) puterea de semnalizare și negociere; (iii) reputația pentru hotărâre; și (iv) interesele în joc.

Echilibrul militar

Descurajarea este adesea îndreptată împotriva liderilor de stat care au obiective teritoriale specifice pe care încearcă să le atingă fie prin confiscarea teritoriului disputat într-un atac militar limitat, fie prin ocuparea teritoriului disputat după înfrângerea decisivă a forțelor armate ale adversarului. În ambele cazuri, orientarea strategică a potențialelor state atacatoare este, în general, pe termen scurt și este determinată de îngrijorările legate de costul și eficacitatea militarilor. Pentru a descuraja cu succes, statele apărătoare au nevoie de capacitate militară pentru a răspunde rapid și cu putere la o serie de situații neprevăzute. În cazul în care descurajarea eșuează adesea este atunci fie un stat apărător, fie un stat atacant subestimează sau supraestimează capacitatea celorlalți de a întreprinde un anumit curs de acțiune.

Puterea de semnalizare și negociere

Problema centrală pentru un stat care încearcă să comunice o amenințare descurajantă credibilă prin acțiuni diplomatice sau militare este că toate statele apărătoare au un stimulent să acționeze ca și cum ar fi hotărâți să reziste unui atac, în speranța că statul atacant se va întoarce de la conflict militar cu un adversar aparent rezolvat. Dacă toate statele în apărare au astfel de stimulente, atunci potențialele state atacatoare pot ignora declarațiile făcute de statele în apărare împreună cu orice mișcare a forțelor militare ca doar blufe. În această privință, teoreticienii raționali ai descurajării au susținut că sunt semnale necesare, costisitoare pentru a comunica credibilitatea hotărârii unui stat apărător. Semnalele costisitoare sunt acțiunile și declarațiile care cresc în mod clar riscul unui conflict militar și măresc costurile de retragere dintr-o amenințare descurajantă. Statele care blufează nu sunt dispuse să treacă un anumit prag de amenințare și acțiune militară de teamă să nu se angajeze într-un conflict armat.

Există trei argumente care au fost dezvoltate în legătură cu rolul reputației în influențarea rezultatelor de descurajare. Primul argument se concentrează pe comportamentul trecut al unui stat apărător în disputele și crizele internaționale, ceea ce creează credințe puternice într-un potențial stat atacator despre comportamentul așteptat al statului apărător în viitoarele conflicte. Credibilitățile politicilor unui stat în apărare sunt, fără îndoială, corelate în timp, iar reputația pentru hotărâre are un puternic impact cauzal asupra deciziei unui stat atacant, indiferent dacă trebuie să conteste fie descurajarea generală, fie cea imediată.

A doua abordare susține că reputația are un impact limitat asupra rezultatelor de descurajare, deoarece credibilitatea descurajării este puternic determinată de configurația specifică a capacităților militare, a intereselor în joc și a constrângerilor politice cu care se confruntă un stat în apărare într-o anumită situație de tentativă de descurajare. Argumentul acestei școli de gândire este că potențialele state care atacă nu sunt susceptibile să tragă inferențe puternice cu privire la o rezolvare a statelor apărătoare din conflictele anterioare, deoarece potențialele state atacatoare nu cred că comportamentul trecut al unui stat apărător este un predictor fiabil al comportamentului viitor.

A treia abordare este o cale de mijloc între primele două abordări. Aceasta susține că potențialele state atacatoare sunt susceptibile să tragă

inferențe reputaționale cu privire la rezolvare din comportamentul trecut al statelor apărătoare numai în anumite condiții. Înțelegerea este așteptarea ca factorii de decizie să folosească doar anumite tipuri de informații atunci când fac inferențe despre reputație, iar o stare atacantă își actualizează și își revizuiește convingerile atunci când comportamentul neprevăzut al unei stări de apărare nu poate fi explicat prin variabile specifice cazului. Un exemplu arată atât că problema se extinde atât la percepția terților, cât și a adversarilor principali, și stă la baza modului în care încercările de descurajare nu numai că pot eșua, ci se pot întoarce dacă ipotezele cu privire la percepțiile celorlalți sunt incorecte.

Deși puterea costisitoare de semnalizare și negociere sunt argumente mai bine stabilite în teoria rațională a descurajării, interesele statelor apărătoare nu sunt la fel de cunoscute, iar statele atacatoare pot privi dincolo de tacticile de negociere pe termen scurt ale unui stat apărător și pot căuta să stabilească la ce interese se află miza pentru statul apărător care ar justifica riscurile unui conflict militar. Argumentul de aici este că statele apărătoare care au în joc interese mai mari într-o dispută sunt mai rezolvate să folosească forța și sunt mai dispuși să suporte pierderile militare pentru a-și asigura aceste interese. Argumente chiar mai puțin bine stabilite sunt interesele specifice care sunt mai evidente pentru liderii de stat, cum ar fi interesele militare versus interesele economice.

Mai mult, Huth susține că atât susținătorii, cât și criticii teoriei raționale de descurajare sunt de acord că o evaluare nefavorabilă a status quo-ului intern și internațional de către liderii de stat poate submina sau testa sever succesul descurajării. Într-o abordare de alegere rațională, dacă utilitatea așteptată de a nu folosi forța este redusă printr-o poziție în scădere a status quo-ului, atunci eșecul de descurajare este mai probabil, deoarece opțiunea alternativă de utilizare a forței devine relativ mai atractivă.

Armele nucleare și descurajarea

Articole principale: Strategie nucleară, represalii masive, distrugere reciprocă asigurată și răspuns flexibil. În 1966 Schelling este prescriptiv în a sublinia impactul dezvoltării armelor nucleare în analiza puterii și a descurajării militare. În analiza sa din 1966, înainte de utilizarea pe scară largă a capacității asigurate de a doua lovitură, sau a represaliilor imediate, sub formă de submarine SSBN. Schelling susține că armele nucleare oferă

națiunilor potențialul de a nu mai distruge dușmanii lor, ci și umanitatea însăși, fără a atrage represalii imediate din cauza lipsa unui sistem de apărare conceput și viteza cu care armele nucleare pot fi desfășurate. Amenințarea credibilă a unei națiuni cu astfel de daune grave împuternicește politicile lor de descurajare și alimentează constrângerea politică și blocajul militar, care la rândul lor pot produce război proxy. Analiza istorică a capacităților de descurajare a armelor nucleare i-a condus pe cercetătorii moderni la conceptul de paradox stabilitate-instabilitate, prin care armele nucleare conferă stabilitate la scară largă între statele cu arme nucleare, deoarece în peste 60 de ani niciunul nu s-a angajat într-un mare război direct datorat, în primul rând, armelor nucleare capacități de descurajare, dar în schimb sunt forțați să urmărească obiective politice prin mijloace militare sub formă de acte de instabilitate la scară relativ mică, cum ar fi: războaiele de împuternicire și conflicte minore.

Etapele politicii de descurajare a SUA

Politica SUA de descurajare în timpul Războiului Rece a suferit variații semnificative. Etapele timpurii ale Războiului Rece au fost în general caracterizate de limitarea comunismului, o poziție agresivă în numele SUA, în special în țările în curs de dezvoltare aflate sub sfera sa de influență. Această perioadă a fost caracterizată de numeroase războaie de împuternicire în cea mai mare parte a globului, în special în Africa, Asia, America Centrală și America de Sud. Un astfel de conflict notabil a fost războiul coreean. George F. Kennan, considerat fondatorul acestei ideologii în Long Telegram, a afirmat că n-a susținut niciodată intervenția militară, ci doar sprijinul economic, iar ideile sale au fost interpretate greșit atunci când au fost susținute de publicul larg.

Odată cu retragerea SUA din Vietnam, cu normalizarea relațiilor SUA cu China și cu divizarea sino-sovietică, politica de izolare a fost abandonată și s-a stabilit o nouă politică de detenție, prin care se căuta o coexistență pașnică între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Deși toți factorii enumerați mai sus au contribuit la această schimbare, cel mai important factor a fost probabil paritatea dură obținută în stocarea armelor nucleare cu capacitatea clară de distrugere reciprocă asigurată (MAD). Prin urmare, perioada de destindere a fost caracterizată printr-o reducere generală a tensiunii dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite, și o decongelare a Războ-

iului Rece, care a durat de la sfârșitul anilor 1960 până la începutul anilor 1980. Doctrina descurajării nucleare reciproce a caracterizat relațiile dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică în această perioadă și relațiile cu Rusia până la debutul noului război rece la începutul anilor 2010. De atunci, relațiile au fost mai puțin clare. Era Reagan aduce a treia schimbare, care a avut loc odată cu acumularea de arme a președintelui Ronald Reagan în anii 1980. R. Reagan a încercat să justifice această politică parțial din cauza preocupărilor creșterii influenței sovietice în America Latină și în noua Republică Iran, înființată după Revoluția iraniană din 1979. Similar cu vechea politică de izolare, Statele Unite au finanțat mai multe războaie de împuternicire, inclusiv sprijin pentru Saddam Hussein din Irak în timpul războiului Iran-Irak, sprijin pentru mujahidinii din Afganistan, care luptau pentru independență față de Uniunea Sovietică, și mai multe mișcări anticomuniste din America Latină, cum ar fi răsturnarea guvernului sandinist din Nicaragua. Finanțarea Contras din Nicaragua a condus la Afacerea Iran-Contra, în timp ce sprijinul evident a condus la o hotărâre a Curții Internaționale de Justiție împotriva Statelor Unite în Nicaragua.

În timp ce armata se ocupa de destrămarea Uniunii Sovietice și răspândirea tehnologiei nucleare în alte națiuni dincolo de Statele Unite și Rusia, conceptul de descurajare a luat o dimensiune multinațională mai largă. Politica SUA privind descurajarea post-război rece a fost subliniată în 1995 într-un document numit „Elementele esențiale ale descurajării post-războiul rece". Documentul explică faptul că, în timp ce relațiile cu Rusia continuau să respecte caracteristicile tradiționale ale descurajării nucleare reciproce, datorită faptului că ambele națiuni rămâneau să fie MAD, politica SUA de descurajare față de națiunile cu capacități nucleare minore ar trebui să asigure prin amenințări de represalii imense (sau chiar acțiuni preventive) că nu amenință Statele Unite, interesele sau aliații acestora. Documentul explică faptul că astfel de amenințări trebuie utilizate și pentru a se asigura că națiunile fără tehnologie nucleară se abțin de la dezvoltarea armelor nucleare și că o interdicție universală împiedică orice națiune să mențină arme chimice sau biologice. Tensiunile actuale cu Iranul și Coreea de Nord din cauza programelor lor nucleare se datorează în parte continuării acelei politici de descurajare.

Descurajare modernă

Descurajarea modernă este aplicarea teoriei descurajării la provocările ne-nucleare și post-nucleare, inclusiv la războiul hibrid. Ca și în cazul descurajării nucleare, scopul descurajării moderne este „descurajarea unui adversar de a lua măsuri agresive, convingând acel actor că costurile ar depăși potențialele câștiguri". Cu toate acestea, caracterul neatribuibil al unor noi forme de atacuri, inclusiv propaganda și atacurile cibernetice, precum și faptul că acestea pot fi sub pragul unui răspuns armat reprezintă o provocare specială pentru descurajare. Există cel puțin zece motive pentru care modelul de descurajare nucleară nu poate fi folosit pentru a descuraja amenințările ne-nucleare.

Centrul pentru Studii Strategice și Internaționale a concluzionat că descurajarea modernă se face cel mai eficient în reducerea amenințării atacurilor ne-nucleare de către: Stabilirea normelor de comportament; Adaptarea amenințărilor de descurajare pentru actorii individuali; Adoptarea unui răspuns al guvernului și al societății; Construirea credibilității în fața adversarilor, cum ar fi urmărirea întotdeauna a amenințărilor.

Teoria descurajării este criticată pentru presupunerile sale cu privire la raționalele adversarului. În primul rând, se susține că adversarii suicidați sau psihotici nu pot fi descurajați de niciuna dintre formele de descurajare. În al doilea rând, neînțelegerile diplomatice și / sau ideologiile politice opuse pot duce la creșterea percepțiilor reciproce asupra amenințării și la o cursă a armamentelor, care ridică riscul unui război real, scenariu ilustrat în filmele WarGames (1983) și Dr. Strangelove (1964). O cursă a înarmărilor este ineficientă în producția sa optimă, întrucât toate țările implicate cheltuiesc resurse pentru armament care n-ar fi fost create dacă celelalte n-ar fi cheltuit resurse, o formă de feedback pozitiv. În al treilea rând, escaladarea amenințării percepute poate face mai ușor ca anumite măsuri să fie aplicate unei populații de către guvernul său, cum ar fi restricțiile asupra libertăților civile, crearea unui complex militar-industrial și cheltuielile militare care au ca rezultat impozite mai mari și creșterea deficitelor bugetare. În ultimii ani, mulți politicieni de masă, analiști academici și lideri militari retrași au criticat, de asemenea, descurajarea și au pledat pentru dezarmarea nucleară.

Sam Nunn, William Perry, Henry Kissinger și George Shultz au făcut apel la guverne să adopte viziunea unei lumi libere de arme nucleare, iar în

trei opinii din Wall Street Journal au propus un program ambițios de pași urgenți în acest scop. Cercetătorii au creat proiectul de securitate nucleară pentru a avansa această agendă. Au fost înființate și organizații precum Global Zero, un grup internațional nepartizan de 300 de lideri mondiali dedicați realizării dezarmării nucleare. În 2010, cei patru au fost prezentați într-un film documentar intitulat Nuclear Tipping Point. Filmul cuprinde o descriere vizuală și istorică a ideilor expuse în publicațiile Wall Street Journal și le întărește angajamentul față de o lume fără arme nucleare și pașii care pot fi luați pentru a atinge acest obiectiv. Fostul secretar Kissinger descrie noul pericol, care nu poate fi abordat prin descurajare, astfel: „Noțiunea clasică de descurajare arată că au existat unele consecințe înaintea cărora agresorii și răufăcătorii ar retrage. Într-o lume a sinucigașilor, acest calcul face să funcționeze în orice mod comparabil. Shultz a spus: „Dacă te gândești la oamenii care fac atacuri sinucigașe, iar oamenii de genul ăsta primesc o armă nucleară, aproape că, prin definiție, nu sunt deterabili". Spre deosebire de forma de descurajare extremă de asigurare reciprocă, conceptul de descurajare minimă în care un stat nu deține mai multe arme nucleare decât este necesar pentru a descuraja un adversar să atace este în prezent cea mai comună formă de descurajare practicată de statele cu arme nucleare, precum: China, India, Pakistan, Marea Britanie și Franța.

Urmărirea unei descurajări minime în timpul negocierilor de arme dintre Statele Unite și Rusia permite fiecărui stat să facă reduceri de stocuri nucleare fără ca statul să devină vulnerabil, cu toate acestea s-a observat că vine un punct în care reducerile suplimentare pot fi indezirabile, odată ce se va ajunge la o descurajare minimă, ca și mai departe reducerile dincolo de acest punct măresc vulnerabilitatea unui stat și oferă un stimulent pentru ca un adversar să-și extindă în secret arsenalul nuclear. „Femeile și bărbații de stat europeni în vârstă" au cerut acțiuni suplimentare în abordarea problemelor de proliferare a armelor nucleare în 2010. Ei au spus: „Descurajarea nucleară este un răspuns strategic mult mai puțin convingător la o lume a potențialelor curse regionale de arme nucleare și a terorismului nuclear decât a fost Războiul Rece". Paul Virilio a criticat descurajarea nucleară ca fiind anacronică în epoca războiului informațional, deoarece dezinformarea și compromisul sunt amenințările actuale pentru populațiile sugestibile. Rana cauzată populațiilor nebănuite pe care o numește „accident integral": Prima descurajare, descurajarea nucleară, este înlocuită în prezent de cea

de-a doua descurajare: un tip de descurajare bazat pe ceea ce eu numesc „bomba informațională”, asociată cu noua armă a tehnologiilor informației și comunicațiilor.

Astfel, în viitorul foarte apropiat și subliniez acest punct important, nu va mai fi războiul care este continuarea politicii prin alte mijloace, ci ceea ce am numit „accidentul integral” este continuarea politicii prin alte mijloace. Fostul secretar adjunct al apărării și negociator al tratatului strategic pentru arme, Paul Nitze, a declarat într-o ediție Washington Post op-ed în 1994 că armele nucleare erau învechite în „noua dezordine mondială”, în urma dizolvării Uniunii Sovietice și a susținut dependența de muniții ghidate de precizie pentru a asigura un avantaj militar permanent asupra viitorilor adversari.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Corelați noțiunile: securitate, amenințare, descurajare?
2. Urmăriți etapele descurajării în războiul din Ucraina!
3. Soft power. Echilibrul de putere şi mediul de securitate.
4. Numiți provocările actuale pentru mediul de Securitate.
5. Cum se raportează descurajarea și armele nucleare?

Bibliografie selectivă:

1. Kolodziej, Edward A., Securitatea şi relaţiile internaţionale, Editura Polirom, Iaşi, 2007.
2. Morgenthau, Hans J., Politica între naţiuni. Lupta pentru putere şi lupta pentru pace, Editura Polirom, Iaşi, 2007.
3. Wight, Martin, Politica de Putere, Editura ARC, Chişinău, 1998.
4. Conceptul Strategic pentru Apărare şi Securitate al Statelor Membre ale Organizaţiei Tratatului Atlanticului de Nord, adoptat de şefii de state şi de guverne la Lisabona. Angajare activă, apărare modernă, în Impact Strategic, nr. 4/2010.
5. Buzan Barry, “De la Sistemul Internaţional la Societatea Internaţională”, International Organization 47(3), 1993.
6. Gilbert Achcar, Noul război rece. Lumea după Kosovo, Bucureşti, Editura Corint, 2002.
7. Guzzini, Stefano, Realismul în Relaţiile Internaţionale, Editura Routledge, Londra, 1998

8. Bakalov, I., 2019. Whither soft power? Divisions, milestones, and prospects of a research program in the making. Journal of Political Power, 12, 129–151.
9. Baldwin, D.A., 2002. Power and international relations. In: W. Carlsnaes, T. Risse, and B.A. Simmons, eds. Handbook of international relations. London: Sage Publications.
10. Baldwin, D.A., 2016. Power and international relations: a conceptual approach. Princeton: Princeton University Press.
11. Boulding, K.E., 1989. Three faces of power. London: Sage Publications.
12. Ponomareva E. Soft Power - factor al comunicării multiculturale. În: Relații Internaționale Plus. N.1, 2013, P.19-29. ISSN 1857-4440.

Partea II: IDEEA DE SECURITATE CUPRINZĂTOARE

Tema 5. Securitate cuprinzătoare în perioada post Războiul Rece

5.1. Conceptul de securitate cuprinzătoare

5.2. Securitatea în cinci „sectori": trecerea de la securitatea națională tradițională la noi sectoare de securitate.

5.3. Securitatea regională: un „fenomen relațional" ca parte a unui complex de securitate.

5.1. Conceptul de securitate cuprinzătoare

Problema securității a preocupat demult mintea specialiștilor din domeniul relațiilor internaționale. Conceptul tradițional de securitate cu statul ca referent principal a făcut obiectul unor discuții ample. Viziunea realistă a securității în care fenomenul este apreciat ca un „derivat al puterii", conceptul complex despre securitate este redus la un simplu „sinonim al puterii". Această viziune ar putea fi considerată relevantă în perioada războaielor mondiale, unde statele păreau să se afle într-o luptă constantă pentru putere.

Cu toate acestea, în era post - Război Rece, conceptul de securitate a devenit mult mai multilateral și mai complex. În cartea sa: „*Oamenii, statele și frică"*, Barry Buzan subliniază că conceptul de securitate a fost „prea îngust întemeiat", scopul său a fost, prin urmare, să ofere un „cadru mai larg de securitate", încorporând concepte care nu erau luate în considerare anterior să facă parte din puzzle-ul de securitate, cum ar fi securitatea regională sau sectoarele de securitate ale societății și de mediu. Abordarea lui Buzan este una holistă și, deși folosește credințe neorealiste precum anarhia în analiza sa, profunzimea acesteia este constructivistă prin faptul că nu acceptă ceea ce este dat, ci mai degrabă examinează fiecare element din ceea ce consideră un pachet de securitate unul câte unul pentru a ajunge la o concluzie mai informată. Această abordare este interesantă prin faptul

că privește securitatea din toate unghiurile, de la micro la macro și abordează, de asemenea, aspectele sociale ale securității și modul în care oamenii sau societățile creează sau „securitizează” amenințările. Abordarea respectivă permite extinderea analizei existenței și atingerea unei mai bune înțelegeri a complexității securității cu posibilitatea de a aplica apoi aceste concepte problemelor actuale, cum ar fi: războiul împotriva terorismului, războiul din Ucraina.

Abordarea multidimensională a securității permite cercetătorilor să evidențieze acele aspecte care implică securitatea și o afectează, de la persoană și societate la principalul referent pe care-l reprezintă statul. Pentru autorul acestei abordări, Barry Busan, nimic nu este dat. Această metodologie epistemologică poate fi considerată una dintre cele mai mari contribuții ale sale la teoria relațiilor internaționale. Permite o înțelegere mai largă a conflictelor și problemelor din domeniul relațiilor internaționale.

Securitate pe trei niveluri: persoane fizice, state și sisteme internaționale

Anterior, în literatura științifică a existat un decalaj privind conceptul de securitate. Deși problemele de securitate au fost întotdeauna în mintea tuturor, abordarea siguranței și subtilității acestei probleme n-a fost în mare parte dezvăluită. Poate că acest lucru poate explica o parte din lipsa de pregătire atunci când se confruntă cu probleme de securitate națională sau internațională? După cum s-a menționat anterior, Buzan și-a propus să umple acest gol și s-a dedicat studiului securității. Analiza lui Buzan poate fi considerată o contopire liberă a neorealismului și constructivismului, favorizând constructivismul. Savantul acceptă postulatul neorealismului că „sistemul politic internațional este o anarhie, ceea ce înseamnă că principala sa caracteristică definitorie este absența unui guvern general”. Plecând de la tezele neorealiste, Barry Buzan subliniază că abordarea realistă a securității ca fiind o „luptă pură pentru putere” este învechită, rezultând într-un punct de vedere miop, și ceva care poate împiedica numai politica ca filtru și va ajunge la o înțelegere cuprinzătoare a problemei.

Cele trei niveluri sunt indivizii, statele și sistemele internaționale. Sectoarele, pe care le abordează în articolul: „Noi modele de securitate globală în secolul XXI”, sunt politice, militare, economice, sociale și de mediu. Aceste concepte nu pot aborda în mod adecvat problema securității sepa-

rat, fiecare fiind complex legat de următorul formând o rețea de informații pe care un analist de securitate sau un Relaționist Internațional trebuie s-o cerceteze pentru a înțelege fiecare concept individual, pentru a putea vedea cum se afectează reciproc în ansamblu. Această micro / macrometodologie este ceva infinit de complex și, în același timp, extrem de important pentru a putea înțelege mai bine cum să se ocupe de ceea ce se numește „problema securității naționale". Începând cu primul nivel de analiză, se recunoaște că, pentru a finaliza acest studiu complex de securitate, unde statul este considerat principalul referent, trebuie să vă întrebați mai întâi: care este natura statului? Reflectând în direcția securității individuale, putem înțelege că securitatea poate fi văzută ca un factor „al vieții, sănătății, statutului, bogăției, libertății".

Aceste elemente „sunt complicate și multe dintre ele nu pot fi înlocuite dacă sunt pierdute". Prin urmare, conceptul de amenințare poate fi înțeles relativ ușor pentru un individ. Cu toate acestea, așa cum s-a subliniat mai sus, conceptul de securitate nu urmează un model de cookie-cutter și nu putem copia/lipi securitatea individuală și ne așteptăm ca același concept să funcționeze pentru securitatea națională. Reseacers, prin urmare, ia în considerare natura statului pentru a putea înțelege securitatea „entităților mai mari și mai complicate" care au „un caracter mai amorf". Buzan ia în considerare esența statului până la o figură furnizată în lucrarea sa, care reprezintă ideea de stat, baza fizică a statului și expresia instituțională a acestuia pe cele trei puncte ale unui triunghi. Aceasta este pentru a arăta că componentele statului pot fi discutate doar ca probleme de securitate, dar că acestea sunt interconectate și „examinarea legăturilor dintre ele este o sursă fructuoasă de perspectivă asupra problematicii securității naționale"

5.2. Securitatea în cinci „sectori": trecerea de la securitatea națională tradițională la noi sectoare de securitate

La fel cum se referă la nivelurile necesare pentru a înțelege securitatea, merită acordată atenție diferitelor sectoare de securitate: politic, militar, economic, social și ecologic. Ele afectează într-adevăr „periferia" pe baza modificărilor din „centru". Cinci sectoare de securitate reprezintă un concept important de înțeles atunci când se studiază relațiile internaționale

moderne. Aceste cinci sectoare nu funcționează izolat unul de celălalt. Fiecare determină focalizarea într-o zonă de securitate problematică și o modalitate de a organiza prioritățile, dar toate sunt țesute împreună într-o rețea solidă de interconectare. Amenințările evidente care ar părea că provoacă cea mai mare îngrijorare sunt cele ale armatei care ar putea reprezenta o amenințare pentru stat la mai multe niveluri. Amenințările militare pot afecta toate componentele statului. Acest lucru ar putea pune la îndoială obligația de bază a statului: de a-și apăra cetățenii, precum și de a avea un impact negativ asupra „straturilor de interese sociale și individuale". Nivelul și obiectivele amenințării militare pot avea niveluri diferite de importanță, iar faptul că implică aplicarea forței le plasează într-o categorie specială atunci când vine vorba de securitate.

Amenințările politice reprezintă o preocupare constantă și pentru un stat; cu toate acestea, ele pot fi mai ambigue și mai greu de identificat în raport cu amenințările militare. Din cauza că statul este, în sine, o entitate politică, o amenințare politică cu scopul de a slăbi acea entitate poate fi considerată a fi la egalitate cu o amenințare militară. Ele pot lua forma concurenței între ideologii sau a unui atac împotriva națiunii în sine. Cu toate acestea, este important să se facă distincția între amenințările politice intenționate și cele care apar structural din impactul alternativelor străine asupra legitimității statelor.

Sectoarele de securitate politice și militare sunt însoțite de alte trei mai greu de definit: economic, social și de mediu sau ecologic. Amenințările economice sunt dificil de determinat datorită naturii economiei în sine. Condiția normală a actorilor dintr-o economie de piață este una de risc, concurență agresivă și incertitudine. Această natură nesigură face ca securitatea economică să fie greu de desfășurat. Pragul a ceea ce este acceptabil pe baza unei instabilități inerente și a ceea ce este o amenințare poate fi dificil de identificat. Așa cum s-a văzut cu actuala criză economică, există o cantitate semnificativă de dezbateri cu privire la ce părți ale economiei SUA ar trebui „salvate" de guvern și ce n-ar trebui. S-a considerat că sistemul bancar, abordat ca o amenințare economică a depășit acest prag. Sectorul economic este un exemplu clar al modului în care diferitele sectoare interacționează cu altul. Evident că există legătura importantă dintre securitatea economică și securitatea militară. Este ușor de văzut că securitatea militară depinde de securitatea economică datorată constrângerilor și

limitelor bugetare. În plus, securitatea economică poate fi considerată un indicator cheie al securității generale a unui stat. Dacă țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare sunt comparate, este clar că, odată cu asigurarea securității economice, alte niveluri de securitate devin mai ușor de stabilit.

Securitatea socială este sectorul mai interesant. Deși este dificil de-l separat de sectorul politic, amenințările societale se referă la identitate și la echilibrul (sau lipsa acestuia) care poate fi găsit în orice stat. Statele slabe sunt adesea prost echipate pentru a face față diferențelor de identitate și cultură. Dacă Afganistanul este folosit ca exemplu, se poate observa că diferențele de cultură, ideologie și etnie, care alcătuiesc granițele tribale găsite în stat, nu sunt ușor de împăcat cu statul însuși, „o construcție Occidentală" – potrivit unor critici.

Aceste probleme se revarsă în Pakistanul vecin, care împărtășește etnii și identități. Este clar că securitatea socială este profund legată de securitatea politică și chiar militară. Cele mai multe conflicte desfășurate în lumea contemporană au elemente societale. Prin urmare, este important să se țină seama de acest sector atunci când se studiază securitatea la nivel macro. Cu toate acestea, este important să subliniem că noțiunea de „securitate societală" este dificil de aplicat deoarece se ocupă cu identități și culturi: în esență construcții subiective și contextuale, și poate duce cu ușurință la politica de discriminare și excludere.

Sectorul de mediu este greu de definit și poate fi considerat cel mai controversat dintre cele cinci sectoare. Când ne gândim la posibilele amenințări ecologice, ne gândim adesea la „lupta pe care o au oamenii cu natura", cum ar fi cutremurele și uraganele. Aceste evenimente, în sine, sunt imposibil de controlat. Probleme mai recente ale impactului uman asupra planetei care duc la fenomene precum încălzirea globală, poluarea și stratul de ozon pentru a numi câteva, este locul în care putem vedea mai clar o variabilă controlabilă în raport cu mediul. Dacă aceste probleme vor ajunge în prim plan în anii următori, sectorul ecologic va primi mai multă atenție. Inițiativele de abordare a problemelor ecologice depind atât de securitatea economică, cât și de securitatea politică, deoarece astfel de probleme pot fi considerate nu doar o amenințare la adresa unui stat individual, ci și apreciate ca amenințări globale, cu un efect pe scară largă. Fiecare dintre aceste sectoare are o importanță semnificativă în asigurarea securității la cele trei niveluri. Cele cinci sectoare ar trebui luate în considerare atunci

când se analizează securitatea națională și internațională, atât separat, cât și împreună.

5.3. Securitatea regională: un „fenomen relațional" ca parte a unui complex de securitate

O altă dimensiune care trebuie luată în considerare este contribuția lui Buzan la studiul securității regionale. Conceptul de securitate regională, deși pare evident pentru unii, este unul care, la fel ca problema în ansamblu, n-a fost abordat în mod adecvat anterior, deoarece securitatea este relațională, nu se poate înțelege securitatea națională a unui stat fără a înțelege modelul internațional de interdependență de securitate în care este incorporată. În analiza sa privind securitatea regională și modul în care aceasta afectează conceptul de securitate în ansamblu, Barry Buzan oferă mai multe concepte interesante, și importante. Primul este cel al „prieteniei și dușmăniei între state", cu alte cuvinte relațiile dintre state care pot reprezenta un spectru de la prietenie sau alianțe la cele marcate de frică. Conceptele de prietenie și dușmănie nu pot fi atribuite doar echilibrului puterii. Problemele care pot afecta aceste sentimente variază de la fenomene precum ideologia, teritoriul, liniile etnice și precedentul istoric. Acest aspect este important de înțeles deoarece conceptul de prietenie / dușmănie duce la ideea numită „complex de securitate", care este „un grup de state ale căror preocupări primare de securitate se leagă suficient de strâns încât valorile lor naționale nu pot fi considerate în mod realist în afară unul de altul. Această interpretare ia în considerare un complex de securitate conflictual, un complex unit de interese comune. Trusele de securitate pot fi utile dintr-o perspectivă politică și, de asemenea, pot oferi o bază bună pentru discutarea problemelor specifice oricărei regiuni. Dacă o soluție poate fi găsită numai în contextul complexului, atunci politica ar trebui dezvoltată în acest context.

Ideile securității regionale și complexelor de securitate sunt importante, deoarece fiecare stat își poate compara securitatea în raport cu cel puțin un complex. Multe exemple de acest lucru pot fi ușor identificate; poate că cele mai extreme pot fi considerate Israel și vecinii săi arabi. Securitatea Israelului este legată de complexul său regional din Orientul Mijlociu și invers, și modul în care acest lucru este luat în considerare atunci când se

analizează securitatea națională a Israelului. Același lucru este valabil și pentru securitatea zilnică a palestinienilor, care depinde în mare măsură de politica de securitate israeliană. Situația ne aduce la cea mai importantă problemă de securitate regională: faptul că securitatea regională, care face parte din ierarhia problemelor de securitate, se află între securitatea internă și globală sau internațională și nu poate fi lăsată fără atenție. Consecințele nerespectării securității regionale pot fi dezastruoase pentru orice stat care decide să facă aceasta.

Ideea anterioară despre stat și națiune o aduce la un alt nivel de analiză: nesiguranță, amenințări și vulnerabilitate. Conceptele (de amenințări și vulnerabilități) sunt o „secțiune cheie în politica de securitate". Acestea servesc la evidențierea dezbaterii interne privind securitatea națională: ar trebui să fie direcționate spre exterior, concentrându-se pe eliminarea amenințărilor, proces, numit de Barry Buzan - o strategie internațională de securitate, sau spre interior, reducând vulnerabilitatea statului, ceea ce autorul numește strategie de securitate națională. Dacă, de exemplu, un stat își concentrează eforturile asupra menținerii securității naționale și minimizează vulnerabilitatea, atunci nu se va afla într-o situație în care securitatea sa internațională este amenințată și nu este pregătit să răspundă amenințării. Găsirea unei politici care combină elementele unei strategii naționale de securitate cu elementele unei strategii internaționale de securitate este optimă, dar nu este ușor de realizat. Combinați cu elemente perceptive și politice care complică, și mai mult politica de securitate, devine clar: De ce este atât de dificil să elaborezi o politică de securitate care funcționează la mai multe niveluri. O astfel de interpretare ne aduce la o problemă care este adesea asociată cu politica scopurilor și mijloacelor. Ideea este că securitatea absolută nu se va realiza niciodată. Jertfele pe care orice stat și cetățenii săi vor trebui să le facă vor fi prea mari. Astfel, când vorbim de o politică de securitate de succes, vedem o enigmă perenă: când obiectivul justifică mijloacele. Deși acest concept poate părea evident, este departe de a fi cazul. Securitatea este un concept delicat pe care toată lumea îl ia în serios, mai ales în lumea globalizată dupa 11 septembrie 2001, după 24 februarie 2022.

Prin urmare, nu este surprinzător faptul că ne aflăm în mijlocul politicilor de securitate în care scopurile nu pot justifica mijloacele, sau mai bine zis, unde calea și consecințele nu justifică mijloacele. Problema politicii

este complexă și implică diverse percepții ale elitei, împreună cu diferite niveluri și sectoare de securitate. Aceasta este zona în care există un decalaj. Cu toate acestea, astfel putem înțelege: De ce politica se schimbă de la o zi la alta? În timp ce securitatea în general, cu părțile sale individuale, se schimbă constant, ceea ce înseamnă că politica trebuie să poată evolua odată cu ea. Orice lucru specific în acest moment poate fi considerat învechit în doar șase luni, în funcție de climatul politic. Cu toate acestea, Barry Buzan oferă o bază solidă de instrumente analitice care pot fi utile oricărui factor de decizie politică. După cum s-a menționat anterior, prin înțelegerea ideii globale de securitate, cu toate componentele care o afectează, subiectul procesului decizional trebuie să fie capabil nu numai să calculeze când obiectivele politicii de securitate îi justifică mijloacele, ci și să poată prevedea acum și să ia decizii care duc politica de securitate la un nou nivel.

Contribuția finală și mai contemporană pe care Barry Buzan a adus-o disciplinei și teoriei relațiilor internaționale este cea a „macro-securitizării". Această idee se bazează pe conceptul de securitizare în cazul în care o problemă este „securitizată" atunci când este transformată într-o amenințare. Ceva devine o problemă de securitate atunci când elitele o declară și o securitizează. Ideea macrosecuritizării este aceeași idee, dar la o scară mult mai mare; macrosecuritizarea vizează și reușește într-o anumită măsură să formeze probleme de securitate, agendă și relațiile la nivel de sistem. Există două cauze posibile ale acestui fenomen recent: unul este globalizarea, iar celălalt este credința în ideologia universalistă. Războiul Rece este un exemplu istoric al macrosecuritizării, fenomen capabil să construiască dinamica de bază a securității societății interstatale timp de mai multe decenii. Poate războiul împotriva terorismului să urce ca macrosecuritizare la același nivel? Poate că statele (în special Statele Unite) au nevoie de securitizare ca parte a activităților lor zilnice și că, după Războiul Rece, a existat de fapt un deficit de amenințare care a fost completat după 11 septembrie și "războiul împotriva terorismului" ulterior. Războiul împotriva terorizmului a fost ceva încadrat de guvernul SUA într-un stil de macrosecuritizare de la început. Act clar transmis ultimatumul lui Bush „ești cu noi sau împotriva noastră", când a creat o atmosferă foarte asemănătoare cu Războiul Rece, în care toată lumea s-a trezit, într-un fel, „alegând o parte". Barry Buzan subliniază, totuși, că nu putem considera

încă macrosecuritizarea războiului împotriva terorismului durabilă și dacă acesta va fi considerat vreodată alături de Războiul Rece ca un exemplu de macrosecurizare depinde de diferite situații posibile, niciuna dintre acestea nu poate fi prevăzută. Cu toate acestea, ceea ce este semnificativ este că putem vedea cum macrosecurizarea războiului împotriva terorismului ar putea afecta toate nivelurile de securitate, până la individ, dacă terorismul este securitizat într-un mod care afectează alegerile politice care, la rândul lor, încalcă valorile liberale.

Poate și mai interesantă este alternativa oferită de Barry Buzan, în transformarea terorismului într-o „parte a politicii normale, ceea ce înseamnă echivalarea atacurilor teroriste cu cea a accidentelor de mașină sau a altor riscuri de zi cu zi pe care oamenii sunt conștienți și dispuși să le ia. Conceptul poate fi considerat similar cu cel de a nu negocia cu teroriștii, deoarece le legitimează cauza. Această opțiune este însă una pe care, din punct de vedere politic, nicio țară nu și-o poate permite. Efectele terorismului asupra societății și macrosecuritizarea războiului înpotriva terrorismului și-au lăsat deja amprenta. Ideea este interesantă, dar una care este puțin probabil să se prindă. Reieșind din aceasta, există trei opțiuni de politică de securitizare împotriva terorismului:

1) izolarea, când statul preferă măsurile de consolidare a propriilor instituții, atât împotriva infiltrării teroriștilor, cât și față de vulnerabilitate a infrastructurii de atacuri teroriste, în detrimentul valorilor liberale și al liberalizării economice;

2) represiuni - măsuri menite să ducă lupta cu teroriștii, în încercarea de ai distruge cu ajutorul de poliție și/sau prin acțiuni militare. Represiunile, ca și izolarea, subminează unele valori liberale de bază, care sunt de o importanță capitală în societățile democratice.

3) În cele din urmă, există o a treia opțiune politică, care decurge din presupunerea că lumea este inerent inegală și că terorismul provine din inegalitate și nedreptate. Indiferent dacă presupunerea inegalității este cauza fundamentală a terorismului, economiile liberale de piață nu sunt întotdeauna pregătite pentru astfel de politici. Potențialul dezechilibru pe care acest lucru l-ar putea provoca pe termen scurt poate depăși succesul pe care l-ar putea avea pe termen lung din cauza dezechilibrelor care există deja.

Noile aspecte ale puzzle-ului de securitate, cum ar fi securitatea regională, securitatea socială și securitatea mediului, sunt instrumente utile

pentru un profesionist sau dezvoltator de politici care rezolvă problemele legate de securitatea națională sau internațională. Analiza realizată ne permite să constatăm că politicianul trebuie să fie conștient de faptul că, în timp ce securitatea militară poate domina în continuare, alte sectoare pot avea un impact major asupra securității în ansamblu, ocolind securitatea militară în orice moment. În timp ce complexele regionale sau gradul de coeziune socio-politică se pot schimba, componentele de bază ale modelului pot fi reutilizate în conformitate cu ordinea internațională actuală. Produsul final, deși complex, arată importanța interconectării diferitelor niveluri și sectoare de siguranță. După cum spune Barry Busan: Problema securității „naționale" se dovedește a fi o problemă complexă de securitate în care indivizii, statele și sistemul își joacă rolul, și în care factorii economici, sociali și de mediu sunt la fel de importanți ca, și cei politici, și militari. Din acest punct de vedere integrativ, nivelurile și sectoarele par a fi mai utile ca platforme de observare, din care se poate deduce o problemă în diferite unghiuri decât ca zone independente pentru politică sau analiză.

Tezele și conceptele expuse de Barry Buzan în aprecierea securității regionale, a structurii ei, a variabilelor mai importante, au o semnificație majoră azi, când toate sectorele securității sunt afectate de războiul din Ucraina. Dacă în luna noiembrie 2021, liderii statelor europene s-au întâlnit în Marea Britanie pentru a pune în valoare schimbările majore din sectorul ecologic, apoi în trei luni (24 februarie 2022) situația în regiune s-a schimbat atât serios, încât la acele decizii s-a renunțat. Războiul din Ucraina a aprofundat și extins criza energetică, economică, agroalimentară, socială.

Concluzii:

Securitatea este un fenomen extrem de complex, de important pentru comunitatea umană, organizată la diferite niveluri: individual, societal, statal; regional, global. Toate conceptele securității, elaborate până în secolul XXI, erau unilaterale, reflectau doar unele aspecte ale securității. Soluția lui Barry Buzan - conceptul securității cuprinzătoare, a oferit specialiștilor din domeniul studiilor de securitate noi posibilități pentru a înțelege: procesul de securitizare, cum o problemă avansează la nivelul tematicii securității. Pentru martorii războiului din Ucraina, securitizarea, amenințarea, descurajarea etc. sunt concepte aplicative, deoarece au posibilitatea să: acumuleze informații despre pregătirea războiului, despre primele note

informative despre desfășurarea lui. Astfel, conceptele teoretice ale lui Barry Buzan, ne permit să înțelegem: Ce se întâmplă în Europa? Încotr-o se îndreaptă lumea, dominată de diferite scheme de confruntare?

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Ce schimbări s-au petrecut în interpretarea securității ca noțiune cuprinzătoare?
2. Caracterizați nivelurile securității!
3. Caracterizați cele 5 sectoare ale securității!
4. Explicați interdependența sectoarelor securității în contextul războiului din Ucraina!
5. Denumiți problemele globale și amenințările cheie ale lumii moderne!
6. Care sunt opțiunile de politică de securitizare?

Bibliografie selectivă:

1. Alexandrescu Gr., Ameninţări la adresa securităţii, editura UNA, Bucureşti, 2004.
2. Booth K. Theory of Wolrd Security. New York: Cambridge University Press, 2007.
3. Baldwin D., Neorealism and Neoliberalism:The Contemporany Debate,-New York:Columbia University Press,1993.
4. Booth K. Theory of Wolrd Security. New York: Cambridge University Press, 2007.
5. Buzan, Barry. „New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century."
6. Buzan, Barry. "Security, the State, the "New World Order," and Beyond." On Security.
1. Ed. Ronne D. Lipschutz. New York: Columbia Universtiy Press, 1998. ch.7
7. Buzan, Barry. "The 'War on Terrorism' as the New 'Macro-Securitisation'?" Oslo
2. Workshop. Oslo, 2006. 1-25.
8. Buzan B, Popoarele, statele şi teama, Chişinău: Cartier, 2000.
9. Buzan, B., Ole Waever, Jaap de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienne Publishers, London, 1998.

10. Dolghin N., Sarcinschi A., Dinu M.-Ș., Riscuri şi ameninţări la adresa securităţii României. Actualitate şi perspectivă, editura UNA, Bucureşti, 2004.
11. European Security Strategy "O Europă sigură într-o lume mai bună", Brussels, 12 decembrie 2003, ue.eu.int.
12. Ghica L. A. Zulean M., O agendă pentru dezvoltarea studiilor de securitate, în: Politica de securitate naţională: concept, instituţii, procese. Coord. L. A.Ghica, M. Zulean, Iaşi: Polirom, 2007.
13. Kegley Ch. W. Raymond G. A. The global future: a brief introduction to world politics (3rd Edition). Boston: Wadsworth Publishing, 2007.
14. Kolodziej E. A., Securitatea şi relaţiile internationale. Iaşi: Polirom, 2007.
15. Opalev A. V., Cu privire la unele categorii de bază ale teoriei asigurării securităţii naţionale. În: Itinerar strategic: Revistă de studii de securitate şi apărare. IISD al AŞM, Chişinău, 2007, nr. 1-2.
16. Politica de securitate naţională: concept, instituţii, procese. Coord. L. A. Ghica, M. Zulean, Iaşi: Polirom, 2007.
17. Smoke R., National security and the nuclear dilemma, New York: Random Hause, 1993.
18. Varzari V., Securitatea naţională a Republicii Moldova în contextul opţiunii de integrare europeană, Chișinău: Inst. de Cerc. Jur. Și Pol., 2014.
19. Wolfers A.,National security as an ambiguous symbol, în: Political Science Quarterly. Vol. 67, No. 4, 1952, http://links.jstor.org accesat la 10.05.2022.
20. Zulean M., Politica de securitate naţională ca domeniu al politicilor publice. În: Politica de securitate naţională: concept, instituţii, procese. Coord. L. A. Ghica, M. Zulean, Iaşi: Polirom, 2007.

Tema 6. Securitatea economică

6.1. Perspective teoretice ale securității economice
6.2. Securitatea economică - noi abordări în contextul globalizării
6.3. Structura securității economice
6.4. Amenințări la adresa securității economice.

În partea a doua a cursului universitar vom analiza cele cinci sectoare ale securității cu scopul de a pune în evidență amenințările și riscurile, prezente acolo, care solicită atenție și reacție din partea oamenilor, instituțiilor statului, organizațiilor neguvernamentale etc. Dat fiind că fiecare om are nevoie de condiții minime de trai, oferite de economiile naționale, inițiem descrierea cu Securitatea economică. Securitatea este un drept fundamental al ființei umane. Ea reprezintă o stare în care pericolele şi condiţiile care ar putea provoca daune fizice, psihice sau materiale sunt controlate într-o manieră care permite apărarea sănătăţii şi bunăstării indivizilor şi ale comunităţii umane.

6.1. Perspective teoretice ale securității economice

Securitatea economică este o resursă indispensabilă a vieţii cotidiene care permite individului şi comunităţii umane să-şi realizeze aspiraţiile: unitatea continentului. Securitatea economică reprezintă un concept complex şi dinamic. Complexitatea sa derivă din multitudinea de procese şi fenomene economice, sociale, financiare şi nu numai pe care o presupune, pe de o parte. Pe de altă parte, în acest sector intervine consistent globalizarea, văzută atât ca proces, cât, şi ca fenomen care acţionează sistematic, şi permanent asupra economiilor naţionale. Dinamismul său este dat de ritmul alert al proceselor şi fenomenelor economice care se produc atât la nivel naţional, cât şi la cel planetar.

Securitatea economică este un factor esenţial al securităţii naţionale, care asigură resursele şi echilibrul dinamic al celorlalte componente; una dintre dimensiunile securităţii naţionale, regionale şi planetare; un deziderat al fiecărui individ, comunitate umană, stat naţional etc.; obiectiv prioritar al guvernelor, al organizaţiilor regionale şi internaţionale care au misiu-

nea de a asigura, şi garanta securitatea umană; stare a economiei naţionale văzută ca sursă, şi fundament al eradicării sărăciei, foametei, inegalităţilor sociale şi economice atât între indivizi, cât şi între diferite regiuni ale unor ţări.

Baza materială a securității naționale o reprezintă potențialul său economic, care asigură nivelul adecvat al capacității de apărare a statului, integritatea sa teritorială, protecția intereselor țării în străinătate, stabilitatea socio-economică a societății, dezvoltarea fizică și spirituală a națiunii. Securitatea economică, manifestându-se în sferele de influență ale altor tipuri de securitate națională, pătrunde în ele și interacționează.

Literatura de specialitate oferă următoarele definiții ale securității economice:

- securitatea economică este un fenomen direct legat de starea actuală a economiei, precum și de un set de condiții, factori ce caracterizează stabilitatea, sustenabilitatea și dezvoltarea progresivă a economiei;

- securitatea economică este o stare în care poporul (în persoana statului) poate fi suveran, fără intervenție și presiune externă, să determine căile și formele dezvoltării economice proprii;

- securitatea economică este o astfel de stare a relațiilor dintre state, care garantează economiilor naționale o dezvoltare socio-economică durabilă, excluzând posibilul impact negativ al pieței internaționale cauzat de factorii subiectivi care înrăutățesc condițiile de dezvoltare a țării, consolidând dependența economică, financiară și științifico-tehnică a statului, fapt care poate fi folosit în interesele politice ale statelor individuale;

- securitatea economică este o stare a economiei și a instituțiilor puterii de stat în care protecția intereselor naționale, dezvoltarea socială a țării în ansamblu, și potențialul suficient de apărare sunt garantate chiar și în cele mai nefavorabile condiții pentru dezvoltarea proceselor interne și externe.

Pornind de la declarația lui Baldwin (1997, p. 12), care susținea că securitatea este un concept confuz, necesitând clarificări suplimentare, putem spune că securitatea economică este, un concept controversat, cu influențe politice. Existența ei într-un sistem capitalist a arătat că agenții trebuie să fie nesiguri pe piață, altfel piața ar fi ineficientă (ILO, 2004, p. 5-17). Buzan (1998, p. 95) consideră că securitatea economică se află în dezbaterile intense care privesc relațiile dintre structura politică anarhică și

structura economică a pieței. Diverse abordări au în vedere poziția statelor și societăților în raport cu piețele, precum și situația în care actorii economici individuali au propriile cereri și relația lor cu piețele.

În opinia lui Hough (2008, pp. 108-111), studiul economiei mondiale se bazează pe trei abordări principale care, pe lângă faptul că sunt paradigme pentru conceptualizarea ei, pot fi înțelese ca ideologii pentru creșterea securității economice. Mai mult, securitatea economică poate fi atinsă de două moduri: din punct de vedere liberal printr-o globalizare mai intensă, din perspectiva mercantilistă printr-o globalizare mai mică; iar marxiștii vorbesc despre o schimbare radicală la nivel mondial. În acest sens, diversele poziții ideologice generează viziuni diferite asupra priorităților discursului referitor la securitatea economică. Cu toate acestea, în prezent, acest discurs este modelat de agenda liberală și de consecințele implementării sale în domeniul comerțului, producției și finanțelor. (Buzan și colab., 1998, p. 96).

În același timp, conceptualizarea și răspunsurile la problemele de securitate economică pot fi înțelese mai bine în funcție de contextele istorice, politice, sociale ale statelor și ale societăților lor, precum și de mediul strategic în care se găsesc (Kolodziej, 1992, p. 422). Cu toate acestea, este important să se evite exagerarea noțiunii de securitate economică pentru a nu include toate riscurile economice, deoarece acestea ar putea complica elaborarea politicilor de securitate într-o economie mondială interdependentă. Din acest motiv, recomandăm o conceptualizare mai atentă a securității economice (Nesadurai, 2005, p. 5).

În mod tradițional, economia a atras atenția securității naționale prin impactul pe care l-a avut asupra finanțării capacităților de apărare și asigurării unei industrii de război inovatoare și eficiente, precum și prin utilizarea sancțiunilor economice sau a altor instrumente nemilitare. Succesul pe termen lung al puterii naționale a depins de capacitatea statului de a crea și susține o economie de performanță, o creștere economică durabilă. Buzan (1991a, p. 19) afirmă că securitatea economică este legată de accesul la resurse, finanțe și piețe, care sunt necesare pentru a sprijini bogăția și nivelurile de putere acceptabile în stat. Mai mult, Tsereteli (2008, p. 16), cu o abordare similară, subliniază faptul că conceptul de securitate economică se referă la securitatea pe termen lung a accesului la oportunități economice pe piețe și resurse precum oameni (capital uman), capital, energie,

apă, tehnologie și educație. Acest concept este esențial pentru indivizi și națiuni, doar oamenii liberi fiind capabili să construiască societăți libere, libertatea lor bazându-se pe securitatea economică. Stabilitatea internă pe termen lung a fiecărui stat este factorul cheie pentru securitatea națională. Cu toate acestea, nu există stabilitate fără creștere economică și oportunități pentru persoanele fizice de a alege liber activitățile economice.

Dick Nanto consideră că economia face parte din dezbaterea despre securitate datorită celor trei roluri suprapuse. Primul rol vizează economia ca sursă de finanțare, materiale și personal pentru puterea militară. Al doilea rol se referă la economie ca furnizor de securitate și bogăție economică, iar al treilea are în vedere economia ca bază pentru interacțiunea dintre state și interesele comune sau concurente. Din punctul de vedere al națiunii în general, securitatea economică are un sens mai larg. Astfel, rolul economiei în cadrul securității naționale poate fi privit dintr-o perspectivă macroeconomică și microeconomică. Din punct de vedere macroeconomic, problema abordează bugetul și diminuarea deficitului. Perspectiva microeconomică se concentrează pe asigurarea condițiilor generale de bogăție pentru oameni și susținerea altor componente ale securității naționale. Economia se află la baza fiecăruia dintre ele prin furnizarea de fonduri, resurse umane și altele, capital, produse, ca să nu mai vorbim de cultură și de un model economic inspirator.

O economie operațională se bazează pe politicile fiscale, guvernamentale, monetare și industriale, calitatea și cantitatea resurselor umane, progresele înregistrate în domeniul științei și tehnologiei, comerțului și fluxurilor internaționale de capital. În plus, securitatea economică se referă la existența mijloacelor și oportunităților necesare pentru a-ți asigura propria bunăstare într-un sistem economic, vibrant, accesibil, ce crește constant. Securitatea economică se manifestă în venituri stabile, un loc de muncă sau sprijin antreprenorial pentru a menține ceea ce cineva consideră a fi un nivel de viață acceptabil. În același timp, conceptul vag de securitate economică este mai periculos, atunci când lipsește în timpul recesiunilor, perioadelor ridicate de șomaj și faliment, și când există o diferență între speranțele economice și realitate. În ceea ce privește statul, securitatea pe termen lung depinde în mare măsură de asigurarea unei economii dinamice și în creștere (Nanto, 2011, pp. 1-16).

6.2. Securitatea economică - noi abordări în contextul globalizării

În ultimii ani, evoluțiile economice, sociale, politice și tehnologice au accentuat nesiguranța la nivel mondial. Economia mondială a devenit mai integrată și mai instabilă. Creșterea interdependenței globale duce la creșterea vulnerabilității în economii, în timp ce o specializare economică mai mare indusă de comerț (bazată pe principiul „avantajului comparativ") implică uneori o ajustare dureroasă din partea lucrătorilor și a comunităților care inevitabil produc nesiguranță. Mai mult, a existat o creștere ridicată a fluxurilor de capital care au devenit mai volatile.

În același timp, țările în curs de dezvoltare se confruntă cu fluxuri de capital superioare și mai volatile, iar capacitatea lor de ale face față prin intermediul controalelor și restricțiilor a fost constant afectată. Piața financiară a înregistrat o integrare considerabilă care a afectat autonomia deciziei politice la nivel național. Economia mondială a devenit mai predispusă la crize economice, recesiuni profunde care implică răspândirea bruscă a acestora dintr-o țară sau regiune a lumii în altele. Liberalizarea economică a fost însoțită de o creștere a șocurilor sistemice care a declanșat o insecuritate sistemică, greu de acoperit prin intermediul formularelor standard de asigurare. Alături de globalizare, crizele economice dintr-o țară sau regiune au șanse mai mari de a influența alte economii. „Contagiunea" a devenit o teamă pentru toate țările lumii - de exemplu, în urma crizei datoriilor ruse din august 1998, două dintre cele mai afectate țări din lume erau Brazilia și Argentina, chiar dacă relațiile lor economice cu Rusia erau aproape inexistente (OIM, 2004, pp. 21-39).

În opinia lui Nesadurai (2005, p. 4), o acceptare a securității economice care nu ia în considerare starea globalizării economice nu corespunde realităților vieții contemporane. Securitatea economică nu se referă doar la fluctuațiile regulate ale PIB-ului, ocupării forței de muncă, productivității și altor indicatori care au fost preocupări majore ale specialiștilor în economie de zeci de ani și sunt încă în curs de desfășurare pentru studii academice în domeniu. În contextul actual, securitatea economică se referă la fluxurile de capital la nivel mondial și piețele de capital și produsele care fac obiectul acestor fluxuri. Prin aceste canale, monedele pot fi distruse, inflația transmisă, stocurile epuizate și instituțiile financiare destabilizate.

În același timp, Kahler (2005, pp. 24-25) identifică trei argumente

care susțin globalizarea în ceea ce privește securitatea economică. În primul rând, guvernele, chiar și cele care au susținut abordarea tradițională a politicii internaționale dominate de forța militară, au văzut legăturile cu economia globală ca puncte forte pentru economia națională, structura tehnologică și, în cele din urmă, puterea lor militară. Cei care respingeau un schimb economic internațional extins riscau inferioritatea militară convențională. Mai mult, globalizarea a avut ca efect reducerea vulnerabilității prin diversificarea furnizorilor și a pieților, iar aplicarea unilaterală a sancțiunilor economice a devenit mai dificilă, diminuând astfel vulnerabilitatea statelor. În plus, liberalizarea economică a însemnat că toate guvernele au renunțat la o parte din influența lor asupra agenților economici privați, reducând astfel eficiența instrumentelor economice de statecraft. Pe termen lung, integrarea economică ar putea viza și o transformare mai profundă, ducând la o redefinire a unei viziuni asupra securității naționale, una mai puțin militarizată.

Globalizarea a adus în discuție noi definiții ale securității economice centrate pe două tipuri de fluxuri: fluxuri ilicite mai greu de controlat și care pot lua cu ușurință forma tranzacțiilor economice legitime (terorism, criminalitate, poluare) și șocuri economice (financiare, în mare măsură) care pot submina creșterea economică, pot crește inegalitatea și amenința stabilitatea politică. Helen Nesadurai (2005) propune o abordare cuprinzătoare a conceptului de securitate economică pentru a lua în considerare și aspectele socio-economice. Dar, pe de altă parte, preocupările cuprinzătoare ale securității economice se concentrează asupra cerințelor dezvoltării economice durabile ca mijloc de promovare a progresului socio-economic. De obicei, acestea încurajează o perspectivă pozitivă, care vizează interdependența economică dintre state, care este considerată facilitator atunci când interesele economice complementare trebuie urmate prin integrarea economică internațională (Boutin, 2014, pp. 8-9).

Pe lângă puterea economică pe care elitele statului intenționează s-o asigure în cadrul competiției politice dintre state, pot fi identificate alte trei valori economice pe care statele și comunitățile ar trebui să le asigure într-o lume globalizată. Aceste valori economice sunt reprezentate de asigurarea veniturilor și a consumului menite să acopere nevoile umane de bază, integritatea pieței și distribuția echitabilă. Aceste trei valori sunt o concepție alternativă a securității economice, una care este capabilă să ia

în considerare realitățile capitalismului global. În această abordare alternativă, securitatea economică cuprinde o componentă microeconomică și macroeconomică. Cel microeconomic se concentrează pe individ, ca principal referent de securitate, cu scopul de a asigura securitatea veniturilor, precum și accesul la un nivel de consum capabil să asigure nevoile umane și familiale de bază. Componenta macroeconomică se referă la asigurarea integrității sau robusteții pieței pentru a genera creștere economică și bunăstare în societate. Acest lucru poate fi realizat asigurând numărul necesar de instituții de pe piață, inclusiv un sistem de drepturi de proprietate și contracte care acordă acces egal persoanelor fizice pentru exploatarea oportunităților economice. Securitatea economică este atinsă printr-un sistem de distribuție echitabil, recunoscut ca fiind vital pentru asigurarea stabilității politice a capitalismului. Stabilitatea economică a securității vorbește dincolo de lumea rivalității inter-statale și a puterii politice. Cu toate acestea, abordarea realistă tradițională nu trebuie abandonată, deoarece poate fi reprezentativă pentru unele state în anumite momente ale timpului (Nesadurai, 2005, p. 13-14).

6.3. Structura securității economice

Structura securității economice poate fi luată în considerare din perspectiva criteriilor: spațiale, orientate social, informații, inovatoare, ecologice, criteriul asigurării cu o anumită resursă.

Criteriul spațial include patru niveluri de impact:

1) nivelul global formează securitatea economică internațională. Securitatea economică internațională este un ansamblu de condiții internaționale pentru coexistența acordurilor și structurilor instituționale, în care fiecărui stat, ca membru al comunității mondiale, i se garantează posibilitatea de a-și dezvolta și implementa în mod liber strategia de dezvoltare socio-economică, fără a fi supus unei presiuni politice externe și bazându-se pe neintervenție, cooperare reciproc acceptabilă și benefică. Drumul către asigurarea securității economice internaționale constă în refuzul de a impune modele de dezvoltare, constrângerea economică și politică, prin recunoașterea dreptului oricărui popor de a-și alege propria cale, respectarea legitimității existenței diferitor forme de proprietate și interese.

2) nivelul statului implică securitatea economică a țării. Securitatea

economică a statului reflectă starea economiei naționale și a instituțiilor puterii, în care se asigură protecția garantată a intereselor naționale, dezvoltarea armonioasă și orientată social a țării în ansamblu, un potențial economic și de apărare suficient, chiar și cu opțiuni extrem de nefavorabile pentru dezvoltarea proceselor interne și externe. Securitatea economică a statului are o bază materială internă, un nivel suficient de ridicat de dezvoltare a forțelor de producție, capabil să asigure o pondere semnificativă a elementelor naturale și valorice ale reproducerii extinse a produsului național; o bază socio-politică internă, un nivel suficient de ridicat de consimțământ public în raport cu obiectivele naționale pe termen lung, care face posibilă dezvoltarea și adoptarea unei strategii de dezvoltare socială și economică, implementată prin politica de stat, care este susținută de majoritatea oamenilor la un nivel durabil.

3) nivelul regional relevă securitatea economică a regiunii. Toate regiunile se confruntă cu diverse probleme acute: economice, politice, sociale, de mediu, într-o anumită măsură afectate de criză. Problemele cheie includ reintegrarea economică a regiunilor, starea complexului de transport, monopolul, precum și crizele economice regionale etc. Astfel, securitatea economică a regiunii ar trebui înțeleasă ca fiind capacitatea entităților constitutive ale federației de a rezista situațiilor de criză cauzate de impactul factorilor externi și interni asupra potențialului științific, de producție, a resurselor și a structurii acestora, sfera de circulație, și infrastructura instituțională, zona socială, nivelul, și calitatea vieții oamenilor.

4) nivelul local include securitatea economică a întreprinderii. Securitatea economică a unei întreprinderi este starea legăturilor juridice, industriale și a legăturilor organizaționale, a resurselor materiale și intelectuale, în care sunt asigurate stabilitatea funcționării, succesul financiar și comercial, precum, și dezvoltarea științifică, tehnică, și socială progresivă. Tacticile de asigurare a securității economice a unei întreprinderi implică aplicarea unor proceduri specifice și implementarea unor acțiuni specifice pentru asigurarea acesteia. Acestea includ proceduri și activități precum extinderea serviciului juridic al organizațiilor, luarea de măsuri suplimentare pentru protejarea secretelor comerciale, crearea unei unități de securitate a computerului, prezentarea creanțelor către contrapartea care încalcă drepturile, face apel la justiție și la agențiile de aplicare a legii etc.

Din punctul de vedere al unui criteriu orientat social, se disting două tipuri de securitate economică:

- securitatea economică a unei persoane - o stare de protecție a acesteia împotriva factorilor de prejudiciu la nivelul intereselor și nevoilor sale. Siguranța personală a cetățenilor include protecția acestora împotriva atacurilor criminale asupra vieții, sănătății, libertății, demnității și onoarei;

- securitatea economică a societății este o stare a economiei în care fiecare individ este protejat de amenințări interne și externe.

Criteriul informației implică faptul că deținerea unei cantități mari de informații este garantul conducerii în sferele economică și militar-politică. Criteriul de informare este unul dintre componentele securității economice. Componenta informațională presupune o astfel de procedură pentru schimbul reciproc de informații de producție, științifice, tehnice și de altă natură în cadrul complexului economic al statului și cu partenerii străini, care va garanta un schimb fiabil de informații, o creștere a ponderii activelor necorporale în averea națională, o creștere a „cotei" de informații în costul final al produsului domestic.

Distingem două niveluri de securitate a informațiilor din țări:

1) bogate în informații. De regulă, acestea sunt principalele puteri economice și statele de dezvoltare economică medie;

2) slab informative. Acestea includ restul statelor, al căror nivel de dezvoltare economică este nesemnificativ.

Criteriul inovator este o componentă tehnologică a securității economice, care se datorează dezvoltării într-un timp scurt a unor soluții tehnologice unice, care devin un garant în realizarea pozițiilor de lider în sectoarele de conducere ale producției civile și de apărare, care asigură competitivitatea bunurilor și serviciilor naționale pe piețele produselor de înaltă tehnologie. În acest sens, se pot distinge trei niveluri ale dezvoltării inovatoare a țării:

- nivelul dezvoltării inovatoare ridicate. De regulă, acestea sunt state care folosesc propriile tehnologii unice în producție, precum și care au realizări ridicate în cercetare și dezvoltare;

- nivelul dezvoltării inovatoare medii. Acestea sunt statele care aplică tehnologiile și evoluțiile din ultimii ani;

- nivelul dezvoltării inovatoare reduse este deținut de statele care utilizează în producție tehnologii deja învechite sau cunoscute de mult timp.

Din punctul de vedere al criteriului ecologic în domeniul securității economice, se poate observa că componenta ecologică include prevenirea contradicțiilor dintre societate și mediu, prevenind deteriorarea potențialului economic al țării. În acest sens, statul este chemat să asigure păstrarea potențialului natural al țării (regiune, lume), garantând totodată posibilitatea creșterii sale economice. Criteriul pentru furnizarea unei anumite resurse în domeniul securității economice include trei componente: alimente, materie primă, energie. La rândul său, acest criteriu presupune aprovizionarea statului cu materii prime și produse alimentare, precum și cu transportatori de energie în cantități necesare, la care se realizează funcționarea efectivă a întregii economii naționale.

6.4. Amenințări la adresa securității economice

Amenințările la adresa securității economice sunt fenomene și procese care pot avea un impact negativ asupra economiei naționale a țării, asupra satisfacerii nevoilor economice ale unei persoane, grupurilor sociale, societății și statului. Cea mai populară clasificare a amenințărilor la adresa securității economice este divizarea lor în interne și externe, care sunt totuși strâns corelate. Amenințările externe la adresa securității economice sunt cauzate de confruntarea intereselor economice și politice ale partenerilor comerciali care interacționează pe arena mondială, precum și de agravarea problemelor globale de mediu. Amenințările interne la adresa securității economice sunt asociate cu starea propriei economii, dinamica proceselor politice, nivelul tensiunii sociale, precum și prezența sau absența resurselor naturale etc. Amenințările externe pot slăbi sau spori efectul apelurilor interne și invers. În plus, față de împărțirea amenințărilor în externe și interne, acestea sunt clasificate în reale - modificări deja finalizate și potențiale, pot apărea din orice motiv. Se obișnuiește să ne referim la acestea ca amenințări primare globale și naționale, directe, de natură reală. Specialiștii în domeniu subdivizează amenințările la adresa securității economice în indirecte, acționând în anumite condiții suplimentare și directe, provocând modificări negative direct.

Este important să recunoaștem amenințările la adresa securității economice care generează schimbări nedorite la intervale scurte (acestea, la rândul lor, sunt împărțite în sporadice și regulate) și promițătoare, ale căror manifestări pot apărea mult după apariția acestei amenințări. De asemenea,

amenințările la adresa securității economice sunt clasificate în funcție de conținutul modificărilor în: politice, sociale, economice și de mediu, inclusiv cele care combină simultan mai multe dintre proprietățile de mai sus.

Caracteristicile amenințărilor la adresa securității economice ca un set de condiții și factori care creează un pericol pentru sferele vitale de interese ale individului, societății și statului pot fi grupate în funcție de caracteristici precum:

- obiectul intrării în vigoare: structura de management, finanțe, informații, personal, reputația afacerii;
- natura evenimentului: factori care sunt determinați de politica actuală, concurență, contrapartidă sau motive penale;
- cantitatea de daune provocate: catastrofală, semnificativă cu necesitatea de a compensa costurile, provocând dificultăți;
- tipul de impact (latent, explicit) și modalitățile de protejare a unei entități economice.

Astfel, amenințările la adresa securității economice sunt fenomene și procese care pot avea un impact negativ asupra economiei țării, precum și asupra satisfacerii nevoilor indivizilor, societății și statului.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Definiți esența securității economice, manifestată în procesul globalizării!
2. Care sunt amenințările la adresa securității economice?
3. Descifrați structura securității economice!
4. Caracterizați nivelele de manifestare a securității economice?
5. Enumerați amenințările la adresa securității economice!

Bibliografie selectivă:

1. Baldwin, D. A. (1997), "The concept of security", *Review of International Studies*, 23, 5-26, available at: http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20(1997) %20The%20Concept%20of%20Security.pdf
2. Boutin, K. J. D. (2014), "China's Industrial Development and Regional Economic Security", Alfred Deakin Research Institute, available at: www.deakin.edu.au/research-services/forms /v/7808/wps-44w.pdf

3. Buzan, B. (1991a), People, States, and Fear - The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books Ltd.
4. Buzan, B. (1991b), "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", International Affairs, Vol. 67, No. 3, available at: http://euroakadeemia.ee/materjalid/Buzan%20-%20New%20Patterns%20of%20Global%20Security%20in%20the%2021st%20Century.pdf
5. Buzan, B., Waever, O. and de Wilde, J. (1998), Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Inc, Boulder, Colorado.
6. Hough, P. (2008) Understanding Global Security, 2nd ed., Routledge, London. International Labour Organization (ILO) (2004), Economic Security for a Better World, Geneva, available at: http://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourcePDF.action;jsessionid=ba5695c9f7bbc9a3a30c5d398728626619fcdcfb08ee9b6437707cd5e3e60929.e3aTbhuLbNmSe34MchaRahaKch90?ressource.ressourceId=867
7. Kahler, M. (2005), "Economic security in an era of globalization", available at: http://irps.ucsd.edu/assets/014/6745.pdf
8. Kolodziej, E. A. (1992), "Renaissance in Security Studies? Caveat Lector!", International Studies Quarterly, 36 (4): 421-38, available at: http://users.metu.edu.tr/utuba/Kolodziej.pdf
9. Kuznetsov, A., Toganova, N. and Gutnik, A. (2010), "Evolution of approaches to economic security problems in Europe", Imemo Ran, Moscow, available at: mpra.ub.unimuenchen. de/42798/1/MPRA_paper_42798.pdf
10. Nanto, D. K. (2011), "Economics and National Security: Issues and Implications for U.S. Policy", Congressional Research Service, available at: https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41589.pdf
11. Nesadurai, H., (2005), "Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal?", CSGR Working Paper No. 157/05, available at: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/workingpapers/2005/wp15705.pdf
12. Posen, A. and Tarullo, D. K. (2005), "Report of the Working Group on Economics and National Security", Princeton Project on National Security, available at: http://www.princeton.edu/~ppns/conferences/reports/fall/ENS.pdf
13. Renner, M. (2002), "The Anatomy of Resource Wars", Worldwatch Institute, available at: http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf
14. Tsereteli, M. (2008), "Economic and Energy Security: Connecting Europe and the Black Sea-Caspian Region", Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Singapore, available at: http://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2008_03_SRP_Tsereteli_Energy-Black-Sea.pdf

Tema 7: Securitatea alimentară

7.1. Conceptele: securitate alimentară, siguranţa alimentelor, bunăstare.

7.2. Securitatea alimentară: populaţia şi alimentaţia.

7.3. Siguranţa alimentară: calitatea alimentelor, standarde pentru produse alimentare, trasabilitatea, asigurarea şi garantarea siguranţei alimentare.

Contextul în care se studiază strategiile privind securitatea alimentară îl asigură recunoaşterea faptului că sistemul socio-economic uman este subsistem al Ecosferei şi se bazează pe resursele şi procesele de autoreglare ale acesteia. Ecosistemele naturale, seminaturale şi antropice precum cel socio-economic cuprind elemente care furnizează materie, energie şi informaţie, care pot fi transformate prin procese fizice, biologice şi sociale pentru a crea un flux al resurselor de la un mediu la altul. Actualmente, există o abordare ecologică direcţionată pe diferitele legături, pe multinivele, inclusiv legătura dintre oameni şi mediul lor, şi factorii numeroşi care au impact asupra sănătăţii şi nutriţiei.

Interacţiunea dintre diferite medii este privită ca o relaţie dintre micromediu (indivizi care posedă cunoştinţe, capacităţi şi atitudini, gospodării cu resurse) şi macromediu (comunităţi, guverne, evenimente internaţionale, industria alimentară, economia, politici, programe de asistenţă alimentară).

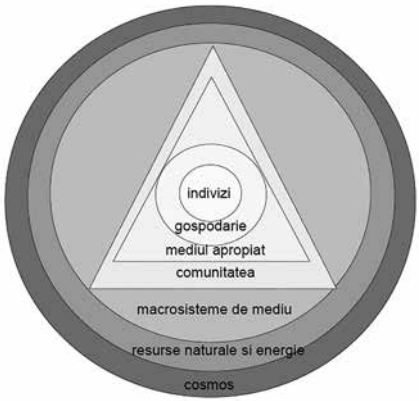

Figura 1. Modelul integrării ecosistemului antropic în Ecosferă.

Abordarea ecosistemului antropic, cu subsistemele sale, înlesneşte înţelegerea diferitor activităţi şi interconexiuni în cadrul securităţii alimentare şi a bunăstării.

7.1. Conceptele: securitate alimentară, siguranţa alimentelor, bunăstare

Securitatea alimentară este parte a securităţii fiecărui stat din lume şi respectiv a securităţii globale. Asigurarea securităţii alimentare, adică aprovizionarea populaţiei cu produse agroalimentare de bază şi de calitate, rezultate din gestionarea raţională a resurselor interne prin politici specifice, intră în obligaţiile fiecărui stat. Acest obiectiv vizează dispariția foametei evidente (subalimentaţie), cât şi a foametei ascuns e(malnutriţie). Conceptul de *securitate alimentară* a fost introdus pentru prima dată de organizaţia FAO, în anul 1963, la lansarea manifestului „Proclamaţia dreptului fiecărui om de a mânca pentru a-şi astâmpăra foamea“. Conform Declaraţiei Mondiale asupra Nutriţiei – FAO/OMS 1992 şi Declaraţiei asupra Securităţii Alimentare Mondiale – FAO/OMS 1996, conceptul de securitate alimentară este definit ca „accesul tuturor oamenilor, în orice moment, la alimentele de care are nevoie organismul uman, pentru a duce o viaţă sănătoasă şi activă” (World Food Summit, 1996).

Conceptul de securitate alimentară a evoluat în timp şi în mod diferit pentru fiecare stat. Evoluţia conceptului se află în strânsă relaţie cu situaţia internaţională în diferite perioade de timp, securitatea alimentară fiind un concept internaţional dinamic. Astăzi, avem o definiţie mult mai complexă şi anume „securitatea alimentară, la nivelele individual, casnic, naţional, regional şi global, este atestată atunci când toţi oamenii, în toate momentele, au acces fizic şi economic, la alimente suficiente, sigure şi nutritive, pentru a-şi satisface nevoile de hrană şi preferinţele alimentare, pentru o viaţă activă şi sănătoasă”.

Asigurarea securităţii alimentare a populatei, este obligaţia fiecărui stat. Problema securității alimentare, a accesului populaţiei la produse agro-alimentare de bază şi de calitate corespunzătoare, constituie o preocupare majoră cu care se confruntă, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate statele lumii, dar, în primul rând, cele subdezvoltate sau în curs de dezvoltare. Problema accesului la alimente constituie un factor care poate duce la instabilitate pe plan mondial. Asigurarea securităţii alimentare pentru toţi indivizii, contribuie la stabilitatea socială şi la prosperitate.

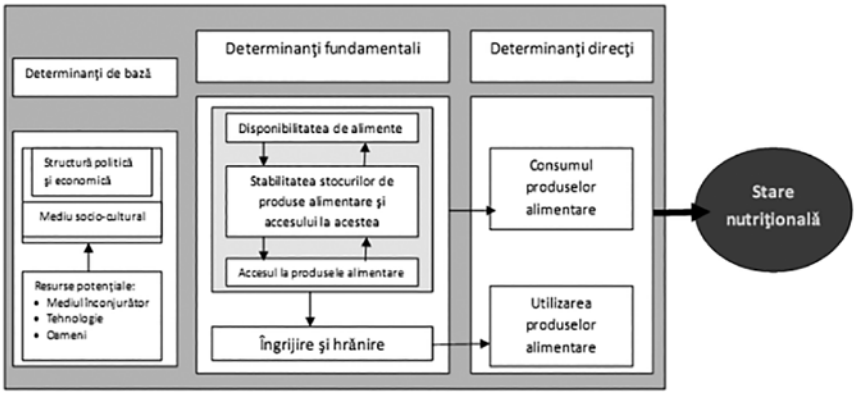

Figura 2. Cauzalitatea conceptuală a securităţii alimentare (după www.worldfoodscience.org.)

După asigurarea unui sistem agricol sustenabil, atenţia specialiştilor este direcţionată spre calitatea, siguranţa alimentelor şi protecţia socială în ţările dezvoltate. Situaţia este cu totul diferită pentru ţările în curs de dezvoltare, care trebuie să-şi asigure consumul (cantitativ şi calitativ) de alimente din resurse proprii prin consolidarea pieţelor agroalimentare. După Mircea Bulgaru: „securitatea alimentară este dată de cantitatea de alimente necesară pentru un individ, exprimată în unităţi fizice, convenţionale (calorii), şi trofine, pentru a-şi asigura echilibrul fiziologic, şi a-şi acoperi raţiile zilnice de consum: raţia de întreţinere, raţia de creştere şi raţia de activitate”.

Problema securităţii alimentare este una complexă şi globală, de prioritate maximă pentru asigurarea stabilităţii pe plan mondial. Ea este strâns legată de alimentaţia populaţiei, dezvoltarea producţiei agricole şi utilizarea resurselor. Alimentaţia trebuie privită atât sub aspectul cantitativ, cât şi al calităţii produselor alimentare disponibile. Lipsa alimentelor de bază în anumite părţi ale lumii duce la foamete, aceasta fiind o problemă majoră a securităţii alimentare. Doar cooperarea internaţională la nivelul tuturor statelor va putea conduce la găsirea unor soluţii optime ale acestei probleme globale. Securitatea alimentară globală este rezultatul necesar al securităţii alimentare regionale, fără ca această relaţie să fie adevărată şi invers. Securitatea alimentară globală nu înseamnă implicit şi securitatea alimentară regională, existând regiuni ale globului care se pot confrunta cu

lipsa de hrană.

O alimentaţie adecvată trebuie privită din punct de vedere al cantităţii, calităţii şi diversităţii acesteia [1]. Alimentele introduse în organism trebuie să fie diversificate, astfel încât, prin aportul lor să asigure organismului substanţele necesare pentru satisfacerea funcţiilor fiziologice. Acestea trebuie să conţină substanţele nutritive de bază: proteine, glucide şi grăsimi, de bună calitate şi corespunzătoare din punct de vedere igienic, să conţină cantităţi suficiente şi echilibrate de săruri minerale, microelemente şi vitamine, care prin procesele metabolice să asigure buna funcționare a tuturor proceselor biologice. Alimentele conţin diverse substanţe nutritive, fiecare îndeplinind o anumită funcţie în organism. Dacă un aliment este consumat în exces, iar altul nu este consumat îndeajuns, unele funcţii ale organismului vor fi afectate, acest lucru reflectându-se în starea de sănătate. De aici rezultă importanţa echilibrului alimentar şi nutriţional. Între nevoile nutritive ale organismului și cantitățile de substanţe nutritive aduse de alimente trebuie să existe un echilibru permanent, în lipsa căruia alimentaţia devine deficitară, cu efecte negative asupra creşterii, capacităţii de muncă şi stării de sănătate. Din acest punct de vedere, constituie o greşeală atât lipsa sau insuficienţa unor substanţe nutritive, cât şi consumul exagerat al acestora în raport cu nevoile organismului. Riscul creşte atunci când consumul abuziv al unor substanţe se asociază cu insuficienţa altora.

Din studiile efectuate de FAO rezultă că în lume se practică un regim alimentar neechilibrat faţă de necesităţile fiziologice ale organismului uman. Pentru ca alimentaţia să devină o cale de promovare a sănătăţii, este necesar să se cunoască atât necesităţile nutritive ale organismului, cât şi compoziția, şi valoarea nutritivă a produselor alimentare. În ultimele decenii nutriţioniştii s-au preocupat de trei aspecte de bază cu privire la alimente, conţinutul energetic – caloriile, conţinutul proteic şi igiena alimentară.

Conceptul: *siguranţa alimentelor* se referă în principal la trei caracteristici importante pe care trebuie să le îndeplinească un produs alimentar ce conţine substanţe nutritive biodisponibile:

- să aibă inocuitate, adică să nu existe substanţe toxice, antinutritive, radioactive, microorganisme patogene, aditivi în exces;
- să aibă valoare nutritivă, exprimată prin cantitatea şi calitatea principalilor macronutrienţi (glucide, proteine, lipide) şi a micronutrienţilor (biominerale, vitamine, substanţe biologic active);

- să aibă valoare energetică.

Biodisponibilitatea unui aliment este influenţată de starea fiziologică a organismului, natura alimentului şi a substanţelor contaminante, modalitatea de prelucrare a alimentului şi de interacţiunile dintre componentele alimentului. În principal, factorii exogeni de agresiune asupra alimentelor sunt următorii: factorii de agresiune din mediu (aer, apă, sol); reţetele produselor; tehnologiile de fabricaţie; ambalajele alimentare; biodăunătorii (bacterii, mucegaiuri, insecte, rozătoare); mediul spaţiilor de depozitare fixe şi mobile. În scopul definirii siguranţei alimentelor se iau în considerare extrem de mulţi factori. Se consideră că orice substanţă chimică poate fi definită în sine ca nesigură, dar pentru a defini siguranţa unui alimen este important a se considera concentraţia la care se găseşte.

Conservarea alimentelor, la orice nivel, inclusiv casnic, a devenit o strategie majoră pentru realizarea securităţii alimentare şi a bunăstării.

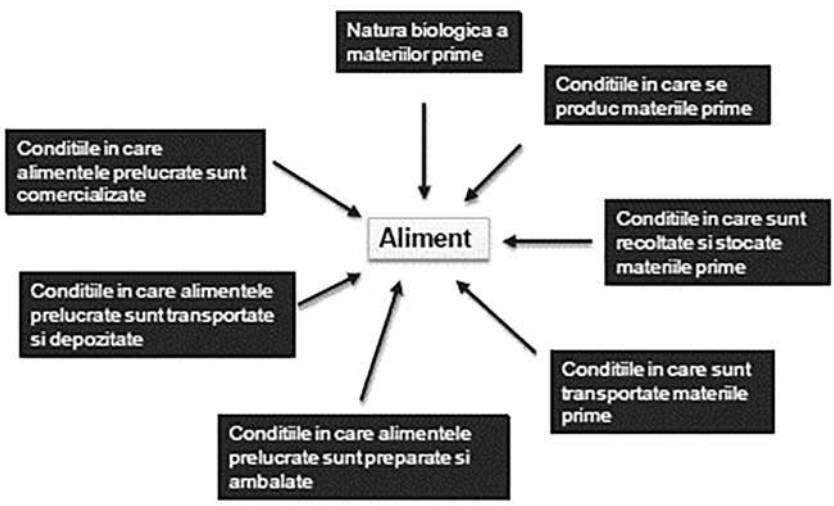

Figura 3. Factori de agresiune ai alimentului (adaptată după Banu)

Conform *Institutului Naţional al Bunăstării* din SUA, *bunăstarea* este definită ca „un proces activ prin care oamenii devin conştienţi despre şi fac alegeri către o existenţă mai bună”.

7.2. Securitatea alimentară: populaţia şi alimentaţia

În accepţiunea sa actuală, conceptul de securitate alimentară include disponibilitatea produselor alimentare, posibilitatea de acces la hrană şi dorinţa de a avea o alimentaţie sănătoasă, dar şi securitatea alimentului. Securitatea alimentului se limitează strict la produsul alimentar şi înglobează toate etapele circuitului tehnico-economic al acestuia, de la obţinerea materiei prime până la consumul produsului finit. Conceptul se referă la ajungerea în consum a produsului în stare de siguranţă, la evitarea sau anihilarea agenţilor toxici, a poluanţilor şi contaminanţilor, care ar putea ajunge în aliment. Securitatea alimentară are largi implicaţii în sfera economică, demografică, socială, culturală şi politică, determinând autorităţile statului la elaborarea unor politici de preţuri, de protecţie socială, de comerţ, de dezvoltare economică etc.

Se poate afirma ca există două determinante majore ale securităţii alimentare – disponibilitatea hranei şi accesul la hrană. Accesul limitat la o ofertă suficientă de hrană duce la foamete, malnutriţie şi insecuritate alimentară. La nivel global şi naţional, securitatea alimentară se determina cu ajutorul unor indicatori fizici şi economici, cum ar fi: producţia alimentară globală şi pe persoană, stocurile de cereale, preţurile produselor alimentare şi veniturile populaţiei. Indicatorii sunt uşor de măsurat şi pot fi comparaţi între ţări sau regiuni geografice. Producţia de cereale este indicatorul principal al evaluării securităţii alimentare, pentru că cerealele asigură aproximativ jumătate din necesarul de energie pentru om, consumate în mod direct sau prin diferite produse derivate. Cerealele se pot stoca asigurând rezerve de hrană pe timp îndelungat, sunt puțin perisabile în comparaţie cu alte produse alimentare. Un alt indicator al securităţii alimentare cuantifică stocurile de cereale existente în silozuri. Când stocurile scad sub necesarul de consum pe 60 zile, situaţia devine critică, nu se mai poate asigura o aprovizionare continuă.

Preţurile produselor alimentare condiţionează securitatea alimentară prin limitarea consumului de către populaţia săracă. Securitatea alimentară implică următoarele aspecte, mult mai complexe:

- Disponibilitatea unor alimente de calitate şi nutritive, din surse locale, regionale şi internaţionale (producerea şi procesarea alimentelor, managementul apei, comerţului import-export, depozitarea alimentelor);

- Stabilitatea furnizării de alimente (condiţii bune de producere, mediu economic optim, măsuri de planificare în caz de urgenţe şi dezastre, condiţii bune de viaţă, stil de viaţă sănătos, bazat pe dietă şi exerciţii fizice);

- Accesul la acele alimente (marketing, transport, putere de cumpărare, programe sociale de furnizare a alimentelor nutritive);

- Acceptabilitatea (alimente disponibile care să fie potrivite cerinţelor culturale şi nutriţionale);

- Adecvarea (sustenabilitatea ecologică şi siguranţa alimentelor);

- Accesul la informaţie privind calitatea şi siguranţa alimentelor;

- Utilizarea alimentelor consumate (stare bună de sănătate, posibilitatea de alegere a alimentelor nutritive, siguranţa şi calitatea alimentelor, apă curată, sanitizare);

- Orice situaţie care întrerupe furnizarea şi accesul la alimente sau care interferă cu utilizarea alimentelor, duce la insecuritatea alimentară, care rezultă din suprapunerea şi interacţiunea a numeroşi factori (modelul de expunere multiplă).

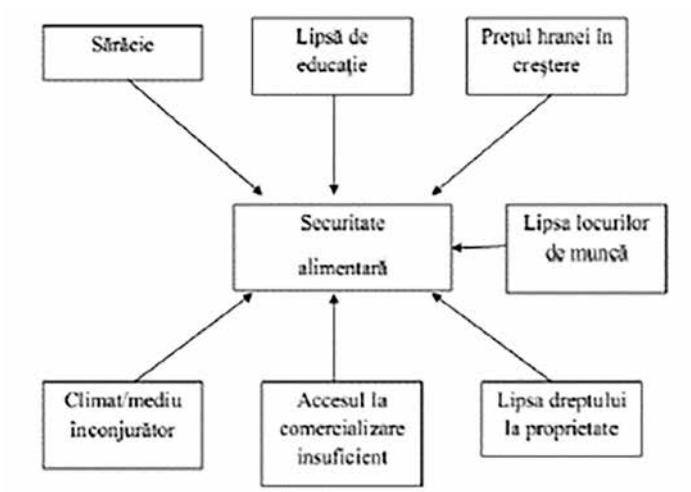

Figura 4. Securitatea alimentară expunere multiplă (după Ericksen).

Numeroase date sugerează, în afară de producţia agricolă şi fluctuaţiile climatice, şi prezenţa altor factori care pot contribui la insecuritate alimentară într-un mod foarte complex, cum ar fi tulburările civile, economice,

inegalitatea de sex, migraţia forţei de muncă şi infrastructura limitată. Scăderea nivelului de trai, scăderea sau redistribuirea veniturilor şi diminuarea bunăstării în economiile în tranziţie generează probleme cu consecinţe grave pe termen lung asupra sănătăţii populaţiei. Chiar şi în statele dezvoltate există politici de schimbare a modelelor de consum alimentar (Marea Britanie). Este necesară dezvoltarea unui sistem de monitorizare a alimentaţiei populaţiei şi a unor politici nutriţionale, şi sociale selective, şi specifice.

Micronutrienţii: se consideră că o cantitate mică de micronutrienţi (vitamine, minerale) este necesar pentru menţinerea sănătăţii organismului. O persoană din trei aflate în regiunile în curs de dezvoltare sunt afectate de deficienţele în vitamine şi minerale, conform estimărilor Organizaţiei Mondiale a Sănătăţii *World Health Organization*. Din categoria micronutrienţilor se consideră că următorii trei sunt esenţiali:

1. *Vitamina A*, a cărei deficienţă poate provoca orbirea şi reducerea capacităţii de rezistenţă a organismului în faţa bolilor; la copii, deficienţa vitaminei A poate duce la încetarea creşterii. Se consideră că un număr între 100 şi 140 milioane de copii suferă de deficienţe ale vitaminei A, iar un număr de 250.000-500.000 de copii cu această deficienţă pe an dezvoltă orbirea.

2. *Fierul*, a cărui deficienţă duce la anemie. 2 miliarde de oameni (peste 30% din populaţia totală a globului) sunt anemici în principal ca urmare a insuficienţei de fier, care poate exacerba anumite boli (malaria, infecţiile parazitare). În cazul copiilor, consecinţele lipsei de fier sunt: naşterea prematură, greutate scăzută la naştere, infecţii şi risc crescut de deces. Ulterior, apar dezechilibre de dezvoltare fizică şi cognitivă, care duc la scăderea performanţelor şcolare. La femeile însărcinate, anemia contribuie la 20% din decesele înregistrate.

3. *Iodul*, a cărui deficienţă afectează dezvoltarea mintală a copiilor. Deficienţele grave de iod în timpul sarcinii duc la avorturi şi boli congenitale, precum retardare mintală, mai ales în regiunile sărace în iod (Asia, Africa). Lipsa de iod duce la scăderea performanţelor intelectuale. Se pare că lipsa de iod afectează peste 740 milioane de oameni, ceea ce înseamnă 13% din populaţia globului.

Politicile alimentare şi nutriţionale îmbinate cu politicile ecologice, trebuie să vizeze şi cauzele care afectează sănătatea şi nutriţia populaţiei. Noul model de alimentaţie trebuie să se adapteze nevoilor fiziologice de

hrană ale omului modern, cu asigurarea unor alimente echilibrate cantitativ şi calitativ.

Tabelul 1. Date importante în estimarea sărăciei (după World Bank)

Regiune	% în $1.25 sărăcie, per zi	Populaţia (milioane)	Pop. în $1 sărăcie, per zi (milioane)
Asia de Est, Pacific	16,8	1884	316
America Latină, Caraibe	8,2	550	45
Asia de Sud	40,4	1476	596
Africa sub-sahariană	50,9	763	388
Total ţări în curs de dezvoltare	28,8	4673	1345
Europa, Asia Centrală	0,04	473	17
Africa de Est şi Nord	0,04	305	11
Total		5451	1372

În scopul asigurării securităţii alimentare şi ajutorării micilor agricultori, în cadrul programelor de ajutor alimentar, acesta ar trebui procurat de la micii agricultori; în general, în cadrul micilor agricultori, lipseşte infrastructura de transport şi marketing, apar probleme privind lanţul de aprovizionare sau nu îndeplinesc normele fitosanitare şi cerinţele de ambalare. Se consideră că numai atunci când aceste bariere sunt depăşite, poate fi stimulată agricultura şi comerţul, astfel încât şi programele de ajutor alimentar pot deveni mai sustenabile, şi mai eficiente din punct de vedere cost-timp.

Un aspect esenţial al politicilor de securitate alimentară îl constituie controlul eficient al produselor agro-alimentare. Control se realizează diferit în statele lumii, dar principiul realizării lui rămâne acelaşi, fiind bazat pe:

- existenţa legislaţiei specifice;
- realizarea controlului de către instituţiile abilitate;
- colaborarea instituţiilor de control cu consumatorii;
- protejarea consumatorului de potenţialele efecte nocive ale alimentelor necorespunzătoare;
- autorizarea privind importul de produse agro-alimentare corespunzătoare normelor igienico-sanitare în vigoare.

Ca urmare a urbanizării accelerate în ţările în curs de dezvoltare, este necesară perfecţionarea sistemului de alimentaţie prin asigurarea unei cantităţi suficiente de alimente nutritive şi inocue, în conformitate cu tradiţiile şi necesităţile specifice fiecărei naţiuni, conservarea resurselor naturale, capacitatea de mărire a productivităţii, precum şi compatibilitatea sistemului cu alte sisteme sociale şi economice. Securitatea alimentară poate fi asigurată dacă angajamentele, programele şi politicile la nivel mondial se bazează pe elemente complexe, precum dezvoltarea sustenabilă a agriculturii, dezvoltarea unor reţele de siguranţă privind alimentele în grupurile vulnerabile, îmbunătăţirea comerţului, posibilităţile de educare şi formare, infrastructurile, competenţele de marketing şi management.

7.3. Siguranţa alimentară: calitatea alimentelor, standarde pentru produse alimentare, trasabilitatea, asigurarea şi garantarea siguranţei alimentare

Structura dietei s-a diversificat treptat de-a lungul anilor, astfel că astăzi cuprinde produse animaliere: carne, ouă, lapte; produse vegetale: uleiuri, fructe şi legume etc. faţă de alimentele considerate în trecut de bază, cum ar fi cerealele, tuberculi şi fasolele. Se consideră că până în anul 2025, cererea mondială de carne va creşte la 138 milioane tone.

Calitatea alimentelor consumate este strâns legată de nivelul de trai. La nivelul comunității contemporane este general acceptată teza, conform căreia alimentaţia influenţează indicatorii de sănătate. Modul de alimentaţie a evoluat în timp, iar astăzi ca urmare a suprasaturării pieţei agroalimentare mondiale cu alimente înalt procesate şi modificate industrial sau genetic, a apărut orientarea spre produsele alimentare biologice. Agricultura organică a apărut ca o reacţie la agricultura modernă bazată pe abuzul îngrăşămintelor chimice şi pesticidelor, care au condus la un impact negativ asupra mediului (poluarea apelor, sărăcirea solurilor în nutrienţi, impactul negativ asupra insectelor şi păsărilor).

Anumiţi factori privind consumul alimentar pot influenţa negativ această relaţie, precum:

- Obiceiurile de consum (consum ridicat de sare, de produse cu conţinut mare de colesterol, de grăsimi animale etc.);
- Statutul antioxidanţilor (consum scăzut de fructe);

- Stilul de viaţă (lipsa de exerciţiu fizic, fumat, exces alimentar);

- Infrastructura (calitatea slabă a apei potabile, inaccesibilitatea sau accesibilitatea scăzută la servicii de sănătate primară);

- Mediul înconjurător (stres, poluare, transformări sociale);

- Mediul economic (criza economică, reducerea cheltuielilor publice pentru sănătate);

Produsele alimentare pot suferi diferite modificări în următoarele etape ale lanţului alimentar, de la materie primă la produsul finit:

- materie primă (cultivarea plantelor, creşterea animalelor, recoltarea plantelor, sacrificarea animalelor);

- producerea de alimente sau de ingrediente (substanţe artificiale);

- promovarea şi vânzarea produselor alimentare;

- transportul produselor alimentare (mijloace necorespunzătoare de transport, ambalaje necorespunzătoare, manipularea necorespunzătoare a produselor alimentare);

- depozitarea produselor alimentare.

Riscul de contaminare a alimentelor se poate datora unor componente naturale, a unor contaminanţi din mediu sau a unor produşi potenţiali toxici generaţi prin prelucrarea necorespunzătoare a alimentelor. Contaminarea poate avea loc cu agenţi biologici (bacterii, drojdii, mucegaiuri, virusuri şi paraziţi) şi agenţi chimici (pesticide, metale grele, contaminanţi din mediul înconjurător), care fac produsele alimentare necorespunzătoare consumului uman. Riscul de contaminare a alimentelor depinde de numeroşi factori, precum absorbţia şi toxicitatea unor agenţi chimici, doza, cantitatea de produs contaminat ingerat, perioada de expunere, sensibilitatea individuală etc.

Contaminarea biologică. Principalele microorganisme responsabile de dezvoltarea unor patogeneze la om sunt *E. coli, Listeria monocytogenes, Salmonella, Staphylococcus aureus, Trichinella spiralis, Toxoplasma Gondi, Giardia lamblia*. Micotoxinele (aflatoxine, ochratoxina) sunt toxine produse de fungi şi pot contamina în principal cerealele, unele alimente (alune, nuci, cereale, fructe uscate şi condimente, soia) şi furajele. Monitorizarea constantă şi depozitarea corespunzătoare a produselor alimentare sunt măsuri importante de prevenire a dezvoltării de micotoxine. Ordin MAAP 356/2001, Ordin ANSVSA 82/2005. Politica UE cu privire la dioxine are ca scop reducerea contaminării mediului, a furajelor şi alimentelor

cu dioxine, în scopul de a proteja sănătatea publică. În România, metodele de analiză şi control a nivelului de dioxine sunt stabilite de Autoritatea de ANSVSA (Ordin 198/24.08.2006). Utilizarea metalelor grele (plumb, mercur, cadmiu, crom, arsen) în industrie, agricultură, medicină a crescut expunerea la aceşti agenţi toxici, nu numai la locul de muncă a lucrătorilor, dar şi la diferite categorii de consumatori.

Contaminarea chimică se poate realiza prin diferiţi agenţi toxici, precum pesticide, antibiotice, poluanţi industriali, metale grele, dioxine. Nivelurile de producţie, de administrare şi nivelul maxim admis de reziduuri de pesticide în plante şi în produsele alimentare vegetale sunt reglementate de legislaţia naţională: Legea 85/95, Ordonanţa 4/95, 262/2000, Ordin 29/2001, Ordin MAAP/MSA 95/224/2001, Ordin ANSVSA/MSP/MADR/ANPC 118/2007. Reziduurile de medicamente potenţiale din produsele de origine animală (carne) pot determina probleme de sănătate (alergii, eşecul terapiei cu antibiotice, şi disfuncţie a răspunsului imun). Cele mai frecvente medicamente veterinare sunt antibioticele şi substanţele de creştere. Comisia *Codex Alimentarius* joacă un rol cheie în stabilirea de standarde internaţionale privind reziduurile de medicamente de uz veterinar din produsele alimentare. În România, controlul acestor reziduuri în produsele de origine animală este reglementat de legislaţia naţională.

Potrivit UE şi OMS, siguranţa alimentară începe de la materiile prime utilizate în producerea de alimente şi sfârşeşte cu momentul de consum, pe baza conceptului „de la fermă până la consumator". Aceste sisteme de trasabilitate promovează siguranţa alimentelor şi securitatea alimentară prin furnizarea de date cu privire la caracteristicile produselor alimentare, şi prin rapoartele de trasabilitate a produselor pe întregul lanţ alimentar.

Riscurile pot să apară la următoarele nivele ale lanţului agroalimentar:

Agricultură şi transport. Calitatea materiilor prime este esenţială pentru siguranţa produsului alimentar final. De la fermă până la procesatorii alimentari, produsul ar putea fi contaminat biologic sau chimic. Există o legislaţie specifică care se referă la această parte a lanţului alimentar: (i) legislaţia privind igiena şi siguranţa alimentară (transport şi depozitare); (ii) standardele ISO referitoare la depozitarea şi furnizarea de produse alimentare.

Producerea, procesarea şi distribuţia de alimente. În prezent, industria

alimentară se bazează pe sisteme moderne de management al calităţii, în scopul de a asigura calitatea şi siguranţa alimentelor pe piaţă.

Ambalarea alimentelor. Ambalajele alimentare trebuie să păstreze integritatea, siguranţa şi calitatea produselor alimentare în timpul transportului, în magazinele en-detail/en-gross şi la domiciliu. Ambalajul prelungeşte perioada de valabilitate a alimentului şi conţine informaţii importante pe etichetă. Prin informaţiile înscrise pe etichete, societăţile de transport şi desfacere pot identifica sursa unor potenţiale riscuri. Legislaţia română privind etichetarea produselor alimentare HG 106/2002 a preluat mare parte a legislaţiei europene. Producătorii de produse alimentare trebuie să informeze consumatorii cu privire la elementele de identificare şi caracteristicile produsului alimentar. Următoarele informaţii trebuie să apară pe eticheta produselor alimentare: denumirea produsului, lista de ingrediente în ordinea descrescătoare a greutăţii, termenul de valabilitate, greutatea, condiţiile de utilizare/depozitare, numele şi adresa producătorului sau importatorului de produse alimentare, detalii cu privire la originea produsului alimentar.

Consumul de alimente. Rolul consumatorilor continuă la domiciliu şi este în egală măsură important pentru garantarea siguranţei alimentelor. Există câteva reguli importante de manipulare a alimentelor în condiţii de siguranţă la domiciliu, precum respectarea normelor igienico-sanitare pentru mâini şi ustensile, reguli de prevenire a contaminării încrucişate, răcirea rapidă a produselor alimentare preparate în mod corespunzător, refrigerare corespunzătoare.

Ca urmare a globalizării lanţului alimentar apar noi provocări şi riscuri pentru sănătatea şi interesele consumatorilor. În cadrul politicii Uniunii Europene privind siguranţa alimentelor obiectivul principal este atingerea celui mai înalt grad posibil de protecţie a sănătăţii umane şi a intereselor consumatorilor în ceea ce priveşte alimentele. În acest sens, UE se implică în garantarea siguranţei alimentelor şi etichetarea corespunzătoare a alimentelor, ţinând cont de diversitatea produselor, inclusiv cele tradiţionale, şi asigurând în acelaşi timp buna funcţionare a pieţei interne. Astfel, UE a elaborat un pachet complex de legi bazat pe analiza riscurilor, pentru asigurarea siguranţei alimentelor, acesta fiind permanent monitorizat şi actualizat.

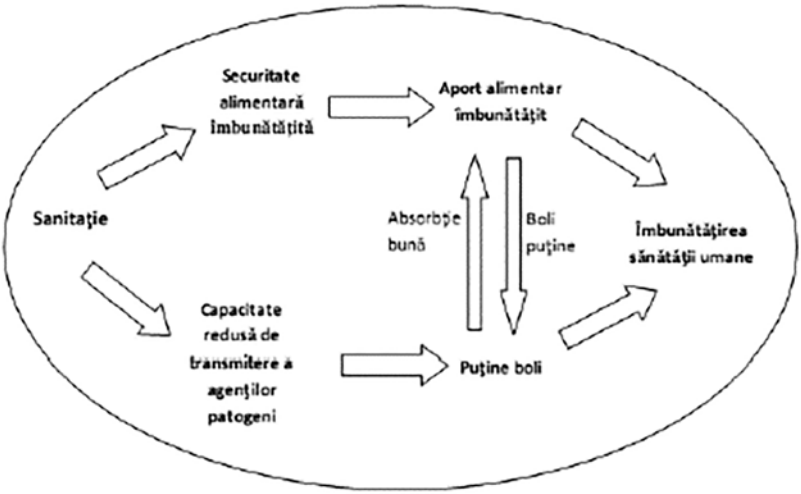

Figura 5. Sanitaţia ecologică (după African Water Page).

Există o strânsă colaborare între experţii din diferite domenii precum chimie, biochimie, microbiologie, toxicologie, imunologie, ştiinţa alimentelor şi biotehnologie, igienă, sănătate publică, nutriţie pentru asigurarea siguranţei alimentelor.

Principalele organizaţii naţionale implicate în asigurarea siguranţei alimentelor sunt:

- Ministerul Agriculturii şi Dezvoltării Rurale, care se ocupă cu standardele şi siguranţa alimentelor, etichetarea şi tehnologia produselor alimentare;
- Ministerul Sănătăţii, care se ocupă cu aspectele privind igiena alimentară, controlul microbian şi problemele de nutriţie;
- Ministerul Mediului, care se ocupă în general de siguranţa apei;
- Autoritatea Naţională Sanitară Veterinară şi pentru Siguranţa Alimentelor ANSVSA;
- Autoritatea Naţională pentru Protecţia Consumatorilor ANPC.

Acest sistem organizaţional colaborează strâns pentru o cât mai mare siguranţă şi un risc cât mai redus asupra sănătăţii omului care rezultă din consumul alimentelor de pe piaţă.

La nivel internaţional, în domeniul asigurării siguranţei alimentelor acţionează organizaţii precum:

- FAO (Food and Agriculture Organization);
- WHO (World Health Organization);
- EFSA (European Food Safety Authority);
- Autoritatea Europeană pentru Siguranţa Alimentelor (European Food Safety Authority – EFSA), autoritate independentă cu rolul de a furniza Comisiei Europene date despre existenţa sau posibilitatea apariţiei unor riscuri în domeniul siguranţei alimentare. Printre atribuţiile acestei autorităţi regăsim: consultanţa ştiinţifică asupra tuturor aspectelor legate de siguranţa alimentară; elaborarea sistemelor de alertă rapidă; comunicarea și dialogul cu consumatorii; colaborarea cu agenţiile naţionale, contribuind la asigurarea unui nivel înalt de protecţie și încredere a consumatorilor.

Aceste instituţii iau decizii privind evaluarea criteriilor de siguranţă a alimentelor; stabilirea unor standarde internaţionale de siguranţă a acestora, precum şi armonizarea comerţului internaţional, şi protecţia sănătăţii publice, oferind şi consiliere ştiinţifică independentă privind riscurile noi sau existente. În cadrul acestor organizaţii internaţionale funcţionează o Comisie a *Codex-ului Alimentarius* care stabileşte standardele unui număr de 237 tipuri de produse alimentare şi 41 de coduri de practică igienică şi tehnologică pentru toate alimentele de bază. Această Comisie a evaluat siguranţa a peste 7000 de aditivi şi contaminanţi alimentari. Principalele obiective privind îmbunătăţirea şi siguranţa alimentelor, reducerea efectelor adverse ale contaminanţilor din mediu asupra sănătăţii publice, se realizează prin următoarele acţiuni specifice:

- Îmbunătăţirea valorii nutritive a alimentelor cu minimizarea riscului bolilor acute şi cronice;
- Aderarea tuturor ţărilor la standardele internaţionale;
- Aplicarea unor reglementări legislative specifice;
- Educarea populaţiei asupra riscurilor specifice la anumiţi agenţi contaminanţi;
- Încurajarea şi finanţarea cercetărilor cu privire la identificarea şi reducerea riscurilor potenţiale de contaminare a mediului.

În cadrul politicii UE, principiul de bază privind siguranţa alimentelor constă într-o abordare integrată *„de la fermă la consumator”*, care vizează toate sectoarele lanţului alimentar – de la producţia de furaje, sănătatea

plantelor şi animalelor, bunăstarea animalelor, producţia primară, procesarea alimentelor, depozitarea, transportul, vânzarea cu amănuntul, până la consumator, dar vizează şi importul şi exportul alimentelor. Această abordare complexă şi integrată, în cadrul căreia responsabilităţile operatorilor şi autorităţilor competente sunt clar definite, reprezintă o politică alimentară mai coerentă, mai eficientă şi mai dinamică.

În ultimii ani s-au făcut progrese însemnate în domeniul siguranţei alimentelor, prin implementarea programelor HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point). În România, există Autoritatea Naţională Sanitară Veterinară şi pentru Siguranţa Alimentelor (ANSVSA) care se ocupă cu probleme de legislaţie şi normele de siguranţă alimentară, de evaluarea riscului şi de standardele de calitate a alimentelor. Standardele de siguranţă a alimentelor, STAS-urile sunt elaborate de Institutul Român de Standardizare, care se reactualizează periodic după reglementările Uniunii Europene. Aceste STAS-uri cuprind standardele de calitate şi cele ale metodelor de analiză. Acestea din urmă se referă la parametrii din STAS-urile de calitate [3]. Această experiență este utilă pentru Republia Moldova, deoarece, fiind valorificată, ar putea contribui la sporirea calității și siguranței produselor alimentare.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Descrieți conținutul și semnificația politicii de siguranță alimentară?
2. Ce acțiuni concrete se întreprind pentru reducerea efectelor adverse ale poluanților de mediu asupra sănătății publice?
3. Care sunt nivelele lanțului agroalimentar la care pot apărea riscuri?
4. Enumărați standardele internaționale care definesc cerințele siguranței și calității produselor alimentare?
5. Enumerați experințele statelor europene utile pentru specialiștii sectorului agroalimentar din Republica Moldova!

Bibliografie selectivă:

1. Cara Daniela, Gheorghiță V. Scheme de certificare a sistemelor de management al siguranței alimentului. Sursa: http://www.certind.ro/revista/wp-content/uploads/2014/02/FSC.pdf , accesat la 20.05.2022.

2. Dumitru Daniela. Informații generale referitoare la siguranța alimentelor: http://ru.scribd.com/ doc/50535476/INFORMATII-GENERALE-REFERITOARE-LA-SIGURANTA-ALIMENTELOR, accesat la 15.05.2022.
3. The European policy framework for health and wellbeing. WHO, Regional Offi ce for Europe, 62n session of Regional Committee for Europe, Malta, 10-13 September 2012, Document EUR/RC62/R4.
4. Rabonțu Cecilia, Siguranța alimentară și rolul său în evoluția comerțului cu prodise alimentare. Analele Universităţii „Constantin Brâncuşi”, Târgu Jiu, Seria Economie, Nr. 2/2010, p. 161-172.
5. Resolution Health 2020 – The European policy framework for health and well-being. 62nd Session of Regional Committee for Europe. Malta, 10-13 September 2012. Document EUR/RC/62/R4.
6. Rotaru Gabriela, Sava Nicoleta. Controlul și asigurarea calității produselor alimentare. Curs pentru IFR. Universitatea Dunărea de Jos, Galați, 2007, 62 p. 10.
7. Sănătatea 2020: un cadru european de politici pentru susținerea acțiunilor vizând sănătatea și bunăstarea populației la nivelul guvernului și a societății. OMS, 2013, 14 p.

Tema 8: Sănătatea ca factor neconvențional de risc la adresa securității

8.1. Sănătate și globalizare
8.2. Sănătatea ca problemă de Securitate
8.3. Sănătatea ca factor neconvenţional de risc la adresa securităţii
8.4. Organizația Mondială a Sănătății (OMS)

8.1. Sănătate și globalizare

Sănătatea a fost rareori pusă pe agenda politicii internaţionale, nefiind considerată o temă relevantă în politica externă a statelor sau în politica de securitate. Situaţia a început să se modifice, odată cu recunoaşterea riscului internațional produs de factori neconvenţionali care ameninţă într-un mod explicit (bioterorismul) sau implicit (starea de sănătate) securitatea societăţii. La moment, sunt utilizate diferite concepte, care permit tuturor să înțeleagă sensul final al existenței umane. Spre finele secolului trecut, dar mai ales în ultimii ani, sănătatea şi-a definit valenţele şi dimensiunile, transformându-se dintr-un atribut exclusiv al fiinţelor umane într-o dimensiune importantă a relaţiilor internaţionale.

Societatea internaţională (termen care tinde să devină din ce în ce mai suprapus cu termenul de societate globală) este constituită din ansamblul fiinţelor umane care trăiesc pe Pământ, este populaţia lumii caracterizată de o mare diversitate în gradul de cultură și civilizaţie: de stilul de viaţă, obiceiuri, limbă, etnii, rase, religii care se omogenizează prin socium, prin ceea ce ne determină caracterul uman de fiinţe bio-psiho-socio-culturale, în ciuda fragmentării în grupuri și colectivităţi structurate după cele mai diverse criterii. Din anii celui de-al Doilea Război Mondial, este promovată teza, conform căreia societatea internaţională trebuie să răspundă printr-o acţiune concertată la marile probleme ale umanităţii, teză care s-a materializat prin apariţia a diverse organizaţii internaţionale, cum ar fi: Organizaţia Naţiunilor Unite, Organizaţia Mondială a Sănătăţii și numeroase organizaţii ecologiste.

Sănătatea este...

•...abilitatea de adaptare la provocări, o metaforă prezentă în limbajul pe care-l folosim zi de zi și în hărţile mentale pe care le construim în călătoria noastră prin viaţă, o forţă spirituală;

•...abilitatea mentală și fizică a omului de a se dezvolta şi a-şi menţine funcţionalitatea în relaţie cu condiţii pozitive, relevante de trai;

•...starea completă de bine (bunăstare) fizică, mentală şi socială (OMS, 1948)

...şi nu doar absenţa bolii sau a infirmităţii.

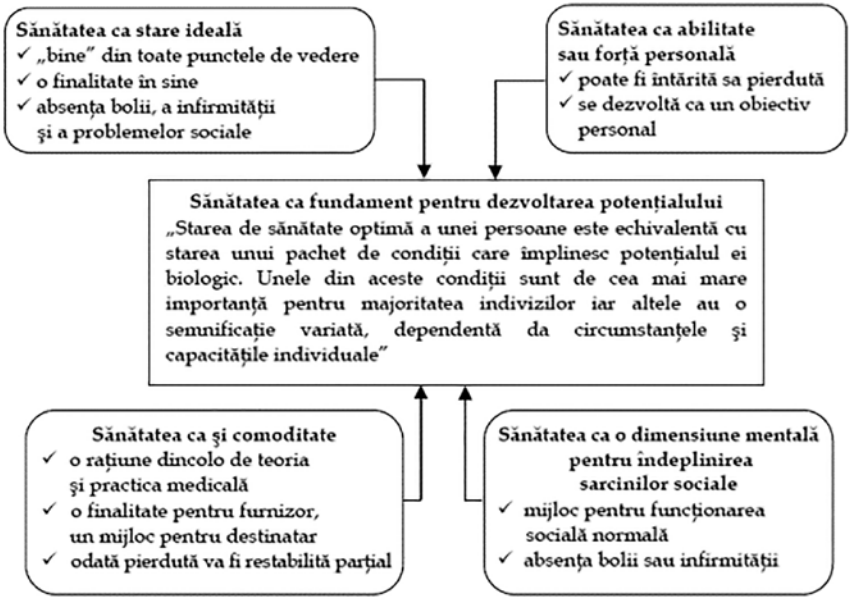

Fig. 1. ***Teoriile sănătății*** *(Naidoo şi Wills, 2000)*

Sănătatea publică

•...este știința și arta prevenirii bolilor, prelungirii vieții și promovării sănătății prin eforturile organizate și conjugate ale societății. Este efortul științific și tehnic, politic și social care are ca scop să amelioreze sănătatea și bunăstarea comunităților și populațiilor;

•...este procesul de mobilizare și angajare socială, statală, națională și internațională a resurselor pentru asigurarea condițiilor în care oamenii pot fi sănătoși...Acțiunile care trebuie intreprinse sunt condiționate de natura

și magnitudinea problemelor care afectează sănătatea comunității. Ceea ce se poate realiza va fi influențat de cunoașterea stiințifică și de resursele existente. Ceea ce s-a realizat este determinat de situația politică și socială prezente la un moment dat, intr-un anume loc;

•...este un concept eclectic și multidisciplinar, aflat la intersecția dintre stiințele biologice și cele sociale care utilizează, pe langă mijloacele specific medicinii, o serie de perspective și mijloace „împrumutate din alte discipline: sociologie, psihologie, statistică matematică, comunicare, antropologie, stiințe economice și marketing, stiințe politice;

•...este o dimensiune a calității vieții sociale prin trei strategii:

1) Îmbunătățirea condițiilor sociale pentru stimularea sănătății;

2) Prevenirea aspectelor sociale care amenință sănătatea;

3) Neutralizarea condițiilor sociale care cauzează îmbolnăviri.

Teoriile sănătăţii

• Viitorul sistemului international depinde, in mod crucial, de felul in care actualii actori politici internaționali (state-naționale sau actori ne-statali) fac față provocărilor securității mondiale, din toate punctele de vedere, inclusiv amenințărilor la adresa sănătății, fie ele intenționate sau nu.

• Sănătatea, care, la prima vedere, este cel mai indicat domeniu pentru o acțiune comună, independent territorial (pentru că agenții etiologici ai bolilor nu se vor opri la frontiere), rămane, poate, domeniul cel mai strans legat de conceptul statului-națiune.

• Actualul sistem de cooperare internatională în materie de sănătate are două caracteristici cheie:

• preocupări insistente pe această temă la nivel internațional, cu cresterea numărului de actori implicați,

• „erodarea subtilă, dar sistematică a „proprietății statelor în problemele de sănătate.

De observant faptul că indiferent dacă statele vor reusi să-și păstreze suveranitatea în politica de asistență medicală, această suveranitate se estompează tot mai mult în politicile care privesc determinanții stării de sănătate:

- ✓ marketing-ul, distribuția și comercializarea unor bunuri de larg consum (alimentele);

- ✓ creșterea producției industriale la nivel global (care privește inclusiv produsele farmaceutice și tehnologia medicală);
- ✓ răspândirea globală a poluării și a bolilor infecțioase;
- ✓ impactul sistemului financiar global asupra sănătății.

Sănătatea globală se referă la acele teme care transcend granițele naționale, culturale și de generație, și necesită intervenția asupra factorilor care acționează la nivel internațional. Abordarea europeană a acestei probleme se bazează pe trei valențe fundamentale:

- ✓ Sănătatea ca un drept fundamental al omului;
- ✓ Sănătatea ca dimensiune cheie a dezvoltării umane și a securității;
- ✓ Sănătatea ca un bun public global implicând elemente fizice, mentale și sociale alături de luarea lor în considerare, între factorii determinanți ai sănătății, și a problemelor generate de conflicte sau relații comerciale.

Perspectiva integrării într-o lume globalizată trebuie să promoveze concepția unei „cetățenii internaționale adecvate prin aderarea la binele comun, la valorile umanitare care trec dincolo de interesele statale, lăsând la o parte abordarea „reală a politikului care a dominat procesul decizional internațional în sec. XIX și XX". Temele privind sănătatea devin teme de securitate internațională nu numai atunci când se traduc prin amenințări la adresa unui grup de persoane, a unei comunități sau a unui stat, ci și atunci când devin factori de risc pentru sănătatea oamenilor (exemplul tipic îl constituie consumul de tutun – o afacere foarte profitabilă, care prin comercializarea produselor din tutun poate fi percepută ca fiind în interesul național, în schimb se constituie în mod cert ca un factor de risc major pentru sănătate la nivel individual).

Natura inerent politică a sănătății decurge din mai mulți factori, printre care enumerăm:

• Distribuția inegală, unele grupuri sociale obțin mai mult decat altele;

• Determinanții sănătății, cei sociali (venit, locuință) sunt susceptibili de intervenții politice și sunt dependenți de intervenția (destul de des, ne intervenția) politică;

• Organizarea, oricare acțiune propusă pentru a preîntampina nevoile de sănătate necesită angajamentul „mașinăriei sociale" sau „eforturile organizate ale societății";

• Drepturile omului, dreptul la „un standard de viață adecvat pentru sănătate și bunăstare (ONU, 1948) trebuie să fie o componentă a drepturilor omului și a cetățeniei;

• Globalizarea, suntem martorii la o complexitate de crize mondiale: sociale, economice, ideologice, etnice, cu impact asupra sănătății tuturor, cu consecințe nefaste (boli, decese prevenibile etc.). Globalizarea este procesul interacțiunii activității umane pe diverse sfere, incluzând politica, economia, cultura pe trei dimensiuni: spațială, temporală, cognitivă.

8.2. Sănătatea ca problemă de Securitate este consecinţa a două procese:

1. O agendă de securitate extinsă care recunoaşte:

✓ Existenţa unor riscuri difuze;

✓ Saltul de la ameninţare la risc care modifică percepţia de la: a clear and present danger la o evaluare probabilistică a unor hazarduri potenţiale.

2. Human agency (Collin McInnes): intervenţia determinantă a unor personalităţi care şi-au utilizat puterea şi influenţa pentru impunerea problemelor de sănătate pe agenda de securitate:

✓ Gro Harlem Brundtland, director OMS, 1998 –2003, a introdus sintagma —global health security

✓ Richard Holbrooke, ambasador al administraţiei Clinton la ONU, actor principal în securitizarea HIV.

Într-un discurs în faţa Consiliului pentru Politică Externă al SUA, Gro Harlem Brundtand afirma: „Odată cu globalizarea, de care depinde atât de mult prosperitatea SUA: societatea umană astăzi vâslește într-o singură mare microbiană și trebuie să concluzionăm: nu există sanctuare de sănătate ... constituind o majoritate a populației lumii, reprezintă o amenințare directă pentru propria viabilitate economică și politică națională, pentru interesele economice și politice globale ale Statelor Unite și ale tuturor celorlalte țări. Disputa teritorială nu mai este principala sursă de conflict. Este din ce în ce mai înrădăcinată în mizeria umană, după matematica crizelor umanitare, vârsta scurtă de hrană și apă, și răspândirea sărăciei, și a sănătății. Deci, investiția în sănătatea globală înseamnă a investi în securitatea națională.” (Brundtland, 1999)

Când devine o problemă de sănătate o amenințare la adresa securității?

Varianta I

• Când o problemă de sănătate globală devine o catastrofă umană și umanitară;

• Când este amenințată însăși dezvoltarea economică;

• Când stabilitatea într-o regiune este pusă sub semnul riscului

• Când problemele de sănătate afectează schimburile comerciale.

Varianta II

• Afectează sănătatea populației, nu a individului;

• Are o rată mare de morbiditate și mortalitate;

• Are un impact imediat asupra sănătății, reprezintă „*un pericol clar şi prezent*" pentru sănătate (atac bioterorist cu variolă versus îmbătrânirea populaţiei);

• Prezintă un pericol transfrontalier.

Varianta III

• Să fie perceput că o amenințare extremă la bunăstarea socială, să treacă dincolo de nivelul individual spre comunitate;

• Să aibă un efect politic substanţial;

• Să aibă implicaţii dincolo de graniţele naţionale;

• Să se legitimeze ca o problemă de securitate.

Observăm că cele 3 variante au 3 categorii de puncte comune:

1.Severitatea riscului (măsurată prin impactul asupra stării de sănătate, dacă folosim termenii SP, respectiv prin impactul asupra binelui social în termeni de securitate);

2.Intervalul de timp scurt pentru materializare;

3.Dimensiune spaţială (răspândire geografică).

Securitatea sănătăţii publice este definită ca ansamblul activităţilor, atât proactive, cât şi reactive, care au ca scop reducerea vulnerabilităţilor în faţa ameninţărilor la adresa stării de sănătate a populaţiei;

• Securitatea sănătăţii publice la nivel global reduce la minimum vulnerabilitatea în faţa evenimentelor de SP, apărute brusc, care au potențialul de a pune în pericol sănătatea colectivă a populaţiilor care trăiesc în anumite areale geografice (indiferent de graniţele statale) şi care are impact asupra stabilităţii economice sau politice, asupra comerţului şi turismului, asupra serviciilor, şi accesului la bunuri, şi asupra stabilităţii demografice;

• Securitatea sănătăţii publice se referă la o gamă foarte largă de probleme care pornesc de la o gospodărie individuală şi ajung în arena internaţională, de la consecinţele comportamentului uman la dezastre de diverse etiologii.

Cauze umane ale insecurităţii sănătăţii

•**Investiţii inadecvate** care creează un fals sentiment de Securitate şi conduc la acţiuni de rebound:

Bolile transmise prin vectori (tripanosomiază, febrahemoragică Denga) au devenit reemergente în Africa sub-Sahariană după încheierea unui program de folosire pe scară largă a unor cantităţi mari de insecticide. Consecinţa: o pandemie care a cuprins 56 de ţări cu 1,2 milioane de cazuri de Dengain 1998.

•**Supraveghere inadecvată**: cazul infecţiei HIV care s-a răspândit cu rapiditate în anii 70;

•**Măsuri inadecvate de control** datorate lipsei de date solide privind anumite comportamente umane.

Importanţa unui sistem de alertă şi răspuns rapid

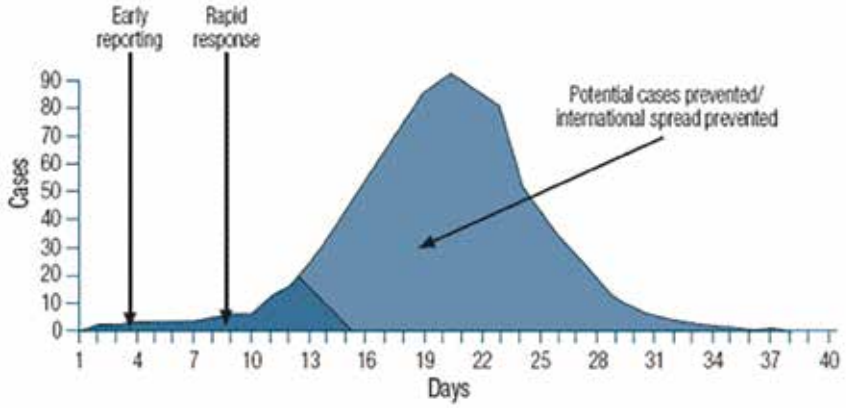

Repercusiuni ale schimbărilor neaşteptate de politică sanitară

• În 2003, au apărut în Nigeria informaţii privind efectele adverse potențial grave ale administrării VPO (sterilitate);

• Guvernul a redus imunizarea;

• A rezultat o epidemie masivă de poliomielită: arii declarate polio-free au fost reinfectate;

• Mii de copii au fost paralizați;

• Boala s-a răspândit și în țări polio-free (la începutul lui 2003, 7 state din lume mai aveau infecţia cu virus sălbatic: Afganistan, Egipt, India, Niger, Nigeria, Pakistan şi Somalia. La finalul anului 2006, 19 state polio-free din Africa, Asia și Orientul Mijlociu au prezentat izbucniri epidemice cu virusuri legate genetic de virusul nigerian).

Consecinţele de SP ale conflictelor

• Războiul civil din Angola a zădărnicit eforturile de limitare a unei izbucniri epidemice de febră hemoragică de Marburg (cauzată de v. Ebola). În 2005 - 200 cazri, 190 decese;

• Criza din Rwanda a determinat migraţia forţată a 800000 de persoane către Republica Democratică Congo. În absenţa unor condiţii adecvate de sanitaţie 50 000 dintre refugiaţi au decedat de holeră şi dizenterie.

Evenimente de origine chimică

• Accidente industriale: 1984, Bhopal, India, nor de izocianat de metil de la o fbrică de pesticide: circa 3000 de decese imediate şi aproximativ 15000 îndepărtate prin cancer şi alte boli. 120000 de persoane suferă în continuare cu afecţiuni cronice respiratorii, oftalmologice, gastro-intestinale, musculo-scheletale etc.

• Fenomene naturale: În august 1986, 1.6 milioane de tone de CO2 au fost eliminate brusc de la suprafaţa lacului Nyos din Camerun. Norul s-a întins pe o distanță de 20 km, sufocând 1800 de persoane care locuiau în zonă.

SARS

• În 2003, SARS–prima boală nouă severă a sec XXI a confirmat temerile generate de acţiunile bioteroriste că un pathogen nou, necunoscut, care ar putea avea implicaţii profunde naţionale şi internaţionale privind securitatea SP şi securitatea economică;

• SARS prezintă toate trăsăturile care conferă unei boli semnificaţia internaţională de ameninţare la adresa securităţii sănătăţii:

- Se transmite de la om la om fără intervenţia vreunui vector;
- Nu prezintă afinităţi geografice particulare;
- Are o perioadă de incubaţie: în tăcere mai lungă de 1 săptămână;
- Mimează simptomele multor alte boli;
- Îşi ia tributul cel mai greu de la personalul medico-sanitar;
- Omoară aproximativ 10% din persoanele infectate.

•Aceste trăsături îi dau posibilitatea să se răspândească cu ușurință pe calea transportului aerian astfel încât orice oraș cu aeroport internațional poate primi în orice moment cazuri importate.

Impactul economic al epidemiei SARS

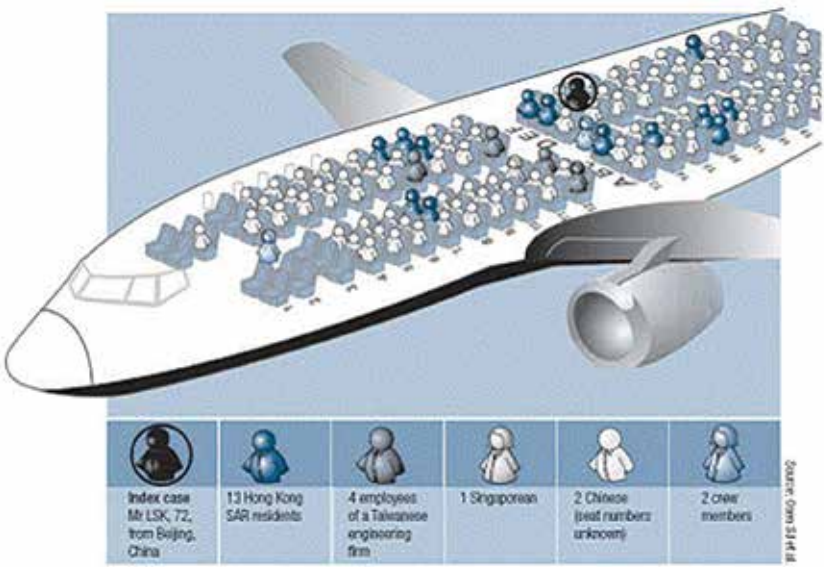

A total of 22 passengers, and the index case, met WHO's definition of a probable case of SARS.

• Epidemia a fost limitată la 8422 de cazuri cu o rată de fatalitate de 11%;

• Costul estimat pentru ţările asiatice a fost de 20 mld. USD în termeni de PIB sau, mai rău, 60 mld. USD în termeni de cheltuieli şi pierderi materiale;

• Principalele cauze ale acestui bilanţ: turismul şi scăderea dramatică a consumului de lux: (locaţii de vacanţe alternative pentru turişti, evitarea resturantelor şi a altor locuri de recreere pentru localnici).

• În ciuda duratei scurte, impactul economic a fost unul major: fiecare persoană infectată a —costat 2 milioane USD.

Modalitatea probabilă de transmitere în zborul CA 112 din martie 2003.

8.3 Sănătatea ca factor neconvenţional de risc la adresa securităţii

Securitatea sănătății este un concept care cuprinde activități și măsuri peste granițe suverane care atenuează incidentele de sănătate publică pentru a asigura sănătatea populațiilor. Este o paradigmă în evoluție în domeniul relațiilor internaționale și al studiilor de securitate. Susținătorii securității sănătății susțin că toate statele au responsabilitatea de a proteja sănătatea și bunăstarea populației lor. Oponenții sugerează că securitatea sănătății afectează libertățile civile și distribuția egală a resurselor. Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), securitatea sănătății cuprinde: „activitățile necesare pentru a minimiza pericolul și impactul evenimentelor acute de sănătate publică care pun în pericol sănătatea colectivă a populațiilor care trăiesc peste regiuni geografice și granițe internaționale". Este responsabilitatea guvernelor la nivel global să protejeze sănătatea populațiilor lor.

Apariția unor noi provocări în materie de securitate, rezultată din vulnerabilitatea mondială crescândă la bolile infecțioase, a creat cererea pentru un angajament global mai mare și o colaborare în domeniul sănătății publice. Globalizarea și apariția preocupărilor transnaționale cu privire la răspândirea bolilor infecțioase au devenit parte integrantă a agendelor naționale și internaționale de securitate. Bolile, pandemiile și epidemiile au devenit o preocupare din ce în ce mai mare pentru factorii de decizie și guvernele globale, necesitând mobilizarea resurselor esențiale pentru punerea în aplicare a procedurilor rapide și eficiente de sănătate. OMS și inițiative precum *Agenda globală pentru securitatea sănătății* sunt esențiale pentru susținerea securității sănătății, având ca scop îmbunătățirea detectării, prevenirii și răspunsului la bolile infecțioase prin supravegherea sănătății publice și parteneriate între state. Securitatea sănătății este un concept sau cadru pentru probleme de sănătate publică, care include protecția populațiilor naționale împotriva amenințărilor externe pentru sănătate, cum ar

fi pandemiile. În acest context pot fi luate în considerare patru tipuri de securitate: biosecuritate, securitatea sănătății globale, securitatea umană și securitatea națională.

Constituția OMS prevede că „sănătatea tuturor popoarelor este fundamentală pentru realizarea păcii și securității, și este dependentă de cea mai deplină cooperare a indivizilor și a statelor". Prevalența amenințărilor de biosecuritate, atât actele naturale, cât și actele intenționate de bioterorism, au dus la apariția agendelor de securitate a sănătății la nivel global. Apariția și amenințarea bolilor infecțioase au crescut parțial din cauza apariției aviației globale și a naturii în schimbare a societății umane. Difuzarea transnațională a bolilor ar fi putut crea multe insecurități de sănătate la nivel mondial. Prevalența focarelor de boală și răspândirea transnațională crescută a bolii, în secolul al XX-lea, a cerut factorilor de decizie să ia în considerare noi cadre de securitate. Răspândirea globală a HIV / SIDA, în anii '80 ai secolului XX, a provocat răspunsuri politice, determinând Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite să considere boala ca o amenințare la adresa securității internaționale. În 2001, Rezoluția Adunării Mondiale a Sănătății 54.14 a stabilit securitatea sănătății ca o strategie pentru prevenirea răspândirii bolilor peste granițele naționale.

Agendele de securitate contemporane s-au extins de la preocupările tradiționale de securitate, cum ar fi terorismul, războiul și armele de distrugere în masă, până la amenințările biologice. În timp ce abordările tradiționale ale securității consideră statul ca obiect de analiză referent, dezvoltarea securității umane evidențiază necesitatea de a include insecurități economice, personale, comunitare, politice, alimentare și de sănătate. Securitatea sănătății este esențială pentru realizarea securității umane. Nu toate problemele de sănătate sunt considerate amenințări la adresa securității naționale. Securitatea sănătății se concentrează pe pandemii, epidemii și răspândirea bolilor infecțioase.

Bolile infecțioase reprezintă cea mai importantă amenințare la adresa sănătății publice. Bolile au capacitatea de a provoca nivele ridicate de morbiditate și mortalitate, de a incita frica și perturbarea societății, și de a provoca șocuri economice. Apariția unor boli infecțioase noi și recurente, inclusiv coronavirus SARS 2002-2003, virusul gripal A (H1N1) din 2009, coronavirus COVID-19 reprezintă o amenințare considerabilă pentru populația globală. Răspândirea rapidă, la nivel mondial, a agenților patogeni

microbieni a crescut cererea de politici strategice de securitate a sănătății. Extinderea rețelelor globale de aviație a crescut viteza, rata și volumul conexiunilor dintre națiuni, crescând riscul răspândirii bolilor infecțioase. Măsurile convenționale de control al bolilor nu mai sunt viabile pentru a atenua amenințările la adresa sănătății publice.

8.4. Organizația Mondială a Sănătății (OMS)

Sediul Organizației Mondiale a sănătății, Elveția. Crearea OMS în 1948 a recunoscut gravitatea evenimentelor epidemiologice în urma gripei spaniole din 1918. În timpul celui de-al doilea Război Mondial, implicațiile de securitate ale epidemiei: malaria, holera, febra galbenă, febra tifoidă și tifosul exantematic, au demonstrat necesitatea de a stabili o instituție pentru a atenua amenințările la viața umană și economică ulterioară impactul unor astfel de evenimente. OMS a fost impregnată cu autoritatea constituțională pentru combaterea pandemiilor și epidemiilor.

OMS are un rol oficial în Politica de orientare și prevenire a bolilor globale, acționează ca intermediar între state pentru a asigura siguranța populațiilor prin acțiuni colective de sănătate. OMS supraveghează prevenirea, controlul și rezolvarea bolilor infecțioase, asistând guvernele la nivel global. OMS are un rol de coordonare și autoritatea de a direcționa activitățile internaționale de sănătate pentru a gestiona focarele de boli infecțioase și securitatea sănătății. Regulamentul internațional al sănătății al OMS din 2005 a stabilit standarde pentru detectarea și răspunsul la focarul internațional de boală. Cele 194 de țări semnatare ale OMS sunt obligate de Regulamentul internațional de sănătate (RSI), implementat pentru a ajuta la prevenirea și răspunsul la amenințările pentru sănătatea publică. Semnatarii sunt obligați să raporteze evenimentele de sănătate publică care ar putea reprezenta o amenințare pentru populația internațională în termen de 24 de ore de la detectare. Tehnologiile îmbunătățite de supraveghere a bolilor au permis detectarea și răspunsul eficace și în timp util la evenimentele de sănătate publică.

Centrele pentru Controlul și Prevenirea Bolilor (CDC) este institutul național de sănătate publică din Statele Unite, care conduce securitatea sănătății și este responsabil pentru protejarea populației împotriva factorilor ce afectează sănătatea, securitatea. Securitatea sănătății a devenit o

preocupare constantă a factorilor de decizie politică, este fenomenul cel mai important pentru agenda sănătății publice din Statele Unite. În urma atacurilor teroriste din 11 septembrie, CDC a început să depoziteze articole ca parte a unei inițiative de bioterorism pentru a consolida pregătirea pentru sănătatea publică pentru crize de sănătate publică și atacuri biologice. Depozitul include vaccinuri, echipamente medicale și produse terapeutice, concepute pentru a fi desfășurate în decurs de 12 ore de la o criză de sănătate publică. Stocuri similare au fost dezvoltate la nivel internațional, CDC a devenit un cadru pentru securitatea internațională a sănătății.

Agenda globală pentru securitatea sănătății (AGSS) a fost elaborată în 2014, ca răspuns la amenințarea crescândă a Ebola, pentru a crește capacitățile de detectare, prevenire și răspuns la bolile infecțioase care apar în mod natural, accidental sau deliberat. Agenda este efortul combinat al 67 de națiuni, OMS, Organizația Mondială pentru Sănătatea Animalelor (OIE) și Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO). Combinația de națiuni, ONG-uri, organizații internaționale și companii din sectorul privat a fost dezvoltată pentru a avansa securitatea globală a bolilor infecțioase. Națiunile se angajează să ridice securitatea globală a sănătății ca prioritate de securitate națională. AGSS s-a angajat să asigure o pregătire adecvată pentru pandemii și epidemii. Agenda ajută națiunile să identifice punctele forte și punctele slabe ale sistemelor de sănătate interne și internaționale, asigurându-se că asistența este direcționată acolo unde este necesar. Pandemia COVID-19 din 2020 a demonstrat necesitatea unui răspuns internațional coordonat pentru a asigura pregătirea guvernelor de a proteja sănătatea publică. (Global Health Security Initiative (GHSI)).

GHSI a fost înființată pentru a contesta amenințarea crescută a bioterorismului. Inițiativa s-a extins pentru a lua în considerare amenințările pandemice și prevenirea răspândirii bolilor infecțioase. În 2001, GHSI a devenit un parteneriat internațional informal, între națiuni, angajat să consolideze pregătirea pentru sănătate publică și să răspundă la amenințările globale pentru sănătate. Amenințările pandemice, biologice, chimice și radio-nucleare au fost considerate importante pentru securitatea sănătății globale. Acesta a fost fondat pe baza schimbului de informații între națiuni și a coordonării practicilor pentru a răspunde amenințărilor potențiale de bioterorism.

Politică și răspunsuri

Securizarea sănătății globale include soluționarea formelor de nesiguranță care permit răspândirea bolilor. Crizele de sănătate publică și sistemele de sănătate inadecvate au potențial de a submina economia globală și securitatea globală. Rezistența la nesiguranțele de sănătate cauzate de schimbarea modelelor de boli infecțioase este parte integrantă a agendelor naționale de securitate. Înțelegerea vulnerabilităților permite factorilor de decizie să identifice și să vizeze insecurități de sănătate pentru a preveni sau trata răspândirea bolilor infecțioase. Grupul operativ al guvernului italian a controlat focarul COVID-19 din 2020.

Securitatea sănătății cuprinde activitățile și răspunsurile națiunilor la amenințările pentru sănătatea publică. Accesul la asistență medicală, la medicina preventivă, programele de vaccinare și controlul epidemiilor fac parte din strategiile deliberate de securitate a sănătății. Pregătirea pentru a răspunde la crizele de sănătate publică se bazează pe evaluări și îmbunătățiri ale planurilor, instruirii, analizei lacunelor și strategiilor de comunicare. Activitățile de supraveghere a sănătății publice includ colectarea, analiza și interpretarea datelor de sănătate în scopul îmbunătățirii sistemelor de sănătate publică. Supravegherea incidentelor de sănătate publică permite detectarea și prevenirea focarelor de boli infecțioase. Securitatea sănătății a devenit un instrument utilizat de OMS, factorii de decizie: politicieni, cadre universitare și profesioniștii din domeniul sănătății pentru a gestiona cheltuielile pentru asistența medicală, consolidarea sistemului de sănătate, supravegherea sănătății și cooperarea între părțile interesate.

Dezvoltarea securității sănătății a subliniat necesitatea îmbunătățirii sistemelor naționale de sănătate pentru a controla și reduce amenințările. Țările în curs de dezvoltare au implementat strategii de consolidare a sistemelor de sănătate pentru a asigura progrese echitabile în furnizarea și rezultatele în domeniul sănătății. Securizarea sănătății permite factorilor de decizie politică să concentreze resurse suplimentare pe dezvoltarea serviciilor de sănătate. Îmbunătățirea securității sănătății populației va avea efecte ulterioare asupra stabilității economice și naționale. Națiunile se adaptează continuu la nesiguranțele de sănătate în continuă schimbare prezentate populației lor. Riscul de rezistență la medicamente antimicrobiene va avea impact asupra modului în care guvernele aleg să trateze și să gestioneze un număr mare de boli și infecții. Dominarea industriei farmaceutice în dezvoltarea medicamentelor

a împiedicat în mod semnificativ încercările guvernelor de a obține mijloace de apărare farmaceutice pentru securitatea sănătății.

Securitatea globală a sănătății încurajează parteneriatele transnaționale pentru a sintetiza sprijinul și mobilizarea între guverne, și părțile interesate relevante în domeniul sănătății publice. Parteneriatele globale facilitează punerea în aplicare și practica eficientă a reglementărilor globale privind sănătatea. Susținătorii asistenței medicale universale au sugerat că accesul îmbunătățit la asistența medicală ar facilita o mai mare securitate globală a sănătății împotriva amenințărilor la adresa sănătății publice. Securizarea sănătății publice a fost contestată de unii factori de decizie politică și cadre universitare. [Susținătorii securității în sănătate admit că securitizarea îmbunătățește răspunsurile la crizele de sănătate. Securitizarea sănătății publice permite guvernelor să angajeze resursele și practicile necesare pentru a atenua bolile infecțioase și amenințările pentru sănătate care pun în pericol populațiile.

Criticii securității sănătății sunt preocupați de impactul asupra libertăților civile și a distribuției echitabile globale. Securitizarea sănătății a crescut preocupările pentru drepturile omului, deoarece sănătatea publică este politizată și militarizată. Opoziția la legătura dintre sănătate și securitate de către guverne și părțile interesate din domeniul sănătății publice a avut un impact asupra politicii. Măsurile de securitate a sănătății au fost criticate pentru potențialul lor de a incita la răspunsuri antidemocratice la crizele de sănătate. Implicațiile sociale ale securitizării sănătății au fost luate în considerare de mulți academicieni și decidenți politici. De exemplu, securitizarea pacienților cu HIV / SIDA ca o amenințare la adresa securității naționale mai degrabă decât a virusului creează implicații sociale. Legătura dintre sănătate și securitate are potențialul de a amenința drepturile omului sau de a conduce la prioritizarea unor boli în raport cu alte nevoi de sănătate.

Oponenții la conceptul de securitate a sănătății au criticat limbajul OMS. Opoziția din regiunea indo-Pacifică a respins terminologia „securitatea sănătății". Guvernele din India, Indonezia și Thailanda au criticat legătura dintre discursurile de sănătate și securitate. Un consens limitat în ceea ce privește definiția și domeniul de aplicare al securității sănătății și presupunerea că se concentrează în principal pe protecția populațiilor din țările cu venituri ridicate motivează această opoziție. Securitatea sănătății a fost percepută ca o oportunitate pentru națiunile cu venituri ridicate de

a-și afirma puterea ușoară în întreaga regiune prin furnizarea de asistență tehnică și medicală.

Concluzii:

Structurile sociale și diseminarea agendelor politicii de dezvoltare neoliberală în țările în curs de dezvoltare pot împiedica securitizarea amenințărilor la adresa sănătății publice. Insecuritatea personală, insecuritatea alimentară, lipsurile și sărăcia endemică împiedică securitatea umană, și a sănătății în țările în curs de dezvoltare. Cu toate acestea, acești factori nu sunt adesea securitizați. Prevalența structurilor societale și a instituțiilor financiare determină ce probleme de sănătate sunt securitizate. Paradigma realistă dominantă a relațiilor internaționale accentuează structurile - agenții binare și instituțiile de gen, puterea și distribuția resurselor, a bogăției. Ca atare, securitatea sănătății tinde să se concentreze mai degrabă asupra amenințărilor la adresa sănătății publice decât asupra experiențelor individuale.

Fiind martorii diverselor proteste împotriva restricțiilor, impuse de factorul de decizie în scopul prevenirii vitezei de răspândire a pandemiei „Covid-19", deseori ne-am întrebat: Ce se întâmplă, ce este mai important pentru omul contemporan - viața, sănătatea, prosperitatea sau libertățile individuale? Răspunsul la acestă întrebare ne oferă posibilitatea să constatăm că în contemporaneitate cu mentalitatea omului se întâmplă ceva: el acționează împotriva firii, nu-și mai percepe acut instinctul supraviețuirii. În acest context, menționăm că este necesară o nouă strategie a educației tinerilor, care ar trebui instruiți în spiritul valorilor timpului și mai ales să aprecieze adecvat viața, sănătatea fizică și mentală în calitatea lor de valoare supremă.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Caracterizați sănătatea ca problemă de securitate!
2. Descifrați împuternicirile organizațiilor internaționale preocupate de securitatea sănătății!
3. Când devine o problemă de sănătate o amenințare la adresa securității?
4. Cum s-a consolidat sistemul de sănătate pentru combaterea COVID-19?
5. În ce constă securitizarea sănătății?

Bibliografie selectivă:

1. "Health Security". *World Health Organisation*.
2. *Rushton, Simon and Youde, Jeremy (2014). Routledge Handbook of Global Health Security. London: Routledge.* ISBN 9781136155567.
3. *Blazes, David L. and Lewis, Sheri H. (2016). Disease Surveillance: Technological Contributions to Global Health Security. Boca Raton: CRC Press.* ISBN 9780429585999.
4. *William Aldis (November 2008),* "Health security as a public health concept: a critical analysis"*, Health Policy and Planning, 23 (6): 369–375,* doi*:*10.1093/heapol/czn030*,* PMID 18689437
5. *Colin McInnes (2014), Simon Rushton; Jeremy Youde (eds.), "The Many Meanings of Health Security", Routledge Handbook of Global Health Security, Routledge,* ISBN 9781136155574
6. *Elbe, Stefan (2018). Pandemics, Pills, and Politics: Governing Global Health Security. Baltimore: Johns Hopkins University Press.* ISBN 9781421425580.
7. *Niu, Song and Xu, Mindan (2019). "Impact of Hajj on Global Health Security". Journal of Religion & Health. 58: 289–302.*
8. *Ray-Bennett, Nibedita S., Collins, Andrew, Bhuiya, Abbas, Edgeworth, Ross, Nahar, Papreen and Alamgir, Fariba (2010). "Exploring the meaning of health security for disaster resilience through people's perspectives in Bangladesh". Health & Place. 16: 581–589.*
9. *Kamradt-Scott, Adam (2014). Managing Global Health Security: The World Health Organization and Disease Outbreak Control. London: Palgrave Macmillan.* ISBN 9781137520166.
10. *Osterholm, Michael T. (2017). "Global Health Security - An Unfinished Journey". Emerging Infectious Diseases.23: 225–227.*
11. *Masys, Anthony J. (2020). Global Health Security: Recognising Vulnerabilities, Creating Opportunities. Basel: Springer.* ISBN 9783030234911.
12. "Global Health Security Agenda".*Global Health Security Agenda*.
13. "COVID-19 Chair's Statement: What is the role of GHSA2024 in this pandemic?". *Global Health Security Agenda. 2020-03-17*.
14. *Foley, Michael.* "Home". *Global Health Security Initiative*. Retrieved 2020-05-28.
15. *Lyttleton, Chris (2018) Vigilance and Sentinels in Global Health Security".Medical Anthropology. 37: 327–342.*
16. *Kamradt-Scott, Adam (2018)."Securing Indo-Pacific health security: Australia's approach to regional health security".Australian Journal of International Affairs.72*

Tema 9. Securitatea mediului

9.1. Elementele de bază ale securității mediului

9.2. UE: dezvoltarea unei abordări cuprinzătoare a riscurilor de securitate legate de climă

9.3. OSCE: asigurarea securității mediului și a climei

9.4. NATO: prevalența preocupărilor tradiționale de Securitate

Cercetările desfășurate în diverse domenii ale științelor sociale sugerează că statele și societățile din întreaga lume se confruntă cu o clasă în creștere de provocări de securitate puse de schimbările climatice. Riscul crescut de foamete, deteriorarea infrastructurii, caselor și adăpostului, și conflictele violente sunt exacerbate de schimbările climatice prin schimbări treptate în ecosisteme și evenimente metereologice extreme. Riscurile de securitate legate de climă au un caracter inevitabil transnațional, organizațiile interguvernamentale (IGO) sunt esențiale în dezvoltarea de soluții politice și consolidarea cooperării internaționale. Întrebările cu privire la rolurile IGO - cum ar fi, de exemplu, Națiunile Unite, Uniunea Africană (AU) și Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN) - ar trebui să se implice în tratarea riscurilor de securitate climatică și în ce măsură sunt eficiente atunci când este vorba de promovarea soluțiilor, sunt din ce în ce mai discutate în rândul cercetătorilor și practicienilor.

Tabelul 1

Logica instituțională și rolurile organizaționale ale Uniunii Europene (UE), Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO)

	EU	**OSCE**	**NATO**
Logica instituțională	Securitatea internațională promovată de integrarea regională și multilateralismul eficient	Securitatea internațională este asigurată prin promovarea democrației și a cooperării regionale	Securitatea internațională promovată prin cooperare și descurajare militară

Rolul în cooperarea internațională privind riscurile de securitate legate de climă	De exemplu, diplomația UE în domeniul climei și ajutorul pentru dezvoltare/sprijinul pentru reziliență în țările partenere	Potențial remarcabil, adică datorită experienței sale extinse de securitate a mediului și a colaborării cu partenerii locali, dar nu are resurse	Nu este important, dar ar putea deveni mai important în domeniul răspunsului internațional la dezastre

Cercetările anterioare arată că, deși OIG-urile sunt din ce în ce mai importante în ceea ce privește contribuția la găsirea de remedii pentru riscurile de securitate legate de climă, acestea n-au întotdeauna succes. O recenzie recentă a cercetărilor în plină dezvoltare asupra OIG-urilor și securității climatice relevă faptul că cunoștințele despre (a) condițiile în care OIG-urile abordează riscurile de securitate climatică și (b) eficacitatea acestor eforturi sunt incomplete. Această constatare demonstrează că este nevoie de o analiză mai aprofundată a OIG relevante în domeniul securității climatice. O astfel de cercetare și constatările sale depind în mare măsură de cadrul de securitate pe care-l folosește organizația investigată.

9.1. Elementele de bază ale securității mediului

Ca concept, securitatea climatică se bazează pe o înțelegere cuprinzătoare a securității care combină securitatea de stat și cea umană. În contextul riscului legat de climă, securitatea statului este înțeleasă în mod tradițional ca fiind condiția în care statele au capacitatea de a gestiona amenințările legate de climă la adresa suveranității și puterii lor în sistemul internațional, iar securitatea umană este adesea definită ca fiind condiția în care indivizii și comunitățile au capacitatea de a gestiona (și, în cele din urmă, de a preveni) riscurile bruște sau cronice legate de climă, cum ar fi: foametea, bolile și încălcările drepturilor.

Securitatea climatică leagă aceste concepte de securitate și se referă la condiția în care oamenii, comunitățile, și statele au capacitatea de a gestiona stresul, și, în cele din urmă, de a preveni riscurile, care rezultă din schimbările climatice. Schimbările climatice sunt adesea descrise ca un „multiplicator al amenințărilor” prin faptul că exacerbează riscurile și

amenințările deja existente. Acest lucru ar putea fi cu siguranță o descriere exactă în unele cazuri, dar este important să rețineți că, în alte cazuri, riscurile de securitate legate de climă ar putea fi principalul risc cu care se confruntă anumite societăți și state, cum ar fi: statele insulare amenințate de creșterea nivelului mării.

Cercetările anterioare privind riscurile de securitate legate de climă tind să se concentreze asupra ONG-urilor care lucrează în domenii de politică asociate în mod obișnuit cu un anumit cadru de securitate. De exemplu, riscurile de securitate legate de climă înțelese a afecta securitatea statului au fost principalul obiectiv al studiilor privind securitatea și diplomația, precum și pacea și conflictele, în timp ce riscurile de securitate legate de climă percepute a afecta securitatea umană sunt studiate predominant în ceea ce privește dezvoltarea, reducerea riscului de dezastre (DRR) și migrația. Limitele acestei abordări devin evidente atunci când sunt luate în considerare rolurile și acțiunile ONG-urilor regionale europene în domeniul securității climatice, deoarece aceste organizații acoperă diferite domenii de politică. De exemplu, acțiunea UE privind schimbările climatice avansează și, la nivel internațional. UE se întinde pe mai multe domenii de politică, de la dezvoltare și ajutor umanitar până la politica externă și de securitate.

OSCE are o bogată tradiție de promovare a cooperării regionale în domeniul securității mediului în Europa și, mai recent, a început să includă riscuri de securitate legate de climă în activitatea sa din Europa de Est și Asia Centrală. NATO se concentrează în principal pe apărarea teritorială și cooperarea militară între statele sale membre, dar capacitățile de gestionare a crizelor pot deveni din ce în ce mai relevante pentru a spori capacitatea statelor europene, precum și a celor învecinate de a gestiona riscurile de securitate legate de climă.

Pentru a evalua oportunitățile și limitările activității pe care UE, OSCE și NATO o desfășoară în prezent în domeniul securității climatice este necesar ca: (a) logica instituțională sau sistemele de credință care stau la baza rolului fiecărei organizații în securitatea internațională (tabelul 1) și (b) cele mai relevante acțiuni de securitate climatică întreprinse de fiecare organizație în ultimii ani (circa 2014-2017).

9.2. UE: dezvoltarea unei abordări cuprinzătoare a riscurilor de securitate legate de climă

Cu 27 de state membre, UE, până la 24 februarie 2022, era considerată ca fiind baza păcii și stabilității în Europa. UE juca un rol important în promovarea securității internaționale în afara Europei. Rolul UE în securitatea internațională s-a extins semnificativ după Războiul Rece, când politica externă și de Securitate Comună (PESC) și Politica de securitate și Apărare Comună (PSAC) au fost instituite în 1993 și, respectiv, în 1999.

În 2011, Serviciul European de Acțiune Externă (SEAE) a fost înființat pentru a realiza PESC, din care PSAC face parte. SEAE a fost lansat în mod oficial cu scopul explicit de a promova o mai mare coerență în Politica Externă și de securitate a UE. Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate conduce SEAE, este vicepreședintele Comisiei Europene, și este președintele permanent al Consiliului pentru afaceri externe. Pe lângă oficialii care lucrează cu SEAE și Comisia de la Bruxelles, UE are o vastă rețea de delegații UE cu personal în multe țări din întreaga lume. În ceea ce privește schimbările climatice, pe lângă faptul că este OIG, UE este o entitate supranațională prin faptul că are capacitatea de a adopta și implementa politica la nivelul UE, care, în unele cazuri, poate înlocui politica națională. Luarea deciziilor UE afectează sau include aproape toate domeniile politice relevante din punct de vedere climatic ale statelor sale membre. De exemplu, politicile naționale ale statelor membre cu privire la chestiuni legate de reducerea emisiilor de dioxid de carbon (CO2). Standardele de eficiență energetică și negocierile internaționale privind clima sunt stabilite sau ghidate de UE. Acest lucru, împreună cu faptul că UE are jurisdicție exclusivă asupra anumitor domenii de politică (de exemplu, comerțul exterior) și propriul buget, care reprezintă aproximativ 1% din produsul intern brut al statelor membre (aproximativ 142 miliarde EUR în 2015) - face din UE o IGO regională unică, în special în ceea ce privește influența și acțiunea asupra schimbărilor climatice.

Logica instituțională

Datorită domeniului său larg de competențe și domenii politice, este dificil să se stabilească o logică instituțională unică dominantă în cadrul UE referitor la securitatea internațională. Cu toate acestea, cercetările an-

terioare indică cel puțin două logici, care sunt relevante pentru a înțelege limitele și posibilitățile UE în domeniul securității climatice.

Logica instituțională derivă din experiența integrării europene și se referă la ideea că securitatea internațională este stimulată prin integrarea politică și economică a statelor. Momentul este văzut în activitatea Comisiei Europene în cadrul UE și față de statele terțe, atât în Europa, cât și în vecinătate, precum și în sprijinul general al UE pentru procesele de integrare regională din alte părți ale lumii, cum ar fi ASEAN și UA.

A doua logică derivă din cooperarea în materie de politică externă între statele membre ale UE și se axează pe ideea că securitatea internațională este cel mai bine susținută de un sistem internațional bazat pe reguli. Acest lucru se vede în sprijinul UE pentru ONU și în „multilateralismul eficient" (adică o ordine internațională bazată pe reguli care stă la baza acțiunilor multilaterale de soluționare a problemelor globale comune).

Aceste două logici susțin conceptul de „*securitate cuprinzătoare" al UE*, care încearcă să construiască și să integreze diferite instrumente, pe care UE le are la dispoziție pentru a promova pacea și securitatea dincolo de granițele sale.

Acțiuni întreprinse relevante pentru securitatea climei

UE a început să recunoască faptul că schimbările climatice au implicații asupra securității la începutul anilor 2000. În timp ce *Strategia Europeană de Securitate, din 2003* menționează schimbările climatice, un raport de Înaltul Reprezentant și Comisia în 2008 identifică în mod explicit schimbările climatice ca o „amenințare de multiplicare". *Strategia Globală a UE din 2016* se referă în mod constant la schimbările climatice și afirmă că aceasta "exacerbează potențialul conflict" din cauza deșertificării, degradării terenurilor și securității apei și a alimentelor. Strategia pentru 2016 subliniază faptul că UE ar trebui să sprijine țările partenere în ceea ce privește acțiunile în domeniul climei, de exemplu prin dezvoltarea energiei regenerabile și a transferurilor tehnologice, precum și prin atenuarea schimbărilor climatice și adaptarea la acestea.

În comunicarea comună: „O Abordare Strategică a Rezilienței în Cadrul Acțiunii Externe a UE" a Înaltului Reprezentant și a Comisiei din 2017, se mai spune că UE ar trebui să integreze evaluările riscurilor de me-

diu, climatice și de dezastre în sistemele sale de avertizare timpurie pentru a putea identifica impactul acestor riscuri și pentru a formula măsuri preventive și / sau adaptive. Acțiunile externe ale UE în domeniul securității climatice iau forme diferite, dar două componente sunt deosebit de relevante, și anume *diplomația în domeniul climei* și *finanțarea în domeniul climei*. Pentru UE, diplomația climatică se referă în principal la acțiunile întreprinse de Consiliul pentru Afaceri Externe al UE (FAC), SEAE și Comisia Europeană pentru a modela cooperarea internațională în domeniul schimbărilor climatice. UE se prezintă adesea ca un lider internațional capabil să ofere exemple altora, precum și ca o forță motrice cheie în cadrul negocierilor privind schimbările climatice. De exemplu, în ceea ce privește securitatea climatică, atunci când FAC a adoptat prioritățile pentru UE în ONU în perioada 2017–2018, a subliniat că UE sprijină un rol puternic pentru ONU în identificarea și analiza riscurilor de securitate legate de schimbările climatice.

În ceea ce privește finanțarea climei, UE și statele sale membre au angajat aproximativ 14,5 miliarde EUR în 2014 pentru măsuri de atenuare și adaptare a schimbărilor climatice în țările în curs de dezvoltare. Trebuie remarcat faptul că finanțarea UE pentru schimbările climatice se bazează atât pe mijloacele UE, cât și ale statelor membre individuale, ceea ce sugerează că există un mare potențial de a avea un impact în țările în curs de dezvoltare. Potrivit Elinei Bardram, negociatorul-șef al UE la Conferința părților (COP) la cadrul ONU privind schimbările climatice (CCONUSC) în 2017 (COP23), obiectivul UE este de a face ca Acordul de la Paris privind schimbările climatice să funcționeze în practică și de a transfera atenția de la negociatori la practicieni pe teren. Interviurile cu oficialii de la SEAE și Comisie au confirmat acest lucru și că UE va acorda prioritate asistenței țărilor partenere pentru a-și îndeplini „contribuțiile determinate la nivel național" (NDC), precum și că va căuta să integreze mai bine evaluările riscurilor climatice în sistemele de avertizare timpurie ale UE, de exemplu la degradarea terenurilor și la lipsa apei. Atunci când au fost intervievați, oficialii Comisiei Europene au subliniat că UE are un interes strategic în îmbunătățirea acțiunilor de atenuare și adaptare la schimbările climatice în țările partenere din vecinătatea sudică (în principal Africa de Nord), deoarece efectele negative ale schimbărilor climatice, nu în ultimul rând securitatea apei, va fi simțit puternic în regiune, iar UE are deja o

serie de alte instrumente în regiune prin intermediul Politicii Europene de Vecinătate (PEV).

Potrivit oficialilor SEAE, este puțin probabil ca PSAC să joace un rol important în eforturile externe ale UE de a face față riscului de securitate legat de climă, deoarece activele militare în general nu sunt considerate deosebit de utile. Cu toate acestea, „ecologizarea" armatei (de exemplu, dezvoltarea de echipamente militare care nu conțin combustibili fosili) și desfășurarea de active militare pentru răspunsul la dezastre sunt domenii în care statele membre ale UE ar putea fi interesate. Prin urmare, UE își consolidează eforturile de abordare a riscurilor de securitate legate de climă în vecinătatea sa și în țările în curs de dezvoltare. Există indicii că (a) Securitatea climatică este abordată mai sistematic în cadrul eforturilor internaționale ale UE de astăzi decât în urmă cu câțiva ani și (b) că acțiunile UE, în ceea ce privește finanțarea climei și diplomația climatică, sunt considerate acum componente cheie în eforturile sale „de a face ca acordul de la Paris să funcționeze în practică". Integrarea evaluărilor riscurilor climatice în sistemele de avertizare timpurie a UE va spori rolul acesteia în securitatea climatică, deoarece poate contribui la stabilirea priorităților între diferitele măsuri de dezvoltare și prevenire a conflictelor pe teren. Există un potențial remarcabil pentru UE de a contribui la abordarea riscurilor de securitate legate de climă, atât în interiorul, cât și în afara UE. În timp ce luptele pentru coordonarea acțiunilor sale externe vor rămâne o provocare esențială, abordarea UE cu privire la securitatea cuprinzătoare și setul de instrumente îl plasează într-o poziție favorabilă pentru abordarea securității climatice. Acest potențial ar fi valorificat cel mai eficient dacă statele membre ale UE sunt de acord între ele cu privire la prioritățile pentru securitatea climatică și dacă politicile umanitare, și de dezvoltare ale UE ar fi concepute în mod explicit pentru a consolida rezistența la riscurile de securitate legate de climă în țările vulnerabile.

9.3. OSCE: asigurarea securității mediului și a climei

OSCE are în prezent 57 de state membre și este cea mai mare organizație regională orientată spre securitate din lume. Toate statele membre ale UE sunt membre ale OSCE și sunt membre, și mari puteri, precum Statele Unite și Rusia. Organizația datează de la Conferința privind Securitatea

și Cooperarea în Europa (CSCE) în 1975, care a încercat să faciliteze dialogul și cooperarea est-vest dincolo de domeniul securității tradiționale în timpul războiului rece. Măsurile de consolidare a încrederii, cum ar fi controlul armelor, au fost aspecte timpurii care se aflau în centrul atenției organizației, dar deja Actul final de la Helsinki din 1975 a recunoscut, implicațiile transnaționale ale degradării mediului și gestionarea defectuoasă a resurselor naturale. După sfârșitul războiului rece, CSCE a fost redenumită și transformată în OSCE în 1994. Ulterior, mandatul său a fost extins pentru a acoperi prevenirea conflictelor și promovarea democrației.

Logica instituțională

Logica instituțională a OSCE cu privire la securitatea internațională este, într-o mare măsură, definită de modelul OSCE de securitate cuprinzătoare care urmărește să construiască stabilitatea, pacea și democrația prin dialog politic, susținut la cele trei dimensiuni: politico-militară, economică și de mediu, și drepturile omului. *Securitatea mediului* - politicile și practicile pentru asigurarea durabilității și protejarea resurselor naturale, se încadrează în mod adecvat în modelul OSCE de securitate cuprinzătoare, deoarece privește probleme de securitate netradiționale, cum ar fi RRD (Reducerea Riscului de Dezastre), apa și gestionarea deșeurilor periculoase - probleme care ar putea fi mai puțin sensibile pentru cooperarea statelor membre (în comparație cu problemele militare). Ca parte a modelului său de securitate globală, OSCE urmărește creșterea gradului de conștientizare a mediului, promovarea participării publicului la luarea deciziilor de mediu și facilitarea accesului la justiție în domeniul mediului care este în conformitate cu modelul său de promovare a democrației consolidate.

Acțiuni întreprinse relevante pentru securitatea climei

Securitatea mediului este situată în centrul modelului OSCE, moment demonstrat de rolul pe care îl joacă OSCE în cadrul Inițiativei de mediu și securitate (ENVSEC), un parteneriat între mai multe agenții, format din cinci agenții - OSCE, Programul ONU de Dezvoltare (PNUD), Programul ONU de Mediu (UNEP), ONU, Comisia Economică pentru Europa (CEE-ONU) și Centrul Regional de Mediu pentru Europa Centrală și de Est (REC), lansat în 2003. Scopul inițial al ENVSEC a fost identificarea

și evaluarea riscurilor de securitate legate de mediu în Europa de Sud-Est și Asia Centrală. Fiecare organizație din cadrul ENVSEC are mandate și expertiză specifice, dar complementare, în ceea ce privește securitatea mediului. Experiența îndelungată a OSCE în acest domeniu îi conferă un rol de lider în ENVSEC în domeniul gestionării proiectelor și legătura cu partenerii locali.

Structura de luare a deciziilor și de gestionare a ENVSEC permite direcționarea diferitelor probleme care se încadrează în limitele securității mediului, precum gestionarea resurselor naturale, DRR și schimbările climatice. În cele din urmă, ENVSEC își propune să construiască încredere reciprocă și să ofere o abordare regională a provocărilor transfrontaliere. Obiectivul inițial atât al OSCE, cât și al ENVSEC a fost securitatea mediului, nu riscurile de securitate legate de climă. Cu toate acestea, potrivit interviurilor și cercetărilor anterioare, acest lucru s-a schimbat în ultimii ani. De exemplu, Declarația ministerială OSCE de la Madrid din 2007, privind mediul și securitatea recunoaște schimbările climatice ca o provocare pe termen lung și subliniază responsabilitatea OSCE de a aborda consecințele specifice regiunii. În 2015, secretarul general al OSCE, Lamberto Zannier, a organizat o conferință despre schimbările climatice și securitate, în cadrul căreia participanții din statele membre, OIG (Organizații interguvernamentale) și mediul academic au discutat despre consecințele securității schimbărilor climatice și au determinat rolul OSCE în abordarea acestor riscuri. Mai mult, între 2013 și 2017, OSCE a condus și implementat proiectul ENVSEC „Schimbările climatice și securitatea în Europa de Est, Asia Centrală și Caucazul de Sud", care avea ca scop: înțelegerea și conștientizarea schimbărilor climatice ca problemă de securitate, pentru a consolida cooperarea regională și transfrontalieră, și pentru a îmbunătăți capacitatea părților interesate locale și naționale de a anticipa, preveni și atenua riscurile de securitate legate de climă. Potrivit coordonatorului activităților economice și de mediu ale OSCE, ambasadorul Vuk Žugić, OSCE se consideră o platformă care reunește diplomația și securitatea climatică. Ar dori să se bazeze pe experiența acumulată din proiectul ENVSEC privind Europa de Est, Asia Centrală și Caucazul de Sud și să extindă proiectul pentru a include Balcanii de Vest. Interviurile și cercetările anterioare sugerează că lucrul cu ENVSEC reflectă unul dintre principalele puncte forte ale OSCE ca actor de securitate: are capacitatea de a implica în mod eficient părțile

interesate și actorii la nivel subnațional prin prezența sa extinsă la nivel local în țările membre și partenere. Acest lucru este evident în continuare în gestionarea de către OSCE a responsabilității sale principale de punere în aplicare a Convenției CEE-ONU privind accesul la informație, participarea publică la luarea deciziilor și accesul la justiție, cunoscută și sub numele de Convenția de la Aarhus. Convenția a dat naștere la așa-numitele centre Aarhus, care sunt platforme locale pentru dialogul de mediu și securitate între cetățeni, guverne și sectorul privat. Mai mult, prezența OSCE la nivel local permite o înțelegere specifică regiunii riscurilor de securitate legate de climă, iar activitatea sa cu ENVSEC a culminat cu trei rapoarte specifice regiunii. Această lucrare a recunoscut avalanșele și inundațiile glaciare ca riscuri climatice specifice regiunii în Kârgâzstan și Tadjikistan, în timp ce regiunea Caucazului de Sud și Europa de Est sunt considerate a fi foarte afectate de creșterea nivelului mării și de inundații. Evaluările din regiunile separate au identificat „punctele fierbinți de securitate" despre care se estimează că vor avea implicații regionale de securitate.

Riscurile de securitate legate de climă au devenit treptat mai importante în activitatea și proiectele pe care OSCE le desfășoară pentru a conserva și reproduce stabilitatea și pacea, întrucât schimbările climatice sunt recunoscute ca fiind un „potențial contribuitor suplimentar la conflicte". Există indici că a existat o schimbare în ceea ce privește modul în care OSCE percepe legătura dintre securitatea mediului, prevenirea conflictelor și schimbările climatice. La începutul anilor 2000 și în primele etape ale ENVSEC, amenințările la adresa securității erau în mare parte definite în termeni de conflict, tensiuni etnice și crize economice în spațiul post-sovietic. Acum, OSCE (de exemplu, în cadrul ENVSEC) definește mai mult amenințările în ceea ce privește schimbările climatice, șomajul și pericolele de mediu într-un context mai larg de dezvoltare economică, politică și socială în societățile vulnerabile. OSCE a trecut de la utilizarea problemelor de mediu pentru a încuraja stabilitatea regională, în general, la concentrarea mai specifică pe construirea sistemelor de avertizare timpurie a securității mediului și reducerea consumului de energie. În multe privințe, OSCE pare să utilizeze securitatea climatică ca mecanism de încurajare a cooperării regionale, iar ENVSEC este văzut ca unul dintre mai multe cadre care pot fi utilizate pentru a facilita „transformarea riscurilor în cooperare". Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că OSCE este o

organizație bazată pe consens, ceea ce înseamnă că agenda sa este stabilită în cele din urmă de statele membre și de interesele lor politice, iar finanțarea proiectelor se bazează pe donații. Influența politică a OSCE ar putea să pară limitată pe termen scurt-mediu, cel puțin în comparație cu UE și NATO, dar, ca platformă regională, potențialul său rezidă în capacitatea sa de a afecta schimbarea pe termen lung a percepțiilor și practicii.

9.4. NATO: prevalența preocupărilor tradiționale de securitate

NATO a fost înființată în 1949 ca o alianță militară transatlantică condusă de SUA, în principal din statele vest-europene. Pe tot parcursul războiului rece scopul principal vizat a fost descurajarea împotriva Uniunii Sovietice, dar a servit și la consolidarea cooperării militare între statele sale membre. După sfârșitul războiului rece, mandatul NATO s-a extins pentru a include operațiuni de menținere a păcii și de gestionare a crizelor, iar mai multe state din Europa de Est s-au alăturat alianței. Drept urmare, NATO este în prezent format din 29 de state membre, dintre care 22 sunt și state membre ale UE, toți membrii NATO aparțin OSCE. Armenia, Austria, Azerbaidjan, Finlanda, Irlanda, Suedia și Ucraina sunt membre ale Programului Parteneriat NATO pentru Pace, iar NATO a dezvoltat o serie de alte parteneriate cu state nemembre din Europa și din întreaga lume (de exemplu, Columbia, Japonia și Maroc).

Logica instituțională

NATO se bazează pe o percepție tradițională a securității statului, cu un accent predominant pe cooperarea militară care prioritizează apărarea teritorială și descurajarea. Misiunea sa principală și logica instituțională privind securitatea internațională este descrisă în articolul 5 al Tratatului Atlanticului de Nord din 1949. Cu toate acestea, sfârșitul Războiului Rece a schimbat percepția despre amenințările de securitate ar trebui să contracareze NATO și cum ar trebui să le contracareze. Ca urmare a războaielor civile din Balcani din anii ’90 și a desfășurării Forței Internaționale de Asistență în Securitate (ISAF) în Afganistan în 2001, NATO și-a extins logica instituțională pentru a include și securitatea cooperativă cu nemembrii și operațiunile de menținere a păcii în afara Europei. În prezent, combaterea terorismului și apărarea cibernetică sunt pe agenda NATO, deși

războiul din Ucraina a sporit concentrarea NATO pe apărarea teritorială și descurajarea în Europa. Sunt multiple aspectele, în care influențează astăzi NATO situația în Europa, amenințată de consecințele răszboiului din Ucraina. La acestea vom reveni în perioada postbelică a secolului XXI.

Acțiuni întreprinse, relevante pentru securitatea climei

NATO s-a angajat în aspecte de mediu ale securității încă din anii '60, ai secolului trecut, în principal în legătură cu sarcini precum protejarea mediului de efectele dăunătoare ale operațiunilor militare, adaptarea activelor militare la medii fizice ostile, pregătirea și reacția la dezastrele naturale, și provocate de om, și abordarea impactului schimbărilor climatice. În ultimii ani, NATO a luat măsuri suplimentare pentru a specifica legătura dintre schimbările climatice și securitatea internațională. Conceptul strategic al NATO din 2010 identifică provocările legate de schimbările climatice și de mediu ca fiind printre factorii cheie care formează securitatea în zonele de interes ale NATO, și că acestea vor avea o influență semnificativă asupra planificării apărării și operațiunilor militare. În 2015, Rezoluția 427 a Adunării Parlamentare NATO solicită „acțiuni, măsuri și reguli privind atenuarea schimbărilor climatice, adaptare, finanțare, dezvoltare și transfer tehnologic, consolidarea capacităților și transparență". Comitetul de Economie și Securitate al NATO a publicat un raport în 2017, care a identificat schimbările climatice ca fiind un „factor de declanșare a conflictelor violente legate de scăderea producției de alimente, a penuriei de apă sau a crizelor economice legate de aceste fenomene". Noțiuni similare sunt exprimate într-un raport al Comitetului științei și tehnologiei NATO, care leagă schimbările climatice de securitatea alimentară și a apei, și stabilitatea societății în Orientul Mijlociu, și Africa de Nord. Implicațiile asupra securității schimbărilor climatice în Arctica sunt înțelese, în primul rând, în termeni de concurență a resurselor în ceea ce privește poziția mai asertivă a Rusiei în regiune, iar un raport NATO prevede o relevanță strategică mai mare a regiunii în viitor pe măsură ce vor fi implicate mai multe state. De asemenea, o recentă analiză strategică a previziunii NATO identifică *schimbările climatice ca fiind un factor de securitate internațională*, deoarece o creștere a frecvenței și intensității vremii extreme ar putea contribui la creșterea migrației și a activităților ilegale.

Deși schimbările climatice sunt recunoscute ca având implicații de securitate care ar putea afecta securitatea statelor membre NATO, rolul organizației este perceput a fi limitat în domeniul securității climatice. Potrivit secretarului general al NATO, Jens Stoltenberg, „NATO nu este prima organizație care răspunde la schimbările climatice. Suntem o alianță militară. „... cele mai importante lucruri care se pot face cu schimbările climatice sunt mai mult legate de energie, de miniștrii mediului, de alte domenii decât de apărare". Este important de reținut că rapoartele și analizele NATO nu sunt neapărat îmbrățișate de sediul NATO, ceea ce înseamnă că nu sunt întotdeauna utilizate pentru a ghida politicile și deciziile. Mai mult, NATO este o organizație bazată pe consens, astfel, agenda sa reflectă ceea ce pot conveni membrii. Potrivit interviurilor, în prezent există un interes redus între membrii NATO pentru a spori angajamentul organizației în abordarea riscurilor de securitate legate de climă, deși membrii acesteia sunt preocupați de securitatea energetică și de regiunea arctică, ambele având legături evidente cu schimbările climatice. Cu toate acestea, rolul NATO ar putea fi important în sprijinirea statelor membre și a partenerilor în adaptarea la schimbările climatice, nu în ultimul rând, atunci când este vorba despre îmbunătățirea răspunsului la dezastre. În cazul în care schimbările climatice vor conduce la evenimente meteorologice mai extreme și, în alte moduri, vor crește probabilitatea dezastrelor naturale, NATO dispune de resurse civile și militare semnificative, și relevante pe care le poate mobiliza. Un exemplu esențial aici este Centrul de coordonare a răspunsurilor în caz de dezastre european-atlantice (EADRCC), care este responsabil pentru operațiunile NATO de intervenție în caz de dezastru începând cu 1998. EADRCC se consultă în mod regulat cu alte OIG-uri în domeniul răspunsului internațional la dezastre, precum Mecanismul de protecție civilă al UE și ONU Biroul pentru coordonarea afacerilor umanitare (UNOCHA). De exemplu, în septembrie 2017, Georgia a solicitat asistență prin intermediul EADRCC pentru a reduce incendiile sălbatice din regiunea Samtshke-Javakheti și au fost întreprinse operațiuni similare în 2016 pentru a ajuta Israelul, precum și eforturi de ajutorare în Bosnia și Herțegovina în urma inundațiilor severe și alunecărilor de teren din 2014. EADRCC organizează exerciții (de exemplu, cu privire la evenimente meteorologice extreme) în mod regulat pentru a facilita cooperarea internațională. Un exercițiu recent pe teren a avut loc în Bosnia și Herțegovina, în 2017. Exercițiul a atras

personal din 34 de țări membre NATO și parteneri, a inclus salvarea apei, și detectarea, protecția și decontaminarea chimică, biologică, radiologică și nucleară (CBRN).

NATO recunoaște că schimbările climatice fac parte dintr-un peisaj de securitate internațională în schimbare și că efectele sale negative vor afecta cu siguranță membrii și partenerii săi. Accentul pus de NATO pe securitatea cooperativă și colectivă face dificilă pentru organizație să elimine complet riscurile de securitate legate de climă, deoarece acestea vor afecta, în cele din urmă, membrii NATO, și vor solicita astfel un răspuns colectiv. Cu toate acestea, având în vedere reapariția contestației geopolitice în Europa, aceasta nu prioritizează problemele în momentul dat. NATO nu percepe că ar trebui să fie o organizație de frunte în domeniul securității climatice. Cu toate acestea, atunci când este vorba de răspunsul internațional la dezastre, NATO este un actor important și ar putea deveni cu atât mai mult dacă frecvența și/sau amploarea evenimentelor meteorologice extreme, și a dezastrelor cresc ca urmare a schimbărilor climatice.

UE, OSCE și NATO se angajează în diferite grade în cadrul mandatelor lor organizaționale cu riscuri de securitate legate de climă, deși niciunul dintre ei nu vede securitatea climatică ca parte a mandatului său de bază. UE și OSCE își propun să includă securitatea climatică în agenda instituțiituțiilor de securitate, în timp ce NATO nu pune un accent deosebit pe securitatea climatică în acest moment. În NATO, există o conștientizare că activitățile sale vor fi cel mai probabil afectate de schimbările climatice, dar nu se pregătește operațional pentru riscurile de securitate legate de climă.

Există diverși indici de schimburi între cele trei organizații în domeniul securității climatice și se pare că există posibilități de sinergii pozitive între ele. De exemplu, există o suprapunere semnificativă în calitatea de membru al UE, OSCE și NATO. Funcționari și diplomați din aceste organizații și din statele membre ale acestora interacționează în mod regulat cu alte organizații în diferite formate și locuri, ceea ce înseamnă că învățarea politicilor cu privire la riscurile de securitate legate de climă poate avea loc în cadrul și între aceste organizații. Concentrarea UE pe consolidarea rezilienței prin finanțarea schimbărilor climatice și diplomația climatică, modelul OSCE de cooperare regională și locală în materie de securitate de mediu, și climă, și capacitățile NATO de gestionare a crizelor nu se exclud reciproc, iar posibilele lor sinergii ar putea fi explorate în continuare, în

special în legătură cu țările partenere din Europa, și regiunile învecinate. Cercetări calitative suplimentare privind învățarea politicilor ce vizează colaborarea acestor organizații ar putea conduce la o mai bună înțelegere a limitelor și posibilităților cooperării inter-organizațională în domeniul securității climatice. Este important să recunoaștem că învățarea politicilor ce vizează colaborarea acestor organizații solicită efort, deoarece inerția birocratică sau sensibilitățile politice ar putea împiedica astfel de procese.

Securitatea climatică ca domeniu de cooperare internațională s-a dezvoltat rapid în ultimii ani și organizațiile caută să-și definească rolurile. În consecință, este crucial ca statele membre și partenerii din toate cele trei organizații să-și asigure prioritățile legate de securitatea climatică în diferitele agende UE, OSCE și NATO. De exemplu, ar trebui UE să aloce resurse pentru a integra evaluările riscurilor climatice în sistemele sale de avertizare timpurie? Dacă da, ce pot face statele membre ale UE pentru a contribui la atingerea acestui obiectiv? Ar trebui OSCE să continue să integreze securitatea climatică în modelul său de cooperare regională? Dacă da, ce pot face membrii OSCE pentru a facilita acest lucru? Ar trebui NATO să-și consolideze rolul în răspunsul internațional la dezastre ca mijloc de a ajuta membrii și partenerii să se adapteze la schimbările climatice? Dacă da, ce pot face membrii și partenerii NATO pentru a consolida această cooperare? Fiecare organizație regională are o serie de puncte forte pe care se pot baza statele membre. Scopul larg al eforturilor internaționale ale UE îl face bine plasat pentru a contribui la asigurarea sprijinului acordului de la Paris între țările în curs de dezvoltare și învecinate și, în acest fel, finanțarea UE în domeniul climei și diplomația în domeniul climei pot fi văzute ca componente cheie în abordarea cuprinzătoare a securității în UE.

De asemenea, UE exercită o influență politică la nivel internațional, în special în cadrul organizațiilor multilaterale, care ar trebui folosită în măsura în care este posibilă. Modelul OSCE de securitate cuprinzătoare încorporează cooperarea regională și locală în probleme transnaționale, și acest lucru pare deosebit de util pentru a evalua și difuza cunoștințele privind riscurile de securitate climatică în diferite regiuni. Experiența îndelungată a NATO în materie de cooperare militară și planificare civilă de urgență o face potrivită pentru a oferi expertiză valoroasă, precum și exerciții legate de modul în care forțele armate pot contribui la cooperarea internațională în ceea ce privește răspunsul la dezastre naturale și a evenimentelor me-

teorologice extreme. Pe lângă faptul că statele membre dezvoltă punctele forte organizatorice existente, cele trei organizații ar putea face mai mult pentru a încerca să atenueze în mod eficient riscurile de securitate legate de climă, și să-și consolideze capacitățile de evaluare a riscurilor. Mai mult, cooperarea inter-organizațională în domeniul securității climatice ar trebui consolidată în continuare, prin proiecte comune și schimb de informații. În acest sens, inițiativa ENVSEC oferă e experiență pozitivă.

Ordinea internațională se confruntă, în prezent, cu o mare incertitudine cu privire la viitorul normelor și instituțiilor liberale, datorită acțiunilor întreprinse de administrația SUA sub președintele Donald J. Trump. Având în vedere decizia Regatului Unit de a părăsi UE („Brexit") și influența globală din ce în ce mai mare a Chinei, există un puternic stimulent pentru statele care apreciază un sistem internațional bazat pe reguli pentru a căuta să consolideze cooperarea cu state asemănătoare din cadrul ONG, care pot fi apreciate ca bază a noului sistem. UE, OSCE și NATO sunt părți importante ale unui sistem bazat pe reguli, chiar dacă schimbările climatice necesită acțiuni globale, este important un răspuns regional bine măsurat.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Explicați procesul transformării problemelor de mediu în provocări de securitate!
2. Cum înțelegeți abordarea integrată a riscurilor de securitate legate de climă, dezvoltată de Uniunea Europeană?
3. Care măsuri adoptate de UE sunt relevante pentru securitatea climatică?
4. Cum s-a schimbat accentul OSCE și ENVSEC în abordarea riscurilor de securitate în ultimii ani?
5. Definiți rolul NATO în domeniul securității climatice?

Bibliografie selectivă:

1. Abel, Guy J; Michael Brottrager, Jesus Crespo Cuaresma & Raya Muttarak (2019) Climate, conflict and forced migration. Global Environmental Change 54(January): 239–249.
2. Abrahams, Daniel & Edward R Carr (2017) Understanding the connections between climate change and conflict: Contributions from geography

and political ecology. Current Climate Change Reports 3(4): 233–242.
3. Barnett, Jon (2019) Global environmental change I: Climate resilient peace? Progress in Human Geography 43(5): 927–936.
4. Bergius, Mikael; Tor A Benjaminsen, Faustin Maganga & Halvard Buhaug (2020) Green economy, degradation narratives, and land-use conflicts in Tanzania. World Development 129(May): 104850.
5. Caruso, Raul; Ilaria Petrarca & Roberto Ricciuti (2016) Climate change, rice crops, and violence: Evidence from Indonesia. Journal of Peace Research 53(1): 66–83.
6. De Juan, Alexander & Niklas Ha¨nze (2021) Climate and cohesion: The effects of droughts on intra-ethnic and inter-ethnic trust. Journal of Peace Research 58(1): 151–167.
7. Detges, Adrien (2017) Droughts, state–citizen relations and support for political violence in sub-Saharan Africa: A micro-level analysis. Political Geography 61(November): 88–98.
8. Deutsch, Curtis A; Joshua J Tewksbury, Michelle Tigchelaar, David S Battisti, Scott C Merrill, Raymond B Huey & Rosamond L Naylor (2018) Increase in crop losses to insect pests in a warming climate. Science 361(6405): 916–919.
9. FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO (2017) The State of Food Security and Nutrition in the World 2017: Building Resilience for Peace and Food Security. Rome: FAO.
10. Fetzek, Shiloh & Louise van Schaik (2018) Europe's Responsibility to Prepare: Managing Climate Security Risks in a Changing World. Washington, DC: Center for Climate and Security.
11. SIPRI insights on peace and security no. 2018/1. Report available at: https://www.sipri.org/publications/2018/sipri-insights-peace-and-security/european-regional-organizations-and-climate-related-security-risks-eu-osce-and-nato

Tema 10. Esența securității umane

10.1. Dezvoltarea conceptului de securitate umană.
10.2. Direcțiile principale ale formării strategiei securității umane.
10.3. Asigurarea securității umane în lume.

10.1. Dezvoltarea conceptului de securitate umană

Înțelegerea tradițională a securității naționale ca protecție a statului împotriva amenințărilor externe este completată și, în unele cazuri, chiar face loc înțelegerii securității ca o luptă împotriva amenințărilor, asociate cu foametea, bolile în masă, criminalității, degradării mediului etc. Cu alte cuvinte, o persoană vine în prim plan ca subiect de securitate, iar atenția principală în domeniul securității se deplasează de la apărarea statului la măsuri de asigurare a protecției oamenilor. Adesea, este folosit conceptul de „securitate umană", care cuprinde: „securitatea popoarelor", „securitatea personalității", „securitatea personală". „Securitatea umană" implică protecția nu numai a unui individ, ci și a societății, care ar trebui să devină unul dintre elementele principale ale conceptului de securitate. Din această perspectivă, oamenii (anterior statul) acționează ca subiect principal al securității, accentul, fiind pus pe securitate și libertate (anterior pe conceptul de dezvoltare) etc.

Securitatea umană include atât aspectele cantitative: un anumit nivel material, cât și cele calitative: demnitatea umană, controlul asupra propriei vieți, capacitatea de a participa la viața societății. Publicarea rapoartelor ONU, privind dezvoltarea umană, a stimulat dezvoltarea interesului științific în conceptul de „securitate umană". Savanții, experții consideră o persoană ca parte a procesului politic global. În Primul Raport de Dezvoltare Umană (1990) citim că este vorba despre: „...un cont al oamenilor și modul în care dezvoltarea le crește alegerile". Elementele de bază ale actului alegerii personale sunt: longevitatea, educația și nivelul de trai. În același timp, componentele precum: libertatea politică, respectarea drepturilor omului și respectul de sine nu sunt mai puțin fundamentale.

Un document important care a influențat dezvoltarea conceptului de securitate umană îl reprzintă Raportul secretarului general: „O agendă pen-

tru pace", din 2 iulie 1992, în care autorul notează: „îmbunătățirea relațiilor dintre statele din est și vest deschide noi oportunități, pentru a face față cu succes amenințărilor care depind de securitatea generală." Scopul documentului este de a soluționa conflictele, de a păstra pacea și de a invita pe toată lumea să „joace un rol special și de neînlocuit în cadrul unei abordări cuprinzătoare pentru asigurarea securității umane". Doi ani mai târziu, Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD): „Noi dimensiuni ale securității umane" (1994) a explicat provocările securității umane. Pentru prima dată, s-a observat necesitatea extinderii conceptului de securitate: „Avem nevoie de o schimbare profundă în gândirea trecerii de la securitatea nucleară la securitatea umană. Conceptul de securitate a fost considerat restrâns de prea mult timp: ca securitate a teritoriului împotriva agresiunii interne sau ca protecție a intereselor naționale în politica externă, sau ca securitate globală împotriva amenințării unui holocaust nuclear. Eram mai preocupați de statele naționale decât de oameni."[1]

Raportul pune accentul pe oamenii obișnuiți și siguranța lor în viața de zi cu zi. De asemenea, se crede că „siguranța umană este un copil care n-a murit; o boală care n-a fost răspândită; un loc de muncă care n-a fost redus; o tensiune interetnică care n-a dus la izbucnirea violenței; un disident care n-a fost forțat să rămână tăcut. Securitatea umană nu este o chestiune de arme; este o chestiune de viață umană și demnitate"[2]. Documentul pune în evidență faptul că „securitatea umană" nu poate fi comparată cu dezvoltarea umană.[3]

În Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare din 1999, autorii „au solicitat statelor acțiuni planificate cu atenție pentru a asigura securitatea umană în timpul crizelor economice, precum și pentru a reduce alte amenințări, cum ar fi: criminalitatea internațională, degradarea mediului, amenințările la adresa diversității culturale". În Program se subliniază că nu doar abordarea formulării securității umane s-a schimbat, ci și metodele de asigurare a acesteia. „Prin subscrierea la normele privind drepturile omu-

[1] Human Development Report 1994. New Dimensions of Human Security. .URL: http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/chapters/

[2] Митева В.В. Есть ли будущее у концепции человеческой безопасности? // Безопасность человека в контексте международной политики: вопросы теории и практики / Под ред. П.А. Цыганкова. С. 46.

[3] Human Development Report 1994

lui recunoscute la nivel internațional, statele acceptă să pună persoana în prim plan în toate acțiunile sale și, astfel, să renunțe la capacitatea lor de a face literalmente orice în interesul statului". Declarația ONU a Mileniului, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale 55/2 din 8 septembrie 2000, acordă o atenție specială securității umane, definind opt direcții fundamentale: 1) valori și principii; 2) pace, securitate și dezarmare; 3) diminuarea sărăciei; 4) protecția mediului; 5) drepturile omului, democrația și buna guvernare; 6) protecția segmentelor vulnerabile ale populației; 7) satisfacerea nevoilor speciale ale Africii; 8) consolidarea rolului ONU[4].

La 10 septembrie 2012, Adunarea Generală a ONU a adoptat o rezoluție care definește conceptul de „securitate umană", în care afirmă dreptul omului de a trăi în libertate și egalitate, de a fi protejat de sărăcie. Se subliniază că conceptul de „securitate umană" servește drept „o abordare de asistare a statelor membre ONU în identificarea și abordarea problemelor la scară largă, legate de supraviețuire, mijloacele de trai și demnitatea popoarelor lor". A.V. Khudaykulova remarcă faptul că „cea mai importantă dispoziție și realizare a conceptului de securitate umană este trecerea accentului de la securitatea statelor la securitatea oamenilor, menținând în același timp rolul central al statelor în asigurarea protecției cetățenilor lor". Savantul atrage atenția asupra elementelor cheie ale securității umane: „posibilitatea tuturor cetățenilor de a trăi în pace și securitate în interiorul granițelor statului; garantarea cetățenilor a întregii game de drepturi civile, politice, sociale, economice și culturale; incluziunea socială a cetățenilor și oportunitatea de a participa la viața publică; statul de drept și independența sistemului judiciar."[5]

O abordare interesantă a fost propusă de oamenii de știință australieni Buttersby și Joseph M. Syracuse (Institutul de Științe Globale din Melbourne). În primul rând, savanții consideră securitatea umană ca un cadru global prin care dezordinea poate fi pusă în ordine. În al doilea rând, termenul este folosit ca o abordare și nu ca o recomandare. În al treilea rând, oamenii de știință concluzionează că securitatea este mai ușor de asigurat în contextul stabilității și cooperării internaționale. În al patrulea rând, sta-

[4] Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций. URL: http:// www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml

[5] Худайкулова А.В. «Безопасность личности»: концепция, политический дис- курс и возможности практического применения // Вестн. МГИМО-Университета. 2010. № 6.

bilitatea și cooperarea internațională nu garantează în sine securitatea umană. În al cincilea rând, schimbările bruște ale cursurilor politice reprezintă o amenințare la adresa „securității umane”. În al șaselea rând, pentru ca prioritățile să fie semnificative, trebuie luate în considerare obstacolele în calea punerii lor în aplicare.

10.2. Direcțiile principale ale formării strategiei securității umane

Destabilizarea economiei, scăderea producției, reducerea nivelului de trai al populației, distrugerea vechiului sistem de valori și stereotipuri care guvernează relația individului cu societatea - acestea sunt experimentate dureros de populația multor țări ale lumii, afectând bunăstarea sa socială. Procesele de criză socială care au loc în societatea modernă afectează negativ psihologia oamenilor, generând anxietate și tensiune, furie și violență, cruzimea și agresivitatea au început să apară în forme extreme. Conștiința obișnuită stabilește o creștere a conflictelor și faptelor comportamentului agresiv al oamenilor, asociată cu un proces intens de stratificare a populației pe criterii interetnice, imobiliare, sociale. Pentru o lungă perioadă de timp, în spațiul post-sovietic a prevalat prioritatea securității statului față de securitatea individului în societate. La etapa actuală de dezvoltare a societății în condiții socio-casnice și politice dificile, a crescut relevanța deținerii unei autoapărări eficiente pentru cetățenii obișnuiți, care s-au dovedit neprotejați înainte de delincvența criminalității. Interesul pentru conceptul de „securitate umană” a crescut semnificativ în anii ‘90 ai secolului trecut, în legătură cu schimbarea relațiilor economice și incapacitatea accentuată a statului de a asigura securitatea cetățenilor.

Securitatea umană nu poate fi privită doar ca un instrument, ca un mijloc de politică de stat care permite utilizarea sa selectivă, extra-legală. Nu numai persoana poartă responsabilitatea legală în caz de încălcare a siguranței umane, dar statul, reprezentat de agențiile sale de aplicare a legii, este responsabil pentru respectarea acesteia (L.F. Skubchenko). Procesele de criză socială care au loc în societatea modernă afectează negativ psihologia oamenilor, dând naștere la anxietate și tensiune, furie și violență, cruzimea și agresivitatea au început să se manifeste în forme extreme. Conștiința obișnuită fixează o creștere a conflictelor și a faptelor de comportament agresiv ale persoanelor asociate cu procesul intensiv de strati-

ficare a populației de-a lungul temeiurilor etnice, proprietate, sociale. Cu toate acestea, societatea disprețuiește cel mai mult problema securității umane. În viața reală, aproape fiecare persoană s-a confruntat cel puțin o dată cu o manifestare de agresiune față de sine, însă majoritatea oamenilor fac foarte puțin pentru a se proteja de încălcarea criminală. Nici o persoană nu poate fi protejată de încălcarea criminală. Infractorii nu acordă alocații pentru vârstă, sex sau statut social. Nu sunt opriți nici de faima persoanei, nici de amenințarea cu pedeapsa ulterioară. Oricine poate fi victima unei infracțiuni!

Adesea, cetățenii tind să vadă cauzele dezastrelor lor mai degrabă în ignoranță sau coincidență inexplicabilă a circumstanțelor, decât să le considere un rezultat al acțiunilor lor greșite. În diverse cazuri de atacuri criminale asupra persoanei, cetățenii înșiși sunt de vină pentru nenorocirile lor prin neglijență, frivolitate, naivitate și prostie. Securitatea umană este văzută ca o obligație, nu ca un drept al cetățenilor. Fiecare cetățean nu doar are dreptul, ci trebuie să fie capabil să-i apere, pe cei dragi, Patria sa. În realitatea social-politică actuală, încărcată de amenințări la adresa persoanei, ar trebui acordat un loc special problemelor de siguranță umană și auto-apărare activă. Problema asigurării siguranței unui individ în societate constă în dezvoltarea de reguli raționale pentru comportamentul oamenilor între ei și formarea unei strategii de siguranță umană în capacitatea de a se proteja. Strategia de securitate personală este scopul și direcția generală a acțiunilor unei persoane pentru a-și asigura propria siguranță împotriva încălcărilor criminale. Doar formarea unei strategii de siguranță personală, în conformitate cu caracteristicile individuale ale unei persoane, poate asigura siguranța și supraviețuirea în orice situație periculoasă.

Componenta educațională pentru asigurarea securității umane include nu numai instruirea necesară aplicată în auto-apărarea activă, ci și discipline speciale (managementul conflictelor, medicină extremă, drept, psihologia luptei, supraviețuire autonomă etc.), extinderea posibilităților de supraviețuire și asigurarea securității umane în orice situație periculoasă. Distingem următoarele domenii de formare ale unei strategii de securitate umane: siguranță psihologică, siguranță fizică, securitate juridică, securitate socială, securitatea economică, siguranța medicală, siguranța mediului.

Direcția *siguranței psihologice* implică dezvoltarea calităților psihologice ale individului. Ca principală amenințare la adresa siguranței psiho-

logice a unei persoane, se evidențiază distribuția în masă a manipulărilor psihologice, a căror esență este constrângerea psihologică latentă. Coerciția personală ca metodă de control este utilizată la toate nivelurile de interacțiune socială a oamenilor: de la comunicarea interpersonală la comunicarea de masă și este inerentă diferitelor culturi și condiții istorice. În acest sens, se dezvoltă psiho-autoreglarea personalității și se formează o stabilitate emoțional-volitivă ridicată și alte calități psihologice importante, care sunt necesare pentru îndeplinirea cu succes a sarcinilor atribuite persoanei, răspuns adecvat și acțiune eficientă în situațiile extreme care apar în interacțiunea cu un mediu agresiv.

Direcția *siguranței fizice* asigură o bună pregătire fizică și pregătire pentru situații periculoase, și de urgență, dezvoltarea de putere, rezistență, flexibilitate, rapiditate și precizie a mișcărilor, mărind „marja de siguranță" necesară pentru a reduce riscul de rănire, accidentare și dizabilitate în viața de zi cu zi, și în situații de urgență. Riscul de siguranță fizică este redus prin abilitățile de a lucra cu propriul corp în ceea ce privește tratamentul, menținerea în formă și pregătirea tehnică pentru autoapărare activă.

Baza direcției *securității juridice* o reprezintă măsurile de dezvoltare a cunoștințelor și normelor juridice în domeniul siguranței personale, încurajarea pregătirii pentru evaluarea juridică a evenimentelor periculoase, și a conduitei în conformitate cu legislația națională și dreptul internațional. Din practică se știe că cunoașterea legilor este adesea combinată cu comportamentul opus - căutarea modalităților de a le ocoli, încălcarea mercenarilor, și alte scopuri. Prin urmare, educarea conștiinței juridice, a condamnărilor legale este de o importanță deosebită.

Direcția *securității sociale* implică instalarea unor norme de comportament sigur în societate, formarea unei atitudini respectuoase față de membrii societății. Creșterea nivelului profesional și cultural conduce la o mai clară autoidentificare în echipă, și societate.

Direcția *securității economice* înseamnă că o persoană este îngrijorată cu privire la asigurarea mijloacelor de supraviețuire (hrană, îmbrăcăminte, locuințe) pentru sine și familia sa. La prima vedere, se pare că lipsa sau probabilitatea lipsei mijloacelor de supraviețuire depinde în mod direct de suma de bani câștigată, care la rândul său este determinată de specialitatea, nivelul profesional și performanța unei anumite persoane. Creșterea securității economice este determinată de obținerea unei educații bune, a unui

loc de muncă bine plătit și a dezvoltării profesionale constante, precum, și a capacității de a corela suma veniturilor cu propriile nevoi.

Direcția *siguranței medicale* include formarea unui stil de viață sănătos ca factor important în formarea și dezvoltarea cu succes a unei persoane. Acesta include dezvoltarea de abilități pentru a oferi îngrijirea medicală necesară în situații periculoase și de urgență.

În direcția *siguranței mediului*, acestea se formează pe baza cunoștințelor despre mediu și starea acestuia, abilitățile de supraviețuire autonomă în condiții naturale.

Cu toate acestea, conținutul și tehnologiile de formare a populației civile în cadrul componentei educaționale privind asigurarea siguranței personale nu rezolvă pe deplin problemele formării cunoștințelor, abilităților și abilităților necesare în asigurarea siguranței personale. O astfel de contradicție necesită o căutare a modalităților de a rezolva această problemă, o nouă abordare științifică a organizării și a conținutului acesteia. În acest sens, se actualizează problema structurii, criteriilor și nivelurilor de disponibilitate a subiectului pentru a asigura securitatea personală. Îmbunătățirea acestui sistem necesită definirea scopului, conținutului și principiilor organizării, formării unei strategii de securitate personală. Într-o astfel de situație, dezvoltarea și implementarea unui model pentru formarea strategiei de securitate personală a unui subiect are o relevanță deosebită.

10.3. Asigurarea securității umane în lume

Securitatea persoanei este un drept de bază garantat de Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Națiunile Unite, în 1948. Este, de asemenea, un drept al omului definit în mod explicit și garantat de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Constituția Canadei, Constituția Sudului Africii și alte legi din întreaga lume. În general, dreptul la securitatea umană este asociat cu libertatea și include dreptul, dacă cineva este

închis ilegal, la un remediu cum ar fi habeas corpus[6]. Securitatea persoanei poate fi văzută și ca o extindere a drepturilor bazate pe interdicții de tortură și pedeapsă crudă, și neobișnuită. Drepturile la securitatea persoanei pot proteja împotriva unor comportamente mai puțin letale și pot fi utilizate în ceea ce privește drepturile deținuților.

Națiunile Unite. Dreptul la securitatea umană este garantat de articolul 3 din Declarația universală a drepturilor omului. În acest articol, este combinat cu dreptul la viață și libertate, articolul ne informează: „Orice persoană are dreptul la viață, libertate și siguranță". Tratatul Națiunilor Unite, Pactul internațional privind drepturile civile și politice (1966), recunoaște dreptul la securitatea umană. Articolul 3 prevede că „orice persoană are dreptul la libertate și securitatea persoanei", iar secțiunea interzice „arestarea sau detenția arbitrară. „Secțiunea continuă": nimeni nu va fi privat de libertate decât din astfel de motive și în conformitate cu procedura stabilită de lege."

Europa. Dreptul la securitatea persoanei este menționat în articolul 5 alineatul (1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului sub titlul: Dreptul la libertate și securitate ("orice persoană are dreptul la libertate și la securitatea umană. Nimeni nu poate fi privat de libertate decât în următoarele cazuri și în conformitate cu o procedură prevăzută de lege") și la articolul 6 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene („orice persoană are dreptul la libertate și la securitatea umană").

Canada. Dreptul la securitate umană a fost recunoscut în Declarația canadiană a drepturilor din 1960. Secțiunea 1 (a) din această lege recunoaște „dreptul individului la viață, libertate, securitatea umană și bucuria de a avea proprietate, și dreptul de a nu fi lipsit de aceasta decât printr-un proces legal corespunzător". Cu toate acestea, Declarația drepturilor era un statut și nu făcea parte din Constituție. În 1982, dreptul la securitatea umană a fost adăugat la Constituție. Acesta a fost inclus în secțiunea 7 Carta

[6] Habeas Corpus - o instituție de drept penal englezesc, strâns legată de principiul imunității personale; este inclus și în sistemele juridice ale altor țări ale familiei juridice anglo-saxone. Conform regulii habeas corpus, o persoană deținută - sau o altă persoană în numele său - poate depune o plângere la o instanță de arestare arbitrară sau de detenție și poate solicita o ordonanță specială prin care dispune ca deținutul să fie adus în fața unei instanțe pentru a revizui legalitatea acestei arestări sau detenții. Numele habeas corpus (de la habēre - „a avea" și corpus - „corp") este un fragment din sintagma latină habeas corpus ad subjiciendum, în sens - „prezintă persoana arestată în fața instanței personal".

drepturilor și libertăților canadiene, care prevede că „Orice persoană are dreptul la viață, libertate și securitatea umană, și dreptul de a nu fi lipsită de aceasta decât în conformitate cu principiile justiției fundamentale”. Securitatea persoanei din secțiunea 7 constă în drepturi la viața privată a corpului și sănătatea acestuia[7], și în dreptul de a proteja „integritatea psihologică” a persoanei. Dreptul protejează împotriva daunelor semnificative, cauzate de guvern (stres) stării psihice a individului. (Blencoe v. B.C. (Comisia pentru drepturile omului), 2000). Acesta a generat jurisprudență semnificativă, întrucât avortul în Canada a fost legalizat în R. v. Morgentaler (1988) după ce Curtea Supremă a constatat că Comitetele Terapeutice pentru avort au încălcat securitatea femeilor, amenințându-le sănătatea. Unii judecători au considerat că controlul corpului este un drept în securitatea umană, încălcat de legea avortului. În operațiunea Dismantle v. The Queen (1985)[8], testarea rachetelor de croazieră a fost contestată fără succes ca încălcare a securității umane pentru riscul războiului nuclear. În Chaoulli v. Quebec (Procurorul General) (2005), unii judecători ai Curții Supreme au considerat chiar interdicția Quebecului de a îngriji sănătatea privată de a încălca securitatea persoanei, deoarece întârzierile în tratamentul medical ar putea avea consecințe fizice și stresante.

S-a discutat în cadrul Curții Supreme și în rândul academicienilor dacă securitatea umană garantează și unele drepturi economice. Teoretic, securitatea ar fi încălcată dacă guvernul limitează capacitatea unei persoane de a acumula venituri, prin refuzul bunăstării, luarea bunurilor esențiale pentru profesia cuiva sau refuzul licențelor. Cu toate acestea, secțiunea 7 se referă în primul rând la drepturile legale, astfel încât această lectură a drepturilor economice este discutabilă. Multe probleme economice ar putea fi întrebări politice.

Africa de Sud. În 1996, guvernul Africii de Sud a adoptat o Declarație constituțională a drepturilor, prin care recunoaște dreptul la securitatea umană în secțiunea 12, combinată cu un „drept la libertate”. „Secțiunea 12 a continuat să definească securitatea umană și a dreptului la libertate mai

[7] Hogg, Peter W.Constitutional Law of Canada. 2003 Student Ed. Scarborough, Ontario: Thomson Canada Limited, 2003, 981.

[8] Operațiunea demontare v. Regina [1985] 1 S. C. R. 441 este o decizie a Curții Supreme a Canadei în cazul în care instanța a respins o secțiune 7 Charter provocare împotriva Guvernului pentru a permite guvernului SUA pentru a testa rachete de croazieră pe teritoriul Canadian.

detaliat, inclusiv în cadrul controlului corporal și al reproducerii, libertatea de tortură și pedeapsa crudă neobișnuită, și dreptul la proces. În întregime, secțiunea 12 ne informează:

(1) Orice persoană are dreptul la libertate și securitate umană, care include dreptul:

(a) să nu fie privat de libertate în mod arbitrar sau fără justă cauză;

(b) să nu fie reținut fără proces;

(c) să fie liber de orice formă de violență din surse publice sau private;

(d) să nu fie torturat în niciun fel; și

(e) să nu fie tratat sau pedepsit într-un mod crud, inuman sau degradant.

(2) Orice persoană are dreptul la integritate corporală și psihologică, care include dreptul:

(a) să ia decizii privind reproducerea;

(b) la securitatea și controlul asupra corpului lor; și

(c) să nu fie supuși unor experimente medicale sau științifice fără consimțământul lor informat.

Turcia. Constituția Turciei garantează securitatea umană, împreună cu dreptul la libertate, la articolul 19, adoptat în 1982 și modificat în 2001. Articolul descrie limitele acestor drepturi sub formă de hotărâri ale instanțelor judecătorești în temeiul Legii, permițând instituțiilor și instituțiilor mentale pentru dependenți, extrădare etc. Articolul limitează arestarea și detenția la cazurile în care un judecător o permite, în cazul în care nu există suficient timp pentru aceasta, sau persoana este văzută ca fiind responsabilă pentru o infracțiune. Unei persoane i se va spune apoi de ce au fost arestați, iar apropiaților lor li se va spune și despre arestare. În cele din urmă, articolul permite compensarea guvernului dacă aceste drepturi sunt încălcate.

Noua Zeelanda. Actul Declarației Drepturilor din Noua Zeelandă, adoptat în 1990, garantează „Viața și securitatea persoanei” în secțiunile 8-11. Secțiunea 8 garantează dreptul la viață, cu excepția cazului în care este privat în conformitate cu justiția fundamentală, în timp ce secțiunea 9 interzice crudele și neobișnuitele pedepse. Secțiunea 10 interzice ca o persoană să fie supusă tratamentului medical împotriva voinței sale. În cele din urmă, secțiunea 11 oferă unui neozeelandez dreptul de a nu lua tratament medical.

Regatul Unit. Securitatea umană este menționată în articolul 5 din anexa I la Legea drepturilor omului din 1998[9]. Această versiune este ultima incarnare a Legii, deși au existat modificări minore de atunci[10]. Acest act nou reprezintă un aspect al „Reformei constituționale" a lui Tony Blair.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Expuneți conținutul conceptului de securitate umană!
2. Ce contradicții problematice sunt relevate în urma analizei securității umane?
3. Care sunt direcțiile principale ale formării strategiei de securitate umană?
4. Expuneți specificul asigurării securității umane în diferite țări ale lumii!
5. De ce este important să încurajăm copiii să vorbească liber, să viseze și să-și modeleze stilul de viață?

Bibliografie selectivă:

1. Rhona K.M. Smith,Textbook on International Human Rights, second edition, Oxford University Press, 2005, p. 240.
2. Hogg, Peter W.Constitutional Law of Canada. 2003 Student Ed. Scarborough, Ontario: Thomson Canada Limited, 2003, 981.
3. *Participation, Expert.*"Human Rights Act 1998". *www.legislation.gov.uk*. Retrieved 2019-06-19.
4. Legislation.gov.uk". *www.legislation.gov.uk*. Retrieved 2019-06-19.
5. Балуев Д.Г. Понятие human security в современной политологии // Меж- дународные процессы. 2003. Т. 1. № 1(1). [Baluev D.G. Ponjatie human security v sovremennoj politologii // Mezhdunarodnye protsessy. 2003. T. 1. N 1(1).] URL: http://www.intertrends.ru/one/008.htm
6. Безопасность личности. [Bezopasnost' lichnosti.] URL: http://eycb.coe. int/compass/ru/chapter_5/5_10.html

[9] Legislation.gov.uk". *www.legislation.gov.uk*. Retrieved 2019-06-19.

[10] Балуев Д.Г. Понятие human security в современной политологии // Меж- дународные процессы. 2003. Т. 1. № 1(1). [Baluev D.G. Ponjatie human security v sovremennoj politologii // Mezhdunarodnye protsessy. 2003. T. 1. N 1(1).] URL: http://www.intertrends.ru/one/008.htm

7. Безопасность человека в контексте международной политики: вопросы теории и практики / Под ред. П.А. Цыганкова. М., 2011. [Bezopasnost' cheloveka v kontekste mezhdunarodnoj politiki: voprosy teorii i praktiki / Pod red. P.A. Tsygankova. M., 2011.]
8. Кулагин В.М. Глобальная или мировая безопасность. [Kulagin V.M. Global'naja ili mirovaja bezopasnost'.] URL: http://www.intertrends.ru/fourteen/004. htm
9. Резолюция 66/290. Последующая деятельность в связи с пунктом 143 Итогового документа Всемирного саммита 2005 года, посвященным безопасности человека. [Rezoljutsija 66/290. Posledujushchaja dejatel'nost' v svjazi s punktom 143 Itogovogo dokumenta Vsemirnogo sammita 2005 goda, posvjashchennym bezopasnosti cheloveka.] URL: http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/ N11/476/24/PDF/ N1147624.pdf?OpenElement
10. Battersby P., Siracusa J.M. Globalization and Human Security. Plymouth, 2009.
11. Kuźniar R. Pozimnowojenne dwudziestolecie 1989–2010. Stosunki miedzynarodowe na przełomie XX—XXI wieku. Warszawa, 2011.

Tema 11. Securitatea comunității

11.1. Fundamentele de securitate ale comunității
11.2. Condiții care conduc la o comunitate de siguranță

Conceptul de securitate comunitară se referă la un grup de state care mențin o relație de așteptări sigure de pace. Termenul a fost introdus în uz de cunoscutul politolog *Karl Deutsch* în 1957. În lucrarea sa fundamentală: „Comunitatea politică și regiunea Nord-Atlantică: Organizația Internațională în lumina experienței istorice", Deutsch și angajații săi au definit comunitatea de securitate ca „un grup de oameni", crezând că „au ajuns la un acord în cel puțin un punct: problemele sociale comune trebuie și pot fi rezolvate prin procesele de „schimbare pașnică". Schimbările pașnice au fost definite ca „rezolvarea problemelor sociale, de obicei prin proceduri stabilite, fără a aplica o forță fizică pe scară largă". Oamenii din comunitatea de securitate sunt legați de un „sentiment de comunitate", simpatie reciprocă, încredere și interese comune.

În ciuda istoriei sale îndelungate, acest concept n-a devenit un termen general acceptat în domeniul securității internaționale. După sfârșitul Războiului Rece, conceptul de comunitate de securitate a fost adaptat de către savanții constructiviști, printre care: Emanuel Adler și Michael Barnett, autorii lucrării: Security Communities (1998). Autorii au redefinit comunitatea de securitate prin partajarea identității, valorilor și semnificațiilor; interacțiune directă versatilă; și interes reciproc pe termen lung. De atunci, mai multe regiuni ale lumii au fost explorate în cadrul comunității de securitate, în special Uniunea Europeană, diadele Canada-SUA și Mexic-Statele Unite, Mercosur și Asociația statelor din Asia de Sud-Est (ASEAN).

În literatura de specialitate sunt evidențiate diverse tipuri de comunități de securitate. Deutsch a împărțit comunitățile de securitate în două tipuri: combinate/unite și pluraliste. Comunitățile de securitate unite se întâlnesc rar în istorie. Acestea sunt create atunci când două sau mai multe state independente anterior formau un guvern comun. Un exemplu ar fi Statele Unite, după ce primele treisprezece colonii au predat cea mai mare parte a puterilor lor de conducere guvernului federal. Unirea n-are întotdeauna succes și poate fi anulată, așa cum arată Uniunea eșuată dintre Suedia și Norvegia.

Un proces alternativ și mai puțin ambițios se numește integrare. Integrarea duce la o comunitate de securitate pluralistă în care statele își păstrează suveranitatea. Statele Unite și Canada sunt exemple de comunitate de securitate pluralistă. Ambele țări sunt independente din punct de vedere politic, dar nu se așteaptă la viitoare ciocniri militare, în ciuda faptului că au avut loc în trecut. Deutsch a susținut că comunitățile de securitate pluraliste sunt mai ușor de creat și menținut decât cele combinate/unite.

11.1. Fundamentele de securitate a comunității

Securitatea comunitară este un concept care urmărește să operaționalizeze paradigmele securității umane, dezvoltării umane și construirii statului la nivel local. Acest lucru este în conformitate cu Documentul ca rezultat al Summit-ului Mondial din 2005, în care liderii globali au recunoscut că „dezvoltarea, pacea și securitatea, drepturile omului sunt interconectate, și se consolidează reciproc". Au fost elaborate o serie de abordări pentru a contribui la implementarea acestor concepte în diferite contexte, inclusiv securitatea cetățenilor, siguranța comunității, prevenirea/reducerea violenței armate și securitatea comunității. Aceste abordări sunt destul de similare și nu există limite conceptuale clare între ele. De fapt, în multe contexte, diferite terminologii sunt utilizate în tandem (de exemplu, siguranța și securitatea comunității). Utilizarea termenului „securitate comunitară" nu este nouă. Securitatea comunitară este una dintre cele șapte dimensiuni ale securității umane evidențiate în Raportul privind dezvoltarea umană din 1994 (Human Development Report - HDR). Raportul definește securitatea comunității ca abordând, în primul rând protecția împotriva defalcării comunităților (cum ar fi cluburile, triburile sau familiile extinse) care oferă membrilor un sentiment liniștitor de identitate și un sistem de valori partajate.

HDR a considerat protecția minorităților etnice și a grupurilor indigene ca un punct central. Securitatea personală a fost considerată ca o altă dimensiune a securității umane și a inclus:

• Amenințări din partea statului (tortură fizică).

• Amenințări din alte state (război).

• Amenințări din partea altor grupuri de oameni (tensiune etnică).

• Amenințări de la persoane sau bande împotriva altor persoane sau bande (infracțiuni, violență pe stradă).

• Amenințări împotriva femeilor (viol, violență domestică).

• Amenințări adresate copiilor pe baza vulnerabilității și dependenței acestora (abuz asupra copiilor).

• Amenințări pentru sine (sinucidere, consum de droguri).

Conceptul contemporan de securitate comunitară, include atât securitatea de grup, cât și cea personală. Abordarea se concentrează pe asigurarea faptului că comunitățile și membrii acestora sunt „liberi de frică". Cu toate acestea, o definiție contemporană mai largă include acțiuni asupra unei game mai largi de probleme sociale pentru a asigura „libertatea de nevoi". La fel ca siguranța comunității și securitatea cetățenească, promovează o abordare sistematică, condusă de o analiză a nevoilor locale. Un avantaj al conceptului de securitate comunitară este acela că reduce decalajul dintre concentrarea asupra statului și alte concepte care se concentrează asupra individului. În centrul său se află obiectivul de a dezvolta state eficiente care sunt responsabile față de cetățeni pentru furnizarea eficientă a serviciilor. Un accent esențial este pus pe dezvoltarea proceselor politice, inclusiv pentru gestionarea relațiilor stat-societate. Subliniind aspectul „comunității", acesta încearcă să îmbrățișeze atât culturile și contextele „orientate spre individ", inclusiv multe din America Latină, cât și culturile, contextele „orientate spre grup", așa cum sunt multe în Africa și Asia de Sud. Deși aceasta este o reprezentare simplistă a fenomenelor culturale și contextuale complexe, conceptul de securitate comunitară poate fi încadrat așa încât să lase loc interpretărilor în funcție de context.

11.2. Condiții care conduc la o comunitate de siguranță

Coeziunea socială este un concept evaziv - mai ușor de recunoscut prin absența sa decât prin orice definiție. Lipsa coeziunii sociale duce la creșterea tensiunii sociale, a criminalității violente, a vizării minorităților, a încălcărilor drepturilor omului și, în cele din urmă, a conflictelor violente. Coeziunea socială se referă la toleranță și respect pentru diversitate (în termeni de religie, etnie, situație economică, preferințe politice, sexualitate, sex și vârstă), atât instituțional, cât și individual. În timp ce semnificația coeziunii sociale este contestată, există două dimensiuni principale:

• Reducerea disparităților, inegalităților și excluziunii sociale.

• Consolidarea relațiilor sociale, a interacțiunilor și a legăturilor.

Este important să se ia în considerare ambele dimensiuni pentru a obține o imagine cuprinzătoare a coeziunii sociale a unei societăți. De exemplu, o comunitate omogenă și coezivă cu legături puternice ar putea discrimina și exclude oamenii din alte medii sociale. Prima dimensiune necesită dezvoltarea de strategii pentru angajarea grupurilor excluse. Excluderea poate lua diferite forme: politice, economice, sociale și culturale. Promovarea incluziunii sociale implică abordarea relațiilor de putere și confruntarea cu grupurile sociale sau instituțiile responsabile de excludere. Obiectivul său este de a se asigura că oamenii din medii diferite au oportunități de viață similare. Există o legătură puternică între excluziunea socială și nesiguranță. Minoritățile vor deveni mai nesigure dacă sunt victimizate din cauza etniei, sexului, culturii sau religiei lor. Această insecuritate a grupului poate duce apoi la o insecuritate socială mai largă dacă un grup marginalizat decide să folosească mijloace violente pentru a-și revendica drepturile și pentru a remedia inegalitățile. Diferențele de grup nu sunt suficiente în sine pentru a provoca conflicte, dar excluziunea socială și inegalitățile orizontale oferă un teren fertil pentru mobilizarea violentă. Oamenii care au fost excluși simt adesea că au puțin de pierdut prin acțiuni violente. Exemple în care excluderea socială a fost un factor cheie în violența de grup includ Nepalul, Irlanda de Nord și Uganda de Nord.

A doua dimensiune a coeziunii sociale necesită dezvoltarea capitalului social în toate formele sale. Acesta este lipiciul invizibil care menține o societate unită chiar și în perioadele dificile și stresante. Consolidarea capitalului social poate include:

* Sprijinirea rețelelor sociale care conectează grupurile împreună.
* Dezvoltarea unui bun simț al apartenenței, a unei viziuni viitoare comune și a concentrării asupra a ceea ce au în comun diferite grupuri sociale.
* Încurajarea participării și implicării active a persoanelor din medii diferite.
* Construirea încrederii - oamenii au încredere unii în alții și în instituțiile locale să acționeze corect.
* Promovarea respectului - dezvoltarea unei înțelegeri a celorlalți și recunoașterea valorii diversității.
* Creșterea capacității de reacție a unui stat la cetățenii săi.

Construirea coeziunii comunitare se referă la construirea unor relații mai bune între oamenii din medii diferite, inclusiv cei din comunități noi și decontate. Un domeniu important al activității de coeziune comunitară este acela de a ajuta indivizii și grupurile să găsească strategii consensuale sau un teren comun în jurul căruia să poată lucra împreună.

Cu cât există mai multe rețele sociale între diverse grupuri sociale, cu cât un stat este mai receptiv față de cetățenii săi, cu atât este mai probabil ca o societate să fie coezivă și să posede mecanismele incluzive necesare pentru medierea și gestionarea unui conflict înainte ca acesta să devină violent. Îmbunătățirea coeziunii sociale se referă atât la acțiuni vizate, cât și la luarea în considerare a coeziunii în proiectarea și implementarea altor intervenții.

În plus față de inițiativele special concepute pentru a spori coeziunea socială, este important să privim coeziunea socială ca un obiectiv pentru toate programările în contexte de criză, într-un mod similar sensibilității la conflict. De exemplu, amplasarea unui centru comunitar ar putea avea un impact semnificativ asupra coeziunii. Furnizarea unei astfel de resurse unei comunități ar putea crește tensiunile cu o comunitate vecină. Cu toate acestea, construirea unui centru comunitar la granița a două comunități ar putea oferi un loc pentru membrii diferitelor grupuri sociale să se întâlnească și să întreprindă activități comune care ar putea ajuta la reducerea diviziunilor anterioare. La rândul său, acest lucru ar putea duce la o reducere a violenței și la o creștere a securității.

Desigur, în anumite contexte, grupurile coezive pot prezenta riscuri grave pentru securitatea altora. De exemplu, comunitățile mono-culturale strâns legate pot amenința comunitățile vecine de oameni din medii diferite. O abordare a coeziunii sociale în această situație ar presupune educarea comunităților învecinate unele despre altele, dezvoltarea proiectelor care leagă comunitățile între ele, abordarea inegalităților subdiacente (de exemplu, ocuparea forței de muncă sau locuințe) și construirea contactului, și a încrederii pentru a discompune imaginile negative ale celeilalte comunități. Scopul aici ar fi transformarea formelor de legătură a capitalului social care pot fi excluzive și adesea conflictuale, în capital social de legătură care leagă diferitele grupuri într-o abordare incluzivă.

Ce este o „comunitate”? Comunitățile pot fi definite la diferite niveluri - de la național la local. Acest lucru implică necesitatea acțiunii la fiecare

dintre aceste niveluri pentru a spori în mod eficient securitatea. Pe lângă faptul că sunt definite geografic, comunitățile pot fi definite și de interesele, valorile și nevoile comune ale cetățenilor (de exemplu, tinerii, femeile, comunitatea clasei muncitoare, comunitatea cu dizabilități sau o comunitate religioasă), care se pot extinde peste granițe. „Comunitate" nu se referă doar la membrii comunității individuale, ci se referă la toți actorii, grupurile și instituțiile din spațiul geografic specific, prin urmare, include organizațiile societății civile, poliția și autoritățile locale care sunt responsabile pentru furnizarea de servicii de securitate și alte servicii în acest domeniu.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Descrieți tipurile de comunități de securitate conform Deutsch!
2. Definiți noțiunea „comunitate de securitate"!
3. Enumerați condițiile necesare pentru asigurarea securității comunitare!
4. Descrieți principalele dimensiuni ale coeziunii sociale!

Bibliografie selectivă:

1. Williams, Paul D. ed. *Security Studies: An Introduction*, Routledge, UK, 2008.
2. Makinda, Samuel M. *Sovereignty and Global Security, Security Dialogue,* 1998, Sage Publications, Vol. 29(3) 29: 281-292.
3. McSweeney, Bill. *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, 1999.
4. Human Security Unit, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Human Security in Theory and Practice* (http://hdr.undp.org/en/media/HS_Handbook_2009.pdf).
5. Musarrat, Jabeen. *Governance Divide*, Pakistan Horizon, The Pakistan Institute of International Affairs, Karachi, Vol. 56, No. 4, 2003.
6. Beres, Louis Rene. *Terrorism and Global Security: The Nuclear Threat*, Westview Press Inc., 1979.

Tema 12. Securitatea politică

12.1. Esența și conținutul securității politice
12.2. Mecanismul de asigurare a securității politice a statului
12.3. Amenințări în sfera politică a securității statului și contracararea acestora
12.4. Terorismul ca o amenințare la adresa securității politice a statului

Atenția acordată problemelor de securitate, în ultimii ani, desemnează prioritățile actuale și orientările valorice ce apar sub influența schimbărilor globale. Viața în siguranță vine în prim plan pentru societate chiar și prin restrângerea drepturilor și libertăților omului, care nu pot fi utilizate în mod eficient în fața amenințărilor reale la adresa vieții și sănătății umane. În acest context, interesele statului și ale societății coincid: întărirea influenței instituțiilor statului asupra vieții publice nu provoacă o opoziție puternică din partea cetățenilor, cu condiția că siguranța lor să fie garantată.

Condiția necesară pentru dezvoltarea durabilă a statului, soluționarea problemelor social-economice urgente și realizarea proiectelor naționale prioritare, consolidarea pozițiilor sale internaționale este securitatea politică. Acest lucru se datorează faptului că în sfera politică se formează fenomene și procese care determină, și caracterizează stabilitatea statului, capacitatea acestuia de a servi pentru a asigura parteneriatul social, pacea civilă și armonia națională în țară, fără de care orice dezvoltare satisfăcătoare a individului sau a societății este absolut imposibilă. Politica constă în distribuirea autoritară a valorilor, iar sistemul politic, reacționând la impulsurile care vin, previne conflictele ce apar în acest sens.

12.1. Esența și conținutul securității politice

În cadrul asigurării securității naționale, o caracteristică fundamentală importantă este starea sferei politice a societății în general și a sistemului politic în special. Sfera politică cuprinde relația dintre oameni, legată de putere, care asigură securitatea comună.

Viața popoarelor se află sub influența tot mai mare a politicii, atât a propriilor instituții și organizații, cât și a altor țări, precum și a organiza-

țiilor și mișcărilor internaționale. În fiecare stat se multiplică numărul de politici. Se vorbește despre politica economică, socială, militară, tehnică, națională, culturală, de personal, demografică etc. Eșecurile și creșterile în dezvoltarea oricăror sfere și aspecte ale vieții publice sunt asociate cu politica. Actualmente, este omniprezentă și atotcuprinzătoare, prin urmare, este responsabilă pentru toate. Unul dintre cele mai importante obiective politice este de a asigura dezvoltarea societății, adică anticiparea, localizarea și eliminarea pericolelor interne și externe. Politica este obligată nu numai să anticipeze creșterea amenințărilor, ci și să determine crearea și funcționarea eficientă a tipurilor adecvate de securitate. În același timp, politica în sine are nevoie de protecție, adică asigurarea securității sale. Pierderea guvernării politice de către societate duce inevitabil la distrugerea întregului sistem. Esența securității politice este interpretată în moduri diferite. Unii o înțeleg ca conservarea ordinii constituționale existente, a stabilității politice și sociale. Alții - ca apărare a valorilor democratice, a democrației, sau ca neutilizare a violenței în scopuri politice etc. Fiecare dintre aceste interpretări este acceptabilă, dar totuși destul de vulnerabilă.

Securitatea politică este protecția sistemului politic al societății împotriva amenințărilor externe și interne. Într-un sens restrâns, securitatea politică este:

- ✓ inviolabilitatea suveranității naționale;
- ✓ puterea statului și a sistemului constituțional al țării;
- ✓ formarea și funcționarea eficientă a sistemului politic, precum și a tuturor instituțiilor statului în interesul majorității cetățenilor;
- ✓ inadmisibilitatea presiunii din exterior și interferența gravă în treburile statului din forțele exterioare.

Ea poate fi caracterizată ca un echilibru dinamic al sistemului politic. Charles Louis de Montesquieu, analizând soarta Romei antice și a Cartaginei, a remarcat că, cu cât siguranța lor era mai îndreptată spre invariabilitatea calității lor, cu atât mai mult, ca și apele stagnante, erau deteriorate. În multe privințe, exact așa s-a întâmplat cu fosta URSS. Astfel, pentru a evita crearea cataclismelor sociale de către politică, sunt necesare în primul rând abordări și mecanisme speciale pentru a asigura securitatea politică a statului. Esența lor constă în:

- ✓ identificarea oportunităților societății de a rezista impactului negativ asupra sistemului politic;

- ✓ în elucidarea esenței puterii și a concentrării acesteia asupra soluționării problemelor vitale;
- ✓ în analiza obiectivă a acțiunilor funcționale ale principalelor instituții politice legate de asigurarea dezvoltării durabile a societății;
- ✓ în studierea modalităților de activitate a diferitor subiecți ai politicii, ținând cont de nivelul conștiinței politice și de tipul comportamentului politic al maselor.

12.2. Mecanismul de asigurare al securității politice a statului

Mecanismul de asigurare a securității politice presupune o influență politică intenționată a autorităților și administrației statului asupra proceselor politice, relațiilor, factorilor și condițiilor pentru realizarea intereselor vitale ale grupurilor sociale în sistemul general de securitate națională și formarea pe această bază a capacității societății, a statului și a individului de a se dezvolta și de a prospera în condițiile de expunere la amenințări și pericole. Acesta include o serie de elemente și interacțiunea lor intenționată. Este vorba despre:

- ✓ obiecte (teritoriu, instituții de stat și socio-politice, organisme guvernamentale, drepturi și libertăți politice, precum și activitatea politică reală a cetățenilor, grupurilor sociale și asociațiilor etc.) care necesită protecție;
- ✓ sistemul legilor relevante (temeiul juridic);
- ✓ subiecți (instituții și organisme speciale, precum și alte instituții publice și de stat, societate și cetățeni care au astfel de funcții), concepute pentru a proteja sfera politică;
- ✓ mijloace, metode și căi care servesc acest lucru;
- ✓ criteriile de evaluare a stării securității politice și a eficacității mecanismului acesteia.

Un factor semnificativ care influențează eficacitatea asigurării securității politice și a completării acesteia sunt procesele de autoorganizare în diferite sfere ale vieții statului, și a societății. Aceste procese fac posibilă îmbunătățirea calității și ordinii în sferele spirituale, politice, militare, economice, publice, informaționale, și de mediu, chiar și în absența unei influențe de control politic exprimată clar din partea sa. Procesele de auto-organizare sunt „lansate” atunci când există un sistem unic și consistent

de valori, obiective și interese în societate. Unitatea dialectică a proceselor de management politic și autoorganizare poate crea condițiile necesare societății moderne și dezvăluie noi modalități de dezvoltare a acesteia sub influența celor mai nefavorabili factori, condiții, amenințări și pericole.

Arta de a asigura securitatea politică a societății, a statului și a individului constă în alegerea optimă de către stat și societate (pe baza situației socio-politice specifice din țară și din lume) a raportului necesar al influenței controlului politic (noi strategii de stat, doctrine, proiecte, programe, legi etc.) și procesele de autoorganizare în societate (dezvoltarea și consolidarea de noi valori în documentele politice, literatură, artă, în mass-media, inclusiv ideea națională, idealurile, tradițiile, normele de comportament etc.). Prezența unui astfel de sistem de valori, obiective și interese ale statului, dezvoltat constant de societate, stat și susținut de fiecare cetățean, este un element important în formarea garanțiilor sociale pentru integrarea societății, prevenirea arbitrariului din partea statului și o creștere a nivelului de securitate al acestuia.

Factorii principali care influențează asigurarea securității politice a țării sunt:

- ✓ particularitățile proceselor politice în societate;
- ✓ locul și rolul statului în sistemul de relații publice;
- ✓ situația politică din jurul statului, natura relațiilor cu alte state;
- ✓ etapele istorice și ritmurile de dezvoltare, principiile de autoorganizare, precum și tradițiile în construirea unui sistem de securitate, protejarea intereselor și valorilor naționale ale societății;
- ✓ gradul de cultură politică a societății.

Printre acești factori, un rol special este atribuit culturii politice a populației. Ea este exprimată în mod clar și înțelegerea profundă de către toți membrii societății a rolului politicii în viața lor, soarta istorică, în cunoașterea și capacitatea de a crea, și de a controla mecanismul de dezvoltare, și metodele de realizare a politicii în viață. Problema de bază a asigurării securității politice în societate este problema puterii de stat și aceasta se datorează următoarelor circumstanțe: funcționarea eficientă a mecanismelor de stat ale puterii asigură gradul necesar de sustenabilitate, atât a domeniului politic, cât și a întregului sistem public; prin structurile de putere se realizează reglementarea proceselor politice în societate; autoritățile publice conduc și direcționează activitatea organizațiilor și instituțiilor speciale

care se ocupă de localizarea, neutralizarea amenințărilor emergente pentru societate. În acest sens, este necesar să se reprezinte în mod clar întregul sistem al relațiilor de putere, al intereselor puterii și al mecanismelor de funcționare a acesteia în vederea asigurării securității în ansamblu. Atunci când se analizează problema puterii și rolul acesteia în securitatea politică a societății, este recomandabil să se aloce două aspecte. Primul: permite să arate proprietăți și caracteristici ale diferitelor tipuri de sisteme de putere politică din punct de vedere al capacității lor de securitate, să ia în considerare condițiile necesare pentru o activitate eficientă de putere, instituții în domeniul protecției societății împotriva pericolelor și amenințărilor.

Al doilea aspect permite demonstrarea mecanismului de activitate a structurilor de putere și a organelor sale speciale de securitate. Problema guvernului în sine, ca sursă de pericole pentru societate și cetățeni, este relevantă. Experiența istorică a dezvoltării civilizației mondiale arată că, în anumite condiții, securitatea societății și a guvernului în sine poate fi asigurată printr-o politică represivă în raport cu diferitele segmente ale populației, grupurile sociale și cetățenii individuali ai statului. Autoritățile care urmează un astfel de curs nu numai că creează o amenințare serioasă pentru interesele societății și ale individului, dar acționează, și ca o forță inumană, anti-popor. Această putere prezintă un pericol grav, atât pentru cetățeni, cât și pentru societate în ansamblu, dacă activitatea sa duce la distrugerea structurilor economice, socio-politice, culturale și de altă natură formate organic, o scădere accentuată a nivelului de trai al populației, cauzează fenomene de confruntare între grupurile sociale și contribuie creșterea contradicțiilor în societate. Puterea reală existentă în societate se transformă într-o forță distructivă atunci când acțiunile sale intră în conflict cu interesele naționale ale țării, duc la o încălcare a suveranității și securității, pierderea autorității statului. Lipsa unității de putere a tuturor subiecților de-a lungul verticalei nu numai că slăbește puterea de stat, dar generează și separatism, tensiune socio-politică în societate, întărește sentimentele naționaliste, șovine și anti-stat ale anumitor grupuri și straturi ale populației, ceea ce duce în cele din urmă la intensificarea amenințărilor prăbușirii statului.

În asigurarea securității naționale, în sfera politică pe termen lung, statul pleacă de la necesitatea îmbunătățirii constante a măsurilor de aplicare a legii pentru identificarea, prevenirea, suprimarea și divulgarea actelor de

terorism, extremism și alte încălcări penale ale drepturilor, și libertăților omului, și ale drepturilor civile, proprietate, ordine publică și siguranță publică, structura constituțională a statului. Astfel, funcționarea mecanismului de securitate politică depinde în mare măsură de politică. Furnizarea acestuia implică un complex de forme, mijloace și metode nu numai politice, ci și economice, ideologice, informaționale, organizaționale, și de altă natură. Dar, în același timp, rolul decisiv în alegerea formelor, metodelor și mijloacelor aparține politicii în sine, conducerii politice a țării.

Principalele sarcini pentru asigurarea securității politice pot fi:

- îmbunătățirea structurii politice a societății în sine;
- consolidarea unității celor trei ramuri ale guvernării (legislativ, executiv și judiciar);
- crearea unei puteri echilibrate pe verticală de la centru la autoritățile locale și asigurarea funcționării efective a acestora;
- un răspuns adecvat al tuturor ramurilor guvernamentale la toate provocările ar trebui să fie sistemic și preventiv, deoarece inacțiunea guvernului implică euforia permisivității și a omnipotenței false;
- formarea unei politici de stat care să protejeze într-adevăr societatea în ansamblu și cetățenii săi, consolidând rolul cetățenilor în acest proces.

Securitatea politică este concepută pentru a rezolva o sarcină contradictorie: pe de o parte, pentru a proteja în mod fiabil o politică axată pe interesele naționale și, pe de altă parte, pentru a exclude transformarea acesteia într-un proces dăunător și periculos pentru interesele naționale. Aceasta reflectă complexitatea asigurării securității politice ca o sarcină vitală pentru societate.

În istoria dezvoltării societății există multe exemple, când sistemul de securitate politică în practică a apărat cu sârguință politica defectuoasă și chiar criminală față de interesele naționale, a protejat împotriva criticii și responsabilității subiecților săi. Acest lucru se datorează faptului că instituțiile puterii pot fi conduse de reprezentanții mișcărilor anti-populare. În același timp, are o importanță deosebită luarea în considerare a caracteristicilor politicii interne și externe, a factorilor și condițiilor care afectează procesele politice din sfera securității. Aceasta se datorează faptului că securitatea politică, pe de o parte, se manifestă în cadrul sistemului de politici mondiale și al relațiilor internaționale, iar, pe de altă parte, calitățile sale esențiale sunt dezvăluite în procesele și fenomenele interne. Prin urmare,

în mod inevitabil este necesar să se diferențieze aspectele externe și interne ale sferei politice, și să fie analizate separat una de cealaltă.

În plus, securitatea politică poate fi înțeleasă ca un set de măsuri, organe și funcții ale statului, ale societății pentru a proteja interesele politice ale cetățenilor. Este vorba despre interesele realizate prin relații politice, forme de guvernare, mecanisme de guvernare, prezența liderilor politici și a forțelor care ar contribui la dezvoltarea eficientă și durabilă a țării și la creșterea nivelului de trai al cetățenilor săi. În sfera politicii externe, se regăsesc următoarele interese:

→ păstrarea și consolidarea suveranității și integrității teritoriale, poziții puternice și autoritare în comunitatea mondială;
→ crearea unor condiții externe favorabile pentru o creștere durabilă și dinamică a economiei, modernizarea acesteia și transferul către o cale inovatoare de dezvoltare;
→ avansarea activă a cursului către consolidarea generală a păcii internaționale, a securității generale și a stabilității;
→ formarea de relații de bună vecinătate cu statele vecine, asistență în eliminarea existenței și prevenirea apariției unor noi focare de tensiune și conflicte în regiunile adiacente;
→ dezvoltarea relațiilor bilaterale și multilaterale de parteneriat reciproc benefic și egal cu statele străine, asociații interstatale, organizații internaționale și forumuri;
→ consolidarea pozițiilor comerciale și economice ale țării în sistemul relațiilor economice mondiale, sprijin diplomatic pentru interesele operatorilor economici interni peste hotare, nediscriminarea bunurilor domestice, a serviciilor, a investițiilor, folosind capacitățile organizațiilor economice și financiare internaționale și regionale pentru aceste scopuri;
→ protecția cuprinzătoare a drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor și compatrioților săi care locuiesc în străinătate;
→ promovarea dezvoltării dialogului constructiv, a parteneriatului între civilizații în interesul consolidării armoniei și îmbogățirii reciproce a diferitelor culturi și religii.

Aspectul extern al securității politice constă, în primul rând, în asigurarea suveranității statului, a capacității sale de a conduce o politică externă independentă, bazată pe obiective și interese naționale. Încălcarea

suveranității naționale reprezintă o amenințare pentru interesele vitale ale țării. Cu toate acestea, acest aspect nu se limitează doar la interesele statului, deoarece în domeniul relațiilor internaționale, subiectul politicii nu este doar statul național, ci împreună cu acesta, diverse asociații publice, organizații neguvernamentale și grupuri de cetățeni pot acționa ca subiecți în domeniul politicii externe. Acestea au nevoie de sprijin politic și juridic, și de protecție fiabilă.

Printre numeroșii factori externi care afectează securitatea politică a țării, se regăsesc: schimbări profunde în peisajul geopolitic, al cărui catalizator a fost criza financiară și economică globală; dispersia potențialului global de forță și dezvoltare, mutarea sa către est, în primul rând spre regiunea Asia-Pacific. Intrarea în fruntea politicii mondiale și a economiei noilor jucători; schimbarea echilibrului militar al forțelor între diferite state și grupuri de state, dorința de a construi și moderniza potențialele ofensive, de a crea și de a utiliza noi tipuri de arme; incapacitatea alianțelor politico-militare tradiționale de a contracara întreaga gamă de provocări și amenințări moderne care sunt transfrontaliere în natură; interdependența economică a statelor, problemele structurale nerezolvate și o depresie prelungită în principalele țări occidentale, concurența sporită în ceea ce privește distribuția resurselor strategice și transformările calitative în sectorul energetic; tendința de a spori importanța factorului de identitate civilizațională, dorința de a reveni la rădăcinile civilizaționale ale popoarelor individuale din Orientul Mijlociu și Africa de Nord; se încearcă reglementarea crizelor prin aplicarea de sancțiuni unilaterale de presiune și alte măsuri de forță, inclusiv agresiunea armată, în afara Consiliului de Securitate al ONU; pericolul proliferării armelor de distrugere în masă și a mijloacelor de livrare a acestora, terorism internațional, trafic necontrolat de arme și militanți, radicalizarea sentimentelor publice, provocarea extremismului religios și a antagonismelor etno-confesionale, migrația ilegală, pirateria maritimă, traficul de droguri, corupția, conflictele regionale și interne, lipsa resurselor vitale, problemele demografice, sărăcia mondială, provocările de mediu și sanitar-epidemiologice, schimbările climatice, amenințările la adresa informațiilor și securitatea alimentară.

În sfera politică internă, acestea sunt:

→ păstrarea stabilității sistemului constituțional, a instituțiilor puterii de stat;

→ *asigurarea păcii civile și a armoniei naționale, integritatea teritorială, unitatea spațiului juridic, legea și ordinea;*
→ *finalizarea procesului de formare a unei societăți democratice;*
→ *neutralizarea cauzelor și condițiilor care conduc la apariția extremismului politic și religios, a separatismului etnic și a consecințelor acestora: conflicte sociale, interetnice și religioase, terorism.*

Aspectul intern al securității politice este caracterizat de stabilitatea și eficiența instituțiilor guvernamentale, de capacitatea structurilor de putere de a controla procesele politice, de a solicita sprijinul majorității cetățenilor și de prezența unei societăți civile care funcționează eficient, care asigură stabilitatea politică a statul. Securitatea politică internă înseamnă absența confruntării în sfera relațiilor politice, manifestările de masă ale extremismului politic și confruntarea dintre guvern și popor.

Printre numeroșii factori interni care influențează securitatea politică a statului pot fi distinși: corupția organelor guvernamentale, a agenților de aplicare a legii și a procurorilor, incriminarea societății și a activității economice; crearea și sprijinul de către autoritățile unui singur partid, subdezvoltarea societății civile, nihilismul politic al cetățenilor; lipsa creșterii economice, sărăcirea continuă a populației, șomajul în regiunile subdezvoltate, procesul de stratificare a proprietății în cele mai sărace și mai bogate regiuni; tendință de agravare a situației demografice, o manifestare acută a depopulării unor țări; lipsa unei politici clare de migrație, creșterea numărului migranților necontrolați. Starea conștiinței politice a cetățenilor și cultura politică a societății au un impact semnificativ asupra dezvoltării politice sigure a societății.

Astfel, esența securității politice constă în capacitatea și abilitatea individului, societății și statului de a se dezvolta în prezența amenințărilor, conflictelor, incertitudinilor, riscurilor și a realizării acestei capacități și oportunități în condiții politice reale. Aceasta este determinată de posibilitatea de a desfășura o politică externă și internă independentă și de a aborda problemele dispozitivului public. Depinde de stabilitatea politică internă și de durabilitatea situației statului pe arena internațională. Securitatea politică este caracterizată de un statut în care se oferă sprijin masiv pentru regimul politic constituțional, asigurând stabilitatea și protecția cetățenilor împotriva arbitrariului statului, precum, și un stat în care pluralismul politic, și lupta politică să nu dobândească caracterul unei confruntări antagoniste care subminează bazele existenței statului și a societății.

Baza primară care determină securitatea politică ca set de măsuri, organe, funcții ale statului și societății impune nevoia tot mai mare de a proteja interesele politice ale țării, ale oamenilor, ale societății și ale cetățenilor. Cu referire la conținutul conceptului de securitate politică, vom evidenția elementele: intelectuale, informaționale, militare, economice, sociale, de mediu și securitatea politică în sine. Acestea în totalitatea lor reflectă structurile corespunzătoare, funcțiile, proprietățile părților, procesele sistemului de securitate care asigură funcționarea și dezvoltarea tuturor sferelor societății: spirituală, politică, economică, militară, socială.

12.3. Amenințări în sfera politică a securității statului și contracararea acestora

Principalele surse de amenințări la adresa securității politice sunt:

→ serviciile de informații și alte activități ale serviciilor speciale, și ale organizațiilor statelor străine, precum, și ale persoanelor fizice, care vizează deteriorarea securității statului;

→ activitățile organizațiilor teroriste, grupurilor și persoanelor care vizează schimbarea forțată a bazelor sistemului constituțional al țării, perturbarea funcționării normale a autorităților statului (inclusiv acțiuni violente împotriva personalităților de stat, politice și publice), distrugerea facilităților militare și industriale, a întreprinderilor, a instituțiilor care susțin viața socială, intimidarea populației, inclusiv prin utilizarea armelor nucleare, chimice sau a substanțelor radioactive, chimice, și biologice periculoase;

→ activități extremiste ale organizațiilor și structurilor naționaliste, religioase, etnice, și de altă natură care vizează încălcarea unității și integrității teritoriale a statului, destabilizarea situației politice, și sociale interne din țară;

→ activitatea organizațiilor și grupurilor criminale transnaționale legate de traficul ilicit de droguri și substanțe psihotrope, arme, muniții, explozivi;

→ creșterea continuă a atacurilor criminale îndreptate împotriva personalității, proprietății, puterii de stat, securității publice și economice, precum, și a celor legate de corupție.

Ce măsuri trebuie aplicate pentru a reduce nivelul amenințărilor politice în condițiile actuale?

- Răspunsul la amenințări trebuie să fie adecvat;
- Asigurarea previziunilor, prognozei în dezvoltarea proceselor politice, dezvoltarea capacității de a întreprinde măsuri preventive de prevenire și neutralizare a amenințărilor ce subminează securitatea politică a țării;
- Combinația optimă de interese în cadrul securității regionale și naționale. Interesele de securitate ale oricărui stat (federal, unitar) ar trebui rezolvate în unitate organică, cu păstrarea intereselor diferiților subiecți și nu în detrimentul celuilalt. Este necesar un mecanism pentru a asigura o astfel de unitate;
- Integrarea sistemului de securitate al oricărui stat cu sistemele de securitate internaționale regionale (paneuropene, Asia-Pacific etc.) și globale, precum, și cu sistemele de securitate națională din alte țări, în primul rând cele vecine. Sistemele de securitate colectivă ar trebui să ocupe un loc special;
- Utilizarea rațională și eficientă a tuturor forțelor, și mijloacelor implicate în rezolvarea problemelor de asigurare a securității politice;
- Securitatea politică garantată împotriva amenințărilor externe. Funcția de a proteja statul împotriva amenințărilor externe este îndeplinită de forțele armate. Există o relație directă între securitatea politică externă și starea forțelor armate din orice țară;
- Îmbunătățirea sistemului puterii de stat;
- Asigurarea siguranței umane a cetățenilor, prin garantarea drepturilor și libertăților fundamentale etc.

Astfel, securitatea politică este un set de măsuri ce-și propun dezvoltarea stabilă a statului, societății și a individului în interesul îmbunătățirii bunăstării populației. Se bazează pe păstrarea stabilității politice a statului de influențele externe și interne. În cele din urmă, asigurarea securității politice este asociată cu însăși existența unui anumit stat. Politica de asigurare a securității politice constă în identificarea, prevenirea și eliminarea acelor factori care pot dăuna intereselor politice ale țării, oamenilor, societății, care pot provoca regresia politică și chiar moartea politică a statului, precum și transformarea politicii statului de la o forță constructivă la o forță distructivă, o sursă de necazuri și nenorociri pentru oameni, țări.

12.4. Terorismul ca amenințare la adresa securității politice a statului

Terorismul este metoda prin care un grup organizat sau un partid încearcă să-și atingă obiectivele declarate prin utilizarea sistematică a violenței. După cum s-a dovedit istoria terorismului, în ultimii 100-150 de ani, niciun stat n-a fost imun la diverse manifestări a terorismului și adesea primele sale ținte au fost tocmai țările care, din cauza intereselor oportuniste, au manifestat toleranță față de mișcările radicale, practicând teroarea. În știința mondială contemporană există două abordări ale conceptului de „terorism". Din perspectivă biologică, acest fenomen se referă la natura umană „violentă", dorința „naturală" a oamenilor de a amenința interesele celorlalți și de a folosi mijloacele disponibile pentru a-și atinge obiectivele. Al doilea aspect, predominant social, provine din semnificația determinantă de procesele sociale ale apariției terorismului. Cu toate acestea, în teoria politică, teoria relațiilor internaționale nu găsim o interpretare unanim acceptată a conceptului. Dificultățile în dezvoltarea unei definiții convenite la nivel internațional a „terorismului" se datorează unor motive *obiective* și *subiective.* Interpretările obiective ale terorismului pornesc de la înțelegerea securității naționale a statului, de la divergența reprezentărilor despre formele și tipurile de terorism internațional. Subiectivismul evidențiază reticența unor state de a se lega cu o formulă solidă capabilă să creeze obstacole în calea comunicării lor ascunse de lume și a propriului popor cu activitățile teroriste.

Terorismul modern se caracterizează prin următoarele tendințe:

- transferul motivației activității teroriste în sfera rezolvării conflictelor naționale și religioase;
- extinderea bazei sociale a terorismului și consolidarea structurilor sale organizatorice;
- schimbarea obiectului activității teroriste: victimele terorii nu sunt atât autorii conflictului, cât oamenii pașnici care n-au nimic de-a face cu apariția și soluționarea contradicțiilor;
- dorința teroriștilor de a utiliza noi mijloace în activitățile lor criminale pentru a intimida oamenii și statele;
- creșterea amplorii activităților teroriste, apariția terorismului internațional;

- transformarea terorii în una dintre formele politicii interne și externe ale unor state, precum, și a partidelor, și organizațiilor care vizează atingerea anumitor obiective folosind violența;
- cinism, cauzând natura actelor teroriste.

În literatura juridică modernă dedicată problemelor terorismului, pot fi găsite unele semne distinctive ale terorismului ca un act criminal:

- generează un pericol social ridicat care rezultă din comiterea unor acțiuni în general periculoase sau a unei amenințări la adresa acestora;

- are caracter public de execuție;

- crearea deliberată a unei atmosfere de frică, depresie, tensiune;

- Violența în general periculoasă este utilizată împotriva unor persoane sau bunuri, iar impactul psihologic este asupra altor persoane.

Astfel, terorismul (din cuvântul „teroare", care înseamnă „groază") este un mijloc de influență psihologică. Obiectivul său principal - nu sunt cei care au devenit victime, ci cei care au supraviețuit. Scopul său nu este crima, ci intimidarea și demoralizarea celor vii. Victimele sunt un instrument pentru atingerea unui obiectiv. Crima este o metodă de atingere a unui obiectiv.

În știința contemporană găsim peste 200 de definiții ale terorismului.

În **Rusia,** definiția legală a „terorismului" ne informează: „Terorismul este violența sau amenințarea utilizării violenței împotriva unor persoane sau organizații, precum și distrugerea (deteriorarea) sau amenințarea cu distrugerea (deteriorarea) bunurilor și a unor obiecte materiale, creând un pericol de moarte pentru oameni, provocând daune materiale semnificative, sau apariția altor consecințe periculoase din punct de vedere social, efectuate în scopul încălcării siguranței publice, intimidării populației sau influențării adoptării de către autorități a unor decizii benefice teroriștilor sau satisfacerea proprietății lor ilegale și (sau) a altor interese; încălcarea dreptului la viață a unui om de stat sau a unei persoane publice, săvârșită în vederea încetării statului sau a altei activități politice, sau din răzbunare pentru o astfel de activitate; un atac asupra unui reprezentant al unui stat străin sau a unui angajat al unei organizații internaționale care se bucură de protecție internațională, precum și la sediul biroului sau vehiculele persoanelor care beneficiază de protecție internațională, dacă acest act este comis în scopul provocării unui război sau al complicării relațiilor internaționale." *Legea federală din 6 martie 2006 nr. 35-FZ "privind combaterea*

terorismului": art. 3. Terorismul este ideologia violenței și practica de a influența luarea deciziilor de către autoritățile de stat, guvernele locale sau organizațiile internaționale asociate cu intimidarea populației și (sau) alte forme de acțiuni violente ilegale. Codul penal al Federației Ruse (art. 205) prevede următoarea interpretare a fenomenului: „Terorismul, adică săvârșirea unei explozii, incendiere sau alte acțiuni care creează pericolul de moarte al oamenilor, cauzând daune materiale semnificative sau apariția altor consecințe periculoase din punct de vedere social, dacă aceste acțiuni comise în scopul încălcării siguranței publice, intimidării populației sau influențării luării deciziilor de către autorități, precum și amenințarea de a comite astfel de acțiuni în aceleași scopuri."

În **Statele Unite**, terorismul este definit în Codul de legi al Statelor Unite Titlul 22 Secțiunea 2656 f (d). Terorismul este violență deliberată, motivată politic, săvârșită împotriva civililor sau țintelor de către grupuri subnaționale federale sau agenți clandestini, de obicei cu scopul de a influența starea publică de spirit.

Motivele apariției și dezvoltării terorismului pot fi împărțite în politice, sociale, economice, religioase și spirituale. Motivele politice sunt: instabilitate politică; lipsa măsurilor de asigurare a securității populației; influența asupra conștiinței publice a regimurilor juridice totalitare, dictatoriale; conflictul etern al Occidentului și Orientului. Motivele sociale: nivelul scăzut de viață în țară. Motivele economice: terorismul este o afacere capabilă să genereze un venit considerabil organizatorilor săi. Motivele religioase: prezența curenților religioși care promovează violența. Motivele spirituale: criza societății, denaturarea valorilor juridice și umane.

Terorismul modern este, în general, împărțit în trei tipuri principale: de stat, de opoziție (intern), transnațional (internațional). ***Terorismul de stat -*** se manifestă în dorința elitei politice, care a capturat ilegal puterea în țară sau a pierdut sprijinul populației ca urmare a politicii anti-naturale pe care o conduce, prin orice mijloace de a-și menține puterea. ***Terorismul de opoziție (intern) -*** are diferite culori politice și poate fi inițiat de separatist, naționalist, etnoreligos, anarhist, levatski, drept și alte mișcări care se opun politicii puterii centrale a țării. ***Terorism transnațional (internațional) -*** s-a dezvoltat din terorismul de opoziție. Ascunzându-se de persecuția autorităților de pe teritoriul statelor vecine, teroriștii, mai devreme sau mai târziu, iau calea luptei cu guvernele acestor țări. Ulterior, de regulă,

organizațiile teroriste naționale sunt unite în uniuni și organizații regionale.

Prin **activitatea teroristă internațională** se subînțelege activitatea desfășurată de:

- un terorist sau o organizație teroristă pe teritoriul mai multor state, care dăunează intereselor mai multor state;
- cetățenii unui stat în raport cu cetățenii altui stat;
- în cazul în care atât teroristul, cât și victima terorismului sunt cetățeni ai aceluiași stat sau ai diferitelor state, dar infracțiunea este comisă în afara teritoriilor acestor state.

Terorismul internațional ca amenințare la adresa securității are următoarele caracteristici:

- posibilitatea agresiunii militare imediate a forțelor teroriste internaționale împotriva țărilor individuale;
- crearea instabilității în interiorul țărilor individuale, care poate duce la coliziuni armate (războiul civil);
- provocarea conflictelor politice și militare între state;
- pierderi masive de vieți umane ca urmare a atacurilor teroriste, uneori la o scară mai mare decât în război.

Există șase tipuri de terorism modern: terorism naționalist, terorism religios, terorism cu sprijinul statului, terorismul extremiștilor de stânga, terorismul extremiștilor de dreapta, terorismul anarhiștilor. *Terorismul naționalist* - are scopul formării unui stat separat pentru grupul său etnic. Ei o numesc „eliberare națională", despre care ei cred că restul lumii a uitat. *Terorismul religios* este utilizarea violenței în scopuri pe care teroriștii le consideră definite de Domnul. În același timp, obiectele atacurilor lor sunt neclare și geografic, etnic și social. *Terorismul cu sprijinul statului* - utilizează grupurile teroriste de către guvernele diferitelor state ca o modalitate ieftină de a-și atinge obiectivele. *Terorismul extremiștilor de stânga* își propune să distrugă capitalismul, să-l înlocuiască cu un regim comunist sau socialist. *Terorismul extremiștilor de dreapta* se luptă împotriva guvernelor democratice pentru a le înlocui cu statele fasciste. *Terorismul anarhist* reprezintă un fenomen global din anii '70 ai sec. al XIX-lea până în anii '20 ai secolului XX. Președintele SUA, William Mcinley a fost ucis de un anarhist în 1901. Unii experți sugerează că antiglobalistii moderni pot da naștere unui nou val de terorism anarhic.

În literatura juridică, se poate găsi conceptul de *terorism suicid*, care determină modul în care dorința de a-și sacrifica viața pentru a atinge un anumit scop politic. În plus, în literatura de specialitate poate fi găsit conceptul „terorism tehnologic”, care este înțeles ca utilizarea ilegală a armelor nucleare, chimice, bacteriologice (biologice) sau a componentelor acestora, nucleare, radioactive, substanțe chimice foarte toxice, patogene microorganisme, precum și eșecul eliminării, distrugerii sau confiscării instalațiilor nucleare, chimice sau de altă natură, sistemelor de susținere a vieții din orașe și centrele industriale pentru a atinge scopuri politice, economice și de altă natură.

Actualmente, obiectele principalele ale atacurilor teroriste sunt:

- o persoană (persoană fizică) în legătură cu activitățile sale de stat, publice sau de altă natură, sau din răzbunare pentru astfel de activități;
- persoane (grupuri de persoane) în blocuri locative, hoteluri, cinematografe și alte locuri ale aflării lor permanente sau temporare, precum și în locurile lor de congestie în masă în desfășurarea activităților publice, culturale sau politice;
- clădirile administrative ale instituțiilor publice, băncilor, corporațiilor comerciale și industriale, precum, și clădirile organelor de drept, și serviciilor speciale;
- obiecte periculoase de urgență din industrie, transport, complex de combustibil și energie, și utilități; centrale nucleare, hidro, și termice, întreprinderi de alimentare cu apă, conducte de gaze, și petrol, producători de petrol, și rafinării de petrol, poduri feroviare, și auto, autostrăzi;
- alte obiecte și mijloace de transport (aerian, feroviar, rutier, fluvial, maritim).

Practica acțiunilor teroriste moderne poate fi privită prin formele lor. În prezent, locul central printre formele utilizate este ocupat de: explozii folosind dispozitive explozive; incendierea, distrugerea obiectelor materiale; uciderea și vătămarea corporală gravă a indivizilor; răpire și luare de ostatici; represalii împotriva personalităților de stat și publice; propaganda terorismului; crearea de grupări și organizații teroriste; acordarea de asistență organizațiilor teroriste; terorism psihologic; terorism cibernetic. Aceste forme de activitate teroristă reflectă schimbările care au loc în con-

ținutul terorismului. Astfel, amploarea terorismului modern este enormă și include: infracțiuni împotriva persoanei; crime de grup; moartea în masă a cetățenilor ca urmare a unor acte teroriste; acțiuni la scară largă împotriva comunității mondiale.

Pot fi observate două tendințe principale în dezvoltarea sa: globalizarea și politizarea. În secolul al XX-lea, terorismul a devenit: una dintre cele mai periculoase provocări pentru stabilitatea internațională, transformat într-o problemă globală - terorismul internațional; a devenit periculos din punct de vedere social, multilateral în ceea ce privește obiectivele urmărite și tipurile de manifestare; au avut ocazia de a utiliza realizările științei și tehnologiei în propriile scopuri; în mai multe cazuri, a început să se desfășoare cu participarea organelor de stat, după ce a primit statutul de „terorism de stat". George Bush - senior, fostul presedinte al SUA, într-unul din discursurile sale, menționa: „Eu nu cred că poate învinge terorismul, dar poate crea condițiile în care cei care folosesc teroarea ca instrument, vor pierde sprijinul în diferite zone ale lumii".

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Descifrați conținutul securității politice!
2. Caracterizați amenințările în sfera politică a societății contemporane!
3. Ce cunoașteți despre aspectele externe și interne ale securității politice?
4. Descifrați mecanismul de asigurare a securității politice a statului!
5. Definiți impactul conștiinței și culturii politice a cetățenilor asupra dezvoltării durabile a societății contemporane!

Bibliografie selectivă:

1. Acharya, A. (2001). Human security: East versus west. International Journal, 56, 442–460. doi: 10.2307/40203577 [Crossref], [Web of Science ®],[Google Scholar]
2. Axworthy, L. (2004). A new scientific field and policy lens. Security Dialogue, 35, 348–349. doi: 10.1177/096701060403500308 [Crossref], [Google Scholar]

3. https://www.routledge.com/The-Political-Economy-Of-National-Security-An-Annotated-Bibliography/Milner-Baldwin/p/book/9780367310400
4. Bellamy, A. J. (2010b). The responsibility to protect-five years on. Ethics & International Affairs, 24(2): 143–169. http://doi.wiley.com/10.1111/j.1747-7093.2010.00254.x doi:10.1111/j.1747-7093.2010.00254.x [Crossref], [Google Scholar]
5. Bellamy, A. J., & Williams, P. D. (2011). The new politics of protection? Côte d'Ivoire, Libya and the Responsibility to Protect, 4, 845–870. [Google Scholar]
6. Young, J. W., & Kent, J. (2004). International relations since 1945. Oxford: Oxford University Press. [Google Scholar]

PARTEA III. PRACTICA SECURITĂȚII GLOBALE ÎN EUROPA

Tema 13. Securitatea cuprinzătoare în Europa: modele, priorități

13.1. Strategia Europeană de Securitate - document de program al integrării politice
13.2. Practica implementării Strategiei Europene de Securitate
13.3. Strategia de securitate a Republicii Moldova

13.1. Strategia europeană de securitate - document de program al integrării politice

Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO), înființată prin Tratatul de la Paris în 1951, a marcat un prim pas în integrarea europeană modernă. În ciuda scopului său inițial pe tot parcursul războiului rece: de a menține pacea. „Comunitatea a rămas în mare parte neatinsă de cooperarea în politica de securitate și apărare". Singura platformă occidentală credibilă pentru colaborarea în apărare a fost Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO). După ce Germania și Italia s-au alăturat NATO, toți membrii fondatori ai UE erau membri NATO și, prin urmare, puteau conlucrau în domeniul soluționării problemelor de securitate, apărare printr-o platformă diferită (și datorită prezenței Statelor Unite) mai influentă decât CE.

Refuzul europenilor occidentali de a-și coordona politicile de apărare și securitate în afara NATO în deceniile de după al doilea război mondial se reflectă în atitudinea lor față de Uniunea Europei de Vest (UEV). Semnatarii, Marea Britanie, Belgia, Franța, Luxemburg și Olanda, au conceput organismul pentru a-și coordona politicile de apărare, dar imediat ce NATO a apărut în 1949, UEV „a rămas relativ latentă". Proiectul a fost reactivat efectiv în 1984, la sfârșitul Războiului Rece, prin Declarația de la Roma. Mediul internațional a fost transformat dramatic odată cu dizolvarea Uniunii Sovietice, care a încetat să mai existe la 31 decembrie 1991. Uniunea Europeană a format și a reflectat schimbările în realitățile internaționale, și dezvoltarea unei politici externe, și de securitate coordonată intensificată pe

agenda negociatorilor Tratatului de la Maastricht. În cele din urmă, politica externă și de securitate comună (PSAC) a format un al doilea pilon (neguvernamental) a noului format al Uniunii Europene. Apărarea, securitatea, definită vag în Tratatul de la Maastricht, rămâneau pe agenda instituțiilor europene. Războaiele din Balcani au arătat lipsa de pregătire a Uniunii Europene de a acționa în chestiuni de politică de securitate. Abia la *Sfântul Malo*[1], UE devene un „actor credibil de securitate [și apărare]". Conflictul sângeros prelungit din Balcani a reprezentat un test serios pentru PSAC, din motiv că războiul în percepția multor europeni rămâne un eșec colectiv.

În decembrie 1998, președintele Franței, Jacques Chirac, și prim-ministrul Regatului Unit, Tony Blair, au convenit asupra necesității dezvoltării unei politici europene de securitate și apărare. În declarația lor comună de la Saint-Malo, liderii au subliniat că „UE trebuie să aibă capacitatea de acțiune autonomă, susținută de forțe militare credibile". În contextul crizei prelungite din Kosovo, văzând urgența consolidării cooperării în domeniul securității și apărării, liderii europeni au răspuns. Consiliul European, reunit la Köln în iunie 1999, a lansat Politica Europeană de Securitate și Apărare, redenumită prin Tratatul de la Lisabona în Politica Externă și de securitate comună, ca parte integrată a PSAC.

Din 1999, UE a creat o serie de instituții și mecanisme pentru a-și permite să acționeze în conformitate cu obiectivele declarate în Saint-Malo. Natura mediului de securitate s-a schimbat dramatic de la sfârșitul Războiului Rece, iar unele amenințări secundare anterior au devenit dominante după atacurile teroriste asupra Statelor Unite din 11 septembrie 2001. În Europa, o perioadă îndelungată, riscul unui război de cucerire a fost atenuat, fiind constatate amenințări asimetrice, complexe. Confruntarea cu provocările de securitate pe care le prezintă necesită o abordare cuprinzătoare în ceea ce privește calendarul, resursele, capacitățile, comanda și voința politică.

Amenințări asimetrice în secolul XXI

Mediul internațional interconectat, globalizarea și proliferarea tehnologică au contribuit la apariția unor amenințări noi, inexistente sau marginale anterior. Conceptul convențional de securitate, limitat la amenințările

[1]Saint Malo este un port francez istoric în île-et-Vilaine, Bretania, pe coasta La Mancha. Orașul cu pereți a avut o istorie lungă de piraterie, câștigând bogății mari în extorcare locală și aventuri de peste mări.

militare, a fost reevaluat dramatic în anii care au urmat războiului rece. Statele nu mai constituie un singur obiect de securitate, deoarece conceptul a fost extins progresiv pentru a include noi fenomene și noi tipuri de actori nestatali. Rețeaua de interdependență, cauzată de deschiderea economică și urmărirea maximizării bunăstării, împreună cu presiunea sporită asupra unei abordări democratice și egale, a slăbit rolul de „portar" al statului. Efectul rezultat este că „mai mult decât oricând amenințarea pentru unul este o amenințare pentru toți". Provocările complexe la adresa păcii necesită răspunsuri concertate, la care UE s-a dovedit a fi nepregătită. Înainte de a examina mai detaliat activitățile sale, complexitatea crescândă și natura variabilă a amenințărilor este necesară clasificarea acestora. Savanții, printre care Barry Buzan, evidențiază trei ținte potențiale: sistemul individual, de stat, internațional. Apoi împarte amenințările în cinci sectoare: militar, politic, economic, social și de mediu. Clasificarea oferă un cadru de bază pentru o înțelegere largă a securității și reprezintă un punct de plecare pentru strategiile de securitate contemporane. Tabelul de mai jos prezintă legăturile dintre cele trei obiective și teoria celor cinci sectoare.

Tabel 1

Agenți și sarcini ținte ale amenințărilor la adresa păcii

Tipul amenințării	Purtător	Sarcină țuntă
Militar	Stat	Stat, sistem internațional
Politic	Stat, entitate nestatală, persoană fizică	Stat, sistem internațional
Economic	Stat, entitate nestatală, persoană fizică	Stat, sistem internațional, individual
Societal	Stat, entitate nestatală	Stat, sistem internațional, individual
De mediu 1	Stat, entitate nestatală	Individual[2]

Notă[2]: amenințarea ar trebui să aibă potențialul de a pune în pericol în mod direct însăși existența sarcinei țintă

Direcțiile dintr-un tabel nu sunt absolute. În practică, mai mulți factori afectează calitatea (sau existența) păcii. Mai mult, amenințările sunt

[2] Chiar dacă un stat poate fi afectat grav (tsunami-ul din Indonezia în 2004 sau distrugerea centralei nucleare de la Fukushima printr-un cutremur în 2011), problemele de mediu nu pot decât extrem de rar, sau deloc, să amenințe existența unui stat funcțional.

adesea combinate sau declanșate unul de celălalt. Cu toate acestea, tabelul oferă o imagine de ansamblu asupra teoriei sectoriale, care reprezintă o bază pentru o clasificare ulterioară inclusă în Strategia de securitate națională a Statelor Unite (2010), Strategia europeană de securitate (2003) [17], Conceptul strategic NATO (2010), și panoul la nivel înalt al ONU privind amenințările, provocările și schimbările (2004). Aceste documente servesc la enumerarea celor mai importante amenințări la adresa securității; conflictul interstatal, statele eșuate și lipsa guvernanței, terorismul, proliferarea armelor convenționale, biologice, chimice și nucleare, crima organizată transnațională, amenințările la adresa aprovizionării cu energie, și a infrastructurii critice, amenințările cibernetice, amenințările de mediu, amenințările economice și prosperitatea.

Contextul normativ al PSAC

Dispozițiile cheie ale cadrului legislativ se caracterizează în mare măsură prin dispoziții echivoce. Acesta este motivul dorinței statelor membre ale UE de a coopera în domeniul securității și apărării, pe de o parte, și a refuzului lor de a renunța la prea multă suveranitate în această chestiune sensibilă, pe de altă parte. Ambiguitatea începe cu personalitatea juridică deplină a UE. Deși explicită, dispoziția în practică n-a condus la un statut semnificativ îmbunătățit al UE în cadrul organizațiilor internaționale; în cele două forumuri vitale de securitate: Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite (CSONU) și NATO, UE n-are un statut oficial de participare. Pentru acțiunile PSAC, statele membre „vor furniza Uniunii o capacitate operațională bazată pe active civile și militare (...) pentru menținerea păcii, prevenirea conflictelor și consolidarea securității internaționale”. Pentru a putea oferi Uniunii capacități eficiente, țările „se angajează progresiv să-și îmbunătățească capacitățile militare”. Pentru a identifica cerințele operaționale și pentru a promova modernizarea, UE a înființat un organism specific: Agenția Europeană de Apărare (EDA). Această expoziție de aprofundare a cooperării civile și militare ar trebui să conducă chiar la „încadrarea politicii comune de apărare a Uniunii”.

Perspectiva unei politici de apărare comune pare extrem de îndepărtată până acum, din cauza reticenței naționale și a unanimității necesare. Întrucât toate deciziile referitoare la PSAC trebuie adoptate de Consiliul European „hotărând în unanimitate la propunerea Înaltului Reprezentant

al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate sau la o inițiativă din partea unui stat membru", Comisia rămâne astfel în mare parte diferită de PSAC dominat de statele membre. Mai mult, politicile naționale de securitate și apărare sunt protejate în mod explicit prin Declarația 13, care prevede că înființarea PSAC „nu afectează responsabilitățile statelor membre, așa cum există în prezent, pentru formularea și conduita politicii lor externe, și nici a reprezentării lor naționale în țări terțe, și organizații internaționale ". Chiar și clauza de asistență reciprocă (CAR, interpretată de unii drept clauza de apărare reciprocă) nu afectează efectiv limbajul oarecum ambiguu al dispozițiilor menționate anterior. CAR obligă toate statele membre ale UE să ofere „ajutor și asistență prin toate mijloacele pe care le dețin, în conformitate cu articolul 51 din Carta Națiunilor Unite" oricărui stat membru supus oricărei forme de agresiune armată pe teritoriul său. În contrast direct cu o dispoziție similară din Tratatul UE de la Bruxelles, prin care statele membre ar oferi „Partidului atât de mult atacat militar și alte ajutoare, și asistență în puterea lor", CAR omite complet cuvântul militar. CAR este un compromis pentru a face pe plac tuturor părților: cei dornici să aibă un angajament de apărare, cei care doresc să-și păstreze neutralitatea și cei îngrijorați de subminarea Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO). Dispozițiile de mai sus reprezintă un cadru juridic cheie în care UE realizează o politică reală de securitate și apărare.

Pentru a depăși provocări organizaționale mai profunde, UE a stabilit un fond instituțional puternic în cadrul PSAC. În 2000, Consiliul European de la Feira a aprobat în mod oficial înființarea unor structuri cheie de luare a deciziilor: Comitetul politic și de securitate (COPS), Comitetul militar al UE și personalul militar asociat al UE. Aceasta a fost o „realizare remarcabilă" într-un sistem în care schimbarea instituțională se desfășoară adesea într-un ritm „glaciar" și demonstrează cât de serioase erau statele membre ale UE cu privire la viitorul cooperării în materie de securitate și apărare. Pentru a oferi sprijin capacităților statelor membre în dezvoltarea, cercetarea și achiziționarea capacităților de armament și pentru a promova unitatea cerințelor lor militare, UE a înființat o Agenție Europeană de Apărare în 2004, în paralel cu lansarea HHG 2010 și stabilirea conceptului BGs. În plus, Tratatul de la Lisabona a introdus un institut de cooperare structurată permanentă care permite statelor care „îndeplinesc criteriile și și-au asumat angajamentele privind capacitățile militare" să coopereze în cadrul UE.

13.2. Practica implementării Strategiei Europene de Securitate

Domeniul de aplicare al activităților UE în domeniul politicii de securitate este în mare parte predeterminat de două documente cheie: Strategia europeană de securitate, care prezintă amenințările și sarcinile (extinse) Sarcini Petersberg. Sarcinile Petersberg au fost inițial încorporate în Tratatul de la Amsterdam, semnat în 1997 (în vigoare din 1999), și au inclus sarcini umanitare și de salvare, precum, și forțe de luptă pentru gestionarea crizelor. Setul de operațiuni a fost extins prin Tratatul de la Lisabona pentru a include „operațiuni comune de dezarmare, sarcini umanitare și de salvare, sarcini de consiliere, și asistență militară, sarcini de prevenire, și menținere a păcii, sarcini ale forțelor de luptă în gestionarea crizelor, inclusiv stabilirea păcii, și stabilizarea post-conflict. Toate aceste sarcini pot contribui la lupta împotriva terorismului, inclusiv prin sprijinirea țărilor terțe în combaterea terorismului pe teritoriile lor." Răspunsul UE la majoritatea amenințărilor se desfășoară cu mijloace nemilitare. Acestea vizează consolidarea securității prin cooperare regională, prin promovarea drepturilor omului, a democrației și a bunei guvernări, prin prevenirea conflictelor violente, prin combaterea criminalității organizate, și consolidarea securității interne, și prin includerea securității cibernetice. Desemnatorul comun al acestor eforturi este multilateralismul, de care eventualul succes al acțiunilor nemilitare (persuasive) este „din ce în ce mai dependent". Capacitățile nemilitare au adesea o formă persuasivă (economică, politică, diplomatică) și joacă un rol cheie în asigurarea intervențiilor post-conflict și prevenire a intervențiilor pre-conflict, și în protecție (securitate internă). Pe de altă parte, capacitățile militare și de poliție coercitive servesc pentru excelență (intervenție militară). UE a trecut în mare măsură dincolo de o politică de securitate de constrângere într - o sferă de legi, reguli și Cooperare Internațională, așa cum necesită o acțiune eficientă de securitate în mediul actual.

Contraterorismul

Pentru a deveni un actor credibil în lupta împotriva terorismului și a criminalității organizate transnaționale, UE a adoptat în 2005 o strategie de combatere a terorismului (CTS) care se bazează pe Programul de la Haga din 2004. Cei patru piloni: prevenirea, protecția, urmărirea, răspunsul, se

bazează aproape exclusiv pe mijloace nemilitare. UE a recunoscut că lupta globală împotriva terorismului și a crimei organizate are la bază: multilateralismul eficient, cooperarea cu ONU, cu organizațiile interguvernamentale importante și cu statele terțe. Valoarea adăugată a UE pentru eforturile depuse pentru a-și consolida capacitățile naționale de informații, facilitând schimbul de bune practici, intensificarea cooperării polițienești și judiciare, și dezvoltarea unor mecanisme colective precum Europol, Eurojust și Frontex. În mod semnificativ, pe măsură ce trece timpul aceste instrumente, sunt adoptate, iar Uniunea este percepută în relațiile internaționale de securitate ca un actor important, capabil să influențeze în mod intenționat sistemul. Pentru a transpune strategia în realitate, UE a adoptat o serie de măsuri practice.

Sistemul de Informații Schengen (SIS) facilitează din 2014 schimbul de informații între statele membre, însoțite de Frontex, Sistemul de Informații privind Vizele, și Programul European pentru Protecția Infrastructurilor Critice, în scopul de a proteja EUborders și cetățenii. Pentru a urmări teroriștii și infractorii, UE a înființat Europol și Eurojust, împreună cu mandatul european de arestare/dovezi și Grupul Operativ de Acțiune Financiară. Pentru a asigura capacități eficiente de răspuns, UE a convenit asupra unui plan de acțiuni și asupra mecanismului European de Protecție Civilă.

Lupta împotriva proliferării armelor de distrugere în masă ADM

Multilateralismul eficient este piatra de temelie a Strategiei UE împotriva „celei mai mari amenințări la adresa securității UE", proliferarea armelor de distrugere în masă. Strategia UE împotriva proliferării armelor de distrugere în masă (2003) face ca angajamentul față de acordurile multilaterale de salvgardare să fie o prioritate maximă. Chiar înainte de adoptarea Strategiei, UE a convenit în timpul summitului Economic Mondial din 2002 de la Kananaskis cu țările G8 asupra parteneriatului comun împotriva proliferării ADM. Inițiativa numește „distrugerea armelor chimice", dezmembrarea submarinelor nucleare scoase din funcțiune și eliminarea materialelor fisibile ca priorități de top. Aderarea la multilateralism se reflectă în articolul 16 al Strategiei, care prevede Tratatul de neproliferare, acordurile și protocoalele de salvgardare AIEA, Convenția privind armele chimice, Convenția privind armele biologice și toxice, Codul de condui-

tă de la Haga împotriva rachetelor balistice, și Tratatul privind interdicția de testare cuprinzătoare ca piloni cheie pentru acțiune. Pentru a consolida sistemul normativ de neproliferare, este necesar un dialog regulat cu partenerii cheie - SUA, Rusia, China, Japonia și cu semnatarii non-TNP, India și Pakistan. Cu toate acestea, din cauza gravității amenințării și a apropierii geografice relative a regiunilor cheie - zona mediteraneană, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est, UE recunoaște „măsurile coercitive [chiar militare] în conformitate cu capitolul VII al ONU. Carta ...ar putea fi prevăzută „dacă toate măsurile diplomatice nu reușesc. Astfel, UE este nu numai un actor proactiv de securitate în sfera neproliferării, ci are și potențialul de a deveni un actor coercitiv (sub mandatul CSONU), ceea ce îi conferă pârghie în îndeplinirea obiectivelor menționate anterior. Cu toate acestea, acțiunea unificată lipsește uneori. În timp ce UE a fost foarte activă în presarea Iranului pentru a-și modifica programul nuclear, a fost absentă sau ambiguă în ceea ce privește Coreea de Nord sau partenerul democratic non-semnatar al TNP India.

UE este din ce în ce mai activă în domeniul protecției energiei și a infrastructurii critice. „Preocupările au crescut", dar chiar și imperativele de securitate evidente n-au condus la o protecție clară și coerentă a infrastructurii critice la nivelul UE. Programul european pentru protecția infrastructurii critice (EPCIP) din 2005, care stabilește principiile privind protecția și ajutorul post-perturbare, este important, dar nu suficient, deoarece interesele economice sau politice naționale mai puternice împiedică adesea o cooperare mai mare. Cele șase principii cheie ale securității energiei și infrastructurii: piață internă eficientă, diversificare a mixului energetic, solidaritate, dezvoltare durabilă, inovare și politică externă concertată - au fost atinse cu succes mixt.

Cât privește securitatea cibernetică, abordarea bazată pe Strategia pentru societatea informațională sigură (2006) a fost consolidată în 2013 de Strategia de securitate cibernetică a Uniunii Europene. Pe măsură ce economia, transporturile, sistemele financiare, administrația și alte sectoare devin mai dependente de tehnologiile cibernetice, UE a decis să abordeze provocarea „promovând libertatea online" și „stabilind acțiuni pentru o protecție eficientă". Activitatea de securitate a UE are o dimensiune internă puternică care ar trebui consolidată prin adoptarea eventuală a unui proiect de strategie de securitate internă și prin activitatea Comitetului

permanent pentru cooperare operațională în materie de securitate internă creat de Tratatul de la Lisabona. Acțiunea nemilitară a securității UE de asigurare, prevenire și protecție include un domeniu semnificativ. Oricât de nefinisat este procesul, UE a dezvoltat deja o prezență semnificativă a securității nemilitare.

La scurt timp după ce Tratatul de la Amsterdam a inclus sarcinile Petersberg în UE în 1999, a devenit evidentă necesitatea introducerii unei cooperări militare concrete. Fără o forță militară credibilă care să susțină acțiunea sa nemilitară, UE n-ar putea fi un actor de securitate, deoarece rolul ei este limitat de declarațiile pline de „substantive puternice, verbe slabe". În ciuda progresului instituțional incontestabil, diferențele dintre abordările militare ale statelor membre determină că dimensiunea nemilitară să domine în mod semnificativ. Summitul Consiliului European de la Helsinki din decembrie 1999 a stabilit un obiectiv specific (așa-numitul Helsinki Headline Goal 2003, sau HHG), conform căruia statele membre ar trebui să fie capabile de a implementa, în mod voluntar, în termen de 60 de zile, o gamă completă de Sarcinile Petersberg (European Forțele de Reacție Rapidă – ERRF). Conceptul ERRF a fost consolidat prin Planul European de acțiune privind capacitatea (ECAP), aprobat de Consiliul European de la Laeken. ECAP a solicitat dezvoltarea în continuare a comunicării naționale (reciproc interoperabile), a informațiilor, a logisticii, a formării, a cercetării și a cooperării industriale. Cu toate acestea, declarația finală de la același summit, în mod explicit, ne comunică că toate eforturile menționate anterior „nu implică crearea Armatei Europene", tipică pentru ambiguitatea moștenită PSAC. Pentru a consolida și mai mult factorul de formare în materie de securitate al UE, Consiliul European de la Copenhaga din martie 2003 a convenit asupra Acordului Berlin Plus, care a permis planificarea și partajarea capacităților operaționale cu NATO. În plus, pe măsură ce HHG 2003 a fost realizat, Consiliul European de la Bruxelles din 2004 a convenit asupra HHG 2010, care corespunde sarcinilor extinse de la Petersberg și ESS.

Pentru a putea acoperi o gamă relativ largă de sarcini atribuite de sarcinile Petersberg și de SSE, HHG 2010 recunoaște că UE „trebuie să-și păstreze capacitatea de a desfășura simultan operațiuni concurente". Pentru a realiza acest lucru, capacitățile naționale trebuie să fie din ce în ce mai interoperabile, să poată fi utilizate în teatrele îndepărtate, ceea ce, potrivit

documentului, poate fi cel mai bine realizat prin punerea în comun și partajarea sporită. Mecanismul de dezvoltare al capacităților ar trebui să asigure consolidarea capacităților în coordonare cu NATO pentru a exploata pe deplin potențialul Berlin Plus. Mai mult, statele membre au convenit în HHG 2010 să formeze grupuri de luptă (BG) ale UE (Danemarca și Malta au rămas în afara conceptului), unități de 1500 de oameni, capabile să răspundă rapid în termen de 10 zile de la decizie. BG-urile au devenit pe deplin operaționale, cu un centru de comandă și echipamente strategice, până în 2007. Cu toate acestea, până în prezent n-au fost utilizate într-un conflict și, prin urmare, se pun întrebări despre viitorul lor. Conceptul BG este cel puțin simbolic și potențial practic o parte vitală a dimensiunii militare a activității securității UE. Conceptul BG este cel puțin simbolic și potențial practic, o parte vitală a dimensiunii militare a securității UE. În același timp, BG-urile spun multe despre modul în care aspectul militar al PSAC este complicat. Dorința demonstrată în mod clar a statelor membre ale UE de a căuta o apărare mai serioasă, BG-urile au „susținut substanțial transformarea forțelor armate [naționale] și au intensificat procesul de reformă a apărării naționale". Cu toate acestea, ritmul și domeniul de aplicare al transformării sunt mai mici decât se aștepta inițial (parțial din cauza încetinirii economice). Faptul că statele membre sunt capabile să furnizeze echipamente interoperabile și logistică, implementabile de la baze în statele de origine în termen de 10 zile, este o realizare extraordinară.

Formula 2 + 1, preferată inițial, a fost pusă deoparte pe măsură ce BG-urile individuale devin mai numeroase. Planificarea strategică comună a condus la convergența practicilor naționale. Au fost lansate mai multe programe de colaborare pe termen lung: Nordic (Suedia, Finlanda, Estonia, Irlanda și Norvegia), Weimar (Polonia, Germania și Franța) și Visegrad (Polonia, Republica Cehă, Slovacia și Ungaria) BG-urile au devenit o platformă stabilită, cu potențialul de a merge mai departe. Obstacolele concrete fac imposibilă testarea cooperării în acțiune. În primul rând, procedura de luare a deciziilor necesită un vot unanim în Consiliul UE (cu posibilitatea abținerii constructive). În același timp, statele membre trebuie să fie de acord cu desfășurarea forțelor armate în conformitate cu procedurile lor naționale. Mai mult, statele membre care participă la un BG trebuie să suporte costurile unei misiuni, în timp ce UE acoperă doar așa-numitele „costuri comune" precum OHQ sau extinderea transportului de trupe. În

cadrul mecanismului Athena: „Costurile comune”, finanțate includ: deplasările către sediul operațional, administrația locală, transportul în zona sediului operațional (OHQ) și infrastructurile de cazare. Interesele politice și economice autocentrate pot rămâne astfel în calea trimiterii de trupe în locuri care pot fi îndepărtate pentru a preveni escaladarea conflictului, pentru a opri violența sau pentru a lega diferite misiuni ONU. Așa-numita națiune cadru are responsabilitatea de a asigura pregătirea operațională a componentelor marinei, forțelor aeriene și ale armatei, inclusiv un sediu operațional (OHQ). Dar până în prezent, doar cinci state UE pot oferi OHQ: Germania, Franța, Marea Britanie, Italia și Grecia. Dacă niciunul dintre aceste state nu participă la un anumit BG și nu este dispus să-și ofere OHQ-ul, UE trebuie să utilizeze OHQ-ul permanent de la Bruxelles, operațional din 2007. Cu toate acestea, sediul central de la Bruxelles este limitat în realizarea potențialului politic și strategic. Chiar dacă un BG înzestrat cu um mare potențial referitor la echipament, s-ar putea lupta cu o structură de comandă insuficientă.

În concluzie vom sublinia că de zeci de ani, CE și apoi UE, au rezistat tentației de a deveni un actor de securitate. Actualmente, politica formală de securitate și apărare comună, cu gama sa largă de instrumente și o bază instituțională solidă, au permis Uniunii să joace un rol de securitate. Indiferent dacă misiunea de securitate a UE este privită dintr-o perspectivă mai largă (inclusiv prevenire, dezvoltare, asistență, dialog etc.) sau dintr-o perspectivă mai restrânsă (sarcina este pur și simplu să facă o diferență în mediul de securitate internațională), valul de globalizare și dezvoltarea internă a UE a determinat Uniunea să-și asume rolul de actor de securitate. Cu toate acestea, pentru a dezvolta o prezență de securitate globală cu adevărat durabilă, coerentă, UE trebuie să depășească problemele conceptuale, organizaționale și de capacitate existente.

Politica externă și de securitate comună, instituită prin Tratatul de la Maastricht pentru a forma al doilea pilon - interguvernamental al UE, a înlocuit și a extins cooperarea politică europeană. Cu toate acestea, aspectul securității a rămas în mare parte nerealizat, întrucât lipseau instituțiile, capacitățile și voința politică. Cooperarea militară și de apărare de la acea vreme era astfel concentrată în mare parte în Uniunea Europei de Vest. În perioada anilor ‘90 a secolului trecut, UE a asistat la instabilitatea periferică și la conflictul perpetuu. Incapacitatea Uniunii de a lua măsuri decisive

pentru a răspunde provocărilor de securitate din Maghreb, Kosovo, Caucaz sau Marea Baltică i-a obligat pe liderii UE să regândească PSC. Declarația de la St. Malo din 1998 a însemnat un punct de cotitură către o cooperare reală a UE în domeniul securității și apărării. Sarcinile Petersberg au fost încorporate în Tratatul de la Amsterdam. Uniunea Europeană de Vest a încetat să mai existe în 1999, iar structurile sale au devenit parte integrantă a Uniunii Europene. Mai mult, în timpul unei reuniuni la Köln, în iunie 1999, liderii europeni au lansat politica europeană de securitate și apărare ca parte a PSAC. Pentru a sprijini instituțional ambițiile politicii de securitate, Consiliul European de la Feira din 2000 a stabilit formal instituțiile cheie: PSC, EMC și EUMS.

Pentru a-și consolida poziția de securitate, UE a convenit în 2003 cu privire la partajarea capacităților cu NATO în cadrul Acordului Berlin Plus. Concomitent, în Strategia Europeană de Securitate din decembrie 2003, membrii UE au convenit asupra a ceea ce ei percep ca amenințări de securitate comune și asupra principiilor care ar trebui să încadreze eforturile de atenuare a acestora. ESS a fost urmată de o strategie de combatere a terorismului, strategia împotriva proliferării armelor de distrugere în masă, strategia de securitate cibernetică și multe altele. Aspectul militar al activității de securitate a UE a fost consolidat prin Obiectivele principale 2010 și prin înființarea EDA, ambele concentrându-se pe facilitarea transformării capacităților militare naționale. UE însăși a fost de acord în 2004 cu privire la conceptul de grupuri de luptă multinaționale, pe deplin operațional din 2007. BG-urile și forțele armate naționale din ce în ce mai interoperabile ar trebui să poată acoperi întregul spectru de misiuni, astfel cum sunt definite în Sarcinile extinse Petersberg. Tratatul de la Lisabona a încorporat EPT-urile în TUE, a înlocuit prefixul European pentru comun pentru a crea PSAC și a introdus clauza de asistență reciprocă, și institutul PSCOop. Prin aceste documente, UE a reușit să convină asupra priorităților de securitate, și să construiască treptat mecanisme comune pentru a le aborda. Cu toate acestea, în practică acțiunile, mai ales în sfera militară, au fost deseori împiedicate de diferențele politice și de dificultățile economice. Incertitudinea și ambiguitățile cu privire la rolul de securitate și apărare al UE ar trebui să predomine în continuare în rândul statelor membre. De fapt, în ciuda capacităților materiale și instituționale considerabile, UE caută un rol de securitate mai puternic și mai decisiv.

13.3. Strategia de securitate a Republicii Moldova

În ultimele trei decenii, Republica Moldova, fără succes, își propune să-și consolideze sistemul de securitate. Această concluzie este justificată de un set de evenimente: conflictul armat de la Nistru, încetarea focului prin semnarea unor documente cu conținut controversat, urmate de diverse runde de negocieri, axate pe găsirea soluțiilor și reintegrarea teritorială a Republicii Moldova. La moment, este clar că realizarea obiectivelor politicii interne și externe a Republicii Moldova depinde de capacitatea liderilor instituţiilor politice de a crea condiţii favorabile unui dialog permanent între populaţia de pe ambele maluri ale Nistrului. În acest context vom actualiza concluziile lui Jacques Seguela, consultant politic în spaţiul francez, despre o comunicare politică eficientă axată pe regula celor trei S, şi anume „simplitate" – pentru ca cetăţenii să poată înţelege ceea ce politicienii vor să transimtă; „spectacol" – pentru a atrage atenţia şi interesul oamenilor, şi a da o formă plăcută; comunicarea trebuie să aibă „substanţă" – adică, mesajele să aibă o încărcătură de idei despre problemele importante, să nu fie simple vorbe fără conţinut. Cu cât țara este mai mică, cu atât mai coerent, logic-structurat trebuie să fie mesajul de la Conferințele Internaționale, de la Tribuna Organizației Națiunilor Unite, Consiliul Europei, Parlamentului European etc. Mesajul conducătorului statului, la fel ca și al reprezentanților corpului diplomatic, trebuie axat pe interesul național-statal[14]. În ultimele luni, avem parte de astfel de mesaje, atent redactate de liderii instituţiilor politice, dar avem și o situație dificilă tensionată de intensificarea factorilor și amenințărilor războiului din apropiata vecinătate.

În Republica Moldova există un șir de acte care reflectă conținutul și obiectivele politicii de securitate naţională. Acestea conturează și definesc interesele naţionale, ameninţările, riscurile, mandatează responsabilitățile și acțiunile instituţiilor de resort. La baza politicii de securitate a Republicii Moldova sunt plasate documentele: Constituţia (1994); Concepţia Securităţii Naţionale (2008); Strategia Securităţii Naţionale (2011); Doctrina militară (1995); Legea securităţii statului (1995); Legea privind organele securităţii statului (1995); Legea cu privire la apărarea naţională (2003); Strategia militară pentru anii 2018-2022) și instituţiile responsabile de elaborarea şi implementarea politicilor naţionale în domeniul securităţii şi apărării.

Concepţia securităţii naţionale a Republicii Moldova din 2008, în calitate de obiectiv are: identificarea „priorităţile statului în domeniul securităţii naţionale”, evaluarea „ameninţărilor, riscurilor şi vulnerabilităţilor” prin prisma „mediului de securitate pe plan naţional şi internaţional în care operează Republica Moldova” [14]. În acest document se menționează: „Riscul apariţiei unor tensiuni interetnice”, consecință a faptului că „Republica Moldova, este un stat polietnic şi multinaţional” ne face doar o defavoare securității statului, întrucît așa-zisele „tensiuni etnice” reprezintă o pârghie folosită de Federația Rusă pentru a influenţa politica generală a tuturor ţărilor ex-sovietice și alimentarea intereselor ei geopolitice în lume [18]. În Republica Moldova interesele tuturor grupelor etnice sunt promovate și protejate, potrivit Legii Nr. 382, din 19-07-2001 cu privire la drepturile persoanelor ce aparţin minorităţilor naţionale şi la statutul juridic al organizaţiilor lor, Convenţiei-cadru privind protecţia minorităţilor naţionale, Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului și alte acte juridice internaţionale.

Un rol important îl constituie compartimentul dedicat procesului de integrare în Uniunea Europeană: „aderarea în perspectivă la Uniunea Europeană va consolida securitatea ţării, Republica Moldova devenind beneficiar şi sursă de stabilitate, şi securitate”. Astfel, consolidarea securităţii naţionale prin intermediul politicii externe şi de apărare reprezintă un mecanism important de promovare a intereselor naționale care, potrivit strategiei, include: „integrarea ţării în Uniunea Europeană; promovarea unor relaţii reciproc avantajoase şi edificarea unor parteneriate strategice cu UE, România, Ucraina, Statele Unite ale Americii şi cu Federaţia Rusă; intensificarea cooperării internaţionale în vederea preluării practicilor folosite în ţările UE pentru edificarea unui sector funcţional de securitate naţională”. De asemenea, este reliefată importanța poziționării Republicii Moldova în calitate de partener credibil pentru gestionarea crizelor din regiune, menționându-se: „Securitatea naţională a Republicii Moldova nu poate fi concepută în afara contextului securităţii europene” şi că „în cadrul eforturilor de integrare, o atenţie deosebită va fi acordată intensificării cooperării cu Uniunea Europeană pe linia Politicii Externe şi de Securitate Comună (CFSP) şi CSDP, orientată spre consolidarea securităţii naţionale şi celei regionale. RM va coopera cu UE în domeniile prevenirii şi soluţionării conflictelor, gestionării crizelor, neproliferării armelor de distrugere în masă.”

În concluzie, acest document a stat la baza elaborării cadrului legal în politica de securitate şi apărare a Republicii Moldova şi implementării unor reforme de eficientizare a activității acestui sector în concordanță cu practicile şi standardele europene. Însă, contextul internaţional şi îndeosebi cel regional, grav afectat, mai întîi de anexarea Crimeii, apoi conflictele armate din Donbas și Luhansk și întru-un final de războiul din Ucraina și intențiile Federației Ruse de a construi un coridor terestru spre raioanele de est ale Republicii Moldova, riscul unei amenințări eventuale la suveranitatea și integritatea țării este tot mai mare. Din această cauză, se conturează tot mai evident caracterul depăşit al conceptelor şi teoriilor naţionale de securitate şi apărare existente şi incapacitatea sistemelor naţionale de securitate şi apărare de a face faţă noilor provocări, necesitând o urgentă revizuire a acestui act strategic.

Strategia militară, aprobată la 3 octombrie 2018, „este documentul de politici care descrie mediul de securitate, amenințările cu caracter militar la adresa Republicii Moldova, precum și riscurile asociate acestora, definește misiunile Forțelor Armate stabilite în legislația națională în vigoare, identifică capabilitățile militare necesare, stabilește cerințele necesare pentru finanțare și realizare a obiectivelor militare strategice”[18].

Astfel, strategia subliniază faptul că „mediul global de securitate este într-o continuă transformare și este caracterizat de riscuri, și amenințări complexe (hibride), determinate de evoluțiile unor fenomene ce însoțesc procesul de globalizare; importanța componentei militare este actuală, atât din cauza că posibilitatea izbucnirii unui conflict armat convențional continuă să existe, cât și din cauza că aceasta este chemată să contracareze tacticile și metodele asimetrice, folosite de unii actori statali și nestatali… din această cauză „nu se exclude posibilitatea izbucnirii unor conflicte, inclusiv cu caracter militar, care vor pune în pericol securitatea internațională și regională”[4].

În concluzie, menționăm că cadrul legal al Strategiei de Securitate a Republicii Moldova este funcțional, plasat la baza Politicii de Securitate. Sub aspect practic, social, însă, populația trăiește în tensiune. Un studiu ce și-a propus să evalueze percepția evenimentelor cu care trăesc cetățenii Republicii Moldova arată că aproape 50% dintre ei se gândesc să părăsească țara și așa depopulată. La realitățile în care ne desfășurăm activitatea zi de zi, marcate de războiul din Ucraina, vom reveni, după încetarea focului.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Caracterizați politica europeană de securitate din secolul 21!
2. Justificați necesitatea regândirii arhitecturii securității globale!
3. Definiți esența securității regionale!
4. Evaluați amenințările și provocările din actuala Uniune Europeană!
5. Cum va arăta UE, lumea după încetarea războiului din Ucraina?
6. Republica Moldova: furnizor sau consumator de securitate?

Bibliografie selectivă:

1. Jolyon Howorth. Security and Defence Policy in the European Union (Palgrave Mcmillan, New York, 2007).
2. Desmond Dinan. Ever Closer Union, An Introduction to European Integration (Palgrave Mcmillan, The United States of America, 2010).
3. Barry Buzan. People States and Fear (Wheatsheaf Books Ltd., Great Britain, 1983
4. Ciobanu N., Ciobanu I. Cadrul legal și instituțional pentru realizarea politicii Securității Naționale a Republicii Moldova versus riscuri și provocări actualizate. În: Strategia Securității Uniunii Europene în contextul metamorfozelor relațiilor internaționale (vol. II). Culegere de articole științifice vol.II. - Chișinău: AAP („Print-Caro"), 2022, P.41-54.
5. The Treaty on The European Union, Title V, Article 47 (March 30, 2010), http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:en:PDF.
6. Jan Wouters, Stephanie Bijlmakers, Katrien Meuwissen„The EU as a Multilateral Security Actor after Lisbon", in Sonia Lucarelli, Luke van Langenhove and Jan Wouters (eds), The EU and Multilateral Security Governance (Routledge, Oxon, 2014).
7. European Council, „A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy" (Brussels, December 12, 2003), p. 9, http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf.
8. John McCormick. The European Superpower (Palgrave Mcmillan, New York, 2007), p. 60.
9. Charlotte Bretherton, John Vogler. The European Union as a Global Actor, second edition (Routledge, New York, 2006).
10. The European Union, „Counter-Terrorism Strategy", The European Union official website, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/l33275_en.htm

11. Council of the European Union, „EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction“, (Brussels, December 2003), p. 6, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/august/tradoc_118532.en03.pdf.
12. Council of the European Union, „Draft Internal Security Strategy for the European Union: «Towards a European Security Model»“ (Brussels, February 2010), p. 13.
13. Claudia Major, Christian Molling, „EU Battlegroups: What Contribution to European Defence?“, German Institute for International and Security Affairs, 2011,http://www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2011_RP08_mjr_mlg_ks.pdf
14. Andrei Nicolenco, Interesul national/statal – factor determinant al politicii externe. // Revista Relații Internaționale Plus, n.3, 2013, P.32-44. ISSN 1857-4440.
15. Centre for European Security and Defence Management „Problem Space Report: EU as a Global Actor Based on Wider Petersberg Tasks” (Focus, January2012),http://www.focusproject.eu/documents/14976/0a29bb72-f73b-4417-8834-2199e0151544
16. European Commission, „Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace“ (Brussels, February 2014), http://eeas.europa.eu/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf.
17. European Council, „A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy“ (Brussels, December 12, 2003), p. 9, http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf.
18. Strategia militară și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022. https://www.legis.md/cautare /getResults?doc_id=109141&lang=ro

Tema 14. Noțiunile europene de securitate cuprinzătoare. Înțelegerea activităților Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO)

14.1. NATO: scopul și sarcinile fundamentale

14.2. Cooperarea cu partenerii globali şi alte organizaţii internaţionale

14.1. NATO: scopul și sarcinile fundamentale

Din 1945 până în 1949, confruntate cu nevoia stringentă de reconstrucție economică, țările Europei de Vest și aliații lor nord-americani, au privit cu îngrijorare politicile și metodele expansioniste ale URSS-ului. După îndeplinirea angajamentelor lor din timpul războiului de a-și reduce efectivele de apărare și de a-și demobiliza forțele, guvernele din Vest au devenit din ce în ce mai alarmate deoarece devenea clar faptul că guvernarea sovietică intenționa să-și păstreze forțele militare la întreaga capacitate. Mai mult decât atât, prin perspectiva țelurilor ideologice declarate ale Partidului Comunist Sovietic, era evident că apelurile la respectarea Cartei Națiunilor Unite și la respectarea acordurilor internañionale asupra cărora se convenise la sfârșitul războiului nu vor garanta suveranitatea națională sau independența statelor democratice confruntate cu amenințarea unei agresiuni externe sau a subversiunii interne. Impunerea formelor nedemocratice de guvernare și represiunea opoziției active și a libertăților și drepturilor civice și fundamentale ale omului în multe țări din Europa Centrală și de Est ca și în alte părți ale lumii s-au adăugat la aceste temeri. Intre 1947 și 1949, o serie de evenimente dramatice politice au dus până la limită aceste probleme. Aceste evenimente includ amenințări directe la suveranitatea Greciei, Norvegiei, Turciei și a altor țări din Europa de Vest, ocuparea Cehoslovaciei în iunie 1948 și blocarea ilegală a Berlinului care a început în luna aprilie a aceluiași an. Semnarea Tratatului de la Bruxelles, în martie 1948, a marcat hotărârea a 5 țări din Europa de Vest - Belgia, Franța, Luxemburg, Olanda și Marea Britanie - de a dezvolta un sistem de apărare comună și de a întări legăturile dintre ele într-un mod ce le va permite să facă față amenințărilor ideologice, politice și militare la adresa securității

lor. Negocierile cu Statele Unite și Canada au condus la creara unei singure Alianțe Nord Atlantice bazate pe garanții de securitate și angajări reciproce între Europa și America de Nord. Danemarca, Islanda, Italia, Norvegia și Portugalia au fost invitate de puterile semnatare ale Tratatului de la Bruxelles să se alăture procesului. Aceste negocieri au culminat cu semnarea Tratatului de la Washington din aprilie 1949, care a condus la înființarea unui sistem de securitate comun bazat pe parteneriatul dintre cele 12 țări. In 1952, Grecia și Turcia au aderat la Tratat. Republica Federală Germană s-a alăturat Alianței în 1955, iar în 1982 și Spania a devenit membru NATO.

Alianța Nord Atlantică a fost fondată pe bazele unui Tratat semnat între statele membre care s-au alăturat lui în mod liber, fiecare dintre ele în urma unor dezbateri publice și în urma unui proces parlamentar. Tratatul conține drepturile lor individuale dar și obligațiile lor internaționale în conformitate cu Carta Națiunilor Unite. Tratatul angajează fiecare țară membră în împărțirea riscurilor și responsabilităților, dar și a țărilor semnatare să nu intre într-un alt angajament internațional care ar putea contraveni Tratatului. De la creara Alianței și până în ziua de astăzi s-a scurs mai mult de jumătate de secol de istorie. Pentru o bună parte a acestui interval, atenția centrală a NATO a fost asupra oferirii apărării și securității imediate a membrilor săi. Astăzi, aceasta rămâne sarcina sa fundamentală, dar obiectivele sale imediate au suferit schimbări majore.

Alianța de astăzi a început să ia formă în 1991. Conceptul Strategic adoptat la Roma în noiembrie 1991 de către șefii de state și guvern ai țărilor membre NATO propunea o abordare largă a securității, bazată pe dialog, cooperare și menținerea unei capacități defensive colective. Acesta integra elemente politice și militare ale doctrinei NATO în domeniul securității într-un întreg coerent, care să se stabilească cooperarea cu noi parteneri din Europa Centrală și de Est ca parte integrantă a strategiei Alianței. Conceptul a oferit scăderea dependenței față de armele nucleare și schimbări majore în cadrul forțelor militare integrate NATO, incluzând reduceri substanțiale în număr și pregătire, îmbunătățirile în domeniul mobilității, flexibilității și adaptabilității lor la diferite întâmplări neprevăzute și o mai bună folosire a structurilor multinaționale. S-au luat măsuri și pentru formarea structurii militare NATO și adoptarea procedurilor și aranjamentelor de planificare a apărării Alianței, în special în lumina necesităților viitoare în domeniul managementului situațiilor de criză și de menținere a păcii.

La summit-ul de la Roma, liderii aliați au emis și o Declarație de Pace și Cooperare, care a definit politicile și sarcinile viitoare ale NATO în relație cu cadrul instituțional general al securității viitoare a Europei și în relație cu evoluția cooperării și parteneriatului cu țările din Europa Centrală și de Est. Declarația a subliniat sprijinul Alianței pentru pașii pe care ii fac țările din Europa Centrală și de Est spre reformă, a oferit asistență practică pentru a le ajuta să treacă peste dificila tranziție, le-a invitat să participe la forumurile corespunzătoare ale Alianței și le-a oferit experiența și expertiza Alianței în cooperarea și consultarea politică, militară, economică și științifică. Cu acestă ocazie, a fost înființat un Consiliu de Cooperare Nord-Atlantică (NACC) pentru a supraveghea dezvoltarea viitoare a acestui parteneriat. După publicarea Declarației de la Roma au fost luate măsuri adiționale la întâlnirile ministeriale ale miniștrilor de externe și apărare, și prin Sesiunea Permanentă a Consiliului Atlanticului de Nord referitoare la procesul viitor de adaptare și transformare a Alianței. Trei domenii de activitate merită o menționare specială și anume cadrul politic instituțional creat pentru dezvoltarea relațiilor dintre NATO și partenerii săi de cooperare din Europa Centrală și de Est, dezvoltarea cooperării în sferele de apărare și militare, rolul NATO în domeniul managementului situațiilor de criză și menținerii păcii. In primul rând, în contextul instituțional creat, primul eveniment semnificativ a fost întâlnirea inaugurală a Consiliului de Cooperare Nord Atlantică care a avut loc pe 20 decembrie 1991, cu participarea miniștrilor de externe sau a reprezentanților țărilor NATO și a șase țări din Europa Centrală și de Est ca și a statelor baltice. Rolul NACC a fost să faciliteze cooperarea în domeniile securității și problemelor înrudite cu aceasta între țările participante, la toate nivelele și să supravegheze procesul de dezvoltare mai strânsă a legăturilor instituționale, dar și a legăturilor neoficiale dintre ele. Cele 11 state de pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice, care formează Comunitatea Statelor Independente (CSI), au devenit participanți ai acestui proces în martie 1992. Georgia și Albania s-au alăturat procesului în aprilie și iunie 1992 și, în 1997, când NACC a fost înlocuit de Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic (EAPC), erau 22 de parteneri ai cooperării la Parteneriatul pentru Pace/NACC. Cooperarea NACC a fost implementată pe baza planurilor de lucru stabilite inițial anual, dar din 1995, cuprind doi ani. Consiliul Parteneriatului EuroAtlantic a dus acest proces cu un pas practic mai departe și a dezvoltat un Plan de Acțiune

EAPC pentru 1998-2000 ca bază pentru lucrările viitoare. În al doilea rând, în sferele de apărare și militare, miniștrii Apărării ai NATO s-au întâlnit cu partenerii de cooperare pentru prima dată pe 1 aprilie 1992 pentru a reflecta asupra căilor de aprofundare a dialogului și de a promova cooperarea asupra problemelor care sunt de competența lor. Comitetul Militar și-a ținut prima ședință în sesiunea de cooperare pe 10 aprilie 1992. Sedințe regulate cu partenerii de cooperare au loc acum atât la nivel de miniștri ai apărării cât și în forumul Comitetului Militar. In paralel, împreună cu aceste întâlniri multilaterale, sunt dezvoltate contactele bilaterale și cooperarea între miniștrii apărării și la nivel militar. În al treilea rând, pe fonul crizelor din fosta Iugoslavie și din alte zone, în ultimii ani, a crescut atenția în privința rolului NATO în domeniul managementului situațiilor de criză și menținerii păcii și în mod deosebit asupra sprijinului organizației pentru activitățile vizând conservarea păcii în fosta Iugoslavie. Cooperarea și consultările în NACC au fost deschise, dar concentrate în special asupra problemelor legate de politică și securitate, menținerea păcii, abordări conceptuale ale controlului armelor și dezarmării, probleme de planificare a apărării și militare, concepte democratice despre relațiile civil - militare, transformarea producției defensive pentru scopuri civile, cheltuielile de apărare, cooperarea științifică și probleme de apărare legate de mediu, răspândire a informațiilor despre NATO în țările partenere de cooperare, consultații de planificare politică, precum și coordonarea civil-militară, managementul traficului aerian. In ianuarie 1994, la summit-ul Consiliului Atlanticului de Nord de la Bruxelles, NATO a fost lansată inițiativa nouă majoră de îmbunătățire a stabilității securității în Europa. O inițiativă pe termen lung de cooperare cu NATO, cunoscut drept Parteneriat pentru Pace. Parteneriatul s-a dezvoltat de atunci într-o componentă fundamentală de securitate în zona euro-atlantică și ocupă un rol central în organizația de astăzi. Invitația la Parteneriat pentru Pace a fost adresată tuturor statelor participante în Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică (NACC) și altor state participante la Conferința de Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), state ce sunt capabile și doritoare să contribuie la acest program. Invitația a fost acceptată de 27 de state. Activitățile asumate de fiecare partener sunt bazate pe Programele Individuale de Parteneriat elaborate în comun.

La Sintra, în mai 1997, NACC a fost înlocuit de Consiliul Parteneriatului Euro Atlantic (EAPC), al cărui scop era să lanseze un nou stagiu al

cooperării. Principiile EAPC au fost dezvoltate în strânsă colaborare între Alianță și parteneri și a început prin Documentul fundamental EAPC. Adoptarea Documentului fundamental EAPC a semnalat hotărârea celor 44 țări participante de a crește cooperarea politică și militară dintre ele și un nou nivel calitativ. Documentul a reafirmat angajamentul comun al țărilor membre pentru a întări și extinde stabilitatea și pacea în zona Euro Atlantică. Valorile împărtășite și principiile care subliniază acest angajament sunt stabilite în Documentul Cadru al Parteneriatului pentru Pace (vezi Manualul NATO - Documentație, publicat separat). EAPC oferă de fapt un cadru general pentru consultațiile legate de securitate și politică, și pentru cooperare îmbunătățită în Parteneriatul pentru Pace. In decembrie 1997, EAPC a aprobat Planul de Acțiune EAPC pe 1998 - 2000, reflectând dorința membrilor EAPC de a dezvolta un parteneriat mai puternic și operațional între ei. Unul din țelurile accentuate ale Planului de Acțiune este de a oferi consultațiilor legate de politică, securitate și cooperare în cadrul EAPC o atenție și profunzime, și mai mari, precum și de a crește transparența între cele 44 state membre. Miniștrii de Externe EAPC au aprobat și ei principiul de înființare a unui Centru de Coordonare Euro Atlantică pentru reacție la dezastre și a unei Formațiuni Euro Atlantice pentru reacție la dezastre. EAPC oferă oportunități pentru consultații multilaterale orientate către găsirea de soluții, pentru o cooperare practică îmbunătățită, pentru consultații și cooperare sporită asupra problemelor regionale și pentru transparență și încredere în problemele de securitate între toate statele membre EAPC. EAPC reține două principii importante care au sprijinit succesul cooperării dintre aliați și parteneri, în primul rând, inclusivitatea, în ceea ce privește oportunitățile de consultare politică și cooperare practică ce va fi deschisă pentru toți aliații și partenerii în mod egal, și, în al doilea rând, mecanismele de autodiferențiere, adică partenerii vor fi capabili să decidă individual asupra nivelului și zonelor de cooperare cu Alianța. In conformitate cu aceste principii, EAPC se poate reuni în sesiune plenară sau în format limitat între Alianță și grupuri de țări partenere pentru a se concentra asupra problemelor funcționale sau, pe bază ad-hoc, asupra problemelor regionale respective. Numărul de activități cooperative asumate sub auspiciile EAPC a crescut și el. Bazate pe principiile incluziunii și autodeterminării, acestea includ activități ce vizează probleme ale economiei de apărare, științei, probleme legate de mediul apărării,

cooperarea pentru menținerea păcii și pregătirea pentru urgențele civile. Parteneriatul pentru Pace intensificat rămâne, în mod evident, un element de cooperare practică, în domeniile militare și în cele legate de apărare, în interiorul cadrului flexibil al EAPC. Multe țări partenere au stabilit și misiuni diplomatice, și birouri de legătură la NATO, care contribuie semnificativ la comunicațiile și contactele în toate sferele. Din când în când, în anumite momente ale istoriei sale, Alianța se reunește la nivel înalt, cu participarea șefilor de stat și guvern. Prezența președinților și prim-miniștrilor la astfel de întâlniri și participarea lor directă la procesul de luare de decizii prin consens atrage atenția opiniei publice asupra acestor întâlniri și le conferă o semnificație istorică mare. Summit-ul de la Madrid din iulie 1997 a fost un eveniment marcant, martor al realizării inițiativelor majore asumate de Alianță în precedenții 5 sau 6 ani. In același timp, a anunțat trecerea la o fază nouă și dificilă în dezvoltarea NATO, în care structurile și politicile inovatoare, introduse pentru a răspunde noilor circumstanțe, vor fi încercate și puse în practică. Sarcina liderilor Alianței la Madrid a fost să definească trăsăturile esențiale ale politicii viitoare a Alianței ca întreg și să asigure integritatea și coerența acesteia. La summit-ul de la Madrid, extinderea angajamentului Alianței spre transformări interne și externe a fost demonstrată total prin măsurile concrete pe termen lung ce acoperă toate domeniile cheie, începerea discuțiilor de aderare și semnarea unei politici a „ușilor deschise“ pentru aderarea viitoare, deschiderea unui nou capitol în domeniul relațiilor NATO - Rusia, formarea și sporirea parteneriatului cu Ucraina, intensificarea dialogului cu țările mediteraneene, progres în ceea ce privește Identitatea Europeană de Securitate și Apărare în cadrul NATO și definirea structurii militare de comandă radical reformată a Alianței. Această agendă încărcată reprezintă organizația de astăzi, care este capabilă să-și asume noi responsabilități fără să-și prejudicieze sarcinile tradiționale și să-și întemeieze rolul său viitor pe abilitatea sa dovedită de a se adapta la evoluția nevoilor în domeniul securității.

Obiectivul esențial al NATO este să protejeze libertatea și securitatea tuturor membrilor săi prin mijloace politice și militare în conformitate cu principiile Cartei Națiunilor Unite. Alianța a lucrat încă de la debutul său pentru stabilirea unei ordini de pace dreaptă și de durată în Europa, bazată pe valorile comune ale democrației, drepturile omului și pe guvernarea legii. Acest obiectiv central al Alianței a căpătat o nouă semnificație de la

sfârșitul Războiului Rece pentru că pentru prima dată în istoria de după război a Europei, perspectiva realizărilor sale a devenit realitate. Principiul fundamental operant al Alianței este acela al unei angajări comune în sprijinul unei cooperări reciproce între state suverane, bazată pe indivizibilitatea și securitatea membrilor săi. Solidaritatea în interiorul Alianței asigură faptul că nici o țară membră nu este nevoită să se bazeze doar pe propriile eforturi naționale în abordarea provocărilor fundamentale legate de securitate. Fără a priva statele membre de dreptul și datoria lor de a-și asuma responsabilitățile suverane ce le revin în domeniul apărării, Alianța le dă posibilitatea de a-și realiza obiectivele esențiale de securitate națională prin efort comun. Pe scurt, Alianța este o asociere de state libere unite prin determinarea lor de a-și proteja securitatea, prin garanții reciproce și relații stabile cu alte țări. Tratatul Atlanticului de Nord din aprile 1949 - care este baza legală și contractuală a Alianței - a fost creat în cadrul Articolului 51 al Cartei Națiunilor Unite, care reafirmă dreptul inerent al statelor independente la apărare individuală sau colectivă. Conform preambulului Tratatului, scopul Aliaților este să promoveze relații de pace și prietenie în zona Atlanticului de Nord. Totuși, la vremea semnării Tratatului, obiectivul imediat al NATO era să-și apere membrii împotriva unei potențiale amenințări rezultate în urma politicilor și a creșterii capacității militare ale fostei Uniuni Sovietice. Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) oferă structura care permite implementarea scopurilor Alianței. Este o organizație guvernamentală, în care țările membre își păstrează total suveranitatea și independența. Organizația oferă forul în care ele se pot consulta asupra oricărei probleme care s-ar putea ivi și unde pot lua decizii în probleme politice și militare care le afectează securitatea. Oferă structurile necesare pentru a facilita consultarea și cooperarea dintre ele, în domeniile: politic, militar, economic, dar și științific și alte domenii nemilitare. NATO întrupează legătura transatlantică prin care securitatea Americii de Nord este permanent legată de securitatea Europei. Este expresia practică a efortului colectiv efectiv al membrilor săi pentru sprijinirea intereselor lor comune. Concluzia care rezultă în urma securității egale între membrii alianței, indiferent de deosebirile circumstanțelor sau a capacităților lor militare, contribuie la o stabilitate generală în Europa. Se crează condițiile care favorizează creșterea cooperării între membrii Alianței ca și a cooperării dintre membrii Alianței și alte țări. Pe această bază se dezvoltă

noile structuri de cooperare și dezvoltare pentru a servi intereselor unei Europe ce nu mai este subiectul diviziunii și care este liberă să-și urmeze destinul politic, economic, social și cultural. Pentru a-și atinge acest scop esențial, Alianța desfășoară următoarele acțiuni de securitate fundamentală.

Oferă o fundație indispensabilă pentru un mediu de securitate stabilă în Europa, bazat pe progresul instituțiilor democratice și pe angajamentul soluționării în mod pașnic a disputelor. Incearcă să creeze un mediu în care nici o țară n-ar avea posibilitatea să intimideze sau să constrângă nici o națiune europeană sau să-și impună autoritatea prin amenințare sau forță. In conformitate cu al 4-lea Articol al Tratatului Atlanticului de Nord, ea funcționează ca forum transatlantic pentru consultările aliaților în orice problemă care afectează interesele vitale ale membrilor săi, inclusiv schimbările care par a se constitui în riscuri la adresa securității lor. Facilitează coordonarea eforturilor lor în ceea ce privește problemele comune. Oferă protecție împotriva oricărei forme de agresiune la adresa integrității teritoriale a oricărui stat membru NATO. Promovează securitatea și stabilitatea prin urmărirea cooperării permanente și active cu toți partenerii prin Parteneriatul pentru Pace și prin Consiliul Parteneriatului Euro Atlantic și prin consultare, cooperare și parteneriat cu Rusia și Ucraina. Promovează înțelegerea factorilor care sunt în relație cu siguranța internațională și a obiectivelor de cooperare în acest domeniu, prin programul de informare activă în Alianță și în țările partenere, dar și prin inițiative precum Dialogul Mediteranean. Structurile create în interiorul NATO permit țărilor membre să-și coordoneze politicile pentru a îndeplini aceste sarcini complementare. Ele oferă consultare continuă și cooperare în domeniile politic, economic și alte domenii nemilitare, dar și formularea unor planuri unite de apărare comună, stabilirea infrastructurii și a facilităților și echipamentelor de bază necesare pentru a permite forțelor militare să opereze, permit și aranjamente pentru programele comune de pregătire și exerciții. Sprijinirea acestor activități înseamnă o structură complexă civilă și militară care implică personalul administrativ, bugetar și de planificare, dar și agențiile care au fost stabilite de țările membre ale Alianței pentru a coordona munca în domenii de specialitate - de ex. comunicațiile necesare pentru a facilita consultarea politică și comanda, și controlul forțelor militare și suportul logistic necesar susținerii forțelor militare.

14.2. Cooperarea cu partenerii globali şi alte organizaţii internaţionale

Transformarea Alianței Nord-Atlantice în mediul Intelligence. Viziunea de ansamblu asupra adaptării NATO la mediul de securitate actual și la provocările viitoare sunt exprimate în Conceptul Strategic și politicile menite să guverneze modalitatea efectivă de realizare a obiectivelor Alianței. Evaluările și estimările care stau la baza fundamentelor conceptuale ale procesului de transformare în NATO, dincolo de voința politică a națiunilor, decurg din experiența acumulată, lecțiile învățate, abordarea analitică a amenințărilor și riscurilor la adresa securității, toate acestea contribuind la modelarea a diferite cursuri de acțiune cărora Alianța trebuie să le facă față.

Un exemplu elocvent îl constituie Proiectul Scenariilor Multiple ale Viitorului, inițiativă concepută să permită modelarea unor medii plauzibile ale viitorului cu care Alianţa se va confrunta, cu un orizont de acţiune până în 2030, în scopul identificării ameninţărilor relevante şi implicaţiilor militare şi de securitate ale acestora. În contextul evoluției lumii globalizate, experții participanți la proiect au identificat un set complex de provocări, determinate de o largă paletă de factori cauzali:

- Puterea (multidimensională) a altor entităţi (statale sau organizțiile nestatale);
- Fragilitatea altor entităţi (incluzând instabilitatea cauzată de statele eşuate);
- Natura (dezastre naturale, resurse energetice, asigurarea apei şi hranei etc.);
- Schimbări societale sistemice (care antrenează transformarea organizaţiilor militare în cadrul societăţilor aflate în schimbare);
- Mediul operațional complex.

Studierea algoritmilor MFP privind evoluția stării de securitate a viitorului, sugestiv denumiți: „Latura întunecată a exclusivităţii” (statele slabe şi eşuate generează instabilitate în ariile de interes, iar statele lumii globalizate se confruntă cu opţiunile strategice ce decurg din această realitate), „Stabilitatea înşelătoare” (statele dezvoltate preocupate de schimbările societale şi problemele demografice în detrimentul riscurilor geopolitice), „Contradicţiile modernităţii”(societăţile avansate, raţionale, bazate pe

reţele, cu fragilităţi inerente, sunt supuse provocărilor unor regimuri externe autoritariste) şi „Politicile noilor puteri" (un număr crescând de puteri majore, competiţia şi proliferarea subminează valoarea organizaţiilor internaţionale), sunt de interes deosebit pentru comunitățile de Intelligence. Abordarea particularizată a acestor modele, coroborată cu interesele naționale și obiectivele pragmatice de dezvoltare ale statelor, reprezintă un element de reper în activitatea de analiză și estimare.

La nivelul NATO, MFP prefigurează cadrul şi premizele a patru direcţii fundamentale ale transformării Alianţei, sintetizate în:

- reasigurarea determinării de a acţiona împotriva unui atac armat, în conformitate cu prevederile art. 5;

- flexibilizarea în ceea ce priveşte tipurile de atac ce se încadrează în categoria non-art. 5

– provocări netradiţionale sau dezastre umanitare ce reclamă contribuţia cu forţe militare;

- responsablitatea împărţită a tuturor membrilor în ce priveşte contribuţia la gestionarea crizelor în condiţiile în care Consiliul Nord-Atlantic agreează o astfel de misiune;

- reafirmarea angajamentelor cu partenerii şi alte naţiuni din afara teritoriului Alianţei în vederea asigurării premiselor diplomaţiei defensive, a cooperării militare, construcţiei şi întăririi capacităţilor de parteneriat. (Binnendijk şi Hoon, 2010,1) Conceptul Strategic NATO din 2010 preia și prefigurează prioritățile strategice pentru următoarea decadă, furnizând cerințele și asigurând cadrul de dezvoltare a capabilităților – actualizat prin deciziile luate la summitul NATO de la Chicago (în mai 2012) și puse în opera în cadrul procesului de planificare a apărării, la nivelul disciplinelor aferente, în vederea îndeplinirii angajamentele asumate pentru apărarea colectivă, gestionarea situațiilor de criză și asigurarea securității prin cooperare. În al 30-lea Atelier de Lucru Internațional privind Securitatea Globală (Paris, 24 iunie 2013), adjunctul Secretarului General al NATO, dl. ambasador Alexander Vershbow, făcea o radiografie a provocărilor pe care NATO și comunitatea transatlantică le are de înfruntat în perioada post 2014, punct de inflexiune al transformării Alianței (determinat de nevoia de re-focalizare post-ISAF, cu accent pe operaționalizarea forțelor și in-

teroperabilitate)[1]. Nimeni nu anticipa la acea dată evoluțiile dramatice ale situației de securitate în estul Europei, având Rusia în prim planul afirmării intereselor sale strategice în detrimentul integrității teritoriale a Ucrainei și prin conturarea unui profil agresiv la adresa Alianței Nord-Atlantice. Demonstrația de forță a Rusiei a luat prin surprindere NATO, fapt evidențiat ca deficiență majoră în special în ceea ce privește capabilitățile de avertizare timpurie și, implicit, întreg spectrul ISR – Intelligence, Supraveghere, Recunoaștere al Alianței.

Contextul crizei economice, ce profila ca provocare majoră ajustarea contribuției țărilor europene în cadrul NATO în balanță cu SUA, în condițiile în care capabilitățile actuale ale Alianței trebuie menținute și dezvoltate[2] - concurent logicii inițiativei Smart Defence[3], regăsită în diferite proiecte și programe de dezvoltare a capabilităților (armonizate cu inițiativele Agenției Europene de Apărare), dar și în aranjamente de cooperare regionale în domeniul securității (Tratatul Franco-Britanic de la Lancaster, grupul Vișegrad, grupul Weimar, grupul Nordic de Cooperare în domeniul Apărării/ NORDEFCO etc.) – suferă reconsiderări majore, dictate de noile realități geopolitice din flancul estic al Alianței. Summitul NATO din Wales, 4-5 septembrie 2014, dincolo de reafirmarea sarcinilor cheie prevăzute în Conceptul Strategic, ia act de criza declanșată de agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei și prevede instituirea unui plan de acțiune în măsură să determine o mai bună capacitate de pregătire și răspuns al Alianței în situații de natură să amenințe securitatea statelor membre.

---

[1] http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_101606.htm

[2] în special pentru capabilități ce necesită costuri ridicate de mentenanță și operare – drone, avioane de alimentare în zbor, avioane pentru transport strategic, mijloace de război electronic, etc.

[3] Inițiativa Forțelor Conectate (Connected Forces Initiative - CFI) completează programul Smart Defence prin oportunitățile de instruire în baza standardelor NATO, ambele contribuind la obiectivul "Forțele NATO 2020" stabilit la Summitul de la Chicago (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm). Cadrul de dezvoltare al CFI presupune educație și instruire intensificată, un număr crescut de exerciții și îmbunătățirea performanțelor în folosirea tehnologiei (http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_98527.htm); în acest cadru, capabilitatea Intelligence trebuie să fie proactiv promovată, atât din perspectiva spectrului întrunit al Intelligence, Supravegherii și Recunoașterilor (Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – JISR), cât și la nivelul disciplinelor de culegere a datelor/ informațiilor.

Declarația Summitului[4] prevede inclusiv îmbunătățirea capabilităților de nivelul structurilor de comandă și control de nivel strategic și operațional, cât și în cadrul noilor structuri de forță (Very High Readiness Joint Task Force - VJTF) ce vor fi dislocate în flancul estic al Alianței, ca parte a Forței de Răspuns NATO. Aceste capabilități vor fi concepute să răspundă atât provocărilor ridicate de conflicte clasice, cât și celor specifice războiului hibrid; pe lângă acestea, amenințări ca proliferarea rachetelor balistice sau cele din domeniul cibernetic, combaterea terorismului și a pirateriei etc. reclamă, la rândul lor, capacități adecvate de răspuns.

În vederea adresării adecvate a acestor obiective, unul dintre scopurile transformării este reprezentat de obținerea superiorității, tradusă în obiective reprezentate de superioritatea informațională și capabilitățile pe bază de rețea. Într-o primă fază, efortul de implementare a mijloacelor ISR aferente noului concept NATO JISR se va concentra asupra capacității operaționale a operațiilor curente ale NATO, precum și a Forței de Răspuns NATO – începând cu rotația 2016.

Atingerea acestor deziderate se realizează prin efortul coordonat al structurilor responsabile şi al reţelelor lucrative pe care statele aliate le-au realizat în timp, în cadrul acţiunilor presupuse de dezvoltarea şi experimentarea conceptelor, actualizarea doctrinelor şi procedurilor, derularea unor proiecte de cercetare ştiinţifică şi tehnologică, planificarea apărării, educarea şi instruirea personalului – ca domenii funcţionale ale transformării. Nivelul conceptual al transformării – inclusiv pentru domeniul Intelligence – este exploatat şi îşi găseşte aplicabilitatea practică în spectrul definit de acronimul DOTMLFPI (*Doctrine, Organisation, Training, Material, Leadership, Personnel, Facilities, Interoperability*/ Doctrină, Organizare, Instruire, Materiale, Conducere, Personal, Infrastructură, Interoperabilitate).

Ca urmare a profilării Rusiei ca amenințare la adresa securității în estul Europei, structura de comandă a NATO, recent reformată (figura 1), va fi dezvoltată prin adăugarea unor noi structuri de comandă și control de nivel operativ-tactic, pre-poziționate în statele din flancul estic al Alianței.

[4]https://www.gov.uk/government/publications/nato-summit-2014-wales-summit-declaration/the-walesdeclaration- on-the-transatlantic-bond

Figura 1.: Structura actuală de comandă a NATO
(Sursa: NATO Public Diplomacy Division,
The Secretary General's Annual Report 2012, 16)

Eforturile de transformare se reflectă, în mod concret, la nivelul statelor NATO, implicând nemijlocit structurile de decizie politică și militară. Acestea sunt cele care trebuie să realizeze/ asigure capabilităţile specificate în obiectivele forţei la nivelul structurilor cu care contribuie în cadrul Alianţei. Dincolo de exprimarea voinței politice și asigurarea resurselor bugetare, de aici decurg responsabilităţi privind asigurarea interoperabilităţii, dislocabilităţii, achiziţiilor de echipamente, modernizarea procesului de educare şi instruire, adecvarea sistemului legislative şi reglementărilor specifice, dezvoltarea și participarea la forme instituţionalizate ale sprijinului acordat procesului de dezvoltare în NATO, asumarea de responsabilități și participarea în diferite forme de cooperare.

Doctrina NATO pentru Intelligence (AJP 2.0A) reiterează caracteristicile mediului de securitate actual și observă necesitatea – dincolo de cunoașterea aspectelor strict legate de determinarea forței și capabilităților militare ale adversarului – de a aprofunda și înțelege cultura, motivațiile, perspectivele și obiectivele acestuia, corelate cu cele ale populației din teatrul de operații.

Revizuirea recentă a doctrinei și procedurilor pentru Intelligence în NATO a marcat, pe lângă diminuarea nivelului de clasificare, și re-focalizarea acestora de la cerințele specific războiului clasic, interstatal, la

intervenții limitate ca scară și la operații de tip contrainsurgență, într-un mediu operațional complex.

Factorii care influențează capabilitatea Intelligence atât din perspectiva culegerii de informații din diferite surse, cât și în plan analitic, țin de complexitatea operațiilor și natura adversarului, supra-saturarea cu informații și capacitatea lor de a transcede limite de relevanță tradiționale.

Abordarea comprehensivă vine ca soluție de instituționare a relației dintre structurile militare și actorii nemilitari ai mediului operațional întrunit, tot mai prezenți în zonele de criză sau conflict. Cooperarea și coordonarea optimă cu aceștia, în baza principiilor abordării comprehensive, impune și capabilității Intelligence adaptarea la domenii de specialitate diverse, astfel încât să asigure căile de comunicare optime cu partenerii din mediul civil.

Doctrina NATO pentru Intelligence oferă o serie de îndrumări pentru modul în care structurile de intelligence contemporane trebuie să se adapteze la mediul actual, cum ar fi:

- focalizarea atât pe adversar, cât și pe mediul operațional;
- structurile/ mijloacele de colectare trebuie să fie pregătite să preia date și informații cu relevanță la toate nivelurile – tactic, operativ, strategic;
- asigurarea preciziei și acurateței necesare identificării adversarului disimulat în cadrul societății;
- păstrarea unei legături puternice și permanente a comandanților cu structurile Intelligence subordonate;
- asigurarea fluxurilor de informații pe orizontală și verticală în cadrul structurii de comandă;
- dezvoltarea complexului de informații legat de potențialele ținte, pentru a exploata oportunitățile oferite prin înțelegerea tuturor aspectelor asociate acesteia.

După cum reiese din seria documentelor de standardizare în domeniul Intelligence în NATO (figura 2.) nu toate disciplinele de culegere a informațiilor beneficiază de normare în acest cadru; la nivelul Alianței se fac eforturi în vederea dezvoltării de standarde[5] care să acopere întreg spectrul acestora.

[5] SIGINT (Olanda), IMINT (Canada), MASINT (Canada), OSINT (Canada), Biometria în sprijinul operațiilor militare (Olanda)

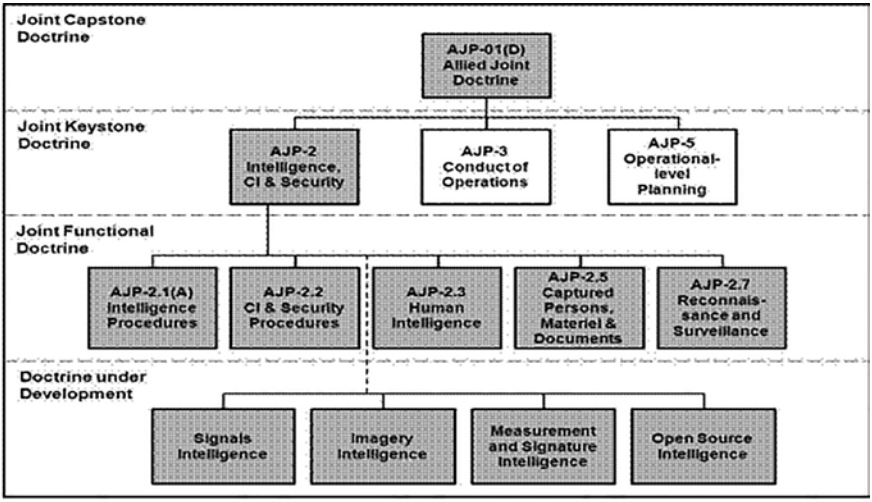

The Place of Intelligence Doctrine within NATO Joint Doctrine Architecture

Figura 2. Arhitectura doctrinelor întrunite pentru Intelligence în NATO

În general, taxonomia categoriilor din spectrul Intelligence se raportează la tipul de senzor (receptorul) – incluzând modalitatea de colectare – și sursa datelor și informațiilor. În funcție de aceste elemente, distingem[6]:

- Intelligence Acustic (ACINT), derivat din date legate de sunet, interceptat prin diferite dispozitive speciale: hidrofoane, geofoane, sonare, sisteme integrate de supraveghere subacvatică, etc.; în general, acest tip de informații este relevant pentru detectarea mișcării și determinarea traiectoriilor;

- Intelligence din surse umane (HUMINT), provenind din date colectate de operatorii umani de la surse umane (incluzând documente și materiale ale acestora); caracteristic acestui tip de intelligence este accesul la informații legate de aspecte psihologice (intenția, starea moralului) sau sociale (relații dintre indivizi sau organizații) ale adversarului;

- Intelligence imagistic (IMINT), obținut în baza imaginilor/ capturilor video, realizate de pe platforme terestre, maritime sau aeriene/ spațiale;

- Intelligence din măsuri și semnături (MASINT), obținut din anal-

[6] Descrierea sub-diviziunilor Intelligence este făcută în baza definițiilor NATO cuprinse în catalogul AAP-6

iza cantitativă și calitativă a datelor obținute de diferite instrumente de măsură, având ca scop principal identificarea echipamentului sau sursei generatoare de emisii;

- Intelligence din surse deschise (OSINT), derivat din informațiile disponibile în mod public (la radio, TV, Internet, în diferite publicații) sau cu distribuție/ acces public limitat, însă fără a fi clasificate; OSINT oferă date de interes în absolut toate domeniile (Intelligence de bază) și este puternic facilitat de evoluția tehnologică în domeniul informațiilor;

- Intelligence din semnale/ emisii (SIGINT), derivat din colectarea și exploatarea semnalelor sau emisiilor electromagnetice, poate fi separat în două surse distincte:

- Intelligence provenit din interceptarea semnalelor electromagnetice specifice comunicațiilor (COMINT) – mesaje radio, comunicații între corespondenți etc.;

- Intelligence derivat evaluarea tehnică a transmisiunilor electromagnetice, altele decât comunicarea (ELINT) – cum sunt cele produse de radare, sistemele de ghidare a rachetelor, instrumente laser și în spectrul infraroșu, sau emisii în spectrul electromagnetic.

Noul NATO şi Republica Moldova

Unul dintre efectele sfîrşitului războiului rece pentru arhitectura europeană de securitate a constat în redefinirea conceptuală a Organizaţiei Tratatului Nord-Atlantic (NATO). Adaptarea Alianţei la noile realităţi este un proces nefinisat deocamdată, care are loc atât în plan intern, cât şi extern pentru NATO.

Direcţiile transformărilor esenţiale ale Alianţei în anii ’90 sunt:

- ✓ elaborarea unei abordări mai largi a securităţii şi întărirea componentei politice a NATO;
- ✓ reducerea efectivelor militare NATO, însoţită de o scădere a cheltuielilor militare ale statelor membre;
- ✓ reforma efectivelor militare, pentru ca NATO să aibă la dispoziţie forţe de dimensiuni mai mici, dar mai flexibile şi mai mobile, capabile să reacţioneze rapid şi eficace la o diversitate de situaţii;
- ✓ elaborarea unei Identităţi Europene de Securitate şi Apărare (ESDI – European Security and Defence Identity), prin care în cadrul NATO ar avea loc o redistribuire a sarcinilor („a new bur-

den-sharing”) şi prin care pilonul european al Alianţei şi-ar asuma o responsabilitate sporită pentru apărarea comună, precum, şi alte sarcini ale aranjamentului nordatlantic;

- ✓ instituirea unui cadru multilateral de dialog pe probleme de securitate, cu un grad diferit de interacţiune şi cooperare între statele membre, şi nemembre NATO: Parteneriatul pentru Pace (PpP), Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic (EAPC), Planul de Acţiuni pentru aderare (MAP), Dialogul mediteranean.
- ✓ extinderea NATO, în sens geografic şi funcţional, ceea ce înseamnă atât aderarea noilor membri la NATO, cât şi asumarea de noi funcţii. Aceasta este, probabil, cea mai importantă caracteristică a „noului NATO”.

La 23–24 aprilie 1999, la Washington este adoptat noul Concept Strategic al Alianţei, care trece în revistă scopurile, perspectivele strategice, abordarea conceptului de securitate în secolul 21 şi defineşte aspectele dezvoltării forţelor militare NATO. Conform Conceptului, obiectivul esenţial al NATO rămâne „asigurarea libertăţii şi a securităţii tuturor membrilor, prin mijloace atât politice cât şi militare”, şi reiese din conceptul de „indivizibilitate a securităţii tuturor membrilor săi”.

Actualmente, NATO pune accent pe elemente de securitate colectivă şi cooperativă în Europa. Dacă altădată preocuparea centrală a Alianţei era apărarea comună, acum acesteia i se adaugă şi asumarea de către NATO a rolului de instrument în operaţiunile de menţinere a păcii şi prevenirii conflictelor.

Lectura noului Concept Strategic al Alianţei, din perspectiva Republicii Moldova, ne face să evidenţiem următoarele paragrafe din acest document:

- ✓ unul din obiectivele NATO în domeniul securităţii (paragraful 10) este „asigurarea securităţii şi stabilităţii în spaţiul euroatlantic”. În vederea atingerii acestui obiectiv, Alianţa „va contribui la prevenirea eficace a conflictelor şi se va angaja activ în gestionarea crizelor”;
- ✓ conceptul menţionează că mediul de securitate în care operează Alianţa este în continuă schimbare şi, deşi evoluţiile din ultimii ani au fost în general pozitive, există riscul unor crize acute;
- ✓ „probabilitatea unei agresiuni convenţionale pe scară largă împotriva Alianţei este puţin probabilă”, însă securitatea NATO

poate fi afectată de o serie de „riscuri militare şi nemilitare care sunt multidirecţionale şi frecvent dificil de prevăzut”. Din aceste riscuri fac parte incertitudinea şi instabilitatea din jurul spaţiului euroatlantic, posibilitatea izbucnirii unor crize regionale şi dificultăţile economice, sociale şi politice din statele de la periferia NATO, încălcări ale dreptului omului, dezmembrarea potenţială a unor state (paragraful 20);

- ✓ „în cazul necesităţii prevenirii sau în cazul izbucnirii unui conflict, NATO va căuta să contribuie la gestionarea eficace a acestuia, în concordanţă cu dreptul internaţional. Astfel de acţiuni vor include frecvent şi state-parteneri ai NATO” (paragraful 31);
- ✓ Alianţa caută să susţină şi să promoveze democraţia, să contribuie la prosperitate şi progres, să întărească relaţiile de parteneriat cu şi între toate statele democratice din spaţiul euroatlantic, cu scopul de a întări securitatea tuturor, fără nici o excepţie (paragraful 33);
- ✓ Alianţa rămîne deschisă noilor membri (paragraful 39). Vor fi invitate acele ţări care doresc şi sunt capabile să-şi asume responsabilităţile şi obligaţiile statutului de membru. Includerea acestor state în NATO ar întări securitatea şi stabilitatea europeană. Nici un stat democratic european nu este exclus din start din procesul de extindere al alianţei;
- ✓ „Participarea potenţială a partenerilor şi a altor state nemembre NATO la operaţiuni conduse de Alianţă şi la posibile operaţiuni împreună cu Rusia vor fi elemente importante pentru contribuţia NATO la gestionarea crizelor care afectează securitatea spaţiului euro-atlantic” (paragraful 49);
- ✓ Elementele cheie ale cooperării şi consultaţiilor dintre NATO şi Parteneri pot include: exerciţii militare, interoperabilitatea forţelor militare, relaţiile civil-militare, dezvoltarea conceptelor şi a doctrinelor, planificarea militară, gestionarea crizelor, chestiuni ce ţin de proliferarea armelor, planificarea şi efectuarea operaţiunilor comune (paragraful 50);
- ✓ Forţele militare NATO vor fi pregătite să efectueze operaţiuni de gestionare sau prevenire a crizelor „inclusiv în afara teritoriului statelor membre” (paragraful 52).

După cum observăm, ideea de securitate a membrilor NATO nu mai este strict legată de noţiunile de integritate şi suveranitate teritorială sau de cea de ameninţări militare la adresa unui stat-membru, ci este mult mai incluzivă, extinzându-se peste hotarele statelor membre, şi reieşind în mare măsură din percepţia riscurilor netradiţionale la adresa securităţii – proliferarea armelor de distrugere în masă (ADM), trafic de arme şi droguri, conflicte regionale cu „background" etnic, religios sau social; fluxuri de refugiaţi, încălcare a drepturilor omului, nereuşita reformelor, probleme ecologice sau chiar dezmembrarea unor state de la periferia Alianţei.

Astfel, Alianţa devine interesată în mare parte şi de securitatea statelor europene nemembre ale NATO, focare potenţiale sau reale ale riscurilor sus-menţionate care, prin instabilitatea lor, pot genera probleme de securitate unor state participante la aranjamentul Nord-Atlantic. Ţinând cont de aceste realităţi, am putea afirma că nu numai securitatea statelor membre ale NATO este indivizibilă, dar şi că există o strânsă legătură între securitatea statelor de la periferia NATO şi securitatea Alianţei însăşi, adică securitatea acestor două entităţi nu poate fi separată în Europa interdependentă de astăzi.

Conceptul de interdependenţă, menţionat deja, se manifestă pe două direcţii: dinspre Est spre Vest şi viceversa, conform formulei „ori Vestul va stabiliza Estul, ori Estul va destabiliza Vestul." În aceste condiţii cooperarea şi stabilizarea părţii „neintegrate" a Europei este crucială pentru ambele părţi ale continentului. Astfel, NATO are două instrumente majore pentru asigurarea şi întărirea stabilităţii în spaţiul euroatlantic:

– extinderea geografică prin includerea în Alianţă a unor noi membri din Europa de Est;

– proiectarea forţei în afara spaţiului NATO (după extindere), prin asumarea de către Alianţă a unor noi funcţii care ar permite (politic şi militar) implicarea eficace în crizele de la periferia sa.

Ţinînd cont de faptul că (1) NATO este, şi va rămâne pentru încă cel puţin două-trei decenii, principalul element de asigurare a securităţii în Europa; şi (2) că stabilitatea NATO depinde în mare măsură de stabilitatea de la hotarele sale, Alianţa este gata să acorde unor state nemembre anumite garanţii limitate de securitate, pentru a nu permite dispersia instabilităţii. Dar şi în cazul în care aceste state nu sunt capabile să gestioneze pe

măsură crizele interne şi chiar externe, NATO şi, eventual FRR, îşi rezervă posibilitatea de a se implica pentru stabilizarea statelor respective.

Alianţa acordă cel mai mare grad de garanţii de securitate (în afara membrilor NATO) statelor membre UE nemembre NATO: Suedia, Finlanda, Irlanda şi Austria. Urmează statele MAP20– identificate drept ţări „importante pentru NATO şi capabile pe viitor să se integreze pe deplin în Alianţă". Formal, Moldova se va afla la al patrulea nivel de importanţă pentru NATO (după membrii NATO, UE şi MAP) fiind alături de Elveţia, Ucraina, Rusia, Croaţia şi Belarus, un stat participant la PpP, situat în Europa, şi la viitorul hotar al NATO. Poziţia Moldovei în acest grup este destul de ambiguă: pe de o parte, importanţa sa pentru securitatea europeană şi a NATO este mai redusă decât cea a Rusiei sau Ucrainei; dar poziţia geografică, dimensiunile mici, existenţa diferendului transistrean şi fragilitatea statului facilitează eventuala prezenţă politică a NATO în Moldova, inclusiv prin preocuparea de unele aspecte ale securităţii republicii.

Bineânţeles, asigurarea stabilităţii şi securităţii naţionale ar trebui să revină, în primul rând, factorilor interni; iar concursul unor forţe externe ar trebui să fie doar un element adiţional. Totuşi, capacitatea Moldovei de a depăşi cu succes crizele care afectează securitatea statutului este destul de dubitabilă, ceea ce argumentează posibilitatea unei implicări directe a factorilor externi în aplanarea problemelor de securitate a Moldovei, pentru a nu permite proliferarea instabilităţii.

În următorul deceniu, probabilitatea că Moldova va rămâne un generator de instabilitate regională, în comparaţie cu vecinii săi, este destul de ridicată. Chiar şi în cazul rezolvării formale a diferendului transistrean, integrarea militară, politică, economică şi socială a spaţiului din stânga Nistrului va dura mult, şi ar putea genera pe parcurs tensiuni cu repercusiuni pentru întreaga Moldovă care s-ar proiecta la scară regională.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Numiți cele mai importante etape în dezvoltarea NATO!
2. Care sunt scopul și sarcinile fundamentale ale NATO?
3. Cum își onorează Organizația rolul în actuala criză existențială?
4. Care este rolul NATO în asigurarea stabilității și securității naționale, regionale, globale?

Bibliografie selectivă:

1. NATO, *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*, adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon, 19-20 November 2010, http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf
2. Cosmoiu, Florin (2013) *Cyber threats - a Romanian perspective*, 3rd Information Security and Cyber Defence Conference, http://www.nbf.hu/anyagok/prezentaciok/Florin%20Cosmoiu_SRI%20Romania.pdf
3. de Beaupré, Adrien, HELLBERG, Natasha (2012) *Developing Cyber Threat Intelligence…or not failing in battle*, Intru-Shun.ca Inc., AtlSecCon
4. Documentul sinteză al SRI privind prioritățile strategice pe termen mediu ale ordonatorilor principali de credite pentru anul 2013 și perspectiva 2014-2016, http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/proiect_buget2013/SRI.pdf
5. Financial Services - Information Sharing and Analysis Center/ FS-ISAC (2013) *Evolution and Revolution of Cyber Threat Intelligence*, http://www.nymissa.org/wpcontent/uploads/2013/02/FSISAC-EVOLUTION-CYBER-THREAT-INTEL-201303020-finalsantized.pdf.

Documente:

1. *Treaty of the European Union*, Title V. *The Alliance's Strategic Concept, North Atlantic Council*, Washington D.C, 23–24 April 1999.
2. *Common Strategy of the EU on Russia*, Brussels, 12 May 1999.
3. *European Council Common Strategy on Ukraine*, 11 december 1999.
4. *South East Europe Common Assessment Paper on Regional Security Challenges and Opportunities Budapest*, Hungary, May 2001.
5. http://www.nato.int/docu/comm/2001/0105-bdp/d010530b.htm.
6. *Sommet UE–Russie: Déclaration Conjointe*, Bruxelles, 3 octobre 2001.
7. *Declaration on the Contribution of the Countries of South Eastern Europe to the International Fight against Terrorism, 26 October 2001, Bucharest.*
8. *Concluding Remarks of Special Co-ordinator Bodo Hombach*, Stability Pact Regional Conference, 26 October 2001.
9. Annex II to the Presidency Conclusions, European Council meeting in Laeken, 14–15 December 2001 – Declaration on the Operational Capability of the CESDP.
10. NATO/Russia PJC Meeting at the Level of Defence Ministers, December 18, 2001.

11. Comunicat M.Ap.N România privind reuniunea Miniştrilor Apărării din ţările membre SEDM, M.Ap.N, 21.12.01.
12. More Europe: Program of the Spanish Presidency of the EU 1–1/30–6–2002, M 54995/2001.
1.

2. Pagini web:

13. http://europa.eu.int
14. http://europa.yam.ro
15. http://www.stabilitypact.org
16. http://www.nato.int
17. www.rînd.org
18. www.sipri.org

Tema 15. Viziunea europeană a securității globale. Misiunea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)

15.1. Securitatea europeană: rolul organizației pentru securitate și cooperare în Europa
15.2. Prevenirea conflictelor și securitatea societală și umană

15.1. Securitatea europeană: rolul organizației pentru securitate și cooperare în Europa

Europa era cel mai sângeros continent din lume. Aici a avut loc Războiul de treizeci de ani, războaiele napoleoniene și cele două războaie mondiale, precum și cel mai probabil loc în care ar fi putut începe un al Treilea Război Mondial nuclear. În sec. XXI, cea mai mare parte a Europei a fost transformată într-o „comunitate de securitate" sau într-o „zonă de pace" în care războiul a devenit aproape de neconceput. Unele conflicte rămân la marginea Europei, cum ar fi, de exemplu, în Balcani și Caucaz, dar toate sunt relativ mici și au un potențial redus de proliferare, și zona de pace din inima Europei pare să se răspândească treptat. Există multe explicații posibile pentru această evoluție. Poate fi rezultatul unui proces de învățare, în cursul căruia statele europene au învățat (pe calea cea grea) că războiul nu plătește, sau un efect indirect al nivelului ridicat de interdependență atins între statele din regiune, sau al unui echilibru stabil de putere, susținut de o prezență americană cu forțe militare, garanții de securitate și descurajare nucleară, sau poate fi rezultatul instituționalizării, sau o funcție a tuturor celor de mai sus. Chiar dacă mono-cauzalitatea creează ipoteze și teorii îngrijite și parsimonioase, în viața reală evoluțiile sunt adesea rezultatul multor cauze. În prelegere vom justifica teza: instituționalizarea în general a contribuit la transformarea Europei dintr-o formațiune de conflict într-o comunitate de securitate și că, în special, Conferința all-Europeană privind Securitatea și Cooperarea în Europa (CSCE), care a devenit astăzi Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), a jucat un rol semnificativ. Principala afirmație este că primul a jucat un rol important ca facilitator al tranziției de la un Război Rece de înaltă tensiune între

Est și Vest la o detenție pentru care principalele partide (adică cele două superputeri și aliații lor respectivi) erau acum bine pregătite. Când CSCE, slab organizată, dar surprinzător de eficientă, a fost transformată într-o organizație permanentă la începutul anilor 90, devenind OSCE, potențialul său inerent n-a fost exploatat. Mai degrabă, organizația a fost retrogradată într-o instituție de ordinul doi. Acesta a fost însărcinat cu ceea ce actorii principali considerau sarcini de importanță secundară, cum ar fi supravegherea alegerilor, promovarea drepturilor omului și medierea în conflicte de importanță minoră pentru ei. Acest lucru nu înseamnă că OSCE este nesemnificativă, ci mai degrabă că marii jucători – precum NATO, UE și unii dintre membrii marilor lor puteri (nu în ultimul rând Statele Unite) – au reușit să o evidențieze, permițând celor două organizații occidentale să preia pentru ei înșiși o mare parte din agendele CSCE și ale OSCE.

De la CSCE la OSCE. După cum indică numele, CSCE nu era o organizație, ci un proces de „diplomație a conferinței". Procesul CSCE a fost lansat în timpul fazei de destindere a Războiului Rece la începutul anilor șaptezeci, acesta fiind un moment în care atât Estul, cât și Vestul ajunseseră să realizeze că trebuie să coexiste pentru o perioadă nedeterminată și că această coexistență a avut mai bine fii liniștit. Acesta din urmă era departe de a fi inevitabil, având în vedere concentrația uriașă de arme, atât convenționale, cât și nucleare, pe pământul european.

De la diplomația conferinței la instituționalizare. Chiar dacă n-a existat un calendar predefinit pentru întregul proces, CSCE a menținut un elan considerabil, mergând de la o conferință la alta (vezi Caseta 1), fără vreo „programare" precum un secretariat permanent. Ceea ce a menținut acest impuls a fost probabil faptul că era „ceva în el" pentru toată lumea. Prin urmare, statele au fost descurajate (prin mijloace blânde) să acționeze ca spoiler, ceea ce ar fi putut face cu ușurință, având în vedere că fiecare acord presupunea consens. Cu siguranță a existat un oarecare obstacol, amânare și trage de picioare în acest proces, dar în cele din urmă fiecare obstacol a fost depășit (OSCE 2000: 6-19; Lucas 1993; Bredow 1992; Schlotter 1999; Schlotter et al. 1994; Dean 1994).

De la CSCE la OSCE: Repere istorice	
1972	Încep negocierile
1975	Conferința de la Helsinki: Act final
1977	Conferința de urmărire de la Belgrad (până în 1978)
1980	Conferința de urmărire de la Madrid (până în 1983)
1986	Conferința de urmărire de la Viena (până în 1989)
1984	Conferința de la Stockholm privind CSBM (până în 1986)
1990	Summit-ul de la Paris: Carta de la Paris pentru o nouă Europă
1992	Summit-ul de la Helsinki: Instituționalizare
1994	Summit-ul de la Budapesta. Schimbarea numelui în OSCE

Principiile care au ghidat întregul proces au fost formulate încă din Actul final de la Helsinki din 1975 și sunt denumite de obicei „Decalogul Helsinki". Drepturile statelor la pace, egalitate, suveranitate și integritate teritorială au fost însoțite de un set de drepturi pentru popoare și cetățeni, echivalente cu obligațiile statelor de a respecta drepturile omului (vezi Caseta 2) (OSCE 2000a: 10). Acest lucru a oferit grupurilor încipiente ale societății civile din Est o platformă de pe care să-și ducă luptele împotriva opresiunii.

Decalogul De La Helsinki	
1. Egalitate suverană, respect pentru drepturile inerente suveranității	6. Neintervenția în treburile interne
2. Abținerea de la amenințarea sau folosirea forței	7. Respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale
3. Inviolabilitatea frontierelor	8. Drepturi egale și autodeterminare a popoarelor
4. Integritatea teritorială a statelor	9. Cooperarea între state
5. Soluționarea pașnică a disputelor	10. Îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor din dreptul internațional

Diferitele decizii au fost aranjate în „coșuri" (a se vedea caseta 3), iar conținutul lor combinat a asigurat că produsul reprezintă o agendă de se-

curitate destul de cuprinzătoare. Nu toate părțile au fost de acord asupra conținutului fiecărui coș, dar pachetul total a fost un adevărat compromis între preferințe opuse.

„Coșuri” CSCE		
Coșul 1: Securitate	**Coșul 2: Cooperare**	**Coșul 3: Probleme umane**
Inviolabilitatea frontierelor Construirea încrederii Dezarmare	Economie Ştiinţă Tehnologie	Contacte umane Informație Cultură, Educație

Această abordare cuprinzătoare a securității a fost una dintre trăsăturile distinctive ale CSCE. De atunci, însă, atât NATO, cât și UE au îmbrățișat în mod similar concepte mai largi de securitate, făcând astfel, probabil, CSCE și actuala OSCE redundante, deoarece „unicitatea implicării OSCE în afacerile interne ale statelor sale participante nu mai este valabilă”. după cum a spus pe bună dreptate Pal Dunay (Dunay 2006: 29). Uniunea Sovietică a fost, de la bun început, interesată, în primul rând, de Basket One, deoarece conținutul său avea să-și legalizeze câștigurile teritoriale din cel de-al Doilea Război Mondial, iar Polonia avea interes să-și securizeze noua graniță (Oder-Neiβe) cu Germania. Pe lângă Basket One, blocul estic a fost interesat și de Basket Two, în speranța că colaborarea economică îi va oferi acces la tehnologiile occidentale. Occidentul nu era interesat în mod deosebit de Coșurile Unu sau Doi, ci mai ales de conținutul Coșului Trei, care spera să ducă treptat la o liberalizare, poate chiar la democratizare, a regimurilor comuniste. Odată cu sfârșitul Războiului Rece, ceea ce începuse ca un simplu proces s-a transformat într-o instituție permanentă. La o reuniune la nivel înalt din 1990, a fost adoptată Carta de la Paris pentru o nouă Europă care sărbătorește „o Europă întreagă și liberă” și s-a decis înființarea OSCE în 1992 (Shapiro 1995). S-a decis în continuare proclamarea OSCE ca „organizație regională” în sensul Cartei ONU și, ca atare, ONU a recunoscut-o ulterior. Alături de apartenența sa atotcuprinzătoare – cu excepția parțială a Iugoslaviei, a cărei calitate de membru a fost suspendată temporar în 1992 (Perry 1998) – aceasta face din OSCE cea mai „legitimă” organizație din Europa. Prin urmare, OSCE este cea care ar trebui să servească drept organizație regională „în primă instanță” pentru prevenirea și soluționarea

diferendelor, așa cum se prevede în articolul 53 din Carta ONU pe teritoriul definit al Europei (Sidhu 2007).

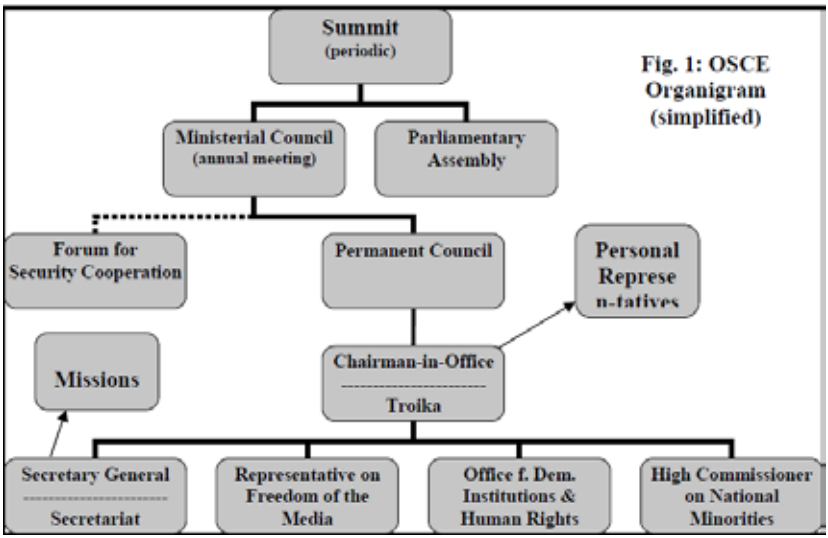

Instituționalizarea fostei CSCE a decurs astfel în mod constant (vezi Figura 1) chiar dacă organizația încă n-are un statut juridic (Brander și Martin Estébanez 2007). Cu toate acestea, este departe de a fi evident că această clădire instituțională a fost însoțită de orice creștere reală a importanței organizației – mai ales nu în domeniul „înaltei politici", inclusiv în domeniul securității și al prevenirii, și managementului conflictelor. La o analiză mai atentă, majoritatea „ramurilor" „arborelului OSCE" sunt foarte slabe, cu personal insuficient, subfinanțate și competențe acordate destul de inadecvate pentru obiectivele lor declarate. Prin urmare, unii analiști au prezentat argumente destul de convingătoare în favoarea „tăierii arborelui OSCE" (Kemp 2006; Odello 2005; Zellner 2005a).

Această lipsă de autoritate reală a fost ilustrată în mod adecvat în timpul conflictului din Kosovo, când în octombrie 1998 OSCE a fost însărcinată să ofere observatori neînarmați pentru a monitoriza încetarea focului negociat între guvernul sârb și rebelii kosovari (Troebst 1999). Chiar dacă desfășurarea OSCE n-a atins niciodată dimensiunea preconizată, prezența observatorilor pare să fi contribuit la o scădere a violenței. În cele din urmă, însă acești observatori au fost extrași la cererea NATO, care era până atunci

hotărâtă să lanseze o campanie de bombardamente. Toată această afacere a contribuit puțin la sporirea autorității OSCE, chiar dacă eșecul (dacă a fost așa) ar putea fi atribuit și obstrucției ATO. Sunt puține, dacă există, semne că această atitudine a Occidentului față de OSCE se va schimba. Mai mult, în ultimii ani, Moscova pare să-și fi pierdut cea mai mare parte din entuziasmul de odinioară față de OSCE, nu în ultimul rând pentru că nu apreciază cu adevărat implicarea organizației în diferitele conflicte din interiorul Federației Ruse sau în „apropierea sa în străinătate", inclusiv atât numite „conflicte înghețate" în Moldova și Georgia (Ghebali 2005a & b; Zellner 2005b). Vom continua acum să analizăm contribuțiile CSCE și OSCE la securitate, mai întâi în sensul mai restrâns și mai tradițional (legat de problemele militare), apoi într-un sens oarecum mai larg, cu un accent special pe problemele de securitate „soft" precum stabilitatea internă, drepturile omului și democrația.

Coșul de securitate

Conținutul „coșului de securitate" al CSCE/OSCE este de obicei denumit astăzi „dimensiunea politico-militară" (Bailes 2006). Include o mare varietate de măsuri și instrumente.

Controlul armelor a ocupat tot timpul o poziție centrală. Acesta poate fi subdivizat în „controlul armelor funcțional" și „control structural", primul referindu-se la activitățile forțelor armate, iar cel de-al doilea la dimensiunea, componența și desfășurarea acestora.

Controlul funcțional al armelor și măsurile de sporire a transparenței. Majoritatea măsurilor inițiale de control al armelor ale CSCE au fost menite să sporească transparența. Acestea au fost etichetate „măsuri de consolidare a încrederii" (CBM) și au fost destinate să reducă riscul unui război accidental bazat pe neînțelegeri. În acest scop, părțile s-au angajat să respecte astfel de CBM – mai întâi în Actul final de la Helsinki din 1975 și, ulterior, în documentul de la Stockholm din 1986 și documentele de la Viena din 1990 și 1999 (OSCE 1975: 10-13; OSCE 1986) – ca obligații să-și invite reciproc reprezentanții să observe exerciții militare peste o anumită dimensiune, să anunțe exercițiile cu mult timp înainte, să ofere un calendar al unor astfel de manevre combinate cu interzicerea exercițiilor neprogramate sau a altor redistribuiri de forțe. Ultimul set de măsuri este uneori denumit „măsuri de consolidare a încrederii și securității" (CSBM), dar distincția dintre cele două este destul de neclară (Borawski 1988 &

.1992; Freeman 1991). Alte CSBM au fost dezbătute sub auspiciile CSCE (precum și în cercurile academice și politice), dar foarte puține au fost implementate vreodată. Menite să împiedice atacul surpriză, ele ar fi inclus constrângeri asupra manevrelor și/sau desfășurării, de exemplu în vederea scăderii stării generale de pregătire și/sau a reducerii forțelor staționate în apropierea graniței (Lachowski 1993). În Documentele de la Viena din 1990 și 1999 au fost instituite anumite obligații privind furnizarea de informații cu privire la deținerile și desfășurarile militare și a fost stabilit un mecanism de consultare pentru „activități neobișnuite și neprogramate" (OSCE 1990, 1994a și 1999a). Anumite măsuri structurale de control al armelor promovează, de asemenea, transparența, de exemplu măsurile de asigurare a conformității, denumite de obicei „verificare". Aceasta a fost o piedică serioasă în aproape toate negocierile de control al armelor și dezarmare, din cauza reticenței sovietice de a fi inspectate și a insistenței SUA asupra unor regimuri de inspecție la fața locului foarte elaborate și intruzive. Cu toate acestea, odată cu Tratatul INF (cu privire la forțele nucleare cu rază intermediară) din 1987, Moscova a cedat în mod destul de neașteptat majorității cererilor occidentale, iar de atunci verificarea n-a mai reprezentat nicio problemă. De atunci, amploarea tot mai mare și gradul de intruziune a inspecțiilor a promovat în mod semnificativ transparența (Kokoski și Koulik 1990; Kokoyev și Androsov 1990; Koulik și Kokoski 1994). În 1992, a fost semnat un Tratat privind cerul deschis care a intrat în vigoare zece ani mai târziu (OSCE 1992a), permițând survolările statelor din teritoriile altor state și cu o comisie consultativă specială, înființată sub auspiciile Forumului pentru Securitate al OSCE. Cooperare pentru a-l supraveghea (Hartmann și Heydrich 2000; Koulik și Kokoski 1994: 156-190). O completare la panoplia de măsuri de sporire a transparenței, deși n-au fost etichetate oficial CBM, au fost seminariile despre doctrina militară, desfășurate sub auspiciile CSCE în 1990 și 1991 (Krohn 1991; Lachowski 1992) și ulterior Forumul OSCE pentru cooperare în domeniul securității. În 1998, 2001 și 2006.2 Probabil că au fost deosebit de importante în perioada de tranziție, când URSS își abandona doctrina militară ofensivă în încercarea de a înceta Războiul Rece (Hamm și Pohlman 1990), dar au fost, probabil, semnificative atunci când un număr a apărut pe scenă a unor noi state, confruntate cu nevoia de a dezvolta doctrine militare (sau de securitate națională). Relevanța și importanța măsurilor și dispozițiilor de

îmbunătățire a transparenței au constituit tot timpul o chestiune de controversă academică. Presupunerea că acestea sporesc securitatea se bazează pe ipoteze privind „războaiele inadvertente”, adică fie războaie preventive, fie atacuri preventive (Schelling 1960: 207-229), dar unii analiști consideră astfel de scenarii ca nerealiste și exagerate (Gray 1992). Cu siguranță au dreptate că este nevoie de niveluri foarte ridicate de tensiune și suspiciune reciprocă pentru ca un război să rezulte din neînțelegeri. În Europa de după Războiul Rece, aceste precondiții nu se mai aplică – și toate țările s-au deschis (în grade diferite) pentru opoziție și control intern, devenind astfel automat și mai transparente pentru observatorii străini. Observațiile asupra manevrelor militare și activităților conexe pot fi astfel redundante, cu excepția, poate, a cazurilor excepționale în care „regimul de transparență” integral european poate fi util pentru construirea sau menținerea unui minim de încredere între statele aflate în conflict între ele. Regimul poate servi și ca șablon pentru acorduri subregionale sau bilaterale, așa cum a fost cazul Acordului de la Dayton din 1995 privind Bosnia, care prevedea diferite CBM de tip CSCE.

15.2. Prevenirea conflictelor și securitatea societală și umană.

Imediat după Războiul Rece a fost observat un optimism considerabil cu privire la posibilitatea creării unui sistem de securitate colectiv funcțional pentru Europa pe baza CSCE/OSCE (Jaberg 1998). Aceasta ar fi presupus o înlocuire a alianțelor opuse (NATO și fostul Pact de la Varșovia) cu un sistem unic bazat pe principiile duble de neagresiune și asistență reciprocă oricărei părți atacate în caz de agresiune. Este imposibil de stabilit dacă OSCE ar fi fost capabilă să îndeplinească acest rol dacă ar fi existat voința politică necesară. Deoarece Occidentul n-a manifestat cel mai mic interes, n-a fost niciodată încercat. Deși inițial s-a preconizat și că OSCE se va implica în menținerea păcii, acest lucru n-a fost niciodată implementat, dar operațiunile ONU de menținere a păcii au fost mai degrabă externalizate către NATO, așa cum a preferat aceasta din urmă (Milinkovic 2004). După cum s-a întâmplat, entuziasmul și optimismul inițial au făcut loc curând unui „pesimism OSCE”.

Occidentul a refuzat să acorde OSCE autoritatea necesară, rolul său a fost rapid redus la sarcini precum supravegherea democratizării, trimiterea

de observatori electorali și echipe de mediere. Oricât de importante ar fi, au fost considerate în mod clar secundare în ceea ce privește securitatea, acolo unde NATO pretindea preeminență. Cel mai bun lucru pe care l-a putut face CSCE/OSCE în aceste circumstanțe a fost să încerce să-și creeze o nișă în care să-și poată dezvolta avantaje comparative. La summitul de la Helsinki din 1992, a fost creat un Forum pentru cooperare în materie de securitate (FSC), care se întrunește săptămânal la Viena, care se ocupă în principal de controlul armelor, dezarmarea și CSBM în sensul larg al termenului, inclusiv schimbul de informații militare (OSCE 2000: 116-131; Kuglitsch 1992; Ghébali 1993). În 1994 a adoptat un „Cod de conduită privind aspectele politico-militare ale securității", care ar putea fi văzut ca un CSBM în sine. Ea echivalează cu un set de norme precum să nu ajute agresorii din punct de vedere militar, să mențină doar forțe militare proporționale cu nevoile legitime (individuale sau colective) de apărare și să asigure controlul civil și democratic al armatei (OSCE 1994b). Toate aceste prevederi au fost, totuși, lăsate fără nicio bază sub formă de mijloace de executare și par să fi fost total ignorate nu numai de Rusia și statele din fosta Iugoslavie, ci și de către vestul. Forumul s-a aventurat și în domeniul din ce în ce mai la modă – dar, prin urmare, și destul de aglomerat – al reformei sectorului de securitate (OCDE 2007), cu un set de orientări (Legea 2006) și prin includerea măsurilor SSR în agenda diferitelor misiuni pe teren, pentru a pe care o vom întoarce în curând. Secretariatul OSCE operează în continuare o Unitate Strategic Police Matters care, printre altele, a publicat un Ghid privind Poliția Democratică (OSCE 2006), la fel cum câteva dintre misiunile sale includ formarea poliției. În ambele cazuri, însă, este destul de dificil să se determine semnificația reală a OSCE, deoarece contribuțiile sale sunt adesea încurcate cu cele ale altor organizații și agenții și, poate și mai important, pentru că evoluțiile pe care le sprijină sunt așa cum ar fi în orice caz. Caz așteptat de la statele în curs de democratizare, cum ar fi cele către care sunt îndreptate majoritatea eforturilor OSCE. Un Centru de Prevenire a Conflictelor (CPC) a fost, de asemenea, înființat în subordinea Secretarului General și a Președintelui în exercițiu al OSCE, însărcinat cu implementarea avertizării timpurii, managementului crizelor și altele asemenea. Printre altele, menține contacte cu diferitele misiuni OSCE, planifică viitoarele misiuni, stochează toate informațiile schimbate între statele membre și menține o rețea de calculatoare menită să faciliteze

comunicarea între guverne în timpul crizelor (OSCE 2004). Poate avea o anumită capacitate de a ajuta la prevenirea scăpării sub control a unei crize între statele membre, dar această capacitate n-a fost încă testată. OSCE a dezvoltat în continuare o serie de „mecanisme" (adică proceduri) pentru tratarea unor chestiuni precum „activități militare neobișnuite" și „incidente periculoase de natură militară", precum și unul pentru „avertizare timpurie și acțiuni preventive". Acesta din urmă permite țărilor implicate în dispute, precum și terților, și instituțiilor OSCE înseși, să ridice probleme de preocupare în vederea acțiunii, de exemplu, a Consiliului Permanent. În cadrul unei reuniuni a experților la Valletta, urmată de un summit la Berlin în 1991, s-a decis în continuare instituirea unui mecanism de soluționare pașnică a diferendelor („mecanismul Valetta"), format din persoane, selectate dintr-o listă de candidați, capabili și dornici. să se angajeze în eforturi de mediere (Schneider și Müller-Wolf 2007; OSCE 2000a: 86-91). Activitatea OSCE cea mai cuprinzătoare și cea mai consumatoare de resurse au fost, de departe, diferitele sale misiuni pe teren, în special în fosta Uniune Sovietică și fosta Iugoslavie, rezumate în Tabelul 2. Este posibil ca unele dintre aceste misiuni să fi avut destul succes în prevenirea unui focar de violență (Huber 2003; Ghebali 2004; Zellner și colab. 2004; Zellner și colab. 2005; Evers 2002), dar o astfel de „diplomație preventivă" tinde să fie ignorat atât de mass-media, cât și de politicieni, mai ales atunci când este întreprins cu un profil în mod deliberat scăzut, așa cum este de obicei cazul misiunilor OSCE. Mai mult decât atât, dacă misiunile au succes, nu se va produce violență, dar atunci este adesea dificil (și întotdeauna contrafactual) să demonstrezi exact de ce n-a avut loc.

Noi amenințări și provocări la securitate – după 9/11.

Pe baza „Cartei pentru Securitate Europeană" adoptată de Summit-ul de la Istanbul din 1999 (OSCE 1999c: 1-13), OSCE, în cadrul unui consiliu ministerial de la Maastricht, în decembrie 2003, a adoptat Strategia OSCE de abordare a amenințărilor la adresa securității și stabilității în cele douăzeci. First Century (OSCE 2003b: 1-12). În acest document, organizația și-a subliniat angajamentul continuu față de „conceptul său multidimensional de securitate comună, cuprinzătoare, cooperativă și indivizibilă". Printre noile amenințări, a menționat în mod nesurprinzător terorismul, crima organizată și proliferarea armelor. În ceea ce privește terorismul,

documentul conținea și câteva surprize. Inutil să spun că OSCE a condamnat fenomenul și-a subliniat necesitatea prevenirii acestuia. N-a fost cu adevărat mare lucru nou în acest sens, deoarece aceasta n-a fost prima dată când OSCE a abordat problema terorismului. În decembrie 2001, a adoptat „Planul de acțiune de la București", care a fost urmat în 2002 de o „Cartă OSCE privind prevenirea și combaterea terorismului" (OSCE 2007; Zaagman 2002; Woo 2001; Raquel Freire 2005; Gargiulo 2006). Ceea ce este, totuși, demn de remarcat este poziția de principiu a OSCE cu privire la combaterea terorismului, subliniind că aceasta ar trebui să fie în deplină conformitate cu statul de drept și dreptul internațional, inclusiv cu dreptul drepturilor omului." Căutând să asigure acest lucru, Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului a organizat o serie de sesiuni de instruire pentru înalți funcționari publici, subliniind, printre altele, interzicerea necondiționată a oricărei utilizări a torturii (OSCE 2005). În ciuda meritelor incontestabile ale acestor norme, mai multe state membre OSCE par să le fi încălcat grav, fie direct (de exemplu, Rusia în Cecenia), fie indirect, utilizând „serviciile" altor state care sunt mai puțin constrânse – ca în cazul infamei „torturi". Zboruri cu taxiul, organizate de CIA pentru teroriştii suspectaţi la închisori secrete în ţări cu atitudini mai „liberale" (Grey 2006). Secretariatul OSCE a creat în 2001 o Unitate de Acțiune Împotriva Terorismului. În ceea ce privește măsurile concrete pentru prevenirea și înfrângerea terorismului, OSCE a acordat prioritate unor aspecte precum asigurarea ratificării diferitelor convenții internaționale privind terorismul de către toate statele sale membre, precum și îmbunătățirea coordonării și armonizării legislației. Au fost luate inițiative mai direcționate în ceea ce privește securitatea frontierelor, suprimarea finanțării terorismului, securitatea containerelor, securitatea transportului urban și controlul unor astfel de arme (în principal SALW) care ar putea fi utilizate de teroriști. Este imposibil de stabilit dacă sau în ce măsură aceste măsuri au avut succes.

Prevenirea conflictelor și securitatea socială și umană

Imediat după Războiul Rece s-a văzut un optimism considerabil cu privire la posibilitatea creării unui sistem de securitate colectivă funcțional pentru Europa pe baza CSCE/OSCE (Jaberg 1998). Acest lucru ar fi presupus înlocuirea alianțelor opuse (NATO și fostul Pact de la Varșovia) cu un sistem unic bazat pe principiile gemene de neagresiune și asistență recipro-

că oricărei părți atacate în caz de agresiune. Dacă OSCE ar fi fost în măsură să îndeplinească acest rol dacă voința politică necesară ar fi fost acolo este imposibil de determinat. Deoarece Occidentul n-a arătat nici cel mai mic interes, n-a fost niciodată încercat. Deși inițial s-a preconizat că OSCE se va angaja în menținerea păcii, acest lucru n-a fost niciodată implementat, dar operațiunile ONU de menținere a păcii au fost mai degrabă externalizate către NATO, deoarece acesta din urmă a preferat-o (Milinkovic 2004).

Așa cum s-a întâmplat, entuziasmul și optimismul inițial au cedat curând unui „pesimism OSCE". Deoarece Occidentul a refuzat să acorde OSCE autoritatea necesară, rolul său a fost redus rapid la sarcini precum supravegherea democratizării, trimiterea observatorilor electorali și a echipelor de mediere. Oricât de importante ar fi acestea, ele au fost considerate în mod clar ca fiind secundare în ceea ce privește securitatea, unde NATO a revendicat preeminența. Cel mai bun lucru pe care CSCE/OSCE l-ar putea face în aceste condiții a fost să caute să-și croiască o nișă în care să poată dezvolta avantaje comparative. La summit-ul de la Helsinki din 1992 a fost creat un Forum pentru Cooperare în domeniul securității (FSC), care se reunește săptămânal la Viena, care se ocupă în principal de controlul armelor, dezarmarea și CSBMs în sensul larg al termenului, inclusiv schimbul de informații militare (OSCE 2000: 116-131; Kuglitsch 1992; Gh. În 1994 a adoptat un cod de conduită privind aspectele Politico-militare ale securității, care ar putea fi văzut ca un CSBM în sine. Este echivalent cu un set de norme, cum ar fi să nu ajute agresorii militar, să mențină doar forțe militare proporționale cu nevoile legitime de apărare (individuale sau colective) și să asigure controlul civil și democratic al armatei (OSCE 1994b). Toate aceste dispoziții au fost, totuși, lăsate fără nicio bază sub formă de mijloace de executare și par să fi fost complet ignorate nu numai de Rusia și statele din fosta Iugoslavie, ci și de vest.

Forumul s-a aventurat în domeniul reformei sectorului de securitate (OCDE 2007), cu un set de orientări (legea 2006) și prin includerea măsurilor SSR în agenda diferitelor misiuni de teren, la care ne vom întoarce în scurt timp. Secretariatul OSCE operează în continuare o unitate strategică de poliție care a publicat, printre altele, Un ghid privind Poliția Democratică (OSCE 2006), la fel cum mai multe dintre misiunile sale includ instruirea poliției. Cu toate acestea, în ambele cazuri, este destul de dificil să se determine semnificația reală a OSCE, deoarece contribuțiile sale sunt

adesea încurcate cu cele ale altor organizații și agenții și, poate chiar mai important, deoarece evoluțiile pe care le susține sunt de genul celor pe care le-am aștepta în orice caz de la state democratizante, cum ar fi cele către care sunt direcționate majoritatea eforturilor OSCE.

OSCE a dezvoltat în continuare o serie de mecanisme (adică proceduri) pentru abordarea unor chestiuni precum activități militare neobișnuite și incidente periculoase de natură militară, precum și unul pentru avertizare timpurie și acțiune preventivă. Acesta din urmă permite țărilor implicate în litigii, precum și terților și instituțiilor OSCE să ridice probleme de îngrijorare în vederea acțiunii, de exemplu, a Consiliului Permanent. În cadrul unei reuniuni a experților de la Valletta, urmată de un Summit la Berlin în 1991, s-a decis în continuare instituirea unui mecanism de soluționare pașnică a litigiilor (mecanismul Valetta), format din persoane, selectate dintr-o listă de candidați, capabile și dispuse să se angajeze în eforturi de mediere. De departe cea mai cuprinzătoare și consumatoare de resurse activitate a OSCE a fost diverse misiuni de teren, în special în fosta Uniune Sovietică și fosta Iugoslavie, rezumate în tabelul 2. Unele dintre aceste misiuni ar fi putut fi destul de reușite în prevenirea izbucnirii violenței, dar o astfel de diplomație preventivă tinde să fie ignorată atât de mass-media, cât și de politicieni, mai ales atunci când este întreprinsă cu un profil deliberat scăzut, așa cum se întâmplă de obicei în cazul misiunilor OSCE. Mai mult, dacă misiunile au succes, nu va avea loc violență, dar atunci este adesea dificil (și întotdeauna contrafactual) să dovedești doar de ce nu a făcut-o.

OSCE Field Missions		
Nume / Perioada	**Mandat**	**Dimensiune**
Albania		
Prezența OSCE în Albania (Martie 1997 - prezent)	Reforma legislativă și judiciară; administrative-regională reformă; reformă electorală; consolidarea capacităților parlamentare; politici anti-trafic/- corupție; legi și reglementări privind mass-media; buna guvernare; consolidarea societății civile; asistență polițienească	Int. personal: 106 buget: 3.7 mil. euro

Armenia		
Biroul OSCE din Erevan (Iulie 1999-prezent)	Implementarea principiilor OSCE; contacte cu autoritățile locale, universități, instituții de cercetare și ONG-uri	Int. personal: 7 Buget: 1,6 mil. euro
Azerbaidjan		
Biroul OSCE din Baku (Noiembrie. 1999-prezent)	Implementarea principiilor OSCE; contacte cu autoritățile locale, universități, instituții de cercetare și ONG-uri.	Int. personal: 6 Buget: 1,8 mil. euro
Belarus		
Consultanță și monitorizare OSCE Grup în Belarus (Sept. 1997-Decembrie. 2002)	Promovarea instituțiilor democratice	Int. personal: 5
Biroul OSCE în Minsk (Jan. 2003-Prezent)	Consolidarea instituțională, consolidarea statului de drept; relațiile cu societatea civilă; asistență în activități economice și de mediu	Int. personal: 5 Budget: n.a.
Bosnia-Herțegovina		
Misiunea OSCE în Bosnia și Herțegovina Herțegovina (Dec. 1995-prezent)	Organizarea, desfășurarea și supravegherea alegerilor; Comisia Electorală Permanentă; acorduri privind CSBM, controlul armelor; numirea Ombudsmanului pentru Drepturile omului; monitorizarea drepturilor omului	Int. personal: Maxim 114 Buget: 18,4 mil. euro
Croația		
Misiunea OSCE în Croația (Aprilie 1996-prezent)	Asistență privind drepturile omului și ale minorităților; monitorizarea instituțiilor democratice; promovarea reconcilierii, a statului de drept; întoarcerea refugiaților și a persoanelor cu handicap	Int. personal: 27 Buget: 6,6 mil. euro

Estonia		
Misiunea OSCE în Estonia (Dec. 1992-Dec. 2001)	Contacte cu autoritățile și ONG-urile; colectarea informațiilor privind statutul comunităților; recrearea societății civile; promovarea dialogului și înțelegerii	Int. personal: 6
Georgia		
Misiunea OSCE în Georgia (Dec. 1992-prezent)	A) conflictul georgiano-osetian: facilitarea unui cadru politic mai larg; promovarea dialogului, formularea de recomandări privind convocarea Conferinței Internaționale; contacte cu comandanții militari; colectarea informațiilor privind situația militară, monitorizarea încetării focului; implicarea activă în Comisia Unificată de Control; prezența vizibilă a CSCE. B) Conflictul Georgia/ Abhazia: legătura cu operațiunile ONU. C) Georgia: promovarea respectării drepturilor omului; asistență în dezvoltarea instituțiilor și proceselor juridice și democratice; consiliere privind noua constituție, legislația privind cetățenia și justiția independentă; monitorizarea alegerilor. D) 2000-2004: observarea și raportarea mișcărilor transfrontaliere cu Federația Rusă	Int. personal: Până la 64 Buget: 10,7 mil. euro
Reprezentant Personal al Președintelui în exercițiu pe Conflictul tratat de Conferința OSCE de la Minsk (Aug. 1995-prezent)	Reprezentarea CiO OSCE privind conflictul din Nagorno-Karabah, promovarea încetării focului și desfășurarea operațiunii OSCE de menținere a păcii; asistență în implementarea măsurilor de consolidare a încrederii, umanitare și de altă natură, facilitarea procesului de pace	Int. personal: 6 Buget: 1.0 mil. euro

Kazahstan		
Centrul OSCE din Astana (Iulie 1998-prezent)	Promovarea implementării principiilor OSCE; facilitarea contactelor și a schimbului de informații; instruirea oficialilor kazahi. (Înființat ca centru OSCE în Almaty)	Int. personal: 5 Buget 2.0 mil euro
Kosovo		
Misiunea de verificare a OSCE Kosovo (oct. 1998-iunie 1999)	Verificarea conformității cu UNSCR 1199; legătura cu părțile relevante; supravegherea alegerilor; raportează și face recomandări Consiliului Permanent al OSCE, Consiliului de Securitate al ONU și altor organizații (Retras în martie 1999, personalul de bază a continuat să plece din Skopie. Grupul operativ Kosovo creat în iunie 1999, înlocuit de Misiunea OSCE în Kosovo, iulie 1999)	Int. staff: 1,500
Misiunea OSCE în Kosovo (parte a UNMIK) (iulie 1999-prezent)	Asistență în democratizare și guvernare; organizarea și supravegherea alegerilor; afaceri media; monitorizarea drepturilor omului; înființarea unei instituții Ombudsman; regula legii; pregătirea unui nou serviciu de poliție	Int. personal: 296 Buget: 35.215 milioane de euro
Kirghizstan		
Centrul OSCE din Bishkek (iulie 1998-prezent)	Promovarea implementării principiilor OSCE; facilitarea contactelor cu toate părțile relevante	Int. personal: 10 Buget: 3,1 milioane de euro
Latvia		
Reprezentant OSCE pe lângă Comitetul mixt pe stația de radar Skrunda (aprilie 1995-oct. 1999)	Monitorizarea și coordonarea implementării; participa la deciziile luate de Comitetul mixt; participa la comitetul mixt	1 staff

Misiunea OSCE în Letonia (noiembrie 1993-dec. 2001)	Abordarea problemelor legate de cetățenie; informare și consiliere pentru părți; culegerea de informații și raportarea asupra evoluțiilor	4-7 personal
Macedonia		
Misiunea OSCE de monitorizare a deversărilor la Skopje (sept. 1992- prezent)	Monitorizarea evoluțiilor de-a lungul granițelor cu Serbia; promovarea respectului pentru integritatea teritorială, pacea, stabilitatea și securitatea; contribuind la prevenirea conflictelor; contacte cu părțile relevante; evaluarea nivelului de stabilitate și a posibilității de conflict; menținerea profilului înalt; asistență în redistribuirea poliției; asistență pentru creșterea reprezentării comunităților care nu sunt majoritare; consolidarea autoguvernării locale; proiecte privind statul de drept și dezvoltarea mass-media; sprijin pentru Înaltul Comisar pentru Minorități Naționale pentru educație	Int. personal: până la 92 Buget: 9,8 milioane €
Moldova		
Misiunea OSCE în Moldova (Februarie. 1993-prezent)	Asistență în dialog și negocieri, consolidarea independenței și suveranității; colectarea și furnizarea de informații; investigarea incidentelor; încurajarea retragerii trupelor străine; consiliere și expertiză privind drepturile omului și ale minorităților, transformarea democratică, repatrierea refugiaților; definirea statutului special al Transnistriei; asigurarea transparenței îndepărtării și distrugerii munițiilor și armamentelor rusești	Int. personal: 13 Buget: 1,6 mil. euro

Muntenegru		
Misiunea OSCE în Muntenegru (iunie 2006-prezent)	Promovarea implementării principiilor OSCE; facilitarea contactelor; activități de coordonare	Int. personal: 15 Buget: 1,0 mil. euro
Russia		
Grupul de asistență OSCE pentru Cecenia (aprilie 1995 - martie 2003)	Promovarea respectării drepturilor omului, a democrației; asistă in pregătirea de noi acorduri constituționale și alegeri; să faciliteze livrarea ajutorului umanitar; asistență pentru întoarcerea refugiaților și a persoanelor strămutate; promovarea rezolvării pașnice a crizei; dialog și negocieri privind încetarea focului; mecanisme de sprijin pentru statul de drept, siguranța publică și ordinea publică (Evacuat la Moscova și Ingușeția din decembrie 1998 până în iunie 2001)	Int. personal: 6
Serbia		
Misiunea OSCE în Serbia (ian. 2001- prezent)	Asistență pentru democratizare și drepturile omului, implementarea legislației; monitorizarea instituțiilor, proceselor și mecanismelor democratice; restructurarea și formarea agențiilor de aplicare a legii și a sistemului judiciar; asistență și consiliere în mass-media; consiliere și sprijin cu privire la întoarcerea refugiaților și a PDI. (Înființată mai întâi ca Misiune OSCE în Republica Federală Iugoslavia, apoi redenumită Misiune OSCE în Serbia și Muntenegru, apoi Misiune OSCE în Serbia.)	Int. personal: 51 Buget: 8,6 milioane €

Tadjikistan		
Centrul OSCE din Dușanbe (oct. 2002 - prezent)	Promovarea implementării principiilor OSCE, a dezvoltării cadrului juridic și a instituțiilor politice democratice; facilitarea schimbului de informații de contact (înființată pentru prima dată ca Misiune OSCE în Tadjikistan)	Int. personal: 17 Buget: 3,9 milioane de euro
Turkmenistan		
Centrul OSCE din Ashgabad (Iulie 1998-prezent)	Promovarea principiilor OSCE	Int. personal: 6 Buget: 1,2 mil. euro
Ukraine		
Misiunea OSCE în Ucraina (Iunie 1994-Aprilie 1999)	Stabilirea de contacte; colectarea de informații; analizarea situației din Republica Autonomă Crimeea; cooperarea cu Înaltul Comisar OSCE pentru Minorități Naționale; pregătirea rapoartelor privind drepturile omului și ale minorităților; formularea de propuneri pentru programe economice; monitorizarea și promovarea Presei Libere	Int. personal: 4-6
Coordonator proiect OSCE în Ucraina (iunie 1999-prezent)	Planificarea, implementarea și monitorizarea proiectelor	Int. personal: 3 Buget: 2,3 mil. euro
Uzbekistan		
Centrul OSCE din Tașkent (Iunie 1995-Decembrie. 2005)	Promovarea implementării principiilor OSCE; facilitarea contacte și schimb de informații; contacte cu actorii relevanți	Int. personal: 1-4
Proiectul OSCE Coordonator în Uzbekistan (Iunie 2006-prezent)	Stabilirea unei noi forme de cooperare; sprijinirea eforturilor de asigurare a securității și stabilității, inclusiv combaterea terorismului, a extremismului violent, a traficului de droguri; promovarea dezvoltării socioeconomice și a protecției mediului	Int. personal: 3 Buget: 1,8 mil. euro

Yugoslavia		
Misiuni OSCE de lungă durată în Kosovo, Sandjak și Voivodina (Septembrie 1992-Iulie 1993)	Promovarea dialogului; colectarea de informații privind încălcările drepturilor omului; înființarea de puncte de contact; furnizarea de informații privind drepturile omului și ale minorităților, libertatea presei și alegerile democratice (închise oficial în ianuarie 2001)	Int. personal: 12-20

Securitate prin mijloace indirecte

Conținutul „coșului de securitate" al OSCE sau dimensiunea sa politico-militară nu epuizează potențialele contribuții ale organizației la securitate.

Securitatea socială și umană

Acum a devenit un lucru obișnuit să recunoaștem că securitatea este mai mult decât o absență a amenințărilor militare la adresa Statelor sau regimurilor, implicând și aspecte precum drepturile omului, democrația și protecția minorităților naționale sau a altor minorități ca contribuții la securitatea umană și societală – adică securitatea colectivelor umane și a indivizilor (tabelul 3).

Tabelul 3

Concepte de securitate				
Securitatea	*Obiect referent*	*Valoare la risc*	*Surse de amenințare*	*Forma de amenințare*
Securitatea Națională	Statul (Regimul)	Suveranitate integritate teritorială	Alte state (Actori sub-statali)	Atac Militar
Securitatea socială	Grupuri societale ale națiunilor	Identitatea unității naționale	(State), Migranți Culturi	Genocid, epurare etnică, discriminare
Securitatea umană	Indivizi, Omenirea	Supraviețuirea, calitatea vieții	Globalizarea statului	Crima, subdezvoltarea, terorism
Securitatea mediului	Ecosistem, specii, planetă	Sustenabilitate	Omenirea	Poluare, încălzire, distrugerea habitatelor

Sursa: Møller 2001.

În ceea ce privește protecția socială a comunităților etnice sau a altor comunități umane, Înaltul Comisar al OSCE pentru minorități naționale poate juca un rol potențial important, de exemplu, cu recomandări pregătite privind modul de control al societăților multietnice. Reprezentanții OSCE pentru toleranță și nediscriminare" sunt numiți la nivel local. În măsura în care OSCE reușește să elimine sau să reducă discriminarea, aceasta nu va crește doar securitatea socială a minorităților etnice și a altor minorități. De asemenea, poate ajuta la prevenirea (cel puțin a unor forme de) război civil –cum ar fi cele cauzate de „dilema securității societale" în care un grup caută puterea politică sau recurge la violență din teama altor grupuri, dar provoacă astfel și alte grupuri să facă același lucru. În măsura în care protecția minorităților se referă la minoritățile religioase, aceste activități pot contribui, de asemenea, la prevenirea unor astfel de ciocniri localizate ale civilizațiilor, care ar putea fi altfel concepute, de exemplu în statele membre din Asia Centrală. Poate chiar ajuta la prevenirea unor astfel de războaie internaționale (sau, mai exact, „internaționalizate intra-statale" sau „transnaționale") care ar putea fi cauzate de un stat care vine în salvarea rudelor sale etnice persecutate într-un stat vecin-de exemplu, dacă Rusia ar interveni militar într-unul dintre statele baltice în încercarea de a-și proteja populația din diasporă, adică minoritatea națională rusă. În ceea ce privește drepturile omului în general, o mare parte din activitățile OSCE sunt dedicate promovării și protecției acestora, care este, de exemplu, o parte integrantă a tuturor misiunile OSCE menționate anterior. În măsura în care vor avea succes, acest lucru va îmbunătăți cu siguranță Securitatea Umană a cetățenilor statelor membre – și poate chiar ajuta la prevenirea terorismului, la care vom reveni în curând.

Pace Liberală?

Promovarea democratizării poate fi, de asemenea, o contribuție la securitate în sensul prevenirii conflictelor și a războiului, așa cum implică teoria din ce în ce mai modernă a păcii democratice. Acesta vine în trei variante, care pot fi etichetate versiunile monadice, diadice și sistemice:

- ✓ Versiunea monadică susține că statele democratice sunt pur și simplu mai pașnice decât nedemocrațiile, printre altele pentru că deciziile de a merge la război vor fi luate de întreaga populație, adică de cei care ar fi cei mai afectați de consecințele războiului. Oricât de plauzibilă ar părea această teză, nu există absolut nicio dovadă

empirică care să o susțină, iar războaiele internaționale sunt la fel de des declanșate de democrații ca și de nedemocrații. Pe de altă parte, există un puternic sprijin empiric pentru teza conform căreia democrația poate preveni conflictele intra-statale sau cel puțin poate face mai puțin probabilă recurgerea la mijloace violente în astfel de conflicte.

- ✓ Conform versiunii diadice, statele democratice sunt foarte reticente în a merge la război unul împotriva celuilalt, printre altele pentru că se înțeleg mai bine datorită modului lor mai transparent de luare a deciziilor. Chiar dacă se susține adesea că există dovezi empirice puternice pentru a susține această teză, dovezile sunt de fapt mult mai ambigue și teoria poate fi de fapt banală sau dubioasă. Fie se bazează pe o bază empirică solidă, a cărei relevanță este discutabilă (ca și în numeroasele analize bazate pe comportamentul orașelor-state grecești în timpul Războiului Pelloponezian din secolul 5 î.hr.), fie se bazează pe baza empirică foarte îngustă a democrațiilor moderne stabile, care au o mulțime de alte motive pentru a nu intra în război între ele. Dacă baza empirică este extinsă pentru a include democrații parțiale, cum ar fi Imperiul German înainte de Primul Război Mondial în 1914 sau Serbia înainte de Războiul din Kosovo din 1999, ipoteza pare pur și simplu falsificată. Conform a ceea ce am putea numi „versiunea diadică generalizată", a vedea lumea ca fiind compusă din diade de state, probabilitatea totală de război este un simplu multiplum de probabilități diadice și, prin urmare, poate fi redusă, făcând cât mai multe state democratice.
- ✓ Varianta cu adevărat sistemică a teoriei păcii democratice susține că războiul poate fi prevenit prin intermediul democrației la nivel sistemic, adică o formă de democrație globală sau cosmopolită (Archibugi and Held 1995; Archibugi și colab. 1998), un termen greu de definit și, fără îndoială, chiar mai greu de realizat.
- ✓ Chiar dacă teoria este oarecum discutabilă, este destul de evident că multe guverne, inclusiv unele dintre cele mai influente, cred în ea și acționează pe baza acestor credințe în sensul promovării democrației în alte state, parțial în speranța de a-și spori astfel propria securitate. Cu toate acestea, aceasta poate fi o speranță zadarnică, cel puțin pe termen scurt și mediu, deoarece există numeroase

dovezi că statele democratizante (spre deosebire de democrațiile mature) sunt departe de a fi pașnice. Dacă OSCE poate ajuta la democratizarea statelor – și există motive întemeiate pentru a presupune că poate – s-ar putea astfel să nu continue cu adevărat pacea și securitatea, dar democrația are alte calități atrăgătoare care fac efortul să merite. Ceea ce se solicită cu adevărat ar putea fi astfel modalități de reducere a tendinței de conflict a statelor în tranziție de la dictatură la democrație, la care misiunile OSCE menționate anterior și diferitele sale instrumente de protecție a drepturilor omului și a minorităților pot contribui cu siguranță.

Alte varietăți de „teorii liberale ale păcii" susțin că „statele comerciale" sunt în mod inerent pașnice și că interdependența și integrarea economică promovează pacea, iar aceasta poate fi principala forță a Uniunii Europene. Atât CSCE, cât și OSCE au fost, de asemenea, parțial influențate de această teorie, ceea ce poate ajuta la explicarea existenței „coșului de cooperare economică" menționat mai sus. N-a fost doar o contrapartidă a Occidentului ca compensare pentru concesiile URSS asupra drepturilor omului. A fost dictată și de credința Occidentului că dezvoltarea și modernizarea economică în Est ar promova modernizarea și liberalizarea economică, care în timp ar promova și liberalizarea politică și poate chiar democratizarea. Aceste opinii au fost mai frecvente în Europa decât în Statele Unite, unde astfel de ipoteze optimiste au fost dezmințite de teama că URSS ar putea abuza de comerțul internațional pentru a obține acces la tehnologia occidentală și pentru a-și îmbunătăți performanța economică generală, utilizând-o în cele din urmă pentru a-și consolida propria putere militară. Indiferent cine a avut dreptate în această dispută, n-a avut niciodată mare rost în coșurile sau dimensiunile economice ale CSCE sau OSCE și că liberalizarea comerțului, și interdependența economică au fost realizate în principal prin munca altor regimuri și organizații internaționale.

Subiecte pentru meditație și activități practice:

1. Care este rolul organizației pentru securitate și cooperare în Europa?
2. Explicați deosebirea dintre CSCE și OSCE!
3. Enumerați principiile Decalogului de la Helsinki!

4. Caracterizați mecanismul de soluționare pașnică a litigiilor (mecanismul Valetta)!
5. Promovarea democratizării poate contribui la consolidarea securității și la prevenirea conflictelor/războaielor?
6. Descifrați esența versiunilor monadice, diadice și sistemice?

Bibliografie selectivă:

1. Abadijan, Vahram. 2006. 'Towards a New Strategic Goal: The OSCE and the Dialogue of Civilizations', *Helsinki Monitor* 17(4): 302-306.
2. *Borawski, John. 1988. From the Atlantic to the Urals: Negotiating Arms Control at the Stockholm Conference. Washington, D.C.: Brassey's.*
3. Borawski, John. 1992. *Security for a New Europe. The Vienna Negotiations on Confidence and Security-Building Measures 1989-90 and Beyond*. London: Brassey's.
4. Borden, Anthony and Caplan, Richard. 1996. 'The Former Yugoslavia: the War and the Peace Process', SIPRI Yearbook 1996: 203-250.
5. Cronin, Bruce. 2002. 'Creating Stability in the New Europe: The OSCE High Commissioner on National Minorities and the Socialization of Risky States', Security Studies 12(1): 132-163.
6. Drzewicki, Krzysztof. 2006. 'Introducing Recommendations on Policing Multi-Ethnic Societies—a New Tool for the OSCE Commissioner on National Minorities', *Helsinki Monitor* 17(2): 175-183.
7. Dunay, Pal. 2004. 'On the (Continuing, Residual) Relevance of the CFE Regime', Helsinki Monitor 15(4): 263-279.
8. Dunay, Pal. 2006. 'The OSCE in Crisis', Chaillot Papers 88: 22-29.
9. Ghebali, Victor-Yves. 2005b. 'Growing Pains at the OSCE: The Rise and Fall of Russia's Pan-European Expectations', *Cambridge Review of International Affairs* 18(3): 375-388.
10. Gilpin, Robert. 1992. 'The Economic Dimension of International Security', in Henry Bienen (ed.), *Power, Economics, and Security. The United States and Japan in Focus*. Boulder, CO: Westview.
11. Grey, Stephen. 2006. *Ghost Plane. The Inside Story of the CIA's Secret Rendition Programme*. London: Hurst.
12. Hazewinkel, Harm. 2007. 'The OSCE Representatives on Tolerance and Non-Discrimination. Past, Present and Future', *Helsinki Monitor* 18(1): 77-86.
13. Huber, Martina. 2003. 'The Effectiveness of OSCE Missions', *Helsinki Monitor* 14(2): 125-135.
14. Lachowski, Zdzislaw. 2002. *The Adapted CFE Treaty and the Admission of the Baltic States to NATO*. Stockholm: SIPRI.

Bibliografie selectivă:

1. Buzan Barry, Securitatea : Un nou cadru de analiza, Ed.CA Publishing, Cluj Napoca, 2011
2. Buzan, B. (1991a), People, States, and Fear - The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books Ltd.
3. Buzan, B. (1991b), "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", International Affairs, Vol. 67, No. 3, available at: http://euroakadeemia.ee/materjalid/Buzan%20-%20New%20Patterns%20of%20Global%20Security%20in%20the%2021st%20Century.pdf
4. Buzan, B., Waever, O. and de Wilde, J. (1998), Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Inc, Boulder, Colorado.
2. Gl.bg.Dr. Boncu Simion, Presa, câine de pază al democraţiei. Contribuţia presei la exercitarea controlului democratic asupra armatei în ţările în tranziţie, Ed. Licorna, 1998
3. Dewerpe Alain, Spionul - antropologia secretului de stat contemporan, Ed.Nemira, 1998
4. Dobre Florica, Neagoe Pleşa Elis, Pleşa Liviu (coord.), Securitatea. Structuri – cadre. Obiective şi metode, Bucureşti: Ed. Enciclopedică, 2006
5. Duţu Petre, Fenomene şi procese definitorii pentru evoluţia armatei naţionale, Ed. Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2008
6. Duţu Petre, Societăţile militare private si securitatea umană, Ed. Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", Bucureşti, 2008
7. Forcade Olivier, Laurent Sebastien, Serviciile secrete. Puterea şi informaţia secretă în lumea modernă, Ed.Cartier, Bucureşti, 2008
8. Buzan Barry, Hansen Lene, *THE EVOLUTION OF INTERNATIONAL SECURITY STUDIES*, Cambridge University Press, 2009
9. Cole Eden, Eppert Kerstin, Kinzelbach Katrin (coord.), *Public Oversight of the Security Sector. A Handbook for Civil Society Organizations*, United Nations Development Programme, 2008
10. Daase Christopher, Friesendorf Cornelius, *Rethinking Security Governance. The problem of unintended consequences*, Ed.Routledge, 2010.
11. Kolodziej, Edward A., Securitatea şi relaţiile internaţionale, Editura Polirom, Iaşi, 2007.
12. De Haas Marcel, Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century. Putin, Medvedev and beyond, Routledge, 2010.
12. Dumitru Mazilu, Diplomaţia. Drept diplomatic şi consular, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 2003.
13. Morgenthau, Hans J., Politica între naţiuni. Lupta pentru putere şi lupta pentru pace, Editura Polirom, Iaşi, 2007.

Webgrafie

1. http://www.css.ethz.ch/index_EN (Center for Security Studies (CSS) at ETH Zurich)
2. http://www.dcaf.ch/ (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces)
3. https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence
4. https://www.cia.gov/library/kent-center-occasional-papers
5. http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/ (National Security Archive/George Washington University)

Doctrine, strategii, rapoarte, ghiduri CURS

1. *NATO Handbook*, Public Diplomacy Division, NATO Brussels, 2006
2. *NATO OSINT Handbook*, 2001
3. *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization*, Lisbon, 2010, Public Diplomacy Division, NATO Brussels
4. *Strategia Europeana de Securitate - O Europa sigura intr-o lume mai buna*, Secretariatul General al Consiliului Uniunii Europene, 2009